නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

සංයුත්තනිකායෙ

මහාවග්ග-අට්ඨකථා

1. මග්ගසංයුත්තං

1. අවිජ්ජාවග්ගො

1-2. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

1-2. මහාවග්ගස්ස පඨමෙ **පුබ්බඞ්ගමා**ති සහජාතවසෙන ච උපනිස්සයවසෙන චාති ද්වීහාකාරෙහි පුබ්බඞ්ගමා. **සමාපත්තියා**ති සමාපජ්ජනාය සභාවපටිලාභාය, උප්පත්තියාති අත්ථො. **අන්වදෙව අහිරිකං අනොත්තප්පන්**ති සා පනෙසා යදෙතං අලජ්ජනාකාරසණ්ඨිතං අහිරිකං, අභායනාකාරසණ්ඨිතඤ්ච අනොත්තප්පං, එතං අනුදෙව සහෙව එකතොව, න විනා තෙන උප්පජ්ජතීති අත්ථො. **අවිජ්ජාගතස්සා**ති අවිජ්ජාය උපගතස්ස සමන්නාගතස්ස. **මිච්ඡාදිට්ඨී**ති අයාථාවදිට්ඨි අනියානිකදිට්ඨි. **පහොතී**ති හොති උප්පජ්ජති. **මිච්ඡාසඞ්කප්පාදීසු**පි අයාථාවඅනියානිකවසෙනෙව මිච්ඡාභාවො වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමානි අට්ඨපි අකුසලධම්මසමාපත්තියා මිච්ඡත්තඅඞ්ගානි නාම හොන්ති. තානි පන න එකක්ඛණෙ සබ්බානි ලබ්භන්ති, නානක්ඛණෙ ලබ්භන්ති.

කථං? යදා හි දිට්ඨිසම්පයුත්තචිත්තං කායවිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙන්තං උප්පජ්ජති, තදා මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසඞ්කප්පො මිච්ඡාවායාමො මිච්ඡාසති මිච්ඡාසමාධි මිච්ඡාකම්මන්තොති ඡ අඞ්ගානි හොන්ති. යදා දිට්ඨිවිප්පයුත්තං, තදා මිච්ඡාදිට්ඨිවජ්ජානි පඤ්ච. යදා තානෙව ද්වෙ වචීවිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙන්ති, තදා මිච්ඡාකම්මන්තට්ඨානෙ මිච්ඡාවාචාය සද්ධිං තානෙව ඡ වා පඤ්ච වා. අයං ආජීවො නාම කුප්පමානො කායවචීද්වාරෙසුයෙව අඤ්ඤතරස්මිං කුප්පති, න මනොද්වාරෙ. තස්මා යදා ආජීවසීසෙන තානෙව චිත්තානි කායවචීවිඤ්ඤත්තියො සමුට්ඨාපෙන්ති, තදා කායකම්මං මිච්ඡාජීවො නාම හොති, තථා වචීකම්මන්ති මිච්ඡාජීවස්ස වසෙන තානෙව ඡ වා පඤ්ච වා. යදා පන විඤ්ඤත්තිං අසමුට්ඨාපෙත්වා තානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති , තදා මිච්ඡාදිට්ඨිමිච්ඡාසඞ්කප්පමිච්ඡාවායාමමිච්ඡාසතිමිච්ඡාසමාධිවසෙන පඤ්ච වා, මිච්ඡාසඞ්කප්පාදිවසෙන චත්තාරි වා හොන්තීති එවං න එකක්ඛණෙ සබ්බානි ලබ්භන්ති, නානක්ඛණෙ ලබ්භන්තීති.

සුක්කපක්ඛෙ **විජ්ජා**ති කම්මස්සකතඤාණං. ඉහාපි සහජාතවසෙන ච උපනිස්සයවසෙන චාති ද්වීහාකාරෙහි පුබ්බඞ්ගමතා වෙදිතබ්බා. **හිරොත්තප්පන්**ති හිරී ච ඔත්තප්පඤ්ච. තත්ථ ලජ්ජනාකාරසණ්ඨිතා හිරී, භායනාකාරසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තොව. **විජ්ජාගතස්සා**ති විජ්ජාය උපගතස්ස සමන්නාගතස්ස. **විද්දසුනො**ති විදුනො පණ්ඩිතස්ස. **සම්මාදිට්ඨී**ති යාථාවදිට්ඨි නියානිකදිට්ඨි. **සම්මාකම්මන්තාදීසු**පි එසෙව නයො. ඉති කුසලධම්මසමාපත්තියා ඉමානි අට්ඨඞ්ගානි හොන්ති, තානි ලොකියමග්ගක්ඛණෙ න එකතො සබ්බානි ලබ්භන්ති, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන ලබ්භන්ති. තානි ච ඛො පඨමජ්ඣානිකමග්ගෙ, දුතියජ්ඣානිකාදීසු පන සම්මාසඞ්කප්පවජ්ජානි සත්තෙව හොන්ති.

තත්ථ යො එවං වදෙය්‍ය ''යස්මා මජ්ඣිමනිකායම්හි මහාසළායතනිකසුත්තෙ (ම. නි. 3.431) 'යා තථාභූතස්ස දිට්ඨි, සාස්ස හොති සම්මාදිට්ඨි. යො තථාභූතස්ස, සඞ්කප්පො, ස්වාස්ස හොති සම්මාසඞ්කප්පො. යො තථාභූතස්ස වායාමො, ස්වාස්ස හොති සම්මාවායාමො. යා තථාභූතස්ස සති, ස්වාස්ස හොති සම්මාසති. යො තථාභූතස්ස සමාධි, ස්වාස්ස හොති සම්මාසමාධි. පුබ්බෙව ඛො පනස්ස කායකම්මං වචීකම්මං ආජීවො ච සුපරිසුද්ධො'ති වුත්තං තස්මා පඤ්චඞ්ගිකොපි ලොකුත්තරමග්ගො හොතී''ති සො වත්තබ්බො – තස්මිංයෙව සුත්තෙ ''එවමස්සායං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡතී''ති ඉදං කස්මා න පස්සසි ? යං පනෙතං ''පුබ්බෙව ඛො පනස්සා''ති වුත්තං, තං පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය පරිසුද්ධභාවදස්සනත්ථං. පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය හි පරිසුද්ධානි කායකම්මාදීනි ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ අතිපරිසුද්ධානි හොන්තීති අයමත්ථො දීපිතො.

යම්පි අභිධම්මෙ වුත්තං ''තස්මිං ඛො පන සමයෙ පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො හොතී''ති (විභ. 212), තං එකං කිච්චන්තරං දස්සෙතුං වුත්තං. යස්මිඤ්හි කාලෙ මිච්ඡාකම්මන්තං පහාය සම්මාකම්මන්තං පූරෙති, තස්මිං කාලෙ මිච්ඡාවාචා වා මිච්ඡාජීවො වා න හොති, දිට්ඨි සඞ්කප්පො වායාමො සති සමාධීති ඉමෙසුයෙව පඤ්චසු කාරකඞ්ගෙසු සම්මාකම්මන්තො පූරති. විරතිවසෙන හි සම්මාකම්මන්තො පූරති නාම. සම්මාවාචාසම්මාආජීවෙසුපි එසෙව නයො. ඉති ඉමං කිච්චන්තරං දස්සෙතුං එවං වුත්තං. ලොකියමග්ගක්ඛණෙ ච පඤ්චෙව හොන්ති, විරති පන අනියතා. තස්මා ''ඡළඞ්ගිකො''ති අවත්වා ''පඤ්චඞ්ගිකො''ත්වෙව වුත්තං. ''යා ච, භික්ඛවෙ, අරියචිත්තස්ස අනාසවචිත්තස්ස අරියමග්ගසමඞ්ගිනො අරියමග්ගං භාවයතො තීහි කායදුච්චරිතෙහි ආරති විරති පටිවිරති වෙරමණී අකිරියා අකරණං,

අයං භික්ඛවෙ සම්මාකම්මන්තො අරියො අනාසවො ලොකුත්තරමග්ගො''ති (ම. නි. 3.139). එවං පන මහාවත්තාලිසකසුත්තාදීසු අනෙකෙසු සුත්තෙසු සම්මාකම්මන්තාදීනඤ්ච ලොකුත්තරමග්ගස්ස අඞ්ගභාවසිද්ධිතො අට්ඨඞ්ගිකොව ලොකුත්තරමග්ගො හොතීති වෙදිතබ්බොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ අයං අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො ලොකියලොකුත්තරමිස්සකොව කථිතො. දුතියං කොසලසංයුත්තෙ වුත්තමෙව.

3. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ **සකලමිදං භන්තෙති** ආනන්දත්ථෙරො සාවකපාරමීඤාණස්ස මත්ථකං අප්පත්තතාය සකලම්පි මග්ගබ්‍රහ්මචරියං කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන ලබ්භතීති න අඤ්ඤාසි, ධම්මසෙනාපති පන සාවකපාරමීඤාණස්ස මත්ථකෙ ඨිතත්තා අඤ්ඤාසි, තස්මා එවමාහ. තෙනෙවස්ස භගවා **සාධු සාධූති** සාධුකාරමදාසි.

4. ජාණුස්සොණිබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙ **සබ්බසෙතෙන වළවාභිරථෙනාති** සකලසෙතෙන චතූහි වළවාහි යුත්තරථෙන. සො කිර සබ්බො සවක්කපඤ්ජරකුබ්බරො රජතපරික්ඛිත්තො හොති. රථො ච නාමෙස දුවිධො හොති – යොධරථො, අලඞ්කාරරථොති. තත්ථ යොධරථො චතුරස්සසණ්ඨානො හොති නාතිමහා ද්වින්නං තිණ්ණං වා ජනානං ගහණසමත්ථො. අලඞ්කාරරථො මහා හොති දීඝතො දීඝො පුථුලතො පුථුලො ච, තත්ථ ඡත්තග්ගාහකො වාලබීජනිග්ගාහකො තාලවණ්ටග්ගාහකොති එවං අට්ඨ වා දස වා සුඛෙනෙව ඨාතුං වා නිසීදිතුං වා නිපජ්ජිතුං වා සක්කොන්ති. අයම්පි අලඞ්කාරරථොයෙව.

සෙතා සුදං අස්සාති තා වළවා පකතියා සෙතවණ්ණාව. **සෙතාලඞ්කාරාති** පසාධනං තාසං රජතමයං අහොසි. **සෙතො රථොති** රථොපි වුත්තනයෙනෙව රජතපරික්ඛිත්තත්තා තත්ථ තත්ථ දන්තකම්මඛචිතත්තා ච සෙතොව. **සෙතපරිවාරොති** යථා අඤ්ඤෙ රථා සීහචම්මපරිවාරාපි හොන්ති, බ්‍යග්ඝචම්මපරිවාරාපි පණ්ඩුකම්බලපරිවාරාපි හොන්ති, න එවං එස. එස පන සනද්‍ධකූලෙන පරිවාරිතො අහොසි. **සෙතා රස්මියොති** රස්මියොපි රජතපනාළිසුපරික්ඛිත්තා. **සෙතා පතොදලට්ඨීති** පතොදලට්ඨිපි රජතපරික්ඛිත්තා.

සෙතං ඡත්තන්ති රථමජ්ඣෙ උස්සාපිතඡත්තම්පි සෙතමෙව අහොසි. **සෙතං උණ්හීසන්ති** අට්ඨඞ්ගුලවිත්ථාරො රජතමයො උණ්හීසපට්ටො සෙතො. **සෙතානි වත්ථානීති** වත්ථානිපි සෙතානි ඵෙණපුඤ්ජවණ්ණානි. තෙසු නිවාසනං පඤ්චසතග්ඝනකං, උත්තරාසඞ්ගො සහස්සග්ඝනකො. **සෙතා උපාහනාති** උපාහනා නාම මග්ගාරූළ්හස්ස වා හොන්ති අටවිං වා පවිසන්තස්ස. අයං පන රථං අභිරූළ්හො, තෙනස්ස තදනුච්ඡවිකො රජතපට්ටසෙවිතො පාදාලඞ්කාරො නාම එස එවං වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **සෙතාය සුදං වාලබීජනියාති** ඵලිකමයදණ්ඩාය සෙතචමරවාලබීජනියා. න කෙවලඤ්ච එත්තකමෙවස්ස සෙතං අහොසි, සො පන බ්‍රාහ්මණො සෙතවිලෙපනං විලිම්පි, සෙතමාලං පිළන්ධි, දසසු අඞ්ගුලීසු අඞ්ගුලිමුද්දිකා කණ්ණෙසු කුණ්ඩලානීති එවමාදි අලඞ්කාරොපිස්ස රජතමයොව අහොසි . පරිවාරබ්‍රාහ්මණාපිස්ස දසසහස්සමත්තා තථෙව සෙතවත්ථවිලෙපනමාලාලඞ්කාරා අහෙසුං.

යං පනෙතං **සාවත්ථියා නියායන්තන්ති** වුත්තං, තත්‍රායං නියායනවිභාවනා – සො කිර ඡන්නං ඡන්නං මාසානං එකවාරං නගරං පදක්ඛිණං කරොති – ''ඉතො එත්තකෙහි දිවසෙහි නගරං පදක්ඛිණං කරිස්සතී''ති පුරෙතරමෙව ඝොසනා කයිරති. තං සුත්වා යෙ නගරතො න පක්කන්තා, තෙ න පක්කමන්ති. යෙපි පක්කන්තා, තෙපි ''පුඤ්ඤවතො සිරිසම්පත්තිං පස්සිස්සාමා''ති ආගච්ඡන්ති. යං දිවසං බ්‍රාහ්මණො නගරං අනුවිචරති, තදා පාතොව නගරවීථියො සම්මජ්ජිත්වා වාලිකං ඔකිරිත්වා ලාජපඤ්චමෙහි පුප්ඵෙහි විප්පකිරිත්වා පුණ්ණඝටෙ ඨපෙත්වා කදලියො ච ධජෙ ච උස්සාපෙත්වා සකලනගරං ධූපිතවාසිතං කරොන්ති.

බ්‍රාහ්මණො පාතොව සීසං න්හායිත්වා පුරෙභත්තං භුඤ්ජිත්වා වුත්තනයෙනෙව සෙතවත්ථාදීහි අත්තානං අලඞ්කරිත්වා පාසාදා ඔරුය්හ රථං අභිරුහති. අථ නං තෙ බ්‍රාහ්මණා සබ්බසෙතවත්ථවිලෙපනමාලාලඞ්කාරා සෙතච්ඡත්තානි ගහෙත්වා පරිවාරෙන්ති. තතො මහාජනස්ස සන්නිපාතත්ථං පඨමංයෙව තරුණදාරකානං ඵලාඵලානි විකිරන්ති, තදනන්තරං මාසකරූපාදීනි, තදනන්තරං කහාපණෙ විකිරන්ති. මහාජනො සන්නිපතති, උක්කුට්ඨියො චෙව චෙලුක්ඛෙපා ච වත්තන්ති. අථ බ්‍රාහ්මණො මඞ්ගලිකසොවත්ථිකාදීසු මඞ්ගලානි චෙව සුවත්ථියො ච කරොන්තෙසු මහාසම්පත්තියා නගරං අනුවිචරති. පුඤ්ඤවන්තා මනුස්සා එකභූමිකාදිපාසාදෙ ආරුය්හ සුකපත්තසදිසානි වාතපානකවාටානි විවරිත්වා ඔලොකෙන්ති. බ්‍රාහ්මණොපි අත්තනො යසසිරිසම්පත්තියා නගරං අජ්ඣොත්ථරන්තො විය දක්ඛිණද්වාරාභිමුඛො හොති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

තමෙනං ජනො දිස්වාති මහාජනො තං රථං දිස්වා. **බ්‍රහ්මන්ති** සෙට්ඨාධිවචනමෙතං. **බ්‍රහ්මං වත භො යානන්ති** සෙට්ඨයානසදිසං වත භො යානන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. **ඉමස්සෙව ඛො එතන්ති**, ආනන්ද, මනුස්සා නාම වණ්ණභාණකානං ධනං දත්වා අත්තනො දාරිකානං වණ්ණගීතං ගායාපෙන්ති ''අභිරූපො හොති දස්සනීයො මහද්ධනො මහාභොගො''ති, න ච තෙන වණ්ණභණනමත්තෙන අභිරූපා වා හොන්ති මහද්ධනා වා, එවමෙව මහාජනො බ්‍රාහ්මණස්ස රථං දිස්වා – ''බ්‍රහ්මං වත භො යාන''න්ති කිඤ්චාපි එවං වණ්ණං භණති, න පනෙතං යානං

වණ්ණභණනමත්තෙනෙව බ්‍රහ්මයානං නාම හොති. ලාමකඤ්හි එතං ඡවං. පරමත්ථෙන පන ඉමස්සෙව ඛො එතං, ආනන්ද, අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස අධිවචනං. අයඤ්හි සබ්බදොසවිගමෙන සෙට්ඨො, ඉමිනා ච අරියා නිබ්බානං යන්තීති **බ්‍රහ්මයානං** ඉතිපි, ධම්මභූතත්තා යානත්තා ච **ධම්මයානං** ඉතිපි, අනුත්තරත්තා කිලෙසසඞ්ගාමස්ස ච විජිතත්තා **අනුත්තරො සඞ්ගාමවිජයො** ඉතිපි වත්තුං වට්ටති.

ඉදානිස්ස නිද්දොසභාවඤ්චෙව සඞ්ගාමවිජයභාවඤ්ච දස්සෙන්තො **රාගවිනයපරියොසානා**තිආදිමාහ. තත්ථ රාගං විනයමානා පරියොසාපෙති පරියොසානං ගච්ඡති නිප්ඵජ්ජතීති රාගවිනයපරියොසානා. එස නයො සබ්බත්ථ.

යස්ස සද්ධා ච පඤ්ඤා චාති යස්ස අරියමග්ගයානස්ස සද්ධානුසාරිවසෙන සද්ධා, ධම්මානුසාරිවසෙන පඤ්ඤාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා සදා ධුරං යුත්තා, තත්‍රමජ්ඣත්තතායුගෙ යුත්තාති අත්ථො. **හිරී ඊසා**ති අත්තනා සද්ධිං අධිවට්ඨයෙන බහිද්ධාසමුට්ඨානෙන ඔත්තප්පෙන සද්ධිං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී යස්ස මග්ගරථස්ස ඊසා. **මනො යොත්ත**න්ති විපස්සනාචිත්තඤ්ච මග්ගචිත්තඤ්ච යොත්තං. යථා හි රථස්ස වාකාදිමයං යොත්තං ගොණෙ එකාබද්ධෙ කරොති එකසඞ්ගහිතෙ, එවං මග්ගරථස්ස ලොකියවිපස්සනාචිත්තං අතිරෙකපඤ්ඤාස, ලොකුත්තරවිපස්සනාචිත්තං අතිරෙකසට්ඨි කුසලධම්මෙ එකාබද්ධෙ එකසඞ්ගහෙ කරොති. තෙන වුත්තං ‘‘මනො යොත්ත’’න්ති. **සති ආරක්ඛසාරථී**ති මග්ගසම්පයුත්තා සති ආරක්ඛසාරථී. යථා හි රථස්ස ආරක්ඛො සාරථී නාම යොග්ගියො. ධුරං වාහෙති යොජෙති අක්ඛං අබ්භඤ්ජති රථං පෙසෙති රථයුත්තකෙ නිබ්බිසෙවනෙ කරොති, එවං මග්ගරථස්ස සති. අයඤ්හි ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා චෙව කුසලාකුසලානඤ්ච ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසතීති වුත්තා.

රථොති අරියඅට්ඨඞ්ගිකමග්ගරථො. **සීලපරික්ඛාරො**ති චතුපාරිසුද්ධිසීලාලඞ්කාරො. **ඣානක්ඛො**ති විපස්සනාසම්පයුත්තානං පඤ්චන්නං ඣානඞ්ගානං වසෙන ඣානමයඅක්ඛො. **චක්කවීරියො**ති වීරියචක්කො, කායිකචෙතසිකසඞ්ඛාතානි ද්වෙ වීරියානි අස්ස චක්කානීති අත්ථො. **උපෙක්ඛා ධුරසමාධී**ති ධුරස්ස සමාධි, උන්නතොනතාකාරස්ස අභාවෙන ද්වින්නම්පි යුගපදෙසානං සමතාති අත්ථො. අයඤ්හි තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා චිත්තුප්පාදස්ස ලීනුද්ධච්චභාවං හරිත්වා පයොගමජ්ඣත්තෙ චිත්තං ඨපෙති, තස්මා ඉමස්ස මග්ගරථස්ස ‘‘ධුරසමාධී’’ති වුත්තා. **අනිච්ඡා පරිවාරණ**න්ති බාහිරකරථස්ස සීහචම්මාදීනි විය ඉමස්සාපි අරියමග්ගරථස්ස අලොභසඞ්ඛාතා අනිච්ඡා පරිවාරණං නාම.

අබ්‍යාපාදොති මෙත්තා ච මෙත්තාපුබ්බභාගො ච. **අවිහිංසා**ති කරුණා ච කරුණාපුබ්බභාගො ච. **විවෙකො**ති කායවිවෙකාදි තිවිධවිවෙකො. **යස්ස ආවුධ**න්ති යස්ස අරියමග්ගරථෙ ඨිතස්ස කුලපුත්තස්ස එතං පඤ්චවිධං ආවුධං. යථා හි රථෙ ඨිතො පඤ්චහි ආවුධෙහි සපත්තෙ විජ්ඣති, එවං යොගාවචරොපි ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරමග්ගරථෙ ඨිතො මෙත්තාය දොසං විජ්ඣති, කරුණාය විහිංසං , කායවිවෙකෙන ගණසඞ්ගණිකං, චිත්තවිවෙකෙන කිලෙසසඞ්ගණිකං, උපධිවිවෙකෙන සබ්බාකුසලං විජ්ඣති. තෙනස්සෙතං පඤ්චවිධං ‘‘ආවුධ’’න්ති වුත්තං. **තිතික්ඛා**ති දුරුත්තානං දුරාගතානං වචනපථානං අධිවාසනක්ඛන්ති. **චම්මසන්නාහො**ති සන්නද්ධචම්මො. යථා හි රථෙ ඨිතො රථිකො පටිමුක්කචම්මො ආගතාගතෙ සරෙ ඛමති, න නං තෙ විජ්ඣන්ති, එවං අධිවාසනක්ඛන්තිසමන්නාගතො භික්ඛු ආගතාගතෙ වචනපථෙ ඛමති, න නං තෙ විජ්ඣන්ති. තස්මා ‘‘තිතික්ඛා චම්මසන්නාහො’’ති වුත්තො. **යොගක්ඛෙමාය වත්තතී**ති චතූහි යොගෙහි ඛෙමාය නිබ්බානාය වත්තති, නිබ්බානාභිමුඛො ගච්ඡතියෙව, න තිට්ඨති න භිජ්ජතීති අත්ථො.

එතදත්තනි සම්භූතන්ති එතං මග්ගයානං අත්තනො පුරිසකාරං නිස්සාය ලද්ධත්තා අත්තනි සම්භූතං නාම හොති. **බ්‍රහ්මයානං අනුත්තර**න්ති අසදිසං සෙට්ඨයානං. **නිය්‍යන්ති ධීරා ලොකම්හා**ති යෙසං එතං යානං අත්ථි, තෙ ධීරා පණ්ඩිතපුරිසා ලොකම්හා නිය්‍යන්ති ගච්ඡන්ති. **අඤ්ඤදත්ථූ**ති එකංසෙන. **ජයං ජය**න්ති රාගාදයො සපත්තෙ ජිනන්තා ජිනන්තා.

5-6. කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා

5-6. පඤ්චමෙ **අයමෙවා**ති එවසද්දො නියමත්ථො. තෙන අඤ්ඤං මග්ගං පටික්ඛිපති. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටදුක්ඛඤ්චෙව මිස්සකමග්ගො ච කථිතො. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

7. දුතියඅඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ **නිබ්බානධාතුයා ඛො එතං භික්ඛු අධිවචන**න්ති අසඞ්ඛතාය අමතාය නිබ්බානධාතුයා එතං අධිවචනං. **ආසවානං ඛයො තෙන වුච්චතී**ති අපිච තෙන රාගාදිවිනයෙන ආසවානං ඛයොතිපි වුච්චති. ආසවක්ඛයො නාම අරහත්තං, අරහත්තස්සාපි එතං රාගවිනයොතිආදි නාමමෙවාති දීපෙති. **එතදවොචා**ති ‘‘සත්ථාරා නිබ්බානධාතූති වදන්තෙන අමතං නිබ්බානං කථිතං, මග්ගො පනස්ස න කථිතො. තං කථාපෙස්සාමී’’ති අනුසන්ධිකුසලතාය පුච්ඡන්තො එතං අවොච.

8. විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ **කතමා ච භික්ඛවෙ සම්මාදිට්ඨීති** එකෙන පරියායෙන අට්ඨඞ්ගිකමග්ගං විභජිත්වා පුන අපරෙන පරියායෙන විභජිතුකාමො ඉදං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **දුක්ඛෙ ඤාණන්ති** සවනසම්මසනපටිවෙධපච්චවෙක්ඛණවසෙන චතුභාකාරෙහි උප්පන්නං ඤාණං. සමුදයෙපි එසෙව නයො. සෙසෙසු පන ද්වීසු සම්මසනස්ස අභාවා තිවිධමෙව වට්ටති. එවමෙතං ''දුක්ඛෙ ඤාණ''න්තිආදිනා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සිතං.

තත්ථ පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං, පච්ඡිමානි විවට්ටං. තෙසු භික්ඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාභිනිවෙසො හොති, විවට්ටෙ නත්ථි අභිනිවෙසො. පුරිමානි හි ද්වෙ සච්චානි ''පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො''ති එවං සඞ්ඛෙපෙන ච, ''කතමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො''තිආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන ච ආචරියසන්තිකෙ උග්ගණ්හිත්වා වාචාය පුනප්පුනං පරිවත්තෙන්තො යොගාවචරො කම්මං කරොති. ඉතරෙසු පන ද්වීසු සච්චෙසු – ''නිරොධසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මග්ගසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාප''න්ති එවං සවනෙනෙව කම්මං කරොති. සො එවං කරොන්තො චත්තාරි සච්චානි එකපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති, එකාභිසමයෙන අභිසමෙති . දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති, සමුදයං පහානපටිවෙධෙන, නිරොධං සච්ඡිකිරියපටිවෙධෙන, මග්ගං භාවනාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣති. දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන...පෙ.... මග්ගං භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති.

එවමස්ස පුබ්බභාගෙ ද්වීසු සච්චෙසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණසම්මසනපටිවෙධො හොති, ද්වීසු සවනපටිවෙධොයෙව. අපරභාගෙ තීසු කිච්චතො පටිවෙධො හොති, නිරොධෙ ආරම්මණපටිවෙධො. පච්චවෙක්ඛණා පන පත්තසච්චස්ස හොති. ඉමස්ස භික්ඛුනො පුබ්බෙ පරිග්ගහතො – ''දුක්ඛං පරිජානාමි, සමුදයං පජහාමි, නිරොධං සච්ඡිකරොමි, මග්ගං භාවෙමී''ති ආභොගසමන්නාහාරමනසිකාරපච්චවෙක්ඛණා නත්ථි, පරිග්ගහතො පට්ඨාය හොති. අපරභාගෙ පන දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතමෙව හොති...පෙ.... මග්ගො භාවිතොව හොති.

තත්ථ ද්වෙ සච්චානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි, ද්වෙ ගම්භීරත්තා දුද්දසානි. දුක්ඛසච්චඤ්හි උප්පත්තිතො පාකටං, ඛාණුකණ්ටකපහාරාදීසු ''අහො දුක්ඛ''න්ති වත්තබ්බතම්පි ආපජ්ජති. සමුදයම්පි ඛාදිතුකාමතාභුඤ්ජිතුකාමතාදිවසෙන උප්පත්තිතො පාකටං. ලක්ඛණපටිවෙධතො පන උභයම්පි ගම්භීරං. ඉති තානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි. ඉතරෙසං ද්වින්නං දස්සනත්ථාය පයොගො භවග්ගග්ගහණත්ථං හත්ථපසාරණං විය අවීචිඵුසනත්ථං පාදපසාරණං විය සතධා භින්නස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිපාදනං විය ච හොති. ඉති තානි ගම්භීරත්තා දුද්දසානි. එවං දුද්දසත්තා ගම්භීරෙසු ගම්භීරත්තා ච දුද්දසෙසු චතූසු සච්චෙසු උග්ගහාදිවසෙන ඉදං ''දුක්ඛෙ ඤාණ''න්තිආදි වුත්තං. පටිවෙධක්ඛණෙ පන එකමෙව තං ඤාණං හොති.

නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදීසු කාමපච්චනීකට්ඨෙන කාමතො නිස්සටභාවෙන වා, කාමං සම්මසන්තස්ස උප්පන්නොති වා, කාමපදඝාතං කාමවූපසමං කරොන්තො උප්පන්නොති වා , කාමවිවිත්තන්තෙ උප්පන්නොති වා **නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. සබ්බෙපි ච තෙ නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු උප්පන්නස්ස අකුසලසඞ්කප්පස්ස පදච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානො එකොව කුසලසඞ්කප්පො උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාසඞ්කප්පො** නාම.

මුසාවාදා වෙරමණීආදයොපි මුසාවාදාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු උප්පන්නාය අකුසලදුස්සීල්‍යචෙතනාය පදච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාවාචා** නාම.

පාණාතිපාතා වෙරමණී ආදයොපි පාණාතිපාතාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු උප්පන්නාය අකුසලදුස්සීල්‍යචෙතනාය අකිරියතො පදච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාකම්මන්තො** නාම.

මිච්ඡාආජීවන්ති ඛාදනීයභොජනීයාදීනං අත්ථාය පවත්තිතං කායවචීදුච්චරිතං. **පහායාති** වජ්ජෙත්වා. **සම්මාආජීවෙනාති** බුද්ධපසත්ථෙන ආජීවෙන. **ජීවිකං කප්පෙතීති** ජීවිතවුත්තිං පවත්තෙති. සම්මාජීවොපි කුහනාදීහි විරමණසඤ්ඤානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා. මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව සත්තසු ඨානෙසු උප්පන්නාය මිච්ඡාජීවදුස්සීල්‍යචෙතනාය පදච්ඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකාව කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාආජීවො** නාම.

අනුප්පන්නානන්ති එකස්මිං භවෙ තථාරූපෙ වා ආරම්මණෙ අත්තනො න උප්පන්නානං, පරස්ස පන උප්පජ්ජමානෙ දිස්වා – ''අහො වත මෙ එවරූපා පාපකා ධම්මා න උප්පජ්ජෙය්‍යු''න්ති එවං අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය. **ඡන්දන්ති** තෙසං අකුසලානං අනුප්පාදකපටිපත්තිසාධකං වීරියච්ඡන්දං ජනෙති. **වායමතීති** වායාමං කරොති. **වීරියං ආරභතීති** වීරියං පවත්තෙති. **චිත්තං පග්ගණ්හාතීති** වීරියෙන චිත්තං පග්ගහිතං කරොති. **පදහතීති** ''කාමං තචො ච න්හාරු ච අට්ඨී ච අවසිස්සතූ''ති (ම. නි. 2.184) පධානං පවත්තෙති . **උප්පන්නානන්ති** සමුදාචාරවසෙන අත්තනො උප්පන්නපුබ්බානං. ඉදානි තාදිසෙ න උප්පාදෙස්සාමීති තෙසං පහානාය ඡන්දං ජනෙති.

අනුප්පන්නානං කුසලානන්ති අපටිලද්ධානං පඨමජ්ඣානාදීනං. **උප්පන්නානන්ති** තෙසංයෙව පටිලද්ධානං. **ඨිතියාති** පුනප්පුනං උප්පත්තිපබන්ධවසෙන ඨිතත්ථං. **අසම්මොසායාති** අවිනාසත්ථං. **භියොභාවායාති** උපරිභාවාය. **වෙපුල්ලායාති** විපුලභාවාය. **පාරිපූරියාති** භාවනාය පරිපූරණත්ථං. අයම්පි සම්මාවායාමො අනුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනාදිචිත්තනානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා. මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසුයෙව චතූසු ඨානෙසු කිච්චසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානං එකමෙව කුසලවීරියං උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාවායාමො** නාම.

සම්මාසතිපි කායාදිපරිග්ගාහකචිත්තානං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා, මග්ගක්ඛණෙ පන ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු කිච්චසාධනවසෙන මග්ගඞ්ගං පූරයමානා එකා සති උප්පජ්ජති. අයං **සම්මාසති** නාම.

ඣානාදීනි පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානා, පුබ්බභාගෙ සමාපත්තිවසෙන නානා, මග්ගක්ඛණෙ නානාමග්ගවසෙන. එකස්ස හි පඨමමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො හොති, දුතියමග්ගාදයොපි පඨමජ්ඣානිකා වා දුතියාදීසු අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා. එකස්ස පඨමමග්ගො දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකො හොති, දුතියාදයොපි දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා පඨමජ්ඣානිකා වා. එවං චත්තාරොපි මග්ගා ඣානවසෙන සදිසා වා අසදිසා වා එකච්චසදිසා වා හොන්ති.

අයං පනස්ස විසෙසො පාදකජ්ඣානනියමෙන හොති. පාදකජ්ඣානනියමෙන හි පඨමජ්ඣානලාභිනො පඨමජ්ඣානා වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො හොති, මග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගානි පනෙත්ථ පරිපුණ්ණානෙව හොන්ති. දුතියජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො දුතියජ්ඣානිකො හොති, මග්ගඞ්ගානි පනෙත්ථ සත්ත හොන්ති. තතියජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො තතියජ්ඣානිකො, මග්ගඞ්ගානි පනෙත්ථ සත්ත, බොජ්ඣඞ්ගානි ඡ හොන්ති. එස නයො චතුත්ථජ්ඣානතො පට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා .

ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති, තඤ්ච ලොකුත්තරං, නො ලොකියන්ති වුත්තං. එත්ථ කථන්ති? එත්ථාපි පඨමජ්ඣානාදීසු යතො වුට්ඨාය සොතාපත්තිමග්ගං පටිලභිත්වා අරූපසමාපත්තිං භාවෙත්වා සො ආරුප්පෙ උප්පන්නො, තංඣානිකාවස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජන්ති. එවං පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති. කෙචි පන ථෙරා – ''විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා නියමෙන්තී''ති වදන්ති . කෙචි ''පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙතී''ති වදන්ති. කෙචි ''වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා නියමෙතී''ති වදන්ති. තෙසං වාදවිනිච්ඡයො විසුද්ධිමග්ගෙ වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනාධිකාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධීති** අයං පුබ්බභාගෙ ලොකියො, අපරභාගෙ ලොකුත්තරො සම්මාසමාධීති වුච්චති.

9. සූකසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ **මිච්ඡාපණිහිතන්ති** සූකං නාම උද්ධග්ගං කත්වා ඨපිතං හත්ථං වා පාදං වා භින්දති, තථා අට්ඨපිතං පන මිච්ඡාපණිහිතං නාම. **මිච්ඡාපණිහිතාය දිට්ඨියාති** මිච්ඡාඨපිතාය කම්මස්සකතපඤ්ඤාය. **අවිජ්ජං භින්දිස්සතීති** චතුසච්චපටිච්ඡාදකං අවිජ්ජං භින්දිස්සති. **විජ්ජං උප්පාදෙස්සතීති** අරහත්තමග්ගවිජ්ජං උප්පාදෙස්සති. **මිච්ඡාපණිහිතත්තා, භික්ඛවෙ, දිට්ඨියාති** කම්මස්සකතපඤ්ඤාය චෙව මග්ගභාවනාය ච මිච්ඡා ඨපිතත්තා, අප්පවත්තිතත්තාති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ කම්මස්සකතඤාණං මග්ගනිස්සිතං කත්වා මිස්සකමග්ගො කථිතො.

10. නන්දියසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ **පරිබ්බාජකොති** ඡන්නපරිබ්බාජකො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

අවිජ්ජාවග්ගො පඨමො.

2. විහාරවග්ගො

1. පඨමවිහාරසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ, අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුන්ති** අහං, භික්ඛවෙ, එකං අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුං නිලීයිතුං එකොව හුත්වා විහරිතුං ඉච්ඡාමීති අත්ථො. **නම්හි කොචි උපසඞ්කමිතබ්බො අඤ්ඤත්‍ර එකෙන පිණ්ඩපාතනීහාරකෙනාති** යො අත්තනා පයුත්තවාචං අකත්වා මමත්ථාය සද්ධෙසු කුලෙසු පටියත්තං පිණ්ඩපාතං නීහරිත්වා මය්හං උපනාමෙය්‍ය, තං පිණ්ඩපාතනීහාරකං එකං භික්ඛුං ඨපෙත්වා නම්හි අඤ්ඤෙන කෙනචි භික්ඛුනා වා ගහට්ඨෙන වා උපසඞ්කමිතබ්බොති.

කස්මා පන එවමාහාති? තස්මිං කිර අඩ්ඪමාසෙ විනෙතබ්බො සත්තො නාහොසි. අථ සත්ථා – ''ඉමං අඩ්ඪමාසං ඵලසමාපත්තිසුඛෙනෙව වීතිනාමෙස්සාමි, ඉති මය්හඤ්චෙව සුඛවිහාරො භවිස්සති, අනාගතෙ ච පච්ඡිමා ජනතා

‘සත්ථාපි ගණං විහාය එකකො විහාසි, කිමඞ්ගං පන මය’න්ති දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජිස්සති, තදස්සා භවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා’’ති ඉමිනා කාරණෙන එවමාහ. භික්ඛුසඞ්ඝොපි සත්ථු වචනං සම්පටිච්ඡිත්වා එකං භික්ඛුං අදාසි. සො පාතොව ගන්ධකුටිපරිවෙණසම්මජ්ජනමුඛොදකදන්තකට්ඨදානාදීනි සබ්බකිච්චානි තස්මිං ඛණෙ කත්වා අපගච්ඡති.

යෙන ස්වාහන්ති යෙන සො අහං. **පඨමාභිසම්බුද්ධොති** අභිසම්බුද්ධො හුත්වා පඨමංයෙව එකූනපඤ්ඤාසදිවසබ්භන්තරෙ. **විහරාමීති** ඉදං අතීතත්ථෙ වත්තමානවචනං. **තස්ස පදෙසෙන විහාසින්ති** තස්ස පඨමාභිසම්බුද්ධවිහාරස්ස පදෙසෙන. තත්ථ පදෙසො නාම ඛන්ධපදෙසො ආයතනධාතුසච්චඉන්ද්‍රියපච්චයාකාරසතිපට්ඨානඣානනාමරූපපදෙසො ධම්මපදෙසොති නානාවිධො. තං සබ්බම්පි සන්ධාය – ‘‘තස්ස පදෙසෙන විහාසි’’න්ති ආහ. භගවා හි පඨමබොධියං එකූනපඤ්ඤාසදිවසබ්භන්තරෙ යථා නාම පත්තරජ්ජො රාජා අත්තනො විභවසාරදස්සනත්ථං තං තං ගබ්භං විවරාපෙත්වා සුවණ්ණරජතමුත්තාමණිආදීනි රතනානි පච්චවෙක්ඛන්තො විහරෙය්‍ය, එවමෙව පඤ්චක්ඛන්ධෙ නිප්පදෙසෙ කත්වා සම්මසන්තො පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි . ඉමස්මිං පන අඩ්ඪමාසෙ තෙසං ඛන්ධානං පදෙසං වෙදනාක්ඛන්ධමෙව පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. තස්ස ‘‘ඉමෙ සත්තා එවරූපං නාම සුඛං පටිසංවෙදෙන්ති, එවරූපං දුක්ඛ’’න්ති ඔලොකයතො යාව භවග්ගා පවත්තා සුඛවෙදනා, යාව අවීචිතො පවත්තා දුක්ඛවෙදනා, සබ්බා සබ්බාකාරෙන උපට්ඨාසි. අථ නං ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපි වෙදයිත’’න්තිආදිනා නයෙන පරිග්ගණ්හන්තො විහාසි.

තථා පඨමබොධියං ද්වාදසායතනානි නිප්පදෙසානෙව කත්වා විහාසි, ඉමස්මිං පන අඩ්ඪමාසෙ තෙසං ආයතනානං පදෙසං වෙදනාවසෙන ධම්මායතනෙකදෙසං, ධාතූනං පදෙසං වෙදනාවසෙන ධම්මධාතුඑකදෙසං, සච්චානං පදෙසං වෙදනාක්ඛන්ධවසෙනෙව දුක්ඛසච්චෙකදෙසං, පච්චයානං පදෙසං ඵස්සපච්චයා වෙදනාවසෙන පච්චයෙකදෙසං ඣානානං පදෙසං වෙදනාවසෙනෙව ඣානඞ්ගෙකදෙසං, නාමරූපානං පදෙසං වෙදනාවසෙනෙව නාමෙකදෙසං පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. පඨමබොධියඤ්හි එකූනපඤ්ඤාසදිවසබ්භන්තරෙ කුසලාදිධම්මෙ නිප්පදෙසෙ කත්වා අනන්තනයානි සත්ත පකරණානි පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. ඉමස්මිං පන අඩ්ඪමාසෙ සබ්බධම්මානං පදෙසං වෙදනාත්තිකමෙව පච්චවෙක්ඛන්තො විහාසි. තස්මිං තස්මිං ඨානෙ සා සා ච විහාරසමාපත්ති වෙදනානුභාවෙන ජාතා.

ඉදානි යෙනාකාරෙන විහාසි, තං දස්සෙන්තො **මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපීති**ආදිමාහ. තත්ථ **මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයාපීති** දිට්ඨිසම්පයුත්තා වෙදනාපි වට්ටති. දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නා කුසලාකුසලවෙදනාපි වට්ටති විපාකවෙදනාපි. තත්ථ මිච්ඡාදිට්ඨිසම්පයුත්තා අකුසලාව හොති, දිට්ඨිං පන උපනිස්සාය කුසලාපි උප්පජ්ජන්ති අකුසලාපි. මිච්ඡාදිට්ඨිකා හි දිට්ඨිං උපනිස්සාය පක්ඛදිවසෙසු යාගුභත්තාදීනි දෙන්ති, අද්ධිකාදීනං වට්ටං පට්ඨපෙන්ති, චතුමහාපථෙ සාලං කරොන්ති, පොක්ඛරණිඤ්ච ඛණාපෙන්ති, දෙවකුලාදීසු මාලාගච්ඡං රොපෙන්ති, නදීවිදුග්ගාදීසු සෙතුං අත්ථරන්ති, විසමං සමං කරොන්ති, ඉති නෙසං කුසලවෙදනා උප්පජ්ජති. මිච්ඡාදිට්ඨිං පන නිස්සාය සම්මාදිට්ඨිකෙ අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, වධබන්ධනාදීනි කරොන්ති, පාණං වධිත්වා දෙවතානං උපහාරං උපහරන්ති , ඉති නෙසං අකුසලවෙදනා උප්පජ්ජති. විපාකවෙදනා පන භවන්තරගතානංයෙව හොති.

සම්මාදිට්ඨිපච්චයාති එත්ථාපි සම්මාදිට්ඨිසම්පයුත්තා වෙදනාපි වට්ටති, සම්මාදිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නා කුසලාකුසලවෙදනාපි විපාකවෙදනාපි. තත්ථ සම්මාදිට්ඨිසම්පයුත්තා කුසලාව හොති, සම්මාදිට්ඨිං පන උපනිස්සාය බුද්ධපූජං දීපමාලං මහාධම්මස්සවනං අප්පතිට්ඨිතෙ දිසාභාගෙ චෙතියපතිට්ඨාපනන්ති එවමාදීනි පුඤ්ඤානි කරොන්ති, ඉති නෙසං කුසලා වෙදනා උප්පජ්ජති. සම්මාදිට්ඨිංයෙව නිස්සාය මිච්ඡාදිට්ඨිකෙ අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, අත්තානං උක්කංසෙන්ති, පරං වම්භෙන්ති, ඉති නෙසං අකුසලවෙදනා උප්පජ්ජති. විපාකවෙදනා පන භවන්තරගතානංයෙව හොති. **මිච්ඡාසඞ්කප්පපච්චයාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. **ඡන්දපච්චයාති**ආදීසු පන ඡන්දපච්චයා අට්ඨලොභසහගතචිත්තසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදිතබ්බා, විතක්කපච්චයා පඨමජ්ඣානවෙදනාව. සඤ්ඤා පච්චයා ඨපෙත්වා පඨමජ්ඣානං සෙසා ඡ සඤ්ඤාසමාපත්තිවෙදනා.

ඡන්දො ච අවූපසන්තොතිආදීසු තිණ්ණං අවූපසමෙ අට්ඨලොභසහගතචිත්තසම්පයුත්තා වෙදනා හොති, ඡන්දමත්තස්ස වූපසමෙ පඨමජ්ඣානවෙදනාව. ඡන්දවිතක්කානං වූපසමෙ දුතියජ්ඣානාදිවෙදනා අධිප්පෙතා, තිණ්ණම්පි වූපසමෙ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවෙදනා. **අප්පත්තස්ස පත්තියාති** අරහත්තඵලස්ස පත්තත්ථාය. **අත්ථි ආයාමන්ති** අත්ථි වීරියං. **තස්මිම්පි ඨානෙ අනුප්පත්තෙති** තස්ස වීරියාරම්භස්ස වසෙන තස්ස අරහත්තඵලස්ස කාරණෙ අනුප්පත්තෙ. **තප්පච්චයාපි වෙදයිතන්ති** අරහත්තස්ස ඨානපච්චයා වෙදයිතං. එතෙන චතුමග්ගසහජාතා නිබ්බත්තිතලොකුත්තරවෙදනාව ගහිතා.

2. දුතියවිහාරසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ පටිසල්ලානකාරණං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමපච්චයාති** මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමො නාම සම්මාදිට්ඨි. තස්මා යං සම්මාදිට්ඨිපච්චයා වෙදයිතං වුත්තං, තදෙව මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමපච්චයා වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ විපාකවෙදනං අතිදූරෙති මඤ්ඤමානා න ගණ්හන්තීති වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. යස්ස යස්ස හි වූපසමපච්චයාති වුච්චති, තස්ස තස්ස පටිපක්ඛධම්මපච්චයාව තං තං වෙදයිතං අධිප්පෙතං. **ඡන්දවූපසමපච්චයාති**ආදීසු පන ඡන්දවූපසමපච්චයා තාව පඨමජ්ඣානවෙදනා වෙදිතබ්බා. **විතක්කවූපසමපච්චයා**

දුතියජ්ඣානවෙදනා. **සඤ්ඤාපච්චයා** ඡසමාපත්තිවෙදනා. **සඤ්ඤාවූපසමපච්චයා** නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවෙදනා. **ඡන්දො ච වූපසන්තොති**ආදීනි වුත්තත්ථානෙව.

3-7. සෙක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

13-17. තතියෙ **සෙක්ඛොති** සික්ඛනසීලො. කිං සික්ඛතීති? තිස්සො සික්ඛා. **සෙක්ඛායාති** තීහි ඵලෙහි චතූහි ච මග්ගෙහි සද්ධිං උප්පන්නාය. සාපි හි අනිට්ඨිතකිච්චත්තා අත්තනො කිච්චං සික්ඛතෙවාති සෙක්ඛා. චතුත්ථපඤ්චමඡට්ඨසත්තමානි උත්තානත්ථානෙවාති.

8-10. පඨමකුක්කුටාරාමසුත්තාදිවණ්ණනා

18-20. අට්ඨමෙ **උම්මඞ්ගොති** පඤ්ඤාඋම්මඞ්ගො, පඤ්ඤාවීමංසනං, පඤ්ඤාගවෙසනන්ති අත්ථො. **එවඤ්හි ත්වං ආවුසොති** ඉදං තස්ස පුච්ඡාපතිට්ඨාපනත්ථාය ආහ. නවමදසමානි උත්තානත්ථාමෙවාති.

විහාරවග්ගො දුතියො.

3. මිච්ඡත්තවග්ගවණ්ණනා

21-30. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ **මිච්ඡත්තන්ති** මිච්ඡාසභාවං. **සම්මත්තන්ති** සම්මාසභාවං. **මිච්ඡාපටිපත්තාධිකරණහෙතූති** මිච්ඡාපටිපත්තිකරණහෙතු. යස්මා මිච්ඡාපටිපත්තිං කරොති, තස්මාති අත්ථො. **නාරාධකොති** න සම්පාදකො. **ඤායං ධම්මන්ති** අරියමග්ගධම්මං. **මිච්ඡාඤාණීති** මිච්ඡාවිඤ්ඤාණො මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණො. **මිච්ඡාවිමුත්තීති** අයාථාවවිමුත්ති, අනියානිකවිමුත්ති. ඉමෙසු තතියාදීසු චතූසු සුත්තෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං, පච්ඡිමෙසු පනෙත්ථ ද්වීසු පුග්ගලො පුච්ඡිතො ධම්මො විභත්තො, එවං ධම්මෙන පුග්ගලො දස්සිතොති. **සුප්පවත්තියොති** සුප්පවත්තනියො. යථා ඉච්ඡිතිච්ඡිතං දිසං පවත්තෙන්තො ධාවති, එවං පවත්තෙතුං සක්කා හොතීති අත්ථො. **සඋපනිසං සපරික්ඛාරන්ති** සප්පච්චයං සපරිවාරං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

මිච්ඡත්තවග්ගො තතියො.

4. පටිපත්තිවග්ගවණ්ණනා

31-40. චතුත්ථෙ **මිච්ඡාපටිපත්තින්ති** අයාථාවපටිපත්තිං. **මිච්ඡාපටිපන්නන්ති** අයාථාවපටිපන්නං. ඉති එකං සුත්තං ධම්මවසෙන කථිතං, එකං පුග්ගලවසෙන. **අපාරා පාරන්ති** වට්ටතො නිබ්බානං. **පාරගාමිනොති** එත්ථ යෙපි පාරඞ්ගතා, යෙපි ගච්ඡන්ති, යෙපි ගමිස්සන්ති, සබ්බෙ පාරගාමිනොත්වෙව වෙදිතබ්බා.

තීරමෙවානුධාවතීති වට්ටමෙව අනුධාවති, වට්ටෙ විචරති. **කණ්හන්ති** අකුසලධම්මං. **සුක්කන්ති** කුසලධම්මං. **ඔකා අනොකන්ති** වට්ටතො නිබ්බානං. **ආගම්මාති** ආරබ්භ සන්ධාය පටිච්ච. **පරියොදපෙයාති** පරිසුද්ධං කරෙය්‍ය. **චිත්තක්ලෙසෙහීති** චිත්තං කිලිස්සාපෙන්තෙහි නීවරණෙහි. **සම්බොධියඞ්ගෙසූති** සත්තසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු.

සාමඤ්ඤත්ථන්ති නිබ්බානං. තඤ්හි සාමඤ්ඤෙන උපගන්තබ්බතො සාමඤ්ඤත්ථොති වුච්චති. **බ්‍රහ්මඤ්ඤන්ති** සෙට්ඨභාවං. **බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති** නිබ්බානං බ්‍රහ්මඤ්ඤෙන උපගන්තබ්බතො. යත්ථ යත්ථ පන හෙට්ඨා ච ඉමෙසු ච තීසු සුත්තෙසු ‘‘රාගක්ඛයො’’ති ආගතං, තත්ථ තත්ථ අරහත්තම්පි වට්ටතියෙවාති වදන්ති.

පටිපත්තිවග්ගො චතුත්ථො.

5. අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

41-48. අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලෙ **අද්ධානපරිඤ්ඤත්ථන්ති** සංසාරද්ධානං නිබ්බානං පත්වා පරිඤ්ඤාතං නාම හොති. තස්මා නිබ්බානං ‘‘අද්ධානපරිඤ්ඤා’’ති වුච්චති, තදත්ථන්ති අත්ථො. **අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථන්ති** අපච්චයපරිනිබ්බානත්ථං. ඉති ඉමස්මිං පෙය්‍යාලෙ විජ්ජාවිමුත්තිඵලෙන අරහත්තං කථිතං. ඤාණදස්සනෙන පච්චවෙක්ඛණා, සෙසෙහි නිබ්බානන්ති.

අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලවග්ගො.

6. සූරියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

49-62. සූරියපෙය්‍යාලෙ අරුණුග්ගං විය කල්‍යාණමිත්තතා, කල්‍යාණමිත්තතාය ඨත්වා නිබ්බත්තිතො සවිපස්සනඅරියමග්ගො සූරියපාතුභාවො වියාති එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සීලසම්පදාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **ඡන්දසම්පදාති** කුසලකත්තුකම්‍යතාඡන්දො. **අත්තසම්පදාති** සම්පන්නචිත්තතා. **දිට්ඨිසම්පදාති** ඤාණසම්පත්ති. **අප්පමාදසම්පදාති** කාරාපකඅප්පමාදසම්පත්ති. **යොනිසොමනසිකාරසම්පදාති** උපායමනසිකාරසම්පත්ති. පුන **කල්‍යාණමිත්තතාති**ආදීනි සම්මාදිට්ඨිආදීනං අඤ්ඤෙනපි ආකාරෙන භාවදස්සනත්ථං වුත්තානි. සබ්බානෙව චෙතානි සුත්තානි පාටියෙක්කං පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන වුත්තානීති.

සූරියපෙය්‍යාලවග්ගො.

7. එකධම්මපෙය්‍යාලවග්ගාදිවණ්ණනා

63-138. එකධම්මපෙය්‍යාලොපි ගඞ්ගාපෙය්‍යාලොපි පාටියෙක්කං පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙනෙව තථා තථා වුත්තෙ බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන කථිතො.

8. අප්පමාදපෙය්‍යාලවග්ගො

1. තථාගතසුත්තවණ්ණනා

139. අප්පමාදපෙය්‍යාලෙ **එවමෙව ඛොති** එත්ථ යථා සබ්බසත්තානං සම්මාසම්බුද්ධො අග්ගො, එවං සබ්බෙසං කුසලධම්මානං කාරාපකඅප්පමාදො අග්ගොති දට්ඨබ්බො. නනු චෙස ලොකියොව, කුසලධම්මා පන ලොකුත්තරාපි. අයඤ්ච කාමාවචරොව, කුසලධම්මා පන චතුභූමකා. කථමෙස තෙසං අග්ගොති? පටිලාභකට්ඨෙන. අප්පමාදෙන හි තෙ පටිලබ්භන්ති, තස්මා සො තෙසං අග්ගො. තෙනෙතං වුත්තං **සබ්බෙ තෙ අප්පමාදමූලකාති**ආදි.

2. පදසුත්තවණ්ණනා

140. **ජඞ්ගලානන්ති** පථවීතලවාසීනං. **පාණානන්ති** සපාදකපාණානං . **පදජාතානීති** පදානි. **සමොධානං ගච්ඡන්තීති** ඔධානං උපක්ඛෙපං ගච්ඡන්ති. **අග්ගමක්ඛායතීති** සෙට්ඨං අක්ඛායති. **යදිදං මහන්තත්තෙනාති** මහන්තභාවෙන අග්ගමක්ඛායති, න ගුණවසෙනාති අත්ථො.

3-10. කූටසුත්තාදිවණ්ණනා

141-148. **වස්සිකන්ති** සුමනපුප්ඵං. ඉමං කිර සුත්තං සුත්වා භාතියමහාරාජා වීමංසිතුකාමතාය එකස්මිං ගබ්භෙ චතුජාතිගන්ධෙහි පරිභණ්ඩං කාරෙත්වා සුගන්ධානි පුප්ඵානි ආහරාපෙත්වා එකස්ස සමුග්ගස්ස මජ්ඣෙ සුමනපුප්ඵමුට්ඨිං ඨපෙත්වා සෙසානි තස්ස සමන්තතො මුට්ඨිමුට්ඨිං කත්වා ඨපෙත්වා ද්වාරං පිධාය බහි නික්ඛන්තො. අථස්ස මුහුත්තං වීතිනාමෙත්වා ද්වාරං විවරිත්වා පවිසන්තස්ස සබ්බපඨමං සුමනපුප්ඵගන්ධො ඝානං පහරි. සො මහාතලස්මිංයෙව මහාචෙතියාභිමුඛො නිපජ්ජිත්වා – ''වස්සිකං තෙසං අග්ගන්ති කථෙන්තෙන සුකථිතං සම්මාසම්බුද්ධෙනා''ති චෙතියං වන්දි. **කුට්ටරාජානොති** ඛුද්දකරාජානො. ''ඛුද්දරාජානො''තිපි පාඨො. **තන්තාවුතානන්ති** තන්තෙ ආවුතානං, තන්තං ආරොපෙත්වා වායිතානන්ති අත්ථො. ඉදඤ්ච පච්චත්තෙ සාමිවචනං. යානි කානිචි තන්තාවුතානි වත්ථානීති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. අථ වා තන්තාවුතානං වත්ථානං යානි කානිචි වත්ථානීති එවං සාවසෙසපාඨනයෙනපෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

අප්පමාදවග්ගො අට්ඨමො.

9. බලකරණීයවග්ගො

1. බලසුත්තවණ්ණනා

149. බලකරණීයවග්ගෙ **බලකරණීයාති** ඌරුබලබාහුබලෙන කත්තබ්බා ධාවනලඞ්ඝනතාපනවහනාදයො කම්මන්තා. **සීලෙ පතිට්ඨායාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ ඨත්වා. **අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගන්ති** සහවිපස්සනං අරියමග්ගං.

2. බීජසුත්තවණ්ණනා

150. **බීජගාමභූතගාමාති** එත්ථ පඤ්චවිධම්පි බීජං බීජගාමො නාම, තදෙව පණ්ණසම්පන්නං නීලභාවතො පට්ඨාය භූතගාමොති වෙදිතබ්බං.

3. නාගසුත්තවණ්ණනා

151. **බලං ගාහෙන්තීති** බලං ගණ්හන්ති, ගහිතබලා පීනසරීරා හොන්ති. **කුසොබ්භෙ ඔතරන්තීති**ආදීසු අයමනුපුබ්බිකථා – නාගිනියො කිර උතුසමයෙ පතිට්ඨිතගබ්භා චින්තෙන්ති – ‘‘සචෙ මයං ඉධ විජායිස්සාම, එවං නො දාරකා ඌමිවෙගඤ්ච සුපණ්ණස්ස ච පක්ඛන්දිත්වා ආගතස්ස වෙගං සහිතුං න සක්ඛිස්සන්ති’’ති තා මහාසමුද්දෙ නිමුජ්ජිත්වා සම්භජ්ජමුඛද්වාරං පත්වා පඤ්ච මහානදියො පවිසිත්වා හිමවන්තං ගච්ඡන්ති. තත්ථ සුපණ්ණෙහි අපක්ඛන්දනීයාසු සුවණ්ණරජතමණිගුහාසු වසමානා විජායිත්වා නාගපොතකෙ ගොප්ඵකාදිපමාණෙසු උදකෙසු ඔතාරෙත්වා උදකතරණං සික්ඛාපෙන්ති.

අථ යදා අනුක්කමෙන තෙ නාගා ගඞ්ගාදීනං නදීනං ඔරිමතීරතො පරතීරං, පරතීරතො ඔරිමතීරන්ති තරණපටිතරණං කාතුං සක්කොන්ති, තදා ‘‘ඉදානි නො දාරකා ඌමිවෙගඤ්ච ගරුළවෙගඤ්ච සහිතුං සක්ඛිස්සන්ති’’ති ඤත්වා අත්තනො ආනුභාවෙන මහාමෙඝං සමුට්ඨාපෙත්වා සකලහිමවන්තං එකොදකං විය කුරුමානා දෙවං වස්සාපෙත්වා සුවණ්ණරජතාදිමයා නාවා මාපෙත්වා උපරි සුවණ්ණතාරකවිචිත්තං සමොසරිතගන්ධපුප්ඵදාමං චෙලවිතානං බන්ධිත්වා සුරභිචන්දනගන්ධපුප්ඵාදීනි ආදාය තාහි නාවාහි පඤ්ච මහානදියො ඔගාහිත්වා අනුක්කමෙන මහාසමුද්දං පාපුණන්ති. තත්ථ ච වසන්තා දසබ්‍යාම-සතබ්‍යාම-සහස්සබ්‍යාම-සතසහස්සබ්‍යාම-පමාණතං ආපජ්ජන්තා මහන්තත්තං වෙපුල්ලත්තං ආපජ්ජන්ති නාම.

එවමෙව බොහි එත්ථ හිමවන්තපබ්බතො විය චතුපාරිසුද්ධිසීලං දට්ඨබ්බං, නාගපොතකා විය යොගාවචරා, කුසොබ්භාදයො විය අරියමග්ගො, මහාසමුද්දො විය නිබ්බානං. යථා නාගපොතකා හිමවන්තෙ පතිට්ඨාය කුසොබ්භාදීහි මහාසමුද්දං පත්වා කායමහන්තත්තං ආපජ්ජන්ති, එවං යොගිනො සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨාය අරියමග්ගෙන නිබ්බානං පත්වා අරහත්තමග්ගෙනෙව ආගතෙසු ඡසු අභිඤ්ඤාධම්මෙසු ගුණසරීරමහන්තත්තං පාපුණන්තීති.

5. කුම්භසුත්තවණ්ණනා

153. **කුම්භොති** උදකඝටො. **නො පච්චාවමතීති** න පතිආවමති, න අන්තො පවෙසෙතීති අත්ථො.

7. ආකාසසුත්තවණ්ණනා

155. **පුරත්ථිමාති** පුරත්ථිමදිසතො ආගතවාතා. **පච්ඡිමදිසාදීසුපි** එසෙව නයො. **චත්තාරොපි සතිපට්ඨානාති** යථෙව හි එතෙසං පුරත්ථිමාදිභෙදානං වාතානං සන්නිපාතො ආකාසෙ ඉජ්ඣති, එවං ඉධාපි ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’තිආදිනා නයෙන වුත්තා බොධිපක්ඛියධම්මා සහවිපස්සනස්ස අරියමග්ගස්ස භාවනාය ඉජ්ඣන්ති, තෙනෙතං වුත්තං.

8-9. පඨමමෙඝසුත්තාදිවණ්ණනා

156-157. **ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙති** ආසාළ්හමාසෙ. **ඌහතන්ති** ද්විපදචතුප්පදානං පාදප්පහාරෙන පථවීතලෙ උට්ඨහිත්වා උද්ධං ගතං වට්ටිවට්ටි හුත්වා ආකාසෙ පක්ඛන්තං. **රජොජල්ලන්ති** පංසුරජොජල්ලං.

10. නාවාසුත්තවණ්ණනා

158. **සාමුද්දිකාය නාවායාති**ආදි හෙට්ඨා වාණිජකොපමෙ විත්ථාරිතමෙව.

11-12. ආගන්තුකසුත්තාදිවණ්ණනා

159-160. **ආගන්තුකාගාරන්ති** පුඤ්ඤත්ථිකෙහි නගරමජ්ඣෙ කතං ආගන්තුකඝරං, යත්ථ රාජරාජමහාමත්තෙහිපි සක්කා හොති නිවාසං උපගන්තුං. **අභිඤ්ඤා පරිඤ්ඤෙය්‍යාති** යථෙව හි තෙසං පුරත්ථිමදිසාදීහි ආගතානං ඛත්තියාදීනං වාසො ආගන්තුකාගාරෙ ඉජ්ඣති, එවං ඉමෙසං අභිඤ්ඤාපරිඤ්ඤෙය්‍යාතිආදීනං ධම්මානං අභිඤ්ඤාපරිජානනාදීහි සහවිපස්සනස්ස අරියමග්ගස්ස භාවනාය ඉජ්ඣන්ති, තෙනෙතං වුත්තං. නදීසුත්තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවාති.

බලකරණීයවග්ගො නවමො.

10. එසනාවග්ගො

1. එසනාසුත්තවණ්ණනා

161. එසනාවග්ගෙ **කාමෙසනාති** කාමානං එසනා ගවෙසනා මග්ගනා පත්ථනා. **භවෙසනාති** භවානං එසනා. **බ්‍රහ්මචරියෙසනාති** මිච්ඡාදිට්ඨිසඞ්ඛාතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස එසනා.

2-11. විධාසුත්තාදිවණ්ණනා

162-171. **විධාති** මානකොට්ඨාසා මානඨපනා වා. **සෙය්‍යොහමස්මීති විධාති** අහමස්මි සෙය්‍යොති එවං මානකොට්ඨාසො මානඨපනා වා. **නීඝාති** දුක්ඛා. වචනත්ථො පනෙත්ථ යස්ස උප්පජ්ජන්ති, තං පුරිසං නිහනන්තීති නීඝා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

එසනාවග්ගො දසමො.

11. ඔඝවග්ගො

1-2. ඔඝසුත්තාදිවණ්ණනා

172-173. ඔඝවග්ගෙ **කාමොඝොති** පඤ්චසු කාමගුණෙසු ඡන්දරාගො. **භවොඝොති** රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො. **දිට්ඨොඝොති** ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො. **අවිජ්ජොඝොති** චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණං. **කාමයොගාදීසුපි** එසෙව නයො.

3-4. උපාදානසුත්තාදිවණ්ණනා

174-175. **කාමුපාදානන්ති** කාමග්ගහණං. **දිට්ඨුපාදානාදීසුපි** එසෙව නයො. **ගන්ථාති** ගන්ථනා ඝටනා. **කායගන්ථොති** නාමකායස්ස ගන්ථො ගන්ථනඝටනකිලෙසො. **ඉදංසච්චාභිනිවෙසොති** අන්තග්ගාහිකදිට්ඨිවසෙන උප්පන්නො ''ඉදමෙව සච්ච''න්ති එවං අභිනිවෙසො.

5-10. අනුසයසුත්තාදිවණ්ණනා

176-181. **කාමරාගානුසයොති** ථාමගතට්ඨෙන කාමරාගොව අනුසයො කාමරාගානුසයො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **ඔරම්භාගියානීති** හෙට්ඨාකොට්ඨාසියානි. **සංයොජනානීති** බන්ධනානි. **උද්ධම්භාගියානීති** උපරිකොට්ඨාසියානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ඔඝවග්ගො එකාදසමො.

මග්ගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තං

1. පබ්බතවග්ගො

1. හිමවන්තසුත්තවණ්ණනා

182. බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තස්ස පඨමෙ **නාගාති** ඉමෙපි මහාසමුද්දපිට්ඨෙ ඌමිඅන්තරවාසිනොව, න විමානට්ඨකනාගා. තෙසං හිමවන්තං නිස්සාය කායවඩ්ඪනාදිසබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **බොජ්ඣඞ්ගෙ**ති එත්ථ බොධියා, බොධිස්ස වා අඞ්ගාති **බොජ්ඣඞ්ගා**. කිං වුත්තං හොති? යා හි අයං ධම්මසාමග්ගී, යාය ලොකියලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහන කාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිචයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඞ්ඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා බොධීති වුච්චති. **බුජ්ඣතී**ති කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති වුත්තං හොති. යථාහ ''සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො''ති (සං. නි. 5.378; දී. නි. 3.143). තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඞ්ඛාතාය බොධියා අඞ්ගාති **බොජ්ඣඞ්ගා** ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදයො විය. යොපෙස යථාවුත්තප්පකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකො බොධීති වුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අඞ්ගාතිපි **බොජ්ඣඞ්ගා** සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාචරියා – ''බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඞ්ගාති වා බොජ්ඣඞ්ගා''ති.

අපිච ''බොජ්ඣඞ්ගාති කෙනට්ඨෙන බොජ්ඣඞ්ගා? බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, අනුබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, පටිබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, සම්බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා''ඉච්චාදිනා (පටි. ම. 2.17) පටිසම්භිදානයෙනාපි බොජ්ඣඞ්ගත්ථො වෙදිතබ්බො.

සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගන්තිආදීසු පන පසත්ථො සුන්දරො ච බොජ්ඣඞ්ගොති සම්බොජ්ඣඞ්ගො. සතියෙව සම්බොජ්ඣඞ්ගොති **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො,** තං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගන්ති එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **භාවෙතී**ති වඩ්ඪෙති, අත්තනො චිත්තසන්තානෙ පුනප්පුනං ජනෙති, අභිනිබ්බත්තෙතීති අත්ථො. **විවෙකනිස්සිත**න්තිආදීනි කොසලසංයුත්තෙ ''සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිස්සිත''න්ති එත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

අයං පන විසෙසො – තත්ථ තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිතං, සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං, නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතන්ති, විවෙකත්තයමෙව වුත්තං, බොජ්ඣඞ්ගභාවනං පත්වා පන පඤ්චවිධවිවෙකනිස්සිතම්පි එකෙ වණ්ණයන්ති. තෙ හි න කෙවලං බලවවිපස්සනාමග්ගඵලක්ඛණෙසු එව බොජ්ඣඞ්ගෙ උද්ධරන්ති විපස්සනාපාදක-කසිණජ්ඣාන-ආනාපානාසුභ-බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානෙසුපි උද්ධරන්ති, න ච පටිසිද්ධා අට්ඨකථාචරියෙහි. තස්මා තෙසං මතෙන එතෙසං ඣානානං පවත්තික්ඛණෙ කිච්චතො එව වික්ඛම්භනවිවෙකනිස්සිතං. යථා ච විපස්සනාක්ඛණෙ ''අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිත''න්ති වුත්තං, එවං පටිපස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතම්පි භාවෙතීති වත්තුං වට්ටති. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

2. කායසුත්තවණ්ණනා

183. දුතියෙ **ආහාරට්ඨිතිකො**ති පච්චයට්ඨිතිකො. **ආහාරං පටිච්චා**ති පච්චයං පටිච්ච. **සුභනිමිත්ත**න්ති සුභම්පි සුභනිමිත්තං, සුභස්ස ආරම්මණම්පි සුභනිමිත්තං. **අයොනිසොමනසිකාරො**ති අනුපායමනසිකාරො උප්පථමනසිකාරො අනිච්චෙ ''නිච්ච''න්ති වා, දුක්ඛෙ ''සුඛ''න්ති, අනත්තනි ''අත්තා''ති වා, අසුභෙ ''සුභ''න්ති වා, මනසිකාරො. තං තස්මිං සුභාරම්මණෙ බහුලං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො උප්පජ්ජති. තෙන වුත්තං ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්ත''න්තිආදි. එවං සබ්බනීවරණෙසු යොජනා වෙදිතබ්බා.

පටිඝනිමිත්තන්තිආදීසු පන පටිඝොපි පටිඝනිමිත්තං පටිඝාරම්මණම්පි. **අරතී**ති උක්කණ්ඨිතා. යං සන්ධාය වුත්තං – ''තත්ථ කතමා අරති? පන්තෙසු වා සෙනාසනෙසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අරති අරතිතා අනභිරති අනභිරමනා උක්කණ්ඨිතා පරිතස්සිතා, අයං වුච්චති අරතී''ති (විභ. 856).

තන්දීති අතිසීතාදිපච්චයා උප්පන්නං ආගන්තුකකායාලසියං. යස්මිං උප්පන්නෙ ''අතිසීතං අතිඋණ්හං අතිච්ඡාතොස්මි අතිධාතොස්මි අතිදූරමග්ගං ගතොස්මී''ති වදති, යං සන්ධාය වුත්තං ''තත්ථ කතමා තන්දි , යා තන්දී තන්දියනා තන්දිමනකතා ආලස්‍යං ආලස්‍යායනා ආලස්‍යායිතත්තං, අයං වුච්චති තන්දී''ති (විභ. 857).

විජම්භිතාති කිලෙසවසෙන කායවිනමනා. යං සන්ධාය වුත්තං – ''තත්ථ කතමා විජම්භිතා? යා කායස්ස ජම්භනා විජම්භනා ආනමනා විනමනා සන්නමනා පණමනා බ්‍යාධියකං, අයං වුච්චති විජම්භිතා''ති (විභ. 858).

භත්තසම්මදොති භත්තපරිළාහො. යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘තත්ථ කතමො භත්තසම්මදො? යා භුත්තාවිස්ස භත්තමුච්ඡා භත්තකිලමථො භත්තපරිළාහො කායදුට්ඨුල්ලං, අයං වුච්චති භත්තසම්මදො’’ති (විභ. 859).

චෙතසො ච ලීනත්තන්ති චිත්තස්ස ලීයනාකාරො, යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘තත්ථ කතමං චෙතසො ලීනත්තං? යා චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා ඔලීයනා සල්ලීයනා ලීනං ලීයනා ලීයිතත්තං ථිනං ථියනා ථියිතත්තං චිත්තස්ස, ඉදං වුච්චති චෙතසො ලීනත්ත’’න්ති (විභ. 860).

චෙතසො අවූපසමොති යථා නාම වීතච්චිකොපි අඞ්ගාරො නෙව තාව සන්නිසීදති පතාපං කරොතියෙව, යථා ච පත්තපචනට්ඨානෙ නෙව තාව සන්නිසීදති පතාපං කරොතියෙව, එවං චිත්තස්ස අවූපසන්තාකාරො, අත්ථතො පනෙතං උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙව හොති.

විචිකිච්ඡට්ඨානීයා ධම්මාති විචිකිච්ඡාය ආරම්මණධම්මා. **අයොනිසොමනසිකාරො** සබ්බත්ථ වුත්තනයොව. එවමෙත්ථ කාමච්ඡන්දො විචිකිච්ඡාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා ආරම්මණෙන කථිතා, බ්‍යාපාදො ආරම්මණෙන ච උපනිස්සයෙන ච, සෙසා සහජාතෙන ච උපනිස්සයෙන චාති.

සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මාති සතියා ආරම්මණධම්මා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ච නව ලොකුත්තරධම්මා ච. **තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරොති** තත්ථ උපායමනසිකාරස්ස පුනප්පුනං කරණං.

කුසලාකුසලා ධම්මාතිආදීසු **කුසලාති** කොසල්ලසම්භූතා අනවජ්ජසුඛවිපාකා. **අකුසලාති** අකොසල්ලසම්භූතා සාවජ්ජදුක්ඛවිපාකා. **සාවජ්ජාති** අකුසලා. **අනවජ්ජාති** කුසලා. **හීනපණීතකණ්හසුක්කෙසුපි** එසෙව නයො. **සප්පටිභාගාති** කණ්හසුක්කායෙව. කණ්හා හි කණ්හවිපාකදානතො , සුක්කා ච සුක්කවිපාකදානතො සප්පටිභාගා නාම, සදිසවිපාකකොට්ඨාසාති අත්ථො. පටිපක්ඛභූතස්ස වා භාගස්ස අත්ථිතාය සප්පටිභාගා. කණ්හානඤ්හි සුක්කා පටිපක්ඛභාගා, සුක්කානඤ්ච කණ්හා පටිපක්ඛභාගාති එවම්පි සප්පටිභාගා. සප්පටිබාහිතට්ඨෙන වා සප්පටිභාගා. අකුසලඤ්හි කුසලං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකං දෙති, කුසලඤ්ච අකුසලං පටිබාහිත්වාති එවම්පි කණ්හසුක්කා සප්පටිභාගා.

ආරම්භධාතූති පඨමාරම්භවීරියං. **නික්කමධාතූති** කොසජ්ජතො නික්ඛන්තත්තා තතො බලවතරං. **පරක්කමධාතූති** පරං පරං ඨානං අක්කමනතාය තතොපි බලවතරන්ති තීහිපි පදෙහි වීරියමෙව කථිතං.

පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයාති පීතියා ආරම්මණධම්මා. **කායපස්සද්ධීති** තිණ්ණං ඛන්ධානං දරථපස්සද්ධි. **චිත්තපස්සද්ධීති** විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස දරථපස්සද්ධි. **සමථනිමිත්තන්ති** සමථොපි සමථනිමිත්තං, ආරම්මණම්පි. **අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති** තස්සෙව වෙවචනං.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයාති උපෙක්ඛාය ආරම්මණධම්මා, අත්ථතො පන මජ්ඣත්තාකාරො උපෙක්ඛාට්ඨානීයා ධම්මොති වෙදිතබ්බො. එවමෙත්ථ සතිධම්මවිචයඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගා ආරම්මණෙන කථිතා, සෙසා ආරම්මණෙනපි උපනිස්සයෙනපි.

3. සීලසුත්තවණ්ණනා

184. තතියෙ **සීලසම්පන්නාති** එත්ථ ඛීණාසවස්ස ලොකියලොකුත්තරසීලං කථිතං, තෙන සම්පන්නාති අත්ථො. **සමාධිපඤ්ඤාසුපි** එසෙව නයො. **විමුත්ති** පන ඵලවිමුත්තියෙව. **විමුත්තිඤාණදස්සනං** පච්චවෙක්ඛණඤාණං. එවමෙත්ථ සීලාදයො තයො ලොකියලොකුත්තරා, විමුත්ති ලොකුත්තරාව, විමුත්තිඤාණදස්සනං ලොකියමෙව.

දස්සනම්පාහන්ති දස්සනම්පි අහං. තං පනෙතං දස්සනං – චක්ඛුදස්සනං, ඤාණදස්සනන්ති දුවිධං. තත්ථ පසන්නෙහි චක්ඛූහි අරියානං දස්සනං ඔලොකනං චක්ඛුදස්සනං නාම. අරියෙහි පන දිට්ඨස්ස ලක්ඛණස්ස දස්සනං, පටිවිද්ධස්ස ච පටිවිජ්ඣනං ඣානෙන වා විපස්සනාය වා මග්ගඵලෙහි වා ඤාණදස්සනං නාම. ඉමස්මිං පනෙත්ථ චක්ඛුදස්සනං අධිප්පෙතං. අරියානඤ්හි පසන්නෙහි චක්ඛූහි ඔලොකනම්පි බහුකාරමෙව. **සවනන්ති** ‘‘අසුකො නාම ඛීණාසවො අසුකස්මිං නාම රට්ඨෙ වා ජනපදෙ වා ගාමෙ වා නිගමෙ වා විහාරෙ වා ලෙණෙ වා වසතී’’ති කථෙන්තානං සොතෙන සවනං, එතම්පි බහුකාරමෙව. **උපසඞ්කමනන්ති** ‘‘දානං වා දස්සාමි, පඤ්හං වා පුච්ඡිස්සාමි, ධම්මං වා සොස්සාමි, සක්කාරං වා කරිස්සාමී’’ති එවරූපෙන චිත්තෙන අරියානං උපසඞ්කමනං. **පයිරුපාසනන්ති** පඤ්හාපයිරුපාසනං. අරියානං ගුණෙ සුත්වා තෙ උපසඞ්කමිත්වා නිමන්තෙත්වා දානං දත්වා ‘‘කිං, භන්තෙ, කුසල’’න්තිආදිනා නයෙන පඤ්හපුච්ඡනන්ති අත්ථො.

අනුස්සතින්ති රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙසු නිසින්නස්ස ‘‘ඉදානි අරියා ලෙණගුහමණ්ඩපාදීසු ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලසුඛෙහි වීතිනාමෙන්තී’’ති අනුස්සරණං. යො වා තෙසං සන්තිකෙ ඔවාදො ලද්ධො හොති, තං ආවජ්ජිත්වා ‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං කථිතං, ඉමස්මිං සමාධි, ඉමස්මිං විපස්සනා, ඉමස්මිං මග්ගො, ඉමස්මිං ඵල’’න්ති

එවං අනුස්සරණං. **අනුපබ්බජ්ජන්ති** අරියෙසු චිත්තං පසාදෙත්වා සරා නික්ඛම්ම තෙසං සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං. අරියානඤ්හි සන්තිකෙ චිත්තං පසාදෙත්වා තෙසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා තෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම. අරියෙසු පසාදෙන අඤ්ඤත්ථ පබ්බජිත්වා අරියානං සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතො පබ්බජ්ජාපි අනුපබ්බජ්ජා නාම. අඤ්ඤෙසු පන පසාදෙන අඤ්ඤෙසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අඤ්ඤෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතො පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම න හොති.

එවං පබ්බජිතෙසු පන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස තාව අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා සතසහස්සමත්තා අහෙසුං, තථා ථෙරස්සෙව සද්ධිවිහාරිකස්ස ච චන්දගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස සූරියගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස අස්සගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස යොනකධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්ස , තස්ස පන සද්ධිවිහාරිකො අසොකරඤ්ඤො කනිට්ඨභාතා තිස්සත්ථෙරො නාම අහොසි, තස්ස අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා අඩ්ඪතෙය්‍යකොටිසඞ්ඛා අහෙසුං. මහින්දත්ථෙරස්ස අනුපබ්බජිතානං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි. යාවජ්ජදිවසා ලඞ්කාදීපෙ සත්ථරි පසාදෙන පබ්බජන්තා මහින්දත්ථෙරස්සෙව පබ්බජ්ජං අනුපබ්බජන්ති නාම.

තං ධම්මන්ති තං තෙසං ඔවාදානුසාසනීධම්මං. **අනුස්සරතීති** සරති. **අනුවිතක්කෙතීති** විතක්කාහතං කරොති. **ආරද්ධො හොතීති** පරිපුණ්ණො හොති. **පවිචිනතීති**ආදි සබ්බං තත්ථ ඤාණචාරවසෙනෙව වුත්තං. අථ වා **පවිචිනතීති** තෙසං තෙසං ධම්මානං ලක්ඛණං විචිනති. **පවිචරතීති** තත්ථ ඤාණං චරාපෙති. **පරිවීමංසමාපජ්ජතීති** වීමංසනං ඔලොකනං ගවෙසනං ආපජ්ජති.

සත්ත ඵලා සත්තානිසංසාති උභයම්පෙතං අත්ථතො එකං. **දිට්ඨෙව ධම්මෙ පටිකච්ච අඤ්ඤං ආරාධෙතීති** අරහත්තං ආරාධෙන්තො ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ආරාධෙති, තඤ්ච ඛො පටිකච්ච, අසම්පත්තෙයෙව මරණකාලෙති අත්ථො. **අථ මරණකාලෙති** අථ මරණස්ස ආසන්නකාලෙ.

අන්තරාපරිනිබ්බායීති යො ආයුවෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායති, සො තිවිධො හොති. කප්පසහස්සායුකෙසු තාව අවිහෙසු නිබ්බත්තිත්වා එකො නිබ්බත්තදිවසෙයෙව අරහත්තං පාපුණාති. නො චෙ නිබ්බත්තදිවසෙ පාපුණාති, පඨමස්ස පන කප්පසතස්ස මත්ථකෙ පාපුණාති. අයමෙකො අන්තරාපරිනිබ්බායී. අපරො එවං අසක්කොන්තො ද්වින්නං කප්පසතානං මත්ථකෙ පාපුණාති, අයං දුතියො. අපරො එවම්පි අසක්කොන්තො චතුන්නං කප්පසතානං මත්ථකෙ පාපුණාති, අයං තතියො අන්තරාපරිනිබ්බායී.

පඤ්චමං පන කප්පසතං අතික්කමිත්වා අරහත්තං පත්තො **උපහච්චපරිනිබ්බායී** නාම හොති. අතප්පාදීසුපි එසෙව නයො. යත්ථ කත්ථචි උප්පන්නො පන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන අරහත්තං පත්තො **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී** නාම, අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන පත්තො **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී** නාම. අවිහාදීසුපි නිබ්බත්තො තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා උපරූපරි නිබ්බත්තිත්වා අකනිට්ඨං පත්තො **උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී** නාම.

ඉමස්මිං පන ඨානෙ **අට්ඨචත්තාරීස අනාගාමිනො** කථෙතබ්බා. අවිහෙසු හි තයො අන්තරාපරිනිබ්බායී, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායී, එකො උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීති පඤ්ච හොන්ති. තෙ අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො පඤ්ච, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො පඤ්චාති දස හොන්ති, තථා අතප්පාදීසු. අකනිට්ඨෙසු පන උද්ධංසොතො නත්ථි, තස්මා තත්ථ චත්තාරො සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, චත්තාරො අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායීති අට්ඨාති එවං අට්ඨචත්තාලීස හොන්ති. තෙසං උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී සබ්බජෙට්ඨයො චෙව හොති සබ්බකනිට්ඨයො ච. කථං? සො හි සොළසකප්පසහස්සායුකත්තා ආයුනා සබ්බෙසං ජෙට්ඨයො, සබ්බපච්ඡා අරහත්තං පාපුණීති සබ්බෙසං කනිට්ඨයො. ඉමස්මිං සුත්තෙ අපුබ්බං අචරිමං එකචිත්තක්ඛණිකා නානාලක්ඛණා අරහත්තමග්ගස්ස පුබ්බභාගවිපස්සනා බොජ්ඣඞ්ගා කථිතා.

4. වත්ථසුත්තවණ්ණනා

185. චතුත්ථෙ **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො ඉති චෙ මෙ හොතීති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගොති එවං චෙ මය්හං හොති. **අප්පමාණොති මෙ හොතීති** අප්පමාණොති එවං මෙ හොති. **සුසමාරද්ධොති** සුපරිපුණ්ණො. **තිට්ඨතීති** එත්ථ අට්ඨහාකාරෙහි සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො තිට්ඨති – උප්පාදං අනාවජ්ජිතත්තා අනුප්පාදං ආවජ්ජිතත්තා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො තිට්ඨති, පවත්තං, අප්පවත්තං, නිමිත්තං, අනිමිත්තං සඞ්ඛාරෙ අනාවජ්ජිතත්තා, විසඞ්ඛාරං ආවජ්ජිතත්තා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො තිට්ඨතීති. ඉමෙහි අට්ඨහාකාරෙහි තිට්ඨතීති ථෙරො ජානාති, වුත්තාකාරවිපරීතෙහෙව අට්ඨහාකාරෙහි චවන්තං චවතීති පජානාති. සෙසබොජ්ඣඞ්ගෙසුපි එසෙව නයො.

ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ ථෙරස්ස ඵලබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා. යදා හි ථෙරො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සීසං කත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, තදා ඉතරෙ ඡ තදන්වයා හොන්ති. යදා ධම්මවිචයාදීසු අඤ්ඤතරං, තදාපි සෙසා තදන්වයා හොන්තීති එවං ඵලසමාපත්තියං අත්තනො චිණ්ණවසිතං දස්සෙන්තො ථෙරො ඉමං සුත්තං කථෙසීති.

5. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

186. පඤ්චමෙ **බොධාය සංවත්තන්තීති** බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති. කිං බුජ්ඣනත්ථාය? මග්ගෙන අසඞ්ඛතං නිබ්බානං, පච්චවෙක්ඛණාය කතකිච්චතං, මග්ගෙන වා කිලෙසනිද්දාතො පබුජ්ඣනත්ථාය, ඵලෙන පබුජ්ඣනභාවත්ථායාතිපි වුත්තං හොති. තෙනෙවෙත්ථ නිබ්බානසච්ඡිකිරියා කිලෙසපහානපච්චවෙක්ඛණාති සබ්බං දස්සිතං.

6-7. කුණ්ඩලියසුත්තාදිවණ්ණනා

187-188. ඡට්ඨෙ **ආරාමනිස්සයීති** ආරාමං නිස්සාය වසනභාවෙන ආරාමනිස්සයී. **පරිසාවචරොති** පරිසාය අවචරො. පරිසං නාම බාලාපි, පණ්ඩිතාපි ඔසරන්ති, යො පන පරප්පවාදං මද්දිත්වා අත්තනො වාදං දීපෙතුං සක්කොති, අයං පරිසාවචරො නාම. **ආරාමෙන ආරාමන්ති** ආරාමෙනෙව ආරාමං අනුචඞ්කමාමි, න බාහිරෙනාති අත්ථො. **උය්‍යානෙන උය්‍යානන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අඤ්ඤෙන වා ආරාමෙන පවිසිත්වා අඤ්ඤං ආරාමං, අඤ්ඤෙන උය්‍යානෙන අඤ්ඤං උය්‍යානන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. **ඉතිවාදප්පමොක්ඛානිසංසන්ති** ''එවං පුච්ඡා හොති, එවං විස්සජ්ජනං, එවං ගහණං, එවං නිබ්බෙඨන''න්ති ඉමිනා නයෙන ඉතිවාදො හොති ඉතිවාදප්පමොක්ඛොති එතං ආනිසංසං. **උපාරම්භානිසංසන්ති** ''අයං පුච්ඡාය දොසො, අයං විස්සජ්ජනෙ''ති එවං වාදදොසානිසංසං.

කථං භාවිතො ච, කුණ්ඩලිය, ඉන්ද්‍රියසංවරොති සත්ථා ''එත්තකං ඨානං පරිබ්බාජකෙන පුච්ඡිතං, ඉදානි පුච්ඡිතුං න සක්කොති''ති ඤත්වා ''න තාව අයං දෙසනා යථානුසන්ධිං ගතා. ඉදානි නං යථානුසන්ධිං පාපෙස්සාමී''ති සයමෙව පුච්ඡන්තො ඉමං දෙසනං ආරභි. තත්ථ **මනාපං නාභිජ්ඣතීති** ඉට්ඨාරම්මණං නාභිජ්ඣායති. **නාභිහංසතීති** න සාමිසාය තුට්ඨියා අභිහංසති. **තස්ස ඨිතො ච කායො හොති, ඨිතං චිත්තං අජ්ඣත්තන්ති** තස්ස නාමකායො ච චිත්තඤ්ච ගොචරජ්ඣත්තෙ ඨිතං හොති. **සුසණ්ඨිතන්ති** කම්මට්ඨානවසෙන සුට්ඨු සණ්ඨිතං. **සුවිමුත්තන්ති** කම්මට්ඨානවිමුත්තියා සුවිමුත්තං. **අමනාපන්ති** අනිට්ඨාරම්මණං. **න මඞ්කු හොතීති** තස්මිං න මඞ්කු හොති. **අප්පතිට්ඨිතචිත්තොති** කිලෙසවසෙන අට්ඨිතචිත්තො. **අදීනමානසොති** දොමනස්සවසෙන අදීනචිත්තො. **අබ්‍යාපන්නචෙතසොති** දොසවසෙන අපූතිචිත්තො.

එවං භාවිතො ඛො, කුණ්ඩලිය, ඉන්ද්‍රියසංවරො එවං බහුලීකතො තීණි සුචරිතානි පරිපූරෙතීති එත්ථ එවං සුචරිතපූරණං වෙදිතබ්බං – ඉමෙසු තාව ඡසු ද්වාරෙසු අට්ඨාරස දුච්චරිතානි හොන්ති. කථං? චක්ඛුද්වාරෙ තාව ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ කායඞ්ගවාචඞ්ගානි අචොපෙත්වා තස්මිං ආරම්මණෙ ලොභං උප්පාදෙන්තස්ස මනොදුච්චරිතං හොති. ලොභසහගතෙන චිත්තෙන ''අහො වතිදං ඉට්ඨං කන්තං මනාප''න්ති භණන්තස්ස වචීදුච්චරිතං, තදෙව හත්ථෙන පරාමසන්තස්ස කායදුච්චරිතං. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො.

අයං පන විසෙසො – සොතද්වාරස්මිඤ්හි සද්දාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං සඞ්ඛපණවාදිතූරියභණ්ඩං අනාමාසං ආමසන්තස්ස, ඝානද්වාරෙ ගන්ධාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං ගන්ධමාලාදිං, ජිව්හාද්වාරෙ රසාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං මච්ඡමංසාදිං, කායද්වාරෙ ඵොට්ඨබ්බාරම්මණස්ස වත්ථුභූතං වත්ථතූලකපාවාරාදිං, මනොද්වාරෙ පඤ්ඤත්තිවසෙන ධම්මාරම්මණභූතං සප්පිතෙලමධුඵාණිතාදිං ආමසන්තස්ස කායදුච්චරිතං වෙදිතබ්බං. සඞ්ඛෙපතො පනෙත්ථ ඡසු ද්වාරෙසු කායවීතික්කමො කායදුච්චරිතං, වචීවීතික්කමො වචීදුච්චරිතං, මනොවීතික්කමො මනොදුච්චරිතන්ති තීණෙව දුච්චරිතානි හොන්ති.

අයං පන භික්ඛු අත්තනො භාවනාපටිසඞ්ඛානෙ ඨිතො ඉමානි දුච්චරිතානි සුචරිතං කත්වා විපරිණාමෙති. කථං? චක්ඛුද්වාරෙ තාව ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ කායඞ්ගවාචඞ්ගානි අචාලෙත්වා රූපාරම්මණං විපස්සනං පට්ඨාපයතො මනොසුචරිතං හොති, විපස්සනාසහගතෙන චිත්තෙන ඛයධම්මං වයධම්මන්ති භණන්තස්ස වචීසුචරිතං, ''අනාමාසභණ්ඩං එත''න්ති අනාමසන්තස්ස කායසුචරිතං. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. එවං ඉමානි විත්ථාරතො අට්ඨාරස සුචරිතානි හොන්ති. සඞ්ඛෙපතො පනෙත්ථාපි ඡසු ද්වාරෙසු කායසංවරො කායසුචරිතං, වචීසංවරො වචීසුචරිතං, මනොසංවරො මනොසුචරිතන්ති තීණෙව සුචරිතානි හොන්ති. එවං ඉන්ද්‍රියසංවරො තීණි සුචරිතානි පරිපූරෙතීති වෙදිතබ්බො. එත්තාවතා සීලානුරක්ඛිතං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං කථිතං.

කායදුච්චරිතං පහායාතිආදීසු තිවිධං කායදුච්චරිතං, චතුබ්බිධං වචීදුච්චරිතං, තිවිධං මනොදුච්චරිතං. තස්ස පටිපක්ඛවසෙන කායසුචරිතාදීනි වෙදිතබ්බානි. එත්තාවතා කායසංවරවචීසංවරෙහි පාතිමොක්ඛසීලං, මනොසංවරෙන තීණි සීලානීති චතුපාරිසුද්ධිසීලං කථිතං හොති. සකලෙ පන ඉමස්මිං සුත්තෙ සුචරිතමූලකා සතිපට්ඨානා ලොකුත්තරමිස්සකා, සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං මූලභූතා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, තෙපි සතිපට්ඨානමූලකා බොජ්ඣඞ්ගා පුබ්බභාගාව. විජ්ජාවිමුත්තිමූලකා පන ලොකුත්තරාව කථිතාති වෙදිතබ්බා. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. උපවානසුත්තවණ්ණනා

189. අට්ඨමෙ **පවත්තන්ති** අත්තනාව. **යොනිසොමනසිකාරාති** යොනිසො මනසිකාරෙන. **ආරබ්භමානොවාති** කුරුමානොයෙව. **සුවිමුත්තන්ති** කම්මට්ඨානවිමුත්තියා සුට්ඨු විමුත්තං. **අට්ඨීංකත්වාති** අත්ථං කරිත්වා, අත්ථිකො හුත්වාති වුත්තං හොති.

9. පඨමඋප්පන්නසුත්තවණ්ණනා

190. නවමෙ **නාඤ්ඤත්‍ර තථාගතස්ස පාතුභාවාති** තථාගතස්ස පාතුභාවං විනා න අඤ්ඤස්මිං කාලෙ උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො.

10. දුතියඋප්පන්නසුත්තවණ්ණනා

191. දසමෙ **නාඤ්ඤත්‍ර සුගතවිනයාති** සුගතොවාදං විනා න උප්පජ්ජන්තීති.

පබ්බතවග්ගො.

2. ගිලානවග්ගො

1-3. පාණසුත්තාදිවණ්ණනා

192-194. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **චත්තාරො ඉරියාපථෙ කප්පෙන්තීති** යෙසං චත්තාරො ඉරියාපථා අත්ථි, තෙසංයෙව වසෙනෙතං වුත්තං. **සීලං නිස්සායාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලං නිස්සයං කත්වා. **සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙති** සහවිපස්සනකෙ මග්ගබොජ්ඣඞ්ගෙ. දුතියතතියානි උත්තානත්ථානෙව.

4-10. පඨමගිලානසුත්තාදිවණ්ණනා

195-201. චතුත්ථෙ **තථා පහීනො චායස්මතො මහාකස්සපස්ස සො ආබාධො අහොසීති** ථෙරස්ස කිර ඉමං බොජ්ඣඞ්ගභාවනං සාධුකං සුණන්තස්ස එතදහොසි ‘‘මය්හං පබ්බජිතදිවසතො සත්තමෙ දිවසෙ සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තස්ස ඉමෙ බොජ්ඣඞ්ගා පාතුභූතා’’ති. අථස්ස ‘‘නිය්‍යානිකං වත සත්ථුසාසන’’න්ති චින්තයතො ලොහිතං පසීදි, උපාදාරූපං විසුද්ධං අහොසි, පොක්ඛරපත්තෙ පතිතඋදකබින්දු විය සරීරතො රොගො විනිවත්තිත්වා ගතො. තෙන වුත්තං ‘‘තථා පහීනො චායස්මතො මහාකස්සපස්ස සො ආබාධො අහොසී’’ති. පඤ්චමඡට්ඨෙසුපි එසෙව නයො. ඉමෙසං පන තිණ්ණම්පි ජනානං පබ්බතපාදෙ පුප්ඵිතවිසරුක්ඛවාතසම්ඵස්සෙන උප්පන්නො මන්දසීතජරො ආබාධොති වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ගිලානවග්ගො.

3. උදායිවග්ගො

1-2. බොධායසුත්තාදිවණ්ණනා

202-203. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ **කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, බොජ්ඣඞ්ගාති වුච්චන්තීති** භන්තෙ, කිත්තකෙන නු ඛො බුජ්ඣනකඅඞ්ගා නාම වුච්චන්තීති පුච්ඡති. **බොධාය සංවත්තන්තීති** බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා. දුතියෙ ධම්මපරිච්ඡෙදො කථිතො.

3-5. ඨානියසුත්තාදිවණ්ණනා

204-206. තතියෙ **කාමරාගට්ඨානියානන්ති** කාමරාගස්ස කාරණභූතානං ආරම්මණධම්මානං. **බ්‍යාපාදට්ඨානියාදීසුපි** එසෙව නයො. සකලඤ්හි ඉදං සුත්තං ආරම්මණෙනෙව කථිතං. පඨමවග්ගස්ස දුතියසුත්තෙ වුත්තපරිච්ඡෙදොපෙත්ථ ලබ්භතෙව. චතුත්ථෙ මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා. පඤ්චමෙ **අපරිහානියෙ ධම්මෙති** අපරිහානිකරෙ සභාවධම්මෙ.

6-7. තණ්හක්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා

207-208. ඡට්ඨෙ **එතදවොචාති** ‘‘ඉමිස්සං පරිසති නිසින්නො උදායිත්ථෙරො නාම අනුසන්ධිකුසලො භික්ඛු අත්ථි, සො මං පුච්ඡිස්සතීති භගවතා ඔසාපිතදෙසනං ඤත්වා දෙසනානුසන්ධිං ඝටෙස්සාමී’’ති පුච්ඡන්තො එතං අවොච. **විපුලන්තිආදි** සබ්බං සුභාවිතත්තං සන්ධාය වුත්තං. සුභාවිතො හි සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො විපුලො ච මහග්ගතො

ච අප්පමාණො ච අබ්‍යාපජ්ජො ච නාම හොති. සො හි පත්ථටත්තා **විපුලො,** මහන්තභාවං ගතත්තා **මහග්ගතො,** වඩ්ඪිපමාණත්තා **අප්පමාණො,** නීවරණානං දූරීභාවෙන බ්‍යාපාදරහිතත්තා **අබ්‍යාපජ්ඣො** නාම හොති. **තණ්හාය පහානා කම්මං පහීයතීති** යං තණ්හාමූලකං කම්මං උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං තණ්හාපහානෙන පහීයති. **කම්මස්ස පහානා දුක්ඛන්ති** යම්පි කම්මමූලකං වට්ටදුක්ඛං උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං කම්මපහානෙන පහීයති. තණ්හක්ඛයාදයො තණ්හාදීනංයෙව ඛයා, අත්ථතො පනෙතෙහි නිබ්බානං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. නිබ්බෙධභාගියසුත්තවණ්ණනා

209. අට්ඨමෙ **නිබ්බෙධභාගියන්ති** නිබ්බිජ්ඣනකොට්ඨාසියං. **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවිතෙනාති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගෙන භාවිතෙන, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං වා භාවෙත්වා ඨිතෙන, එවමෙත්ථ මග්ගබොජ්ඣඞ්ගා මිස්සකා. තෙහි භාවිතං, තෙ වා භාවෙත්වා ඨිතං චිත්තං නිබ්බත්තිතලොකුත්තරමෙව. තම්පි පන මග්ගනිස්සිතං කත්වා මිස්සකමෙව කථෙතුං වට්ටති.

9. එකධම්මසුත්තවණ්ණනා

210. නවමෙ **සංයොජනවිනිබන්ධාති** සංයොජනසඞ්ඛාතා විනිබන්ධා. **අජ්ඣොසානාති** පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණා.

10. උදායිසුත්තවණ්ණනා

211. දසමෙ **අබහුකතොති** අකතබහුමානො. **උක්කුජ්ජාවකුජ්ජන්ති** එත්ථ උක්කුජ්ජං වුච්චති උදයො, අවකුජ්ජං වයොති උදයබ්බයවසෙන පරිවත්තෙන්තො සම්මසන්තොති දීපෙති. **ධම්මො ච මෙ, භන්තෙ, අභිසමිතොති** විපස්සනාධම්මො අභිසමාගතො. **මග්ගොති** විපස්සනාමග්ගොව. සචෙ හි ථෙරො තස්මිං සමයෙ සොතාපන්නො, උපරි තිණ්ණං මග්ගානං අත්ථාය, සචෙ අනාගාමී, අරහත්තමග්ගස්ස අත්ථාය අයං විපස්සනා වෙදිතබ්බා. **තථා තථා විහරන්තන්ති** තෙන තෙනාකාරෙන විහරන්තං. **තථත්තායාති** තථාභාවාය. **ඛීණා ජාතීති**ආදීහි තථත්තායාති අධිප්පෙතං තථාභාවං දස්සෙති. පච්චවෙක්ඛණත්ථාය උපනීයතීති හි එත්ථ අධිප්පායො, තං දස්සෙන්තො එවමාහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

උදායිවග්ගො.

4. නීවරණවග්ගො

3-4. උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා

214-215. චතුත්ථවග්ගස්ස තතියෙ **න ච පභස්සරන්ති** න ච පභාවන්තං. **පභඞ්ගු චාති** පභිජ්ජනසභාවං. **අයොති** කාළලොහං. ඨපෙත්වා ඉධ වුත්තානි චත්තාරි අවසෙසං **ලොහං** නාම. **සජ්ඣූති** රජතං. **චිත්තස්සාති** චතුභූමකචිත්තස්ස. ලොකියස්ස තාව උපක්කිලෙසො හොතු , ලොකුත්තරස්ස කථං හොතීති? උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙන. යදග්ගෙන හි උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති, තදග්ගෙනෙව තෙ ලොකියස්සාපි ලොකුත්තරස්සාපි උපක්කිලෙසා නාම හොන්ති. **පභඞ්ගු චාති** ආරම්මණෙ චුණ්ණවිචුණ්ණභාවූපගමනෙන භිජ්ජනසභාවං. **අනාවරණා අනීවරණාති** කුසලධම්මෙ න ආවරන්තීති අනාවරණා, න නීවරන්ති න පටිච්ඡාදෙන්තීති අනීවරණා. **චෙතසො අනුපක්කිලෙසාති** චතුභූමකචිත්තස්ස අනුපක්කිලෙසා.

8. ආවරණනීවරණසුත්තවණ්ණනා

219. අට්ඨමෙ **පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණාති** පඤ්ඤාය මන්දභාවකරා. නීවරණානඤ්හි අභිණ්හුප්පාදෙ සති අන්තරන්තරා උප්පජ්ජමානා පඤ්ඤා දුබ්බලා හොති මන්දා අවිසදා.

පඤ්ච නීවරණා තස්මිං සමයෙ න හොන්ති. සත්තබොජ්ඣඞ්ගා තස්මිං සමයෙ භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තීති අරියසාවකස්ස හි සප්පායධම්මස්සවනං සුණන්තස්ස පඤ්ච නීවරණා දූරෙ හොන්ති. සො සචෙ තස්මිංයෙව ඨානෙ විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං සක්කොති, එවමස්ස සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. නො චෙ සක්කොති, තතො වුට්ඨාය රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානං ගතො තමෙව පීතිං අවිජහන්තො පඤ්ච නීවරණෙ වික්ඛම්භෙත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙස්සති. තත්ථ අසක්කොන්තොපි යාව සත්තදිවසබ්භන්තරා තමෙව පීතිං අවිජහන්තො නීවරණෙ වික්ඛම්භෙත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙස්සතීති ඉදං සන්ධායෙතං වුත්තං. ධම්මස්සවනවසෙන සකිං පීතිපාමොජ්ජපක්ඛියා පටිලද්ධබොජ්ඣඞ්ගා හි කම්මාරාමතාදීනි ආගම්ම නස්සන්ති, තථාරූපං පන උතුසප්පායාදිං ලභිත්වා පුන උප්පජ්ජන්තාපි තස්මිං සමයෙ භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති ඉච්චෙව වුච්චති.

9. රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

220. නවමෙ **අජ්ඣාරුහාති** අභිරුහනකා. **කච්ඡකොති** අට්ඨිකච්ඡකො. **කපිත්ථනොති** මක්කටථනසදිසඵලො විජාතපිලක්ඛො.

10. නීවරණසුත්තවණ්ණනා

221. දසමෙ **අන්ධකරණාති** අන්ධභාවකරණා. **අචක්ඛුකරණාති** පඤ්ඤාචක්ඛුස්ස අකරණා. **පඤ්ඤානිරොධිකාති** පඤ්ඤාය නිරොධනා. **විඝාතපක්ඛියාති** දුක්ඛපක්ඛිකා. **අනිබ්බානසංවත්තනිකාති** නිබ්බානත්ථාය අසංවත්තනිකා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව. සකලෙපි ඉමස්මිං වග්ගෙ මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගාව කථිතාති.

නීවරණවග්ගො.

5. චක්කවත්තිවග්ගො

1. විධාසුත්තවණ්ණනා

222. පඤ්චමවග්ගස්ස පඨමෙ **තිස්සො විධාති** තයො මානකොට්ඨාසා, මානොයෙව වා. තථා තථා විදහනතො හි මානොව විධාති වුච්චති.

2. චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා

223. දුතියෙ **රඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, චක්කවත්තිස්සාති** එත්ථ අත්තනො සිරිසම්පත්තියා රාජති, චතූහි වා සඞ්ගහවත්ථූහි ලොකං රඤ්ජෙතීති රාජා, තස්ස **රඤ්ඤො**. ‘‘පවත්තතු භවං චක්කරතන’’න්ති පුඤ්ඤානුභාවෙන අබ්භුග්ගතාය වාචාය චොදෙන්තො චක්කං වත්තෙතීති චක්කවත්ති, තස්ස **චක්කවත්තිස්ස. පාතුභාවාති** පාතුභාවෙන. **සත්තන්නන්ති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **රතනානන්ති** පරිච්ඡින්නඅත්ථදස්සනං. වචනත්ථො පනෙත්ථ රතිජනනට්ඨෙන **රතනං**. අපිච –

> ‘‘චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී’’ති.

චක්කරතනස්ස ච නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය අඤ්ඤං දෙවට්ඨානං නාම න හොති, සබ්බෙව ගන්ධපුප්ඵාදීහි තස්සෙව පූජඤ්ච අභිවාදනාදීනි ච කරොන්තීති **චිත්තීකතට්ඨෙන** රතනං. චක්කරතනස්ස ච ‘‘එත්තකං නාම ධනං අග්ඝතී’’ති අග්ඝො නත්ථි, ඉති **මහග්ඝට්ඨෙනාපි** රතනං. චක්කරතනඤ්ච අඤ්ඤෙහි ලොකෙ විජ්ජමානරතනෙහි අසදිසන්ති **අතුලට්ඨෙන** රතනං. යස්මා පන යස්මිං කප්පෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති , තස්මිංයෙව චක්කවත්තිනො, බුද්ධා ච කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති, තස්මා **දුල්ලභදස්සනට්ඨෙන** රතනං. තදෙතං ජාතිරූපකුලඉස්සරියාදීහි අනොමස්ස උළාරසත්තස්සෙව උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤස්සාති **අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙනාපි** රතනං. යථා ච චක්කරතනං, එවං සෙසානිපීති. තෙන වුත්තං –

> ‘‘චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී’’ති.

පාතුභාවො හොතීති නිබ්බත්ති හොති. තත්‍රායං යොජනා – චක්කවත්තිස්ස පාතුභාවා සත්තන්නං රතනානං පාතුභාවොති අයුත්තං. උප්පන්නඤ්හි චක්කං වත්තෙත්වා සො චක්කවත්තී නාම හොතීති නායුත්තං. කස්මා? චක්කවත්තනනියමාපෙක්ඛතාය. යො හි නියමෙන චක්කං වත්තෙස්සති, සො පටිසන්ධිතො පභුති ‘‘චක්කවත්ති පාතුභූතො’’ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. ලද්ධනාමස්ස ච පුරිසස්ස මූලුප්පත්තිවචනතොපි යුත්තමෙවෙතං. යො හි එස චක්කවත්තීති ලද්ධනාමො සත්තවිසෙසො, තස්ස පටිසන්ධිසඞ්ඛාතො පාතුභාවොති අයමෙත්ථ අත්ථො. තස්ස හි පාතුභාවා රතනානි පාතුභවන්ති. පාතුභූතෙහි පන තෙහි සද්ධිං පරිපක්කෙ පුඤ්ඤසම්භාරෙ සො සංයුජ්ජති, තදා ලොකස්ස තෙසු පාතුභාවචිත්තං උප්පජ්ජති. බහුලවචනතො වාපි යුත්තමෙවෙතං. යදා හි ලොකස්ස තෙසු පාතුභාවසඤ්ඤා උප්පජ්ජති, තදා එකමෙව පඨමං, පච්ඡා ඉතරානි ඡ පාතුභවන්තීති බහුලවචනතො වාපි එතං යුත්තං. පාතුභාවස්ස ච අත්ථභෙදතොපි යුත්තමෙවෙතං. න කෙවලඤ්හි පාතුභූතමෙව පාතුභාවො, පාතුභාවයතීති පාතුභාවො. අයං පාතුභාවස්ස අත්ථභෙදො. යස්මා යො සො පුඤ්ඤසම්භාරො රාජානං චක්කවත්තිං පටිසන්ධිවසෙන පාතුභාවයති, තස්මා රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස පාතුභාවා. න කෙවලඤ්හි චක්කවත්තියෙව, ඉමානි පන සත්ත රතනානිපි පාතුභවන්තීති අයමෙත්ථ අත්ථො. යථෙව හි සො පුඤ්ඤසම්භාරො රඤ්ඤො ජනකහෙතු, එවං රතනානම්පි පරියායෙන උපනිස්සයහෙතූති යුත්තමෙවෙතං ‘‘රඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, චක්කවත්තිස්ස පාතුභාවා සත්තන්නං රතනානං පාතුභාවො හොතී’’ති.

ඉදානි තෙසං රතනානං සරූපවසෙන දස්සනත්ථං **කතමෙසං සත්තන්නං චක්කරතනස්සා**තිආදිමාහ. තත්ථ **චක්කරතනස්සා**තිආදීසු අයං සඞ්ඛෙපාධිප්පායො – ද්විසහස්සදීපපරිවාරානං චතුන්නං මහාදීපානං සිරිවිභවං ගහෙත්වා දාතුං සමත්ථස්ස **චක්කරතනස්ස** පාතුභාවො හොති, තථා පුරෙභත්තමෙව සාගරපරියන්තං පථවිං අනුපරියායනසමත්ථස්ස වෙහාසඞ්ගමස්ස **හත්ථිරතනස්ස,** තාදිසස්සෙව **අස්සරතනස්ස,** චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙපි අන්ධකාරෙ යොජනප්පමාණං අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකදස්සනසමත්ථස්ස **මණිරතනස්ස,** ඡබ්බිධං දොසං විවජ්ජෙත්වා මනාපචාරිනො **ඉත්ථිරතනස්ස,** යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ අන්තොපථවිගතානං නිධීනං දස්සනසමත්ථස්ස **ගහපතිරතනස්ස,** අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තිත්වා සකලරජ්ජානුසාසනසමත්ථස්ස ජෙට්ඨපුත්තසඞ්ඛාතස්ස **පරිණායකරතනස්ස** ච පාතුභාවො හොතීති . අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන තෙසං චක්කරතනාදීනං පාතුභාවවිධානං මහාසුදස්සනාදීසු සුත්තෙසු ආගතමෙව. අත්ථොපිස්ස තෙසං වණ්ණනාය සංවණ්ණිතොයෙව.

සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනස්සාතිආදීසු සරික්ඛකතා එවං වෙදිතබ්බා – යථෙව හි චක්කවත්තිනො චක්කරතනං සබ්බරතනානං පුරෙචරං, එවං **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** සබ්බෙසං චතුභූමකධම්මානං පුරෙචරන්ති, පුරෙචරණට්ඨෙන චක්කවත්තිරඤ්ඤො චක්කරතනසදිසං හොති. චක්කවත්තිනො ච රතනෙසු මහාකායූපපන්නං අච්චුග්ගතං විපුලං මහන්තං හත්ථිරතනං, ඉදම්පි **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** මහන්තං ධම්මකායූපපන්නං අච්චුග්ගතං විපුලං මහන්තන්ති හත්ථිරතනසදිසං හොති. චක්කවත්තිනො අස්සරතනං සීඝං ලහු ජවං, ඉදම්පි **වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** සීඝං ලහු ජවන්ති ඉමාය සීඝලහුජවතාය අස්සරතනසදිසං හොති. චක්කවත්තිනො මණිරතනං අන්ධකාරං විධමති, ආලොකං දස්සෙති, ඉදම්පි **පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** තාය එකන්තකුසලත්තා කිලෙසන්ධකාරං විධමති, සහජාතපච්චයාදිවසෙන ඤාණාලොකං දස්සෙතීති ඉමිනා අන්ධකාරවිධමනආලොකදස්සනභාවෙන මණිරතනසදිසං හොති.

චක්කවත්තිනො ඉත්ථිරතනං කායචිත්තදරථං පටිපස්සම්භෙති, පරිළාහං වූපසමෙති. ඉදම්පි **පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** කායචිත්තදරථං පටිපස්සම්භෙති, පරිළාහං වූපසමෙතීති ඉත්ථිරතනසදිසං හොති. චක්කවත්තිනො ගහපතිරතනං ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ ධනදානෙන වික්ඛෙපං පච්ඡින්දිත්වා චිත්තං එකග්ගං කරොති, ඉදම්පි **සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** යථිච්ඡිතාදිවසෙන අප්පනං සම්පාදෙති, වික්ඛෙපං පච්ඡින්දිත්වා චිත්තං එකග්ගං කරොතීති ගහපතිරතනසදිසං හොති. චක්කවත්තිනො ච පරිණායකරතනං සබ්බත්ථකිච්චසම්පාදනෙන අප්පොස්සුක්කතං කරොති. ඉදම්පි **උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගරතනං** චිත්තුප්පාදං ලීනුද්ධච්චතො මොචෙත්වා පයොගමජ්ඣත්තෙ ඨපයමානං අප්පොස්සුක්කතං කරොතීති පරිණායකරතනසදිසං හොති. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ චතුභූමකො සබ්බසඞ්ගාහිකධම්මපරිච්ඡෙදො කථිතොති වෙදිතබ්බො.

4-10. දුප්පඤ්ඤසුත්තාදිවණ්ණනා

225-231. චතුත්ථෙ **එළමූගො**ති මුඛෙන වාචං නිච්ඡාරෙතුං සක්කොන්තොපි දොසෙහි මූගො අසම්පන්නවචනො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

චක්කවත්තිවග්ගො.

6. සාකච්ඡවග්ගො

1. ආහාරසුත්තවණ්ණනා

232. ඡට්ඨවග්ගස්ස පඨමෙ **අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදායා**තිආදීසු අයං පුරිමනයතො විසෙසො. න කෙවලඤ්හි සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං එතෙ වුත්තප්පකාරාව උප්පාදාය, උප්පන්නානං වා භාවනාය පාරිපූරියා පච්චයා හොන්ති, අඤ්ඤෙපි පන එවං වෙදිතබ්බා. අපරෙපි හි චත්තාරො ධම්මා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති සතිසම්පජඤ්ඤං මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනතා උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනතා තදධිමුත්තතාති. අභික්කන්තාදීසු හි සත්තසු ඨානෙසු සතිසම්පජඤ්ඤෙන, භත්තනික්ඛිත්තකාකසදිසෙ මුට්ඨස්සතිපුග්ගලෙ පරිවජ්ජනෙන, තිස්සදත්තත්ථෙරඅභයත්ථෙරාදිසදිසෙ උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලෙ සෙවනෙන, ඨානනිසජ්ජාදීසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතාය ච සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති. එවං චතූහි කාරණෙහි උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

සත්ත ධම්මා **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස** උප්පාදාය සංවත්තන්ති – පරිපුච්ඡකතා වත්ථුවිසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා ගම්භීරඤාණචරියපච්චවෙක්ඛණා තදධිමුත්තතාති. තත්ථ **පරිපුච්ඡකතා**ති ඛන්ධධාතුආයතනඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගඣානඞ්ගසමථවිපස්සනානං අත්ථසන්නිස්සිතපරිපුච්ඡාබහුලතා.

වත්ථුවිසදකිරියාති අජ්ඣත්තිකබාහිරානං වත්ථූනං විසදභාවකරණං. යදා හිස්ස කෙසනඛලොමානි දීඝානි හොන්ති, සරීරං වා උස්සන්නදොසඤ්චෙව සෙදමලමක්ඛිතඤ්ච, තදා අජ්ඣත්තිකවත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. යදා පන චීවරං ජිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං හොති, සෙනාසනං වා උක්ලාපං, තදා බාහිරවත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. තස්මා කෙසාදිඡෙදනෙන උද්ධංවිරෙචනඅධොවිරෙචනාදීහි සරීරසල්ලහුකභාවකරණෙන උච්ඡාදනනහාපනෙන ච අජ්ඣත්තිකවත්ථු විසදං කාතබ්බං. සූචිකම්මධොවනරජනපරිභණ්ඩකරණාදීහි බාහිරවත්ථු විසදං කාතබ්බං. එතස්මිඤ්හි අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ වත්ථුම්හි අවිසදෙ උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණම්පි අවිසදං අපරිසුද්ධං හොති අපරිසුද්ධානි දීපකපල්ලකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. විසදෙ පන අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ වත්ථුම්හි උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණම්පි විසදං හොති පරිසුද්ධානි දීපකපල්ලකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිඛාය ඔභාසො විය. තෙන වුත්තං – ‘‘වත්ථුවිසදකිරියා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තතී’’ති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සචෙ හිස්ස සද්ධින්ද්‍රියං බලවං හොති, ඉතරානි මන්දානි, තතො වීරියින්ද්‍රියං පග්ගහකිච්චං, සතින්ද්‍රියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධින්ද්‍රියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤින්ද්‍රියං දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති . තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා, යථා වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකරණෙන හාපෙතබ්බං. **වක්කලිත්ථෙරවත්ථු** චෙත්ථ නිදස්සනං. සචෙ පන වීරියින්ද්‍රියං බලවං හොති, අථ නෙව සද්ධින්ද්‍රියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං සක්කොති, න ඉතරානි ඉතරකිච්චභෙදං. තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය හාපෙතබ්බං. තත්ථාපි **සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු** දස්සෙතබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවභාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසතො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමතං පසංසන්ති. බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුධප්පසන්නො හොති, අවත්ථුස්මිං පසීදති. බලවපඤ්ඤො පන මන්දසද්ධො කෙරාටිකපක්ඛං භජති, භෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොති. චිත්තුප්පාදමත්තෙනෙව කුසලං හොතීති අතිධාවිත්වා දානාදීනි අකරොන්තො නිරයෙ උප්පජ්ජති. උභින්නං සමතාය වත්ථුස්මිංයෙව පසීදති. බලවසමාධිං පන මන්දවීරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති. බලවවීරියං මන්දසමාධිං වීරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. සමාධි පන වීරියෙන සංයොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලභති, වීරියං සමාධිනා සංයොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලභති. තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති.

අපි ච සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සද්දහන්තො ඔකප්පෙන්තො අප්පනං පාපුණිස්සති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්හි සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්හි සො ලක්ඛණපටිවෙධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමතායපි අප්පනා හොතියෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි චිත්තං උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවීරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතතො , කොසජ්ජපක්ඛිකෙන ච සමාධිනා කොසජ්ජපාතතො රක්ඛති. තස්මා සා ලොණධූපනං විය සබ්බබ්‍යඤ්ජනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ච සබ්බරාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ ‘‘සති ච පන සබ්බත්ථිකා වුත්තා භගවතා. කිං කාරණා? චිත්තඤ්හි සතිපටිසරණං, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා ච සති, න විනා සතියා චිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහො හොතී’’ති.

දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම ඛන්ධාදිභෙදෙ අනොගාළ්හපඤ්ඤානං දුම්මෙධපුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. **පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා** නාම සමපඤ්ඤාසලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්නාගතපුග්ගලසෙවනා. **ගම්භීරඤාණචරියපච්චවෙක්ඛණා** නාම ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය පභෙදපච්චවෙක්ඛණා. **තදධිමුත්තතා** නාම ඨානනිසජ්ජාදීසු ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

එකාදස ධම්මා **වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස** උප්පාදාය සංවත්තන්ති – අපායභයපච්චවෙක්ඛණතා, ආනිසංසදස්සාවිතා, ගමනවීථිපච්චවෙක්ඛණතා, පිණ්ඩපාතාපචායනතා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති.

තත්ථ ‘‘නිරයෙසු පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨාය මහාදුක්ඛං අනුභවනකාලෙපි, තිරච්ඡානයොනියං ජාලක්ඛිපනකුමීනාදීහි ගහිතකාලෙපි, පාජනකණ්ටකාදිප්පහාරතුන්නස්ස පන සකටවහනාදිකාලෙපි, පෙත්තිවිසයෙ අනෙකානිපි වස්සසහස්සානි එකං බුද්ධන්තරම්පි ඛුප්පිපාසාහි ආතුරීභූතකාලෙපි, කාලකඤ්ජිකඅසුරෙසු සට්ඨිහත්ථඅසීතිහත්ථප්පමාණෙන අට්ඨිචම්මමත්තෙනෙව අත්තභාවෙන වාතාතපාදිදුක්ඛානුභවනකාලෙපි න සක්කා වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගං උප්පාදෙතුං. අයමෙව තෙ භික්ඛු කාලො’’ති එවං **අපායභයං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි** වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති.

‘‘න සක්කා කුසීතෙන නවලොකුත්තරධම්මං ලද්ධුං, ආරද්ධවීරියෙනෙව සක්කා අයමානිසංසො වීරියස්සා’’ති එවං **ආනිසංසදස්සාවිනොපි** උප්පජ්ජති. ‘‘සබ්බබුද්ධ-පච්චෙකබුද්ධ-මහාසාවකෙහෙව ගතමග්ගො තෙ ගන්තබ්බො. සො ච න සක්කා කුසීතෙන ගන්තු’’න්ති එවං **ගමනවීථිං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි** උප්පජ්ජති.

''යෙ තං පිණ්ඩපාතාදීහි උපට්ඨහන්ති, ඉමෙ තෙ මනුස්සා නෙව ඤාතකා, න දාසකම්මකරා, නාපි 'තං නිස්සාය ජීවිස්සාමා'ති තෙ පණීතානි පිණ්ඩපාතාදීනි දෙන්ති. අථ ඛො අත්තනො කාරානං මහප්ඵලතං පච්චාසීසමානා දෙන්ති. සත්ථාරාපි ''අයං ඉමෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිත්වා කායදළ්හිබහුලො සුඛං විහරිස්සතී''ති න එවං සම්පස්සතා තුය්හං පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, අථ ඛො ''අයං ඉමෙ පරිභුඤ්ජමානොව සමණධම්මං කත්වා වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිස්සතී'ති තෙ පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, සො දානි ත්වං කුසීතො විහරන්තො න තං පිණ්ඩං අපචායිස්සසි, ආරද්ධවීරියස්සෙව හි පිණ්ඩපාතාපචායනං නාම හොතී''ති එවං **පිණ්ඩපාතාපචායනං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි** උප්පජ්ජති **මහාමිත්තත්ථෙරස්ස** විය.

ථෙරො කිර කස්සකලෙණෙ නාම පටිවසති. තස්සෙව ගොචරගාමෙ එකා මහාඋපාසිකා ථෙරං පුත්තං කත්වා පටිජග්ගති. සා එකදිවසං අරඤ්ඤං ගච්ඡන්තී ධීතරං ආහ – ''අම්ම, අසුකස්මිං ඨානෙ පුරාණතණ්ඩුලා, අසුකස්මිං ඛීරං, අසුකස්මිං සප්පි, අසුකස්මිං ඵාණිතං, තව භාතිකස්ස අය්යමිත්තස්ස ආගතකාලෙ භත්තං පචිත්වා ඛීරසප්පිඵාණිතෙහි සද්ධිං දෙහි, ත්වඤ්ච භුඤ්ජෙය්‍යාසි, අහං පන හිය්‍යො පක්කං පාරිවාසිකභත්තං කඤ්ජියෙන භුත්තාම්හී''ති. ''දිවා කිං භුඤ්ජිස්සසි, අම්මා''ති? ''සාකපණ්ණං පක්ඛිපිත්වා කණතණ්ඩුලෙහි අම්බිලයාගුං පචිත්වා ඨපෙහි, අම්මා''ති.

ථෙරො චීවරං පාරුපිත්වා පත්තං නීහරන්තොව තං සද්දං සුත්වා අත්තානං ඔවදි ''මහාඋපාසිකා කිර කඤ්ජියෙන පාරිවාසිකභත්තං භුඤ්ජිත්වා දිවාපි කණපණ්ණම්බිලයාගුං භුඤ්ජිස්සති, තුය්හං අත්ථාය පන පුරාණතණ්ඩුලාදීනි ආචික්ඛති, තං නිස්සාය ඛො පනෙසා නෙව ඛෙත්තං න වත්ථුං න භත්තං න වත්ථං පච්චාසීසති, තිස්සො පන සම්පත්තියො පත්ථයමානා දෙති, ත්වං එතිස්සා තා සම්පත්තියො දාතුං සක්ඛිස්සසි , න සක්ඛිස්සසීති, අයං ඛො පන පිණ්ඩපාතො තයා සරාගෙන සදොසෙන සමොහෙන න සක්කා ගණ්හිතු''න්ති පත්තං ථවිකාය පක්ඛිපිත්වා ගණ්ඨිකං මුඤ්චිත්වා නිවත්තිත්වා කස්සකලෙණමෙව ගන්ත්වා පත්තං හෙට්ඨාමඤ්චෙ, චීවරං චීවරවංසෙ ඨපෙත්වා ''අරහත්තං අපාපුණිත්වා න නික්ඛමිස්සාමී''ති වීරියං අධිට්ඨහිත්වා නිසීදි . දීඝරත්තං අප්පමත්තො හුත්වා නිවුත්ථභික්ඛු විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා පුරෙභත්තමෙව අරහත්තං පත්වා විකසමානමිව පදුමං මහාඛීණාසවො සිතං කරොන්තොව නික්ඛමි. ලෙණද්වාරෙ රුක්ඛම්හි අධිවත්ථා දෙවතා –

> ''නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
> යස්ස තෙ ආසවා ඛීණා, දක්ඛිණෙය්‍යොසි මාරිසා''ති. –

උදානං උදානෙත්වා ''භන්තෙ, පිණ්ඩාය පවිට්ඨානං තුම්හාදිසානං අරහන්තානං භික්ඛං දත්වා මහල්ලකිත්ථියො දුක්ඛා මුච්චිස්සන්තී''ති ආහ. ථෙරො උට්ඨහිත්වා ද්වාරං විවරිත්වා කාලං ඔලොකෙන්තො ''පාතොයෙවා''ති ඤත්වා පත්තචීවරං ආදාය ගාමං පාවිසි.

දාරිකාපි භත්තං සම්පාදෙත්වා ''ඉදානි මෙ භාතා ආගමිස්සති, ඉදානි ආගමිස්සතී''ති ද්වාරං ඔලොකයමානා නිසීදි. සා ථෙරෙ ඝරද්වාරං සම්පත්තෙ පත්තං ගහෙත්වා සප්පිඵාණිතයොජිතස්ස ඛීරපිණ්ඩපාතස්ස පූරෙත්වා හත්ථෙ ඨපෙසි. ථෙරො ''සුඛං හොතූ''ති අනුමොදනං කත්වා පක්කාමි. සාපි තං ඔලොකයමානාව අට්ඨාසි. ථෙරස්ස හි තදා අතිවිය පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො අහොසි, විප්පසන්නානි ඉන්ද්‍රියානි, මුඛං බන්ධනා මුත්තතාලපක්කං විය අතිවිය විරොචිත්ථ.

මහාඋපාසිකා අරඤ්ඤතො ආගන්ත්වා ''කිං, අම්ම, භාතිකො තෙ ආගතො''ති පුච්ඡි. සා සබ්බං තං පවත්තිං ආරොචෙසි. උපාසිකා ''අජ්ජ මෙ පුත්තස්ස පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පත්ත''න්ති ඤත්වා ''අභිරමති තෙ, අම්ම, භාතා බුද්ධසාසනෙ, න උක්කණ්ඨතී''ති ආහ.

''මහන්තං ඛො පනෙතං සත්ථුදායජ්ජං, යදිදං සත්ත අරියධනානි නාම, තං න සක්කා කුසීතෙන ගහෙතුං. යථා හි විප්පටිපන්නං පුත්තං මාතාපිතරො 'අයං අම්හාකං අපුත්තො'ති පරිබාහිරං කරොන්ති, සො තෙසං අච්චයෙන දායජ්ජං න ලභති, එවං කුසීතොපි ඉදං අරියධනදායජ්ජං න ලභති , ආරද්ධවීරියොව ලභතී''ති **දායජ්ජමහත්තං පච්චවෙක්ඛතොපි** උප්පජ්ජති.

''මහා ඛො පන තෙ සත්ථා, සත්ථුනො හි තෙ මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙපි අභිනික්ඛමනෙපි අභිසම්බොධියම්පි ධම්මචක්කප්පවත්තන-යමකපාටිහාරිය-දෙවොරොහන-ආයුසඞ්ඛාරවොස්සජ්ජනෙසුපි පරිනිබ්බානකාලෙපි දසසහස්සිලොකධාතු අකම්පිත්ථ. යුත්තං නු ඛො තෙ එවරූපස්ස සත්ථු සාසනෙ පබ්බජිත්වා කුසීතෙන භවිතු''න්ති එවං **සත්ථුමහත්තං පච්චවෙක්ඛතොපි** උප්පජ්ජති.

''ජාතියාපි ත්වං ඉදානි න ලාමකජාතිකො, අසම්භින්නාය මහාසම්මතපවෙණියා ආගතඋක්කාකරාජවංසෙ ජාතොසි, සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ච මහාමායාදෙවියා ච නත්තා, රාහුලභද්දස්ස කනිට්ඨො, තයා නාම එවරූපෙන ජිනපුත්තෙන හුත්වා න යුත්තං කුසීතෙන විහරිතු''න්ති එවං **ජාතිමහත්තං පච්චවෙක්ඛතොපි** උප්පජ්ජති.

''සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා චෙව අසීති මහාසාවකා ච වීරියෙනෙව ලොකුත්තරධම්මං පටිවිජ්ඣිංසු. ත්වං පන එතෙසං සබ්‍රහ්මචාරීනං මග්ගං පටිපජ්ජසි, න පටිපජ්ජසී''ති එවං **සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තං පච්චවෙක්ඛතොපි** උප්පජ්ජති.

කුච්ඡිං පූරෙත්වා ඨිතඅජගරසදිසෙ විස්සට්ඨකායිකචෙතසිකවීරියෙ කුසීතපුග්ගලෙ පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, ආරද්ධවීරියෙ පහිතත්තෙ පුග්ගලෙ සෙවන්තස්සාපි ඨානනිසජ්ජාදීසු වීරියුප්පාදනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

එකාදස ධම්මා **පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස** උප්පාදාය සංවත්තන්ති – බුද්ධානුස්සති ධම්මො, සඞ්ඝො, සීලං, චාගො, දෙවතානුස්සති, උපසමානුස්සති, ලූඛපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා, පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති.

බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි හි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති, ධම්මසඞ්ඝගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි, දීඝරත්තං අඛණ්ඩං කත්වා රක්ඛිතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනො දසසීලපඤ්චසීලානි පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, දුබ්භික්ඛභයාදීසු පණීතං භොජනං සබ්‍රහ්මචාරීනං දත්වා ''එවං නාම අදම්හා''ති චාගං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි එවරූපෙ කාලෙ සීලවන්තානං දින්නදානං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, යෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතා දෙවත්තං පත්තා, තථාරූපානං අත්තනි අත්ථිතං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, සමාපත්තියා වික්ඛම්භිතා කිලෙසා සට්ඨිපි සත්තතිපි වස්සානි න සමුදාචරන්තීති පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, චෙතියදස්සනබොධිදස්සනථෙරදස්සනෙසු අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලූඛභාවෙ බුද්ධාදීසු පසාදසිනෙහාභාවෙන ගද්‍රභපිට්ඨිරජසදිසෙ ලූඛපුග්ගලෙ පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, බුද්ධාදීසු පසාදබහුලෙ මුදුචිත්තෙ සිනිද්ධපුග්ගලෙ සෙවන්තස්සාපි, රතනත්තයගුණපරිදීපකෙ පසාදනීයෙ සුත්තන්තෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු පීතිඋප්පාදනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

සත්ත ධම්මා **පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස** උප්පාදාය සංවත්තන්ති – පණීතභොජනසෙවනතා, උතුසුඛසෙවනතා, ඉරියාපථසුඛසෙවනතා, මජ්ඣත්තපයොගතා, සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, පස්සද්ධකාය-පුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති.

පණීතඤ්හි සිනිද්ධං භොජනං භුඤ්ජන්තස්සාපි, සීතුණ්හෙසු උතූසු ඨානාදීසු ච ඉරියාපථෙසු සප්පායං උතුඤ්ච ඉරියාපථඤ්ච සෙවන්තස්සාපි පස්සද්ධි උප්පජ්ජති. යො පන මහාපුරිසජාතිකො සබ්බඋතුඉරියාපථක්ඛමොව හොති, න තං සන්ධායෙතං වුත්තං. යස්ස සභාගවිසභාගතා අත්ථි, තස්සෙව විසභාගෙ උතුඉරියාපථෙ වජ්ජෙත්වා සභාගෙ සෙවන්තස්ස උප්පජ්ජති. මජ්ඣත්තපයොගො වුච්චති අත්තනො ච පරස්ස ච කම්මස්සකතපච්චවෙක්ඛණා. ඉමිනා මජ්ඣත්තපයොගෙන උප්පජ්ජති. යො ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි පරං විහෙඨයමානොව විචරති, එවරූපං සාරද්ධකායපුග්ගලං පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, සංයතපාදපාණිං පස්සද්ධකායං පුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු පස්සද්ධිඋප්පාදනත්ථාය නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

දස ධම්මා **සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස** උප්පාදාය සංවත්තන්ති – වත්ථුවිසදකිරියතා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා, නිමිත්තකුසලතා, සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතා, සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතා, සමයෙ සම්පහංසනතා, සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා, අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති. තත්ථ **වත්ථුවිසදකිරියතා** ච **ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා** ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා. **සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතාති** යස්මිං සමයෙ අතිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස පග්ගණ්හනං. **සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතාති** යස්මිං සමයෙ අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන තස්ස නිග්ගණ්හනං. **සමයෙ සම්පහංසනතාති** යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා නිරස්සාදං හොති, තස්මිං සමයෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙජෙති. **අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනි** නාම ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති. රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන ච පසාදං ජනෙති, අයං වුච්චති ''සමයෙ සම්පහංසනතා''ති.

සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා නාම යස්මිං සමයෙ සම්මාපටිපත්තිං ආගම්ම අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථි විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුච්චති ''සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා''ති. **අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා** නාම උපචාරං වා අප්පනං වා අප්පත්තානං වික්ඛිත්තචිත්තානං පුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. **සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා** නාම උපචාරෙන වා අප්පනාය වා සමාහිතචිත්තානං සෙවනා භජනා පයිරුපාසනා. **තදධිමුත්තතා** නාම ඨානනිසජ්ජාදීසු සමාධිඋප්පාදනත්ථමෙව නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවඤ්හි පටිපජ්ජතො එස උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

පඤ්ච ධම්මා **උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස** උප්පාදාය සංවත්තන්ති – සත්තමජ්ඣත්තතා, සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතා, සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සත්තසඞ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති. තත්ථ ද්වීහාකාරෙහි **සත්තමජ්ඣත්තතං** සමුට්ඨාපෙති – ''ත්වං අත්තනොව කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගමිස්සසි, එසොපි අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගමිස්සති, ත්වං කං කෙලායසී''ති එවං කම්මස්සකතපච්චවෙක්ඛණෙන ච – ''පරමත්ථතො සත්තොයෙව නත්ථි, සො ත්වං කං කෙලායසී''ති එවං නිස්සත්තපච්චවෙක්ඛණෙන ච. ද්වීහෙවාකාරෙහි **සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතං** සමුට්ඨාපෙති – ''ඉදං චීවරං අනුපුබ්බෙන වණ්ණවිකාරතඤ්චෙව ජිණ්ණභාවඤ්ච උපගන්ත්වා පාදපුඤ්ඡනචොළකං හුත්වා යට්ඨිකොටියා ඡඩ්ඩනීයං භවිස්සති, සචෙ පනස්ස සාමිකො භවෙය්‍ය , නායං එවං විනස්සිතුං දදෙය්‍යා''ති එවං අස්සාමිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ච, ''අනද්ධනියං ඉදං තාවකාලික''න්ති එවං තාවකාලිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ච. යථා ච චීවරෙ, එවං පත්තාදීසුපි යොජනා කාතබ්බා.

සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතාති එත්ථ යො පුග්ගලො ගිහි වා අත්තනො පුත්තධීතාදිකෙ, පබ්බජිතො වා අත්තනො අන්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකාදිකෙ මමායති, සහත්ථාව නෙසං කෙසච්ඡෙදන-සූචිකම්ම-චීවරධොවන-රජන-පත්තපචනාදීනි කරොති, මුහුත්තම්පි අපස්සන්තො ''අසුකො සාමණෙරො කුහිං, අසුකො දහරො කුහි''න්ති භන්තමිගො විය ඉතො චිතො ච ආලොකෙති, අඤ්ඤෙන කෙසච්ඡෙදනාදීනං අත්ථාය ''මුහුත්තං තාව අසුකං පෙසෙථා''ති යාචියමානොපි ''අම්හෙපි තං අත්තනො කම්මං න කාරෙම, තුම්හෙ නං ගහෙත්වා කිලමෙස්සථා''ති න දෙති, අයං **සත්තකෙලායනො** නාම. යො පන චීවරපත්තථාලකකත්තරයට්ඨිආදීනි මමායති, අඤ්ඤස්ස හත්ථෙන පරාමසිතුම්පි න දෙති, තාවකාලිකං යාචිතොපි ''මයම්පි ඉමං ධනායන්තා න පරිභුඤ්ජාම, තුම්හාකං කිං දස්සාමා''ති වදති, අයං **සඞ්ඛාරකෙලායනො** නාම. යො පන තෙසු ද්වීසුපි වත්ථූසු මජ්ඣත්තො උදාසිනො, අයං **සත්තසඞ්ඛාරමජ්ඣත්තො** නාම. ඉති අයං උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො එවරූපං සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලං ආරකා පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, සත්තසඞ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලං සෙවන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු තදුප්පාදනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.

අසුභනිමිත්තන්ති උද්ධුමාතකාදිභෙදා දස අසුභාරම්මණා ධම්මා. **යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරොති** එත්ථ පන යොනිසොමනසිකාරො නාම උපායමනසිකාරො, පථමනසිකාරො, උප්පාදකමනසිකාරො. අපිච ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

දසවිධඤ්හි අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පහීයති, භාවෙන්තස්සාපි, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරස්සාපි, චතුන්නං පඤ්චන්නං ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිවිත්වා යාපනසීලතාය භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනොපි. තෙනෙතං වුත්තං –

> ''චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
> අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො''ති. (ථෙරගා. 983);

අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදිසෙ අසුභභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු දසඅසුභනිමිත්තාය-සප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ''ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්තී''ති . ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනස්ස කාමච්ඡන්දස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.

මෙත්තා චෙතොවිමුත්තීති එත්ථ මෙත්තාති වුත්තෙ අප්පනාපි උපචාරොපි වට්ටති, චෙතොවිමුත්තීති අප්පනායෙව. යොනිසොමනසිකාරො වුත්තලක්ඛණොව. අපිච ඡ ධම්මා **බ්‍යාපාදස්ස** පහානාය සංවත්තන්ති – මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො, මෙත්තාභාවනානුයොගො, කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණතා, පටිසඞ්ඛානබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණානඤ්හි අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පහීයති, තථා ඔධිසොඅනොධිසොදිසාඵරණවසෙන මෙත්තං භාවෙන්තස්සාපි. ''ත්වං එතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි? කිමස්ස සීලාදීනි නාසෙතුං සක්ඛිස්සසි? නනු ත්වං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගමිස්සසි? පරස්ස කුජ්ඣනං නාම වීතච්චිකඞ්ගාරතත්තඅයසලාකගූථාදීනි ගහෙත්වා පරං පහරිතුකාමතාසදිසං හොති. එසොපි තව කුද්ධො කිං කරිස්සති? කිං තෙ සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති? එස අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගමිස්සති? අප්පටිච්ඡිතපහෙණකං විය පටිවාතං ඛිත්තරජොමුට්ඨි විය ච එතස්සෙවෙස කොධො මත්ථකෙ පතිස්සතී''ති එවං අත්තනො ච පරස්ස ච කම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛතොපි, උභයකම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඞ්ඛානෙ ඨිතස්සාපි, අස්සගුත්තත්ථෙරසදිසෙ මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු මෙත්තානිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ''ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්තී''ති . ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනස්ස බ්‍යාපාදස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.

අත්ථි භික්ඛවෙ අරතීතිආදි වුත්තත්ථමෙව. අපි ච ඡ ධම්මා **ථීනමිද්ධස්ස** පහානාය සංවත්තන්ති – අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපථසම්පරිවත්තනතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

ආහරහත්ථකං, භුත්තවමිතකං, තත්‍රවට්ටකං, අලංසාටකං, කාකමාසකභොජනං භුඤ්ජිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්නස්ස හි සමණධම්මං කරොතො ථීනමිද්ධං මහාහත්ථී විය ඔත්ථරන්තං ආගච්ඡති, චතුපඤ්චආලොපඔකාසං පන ඨපෙත්වා පානීයං පිවිත්වා යාපනසීලස්ස භික්ඛුනො තං න හොතීති එවං අතිභොජනෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්සපි ථීනමිද්ධං පහීයති. යස්මිං ඉරියාපථෙ ථීනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො අඤ්ඤං පරිවත්තෙන්තස්සාපි, රත්තිං චන්දාලොකදීපාලොකඋක්කාලොකෙ දිවා සූරියාලොකං මනසිකරොන්තස්සාපි, අබ්භොකාසෙ වසන්තස්සාපි, මහාකස්සපත්ථෙරසදිසෙ පහීනථීනමිද්ධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි ථීනමිද්ධං පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු ධුතඞ්ගනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා ථීනමිද්ධස්ස පහානාය සංවත්තන්තී’’ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනස්ස ථීනමිද්ධස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති.

අත්ථි භික්ඛවෙ චෙතසො වූපසමොතිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. අපිච ඡ ධම්මා **උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස** පහානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤුතා, වුද්ධසෙවිතතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

බාහුසච්චෙනපි හි එකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සාපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි, විනයපඤ්ඤත්තියං චිණ්ණවසීභාවතාය පකතඤ්ඤුනොපි, වුද්ධෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඞ්කමන්තස්සාපි, උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි, උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්තී’’ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනෙ උද්ධච්චකුක්කුච්චෙ උද්ධච්චස්ස අරහත්තමග්ගෙන, කුක්කුච්චස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති.

කුසලාකුසලා ධම්මාතිආදීනිපි වුත්තත්ථානෙව. අපිච ඡ ධම්මා **විචිකිච්ඡාය** පහානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤුතා, අධිමොක්ඛබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.

බාහුසච්චෙනපි හි එකං වා…පෙ…. පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පහීයති, තීණි රතනානි ආරබ්භ පරිපුච්ඡාබහුලස්සාපි , විනයෙ චිණ්ණවසීභාවස්සාපි, තීසු රතනෙසු ඔකප්පනියසද්ධාසඞ්ඛාතඅධිමොක්ඛබහුලස්සාපි, සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු තිණ්ණං රතනානං ගුණනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්තී’’ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහීනාය විචිකිච්ඡාය සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොති. ඉති භගවා ඉමස්මිං සුත්තෙ දෙසනං තීහි භවෙහි නිවත්තෙත්වා අරහත්තෙන කූටං ගණ්හි. දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ අරහත්තං පාපුණිංසු.

2. පරියායසුත්තවණ්ණනා

233. දුතියෙ **සම්බහුලාති** විනයපරියායෙන තයො ජනා සම්බහුලාති වුච්චන්ති, තතො පරං සඞ්ඝො. සුත්තන්තපරියායෙන තයො තයො එව, තතො උද්ධං සම්බහුලා. ඉධ සුත්තන්තපරියායෙන සම්බහුලාති වෙදිතබ්බා. **පිණ්ඩාය පවිසිංසූති** පිණ්ඩාය පවිට්ඨා. තෙ පන න තාව පවිට්ඨා, ‘‘පවිසිස්සාමා’’ති නික්ඛන්තත්තා පන පවිසිංසූති වුත්තා. යථා කිං? යථා ‘‘ගාමං ගමිස්සාමී’’ති නික්ඛන්තපුරිසො තං ගාමං අපත්තොපි ‘‘කහං ඉත්ථන්නාමො’’ති වුත්තෙ ‘‘ගාමං ගතො’’ති වුච්චති, එවං. **පරිබ්බාජකානං ආරාමොති** ජෙතවනස්ස අවිදූරෙ අඤ්ඤතිත්ථියානං පරිබ්බාජකානං ආරාමො අත්ථි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **සමණො ආවුසොති** ආවුසො තුම්හාකං සත්ථා සමණො ගොතමො.

මයම්පි ඛො ආවුසො සාවකානං එවං ධම්මං දෙසෙමාති තිත්ථියානං සමයෙ ‘‘පඤ්ච නීවරණා පහාතබ්බා, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවෙතබ්බා’’ති එතං නත්ථි . තෙ පන ආරාමං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ ඨත්වා අඤ්ඤං ඔලොකෙන්තො විය අඤ්ඤවිහිතකා විය හුත්වා භගවතො ධම්මදෙසනං සුණන්ති. තතො ‘‘සමණො ගොතමො ‘ඉදං පජහථ ඉදං භාවෙථා’ති වදතී’’ති සල්ලක්ඛෙත්වා අත්තනො ආරාමං ගන්ත්වා ආරාමමජ්ඣෙ ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා උපට්ඨායකඋපට්ඨායිකාහි පරිවුතා සීසං උක්ඛිපිත්වා කායං උන්නාමෙත්වා අත්තනො සයම්භූඤාණෙන පටිවිද්ධාකාරං දස්සෙන්තා – ‘‘පඤ්ච නීවරණා නාම පහාතබ්බා, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා නාම භාවෙතබ්බා’’ති කථෙන්ති.

ඉධ නො ආවුසොති එත්ථ ඉධාති ඉමස්මිං පඤ්ඤාපනෙ. **කො විසෙසොති** කිං අධිකං? **කො අධිප්පයාසොති** කො අධිකප්පයොගො? **කිං නානාකරණන්ති** කිං නානත්තං? **ධම්මදෙසනාය වා ධම්මදෙසනන්ති** යදිදං සමණස්ස වා ගොතමස්ස ධම්මදෙසනාය සද්ධිං අම්හාකං ධම්මදෙසනං, අම්හාකං වා ධම්මදෙසනාය සද්ධිං සමණස්ස ගොතමස්ස ධම්මදෙසනං ආරබ්භ නානාකරණං වුච්චෙය්‍ය, තං කින්නාමාති වදන්ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො.

නෙව අභිනන්දිංසූති ''එවමෙව''න්ති න සම්පටිච්ඡිංසු. **නප්පටික්කොසිංසූති** ''නයිදං එව''න්ති න පටිසෙධිංසු. කිං පන තෙ පහොන්තා එවං අකංසු, උදාහු අප්පහොන්තාති? පහොන්තා. න හි තෙ එත්තකං කථං කථෙතුං න සක්කොන්ති ''ආවුසො තුම්හාකං සමයෙ පඤ්ච නීවරණා පහාතබ්බා නාම නත්ථි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවෙතබ්බා නාම නත්ථී''ති. එවං පන තෙසං අහොසි – ''අත්ථි නො එතං කථාපාභතං, මයං එතං සත්ථු ආරොචෙස්සාම, අථ නො සත්ථා මධුරධම්මදෙසනං දෙසෙස්සතී''ති.

පරියායොති කාරණං. **න චෙව සම්පායිස්සන්තීති** සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. **උත්තරිඤ්ච විඝාතන්ති** අසම්පායනතො උත්තරිම්පි දුක්ඛං ආපජ්ජිස්සන්ති. සම්පාදෙත්වා කථෙතුං අසක්කොන්තානඤ්හි දුක්ඛං උප්පජ්ජති. **යථා තං, භික්ඛවෙ, අවිසයස්මින්ති** එත්ථ **තන්ති** නිපාතමත්තං, **යථාති** කාරණවචනං, යස්මා අවිසයෙ පඤ්හො පුච්ඡිතොති අත්ථො. **සදෙවකෙති** සහ දෙවෙහි සදෙවකෙ. **සමාරකාදීසුපි** එසෙව නයො. එවං තීණි ඨානානි ලොකෙ පක්ඛිපිත්වා ද්වෙ පජායාති, පඤ්චහිපි සත්තලොකමෙව පරියාදියිත්වා එතස්මිං සදෙවකාදිභෙදෙ ලොකෙ දෙවං වා මනුස්සං වා න සමනුපස්සාමීති දීපෙති. **ඉතො වා පන සුත්වාති** ඉතො වා පන මම සාසනතො සුත්වා. ඉතො සුත්වා හි තථාගතො තථාගතසාවකොපි ආරාධෙය්‍ය, පරිතොසෙය්‍ය, අඤ්ඤථා ආරාධනා නාම නත්ථීති දස්සෙති.

ඉදානි අත්තනො තෙසං පඤ්හානං වෙය්‍යාකරණෙන චිත්තාරාධනං දස්සෙන්තො **කතමො ච භික්ඛවෙ පරියායොති**ආදිමාහ. තත්ථ **අජ්ඣත්තං කාමච්ඡන්දොති** අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධෙ ආරබ්භ උප්පන්නඡන්දරාගො . **බහිද්ධා කාමච්ඡන්දොති** පරෙසං පඤ්චක්ඛන්ධෙ ආරබ්භ උප්පන්නඡන්දරාගො. **උද්දෙසං ගච්ඡතීති** ගණනං ගච්ඡති. **අජ්ඣත්තං බ්‍යාපාදොති** අත්තනො හත්ථපාදාදීසු උප්පන්නපටිඝො. **බහිද්ධා බ්‍යාපාදොති** පරෙසං තෙසු උප්පන්නපටිඝො. **අජ්ඣත්තං ධම්මෙසු විචිකිච්ඡාති** අත්තනො ඛන්ධෙසු විමති. **බහිද්ධා ධම්මෙසු විචිකිච්ඡාති** බහිද්ධා අට්ඨසු ඨානෙසු මහාවිචිකිච්ඡා. **අජ්ඣත්තං ධම්මෙසු සතීති** අජ්ඣත්තිකෙ සඞ්ඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තස්ස උප්පන්නා සති. **බහිද්ධා ධම්මෙසු සතීති** බහිද්ධා සඞ්ඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තස්ස උප්පන්නා සති. **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගෙපි** එසෙව නයො.

කායිකන්ති චඞ්කමං අධිට්ඨහන්තස්ස උප්පන්නවීරියං. **චෙතසිකන්ති** – ''න තාවාහං ඉමං පල්ලඞ්කං භින්දිස්සාමි, යාව මෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චිස්සතී''ති එවං කායපයොගං විනා උප්පන්නවීරියං. **කායප්පස්සද්ධීති** තිණ්ණං ඛන්ධානං දරථපස්සද්ධි. **චිත්තප්පස්සද්ධීති** විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස දරථපස්සද්ධි. **උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගෙ** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසදිසොව විනිච්ඡයො.

ඉමස්මිං සුත්තෙ මිස්සකසම්බොජ්ඣඞ්ගා කථිතා. එතෙසු හි අජ්ඣත්තධම්මෙසු සති, පවිචයො, උපෙක්ඛාති ඉමෙ අත්තනො ඛන්ධාරම්මණත්තා ලොකියාව හොන්ති, තථා මග්ගං අපත්තං කායිකවීරියං. අවිතක්කඅවිචාරා පන පීතිසමාධී කිඤ්චාපි රූපාවචරා හොන්ති, රූපාවචරෙ පන බොජ්ඣඞ්ගා න ලබ්භන්තීති ලොකුත්තරාව හොන්ති. යෙ ච ථෙරා බ්‍රහ්මවිහාරවිපස්සනාපාදකජ්ඣානාදීසු බොජ්ඣඞ්ගෙ උද්ධරන්ති, තෙසං මතෙන රූපාවචරාපි අරූපාවචරාපි හොන්ති. බොජ්ඣඞ්ගෙසු හි අරූපාවචරෙ පීතියෙව එකන්තෙන න ලබ්භති, සෙසා ඡ මිස්සකාව හොන්තීති. දෙසනාපරියොසානෙ කෙචි භික්ඛූ සොතාපන්නා ජාතා, කෙචි සකදාගාමී, කෙචි අනාගාමී, කෙචි අරහන්තොති.

3. අග්ගිසුත්තවණ්ණනා

234. තතියෙ **සතිඤ්ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමීති** ලොණධූපනං විය සබ්බකම්මිකාමච්චං විය ච සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බං වදාමීති අත්ථො. යථා හි ලොණධූපනං සබ්බබ්‍යඤ්ජනෙසුපි නිවිසති, යථා ච සබ්බකම්මිකො අමච්චො යොධකම්මම්පි කරොති මන්තකම්මම්පි පටිහාරකම්මම්පීති සබ්බකිච්චානි සාධෙති, එවං උද්ධතස්ස චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනං, ලීනස්ස පග්ගණ්හනන්ති සබ්බමෙතං සතියා ඉජ්ඣති, න සක්කා විනා සතියා එතං සම්පාදෙතුං, තස්මා එවමාහ. ඉමස්මිං සුත්තෙ පුබ්බභාගවිපස්සනා බොජ්ඣඞ්ගාව කථිතා.

4. මෙත්තාසහගතසුත්තවණ්ණනා

235. චතුත්ථෙ **මෙත්තාසහගතෙන චෙතසාති**ආදි සබ්බං සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.240-241) විත්ථාරිතමෙව. **මයම්පි ඛො, ආවුසො, සාවකානං එවං ධම්මං දෙසෙමාති** ඉදම්පි තෙ පුරිමනයෙනෙව සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා වදන්ති. තිත්ථියානඤ්හි සමයෙ පඤ්චනීවරණප්පහානං වා මෙත්තාදිබ්‍රහ්මවිහාරභාවනා වා නත්ථි. **කිං ගතිකා හොතීති** කිං නිප්ඵත්ති හොති. **කිං පරමාති** කිං උත්තමා. **කිං ඵලාති** කිං ආනිසංසා. **කිං පරියොසානාති** කිං නිට්ඨා. **මෙත්තාසහගතන්ති** මෙත්තාය සහගතං සංසට්ඨං සම්පයුත්තං. එසෙව නයො සබ්බත්ථ. **විවෙකනිස්සිතාදීනි** වුත්තත්ථානෙව.

අප්පටිකූලන්ති දුවිධං අප්පටිකූලං – සත්තඅප්පටිකූලඤ්ච, සඞ්ඛාරඅප්පටිකූලඤ්ච. තස්මිං අප්පටිකූලෙ ඉට්ඨෙ වත්ථුස්මින්ති අත්ථො. **පටිකූලසඤ්ඤීති** අනිට්ඨසඤ්ඤී. කථං පනෙත්ථ එවං විහරති? අසුභඵරණං වා අනිච්චන්ති මනසිකාරං වා කරොන්තො. වුත්තඤ්හෙතං පටිසම්භිදායං ''කථං අප්පටිකූලෙ පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. ඉට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං අසුභාය වා ඵරති, අනිච්චතො වා උපසංහරතී''ති. පටිකූලෙ පන අනිට්ඨෙ වත්ථුස්මිං මෙත්තාඵරණං වා

ධාතුමනසිකාරං වා කරොන්තො **අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති** නාම. යථාහ ‘‘කථං පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං මෙත්තාය වා ඵරති, ධාතුතො වා උපසංහරතී’’ති (පටි. ම. 2.17). උභයමිස්සකපදෙසුපි එසෙව නයො. අප්පටිකූලප්පටිකූලෙසු හි තදෙව අසුභඵරණං වා අනිච්චන්ති මනසිකාරං වා කරොන්තො **පටිකූලසඤ්ඤී විහරති** නාම. පටිකූලාපටිකූලෙසු ච තදෙව මෙත්තාඵරණං වා ධාතුමනසිකාරං වා කරොන්තො **අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති** නාම. ‘‘චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොතී’’තිආදිනා (පටි. ම. 2.17) නයෙන වුත්තං පන ඡළඞ්ගුපෙක්ඛං පවත්තයමානො ‘‘අප්පටිකූලෙ ච පටිකූලෙ ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො තත්ථ විහරති සතො සම්පජානො’’ති වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා ච ඉමස්ස භික්ඛුනො මෙත්තාය තිකචතුක්කජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පත්තස්ස සහ විපස්සනාය මග්ගසම්බොජ්ඣඞ්ගානං අරියිද්ධියා ච දස්සිතත්තා දෙසනා විනිවට්ටෙතබ්බා සියා. ඉදං පන මෙත්තාඣානං පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තොපි යො අරහත්තං පාපුණිතුං න සක්කොති, යස්මා තස්ස අරහත්තපරමා මෙත්තා න හොති. යංපරමා පන හොති, තං දස්සෙතබ්බං. තස්මා තස්ස දස්සනත්ථං අයං දෙසනා ආරද්ධා. පරතො **සබ්බසො වා පන රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා**තිආදීසුපි ඉමිනා නයෙන පුන දෙසනාරම්භපයොජනං වෙදිතබ්බං.

සුභපරමන්ති සුභනිට්ඨං, සුභකොටිකං, සුභනිප්ඵත්තිං. **ඉධපඤ්ඤස්සාති** ඉධෙව පඤ්ඤා අස්ස, නයිමං ලොකං අතික්කමතීති ඉධපඤ්ඤො, තස්ස ඉධපඤ්ඤස්ස, ලොකියපඤ්ඤස්සාති අත්ථො. **උත්තරිවිමුත්තිං අප්පටිවිජ්ඣතොති** ලොකුත්තරධම්මං අප්පටිවිජ්ඣන්තස්ස. යො පන පටිවිජ්ඣිතුං සක්කොති, තස්ස අරහත්තපරමාව මෙත්තා හොතීති අත්ථො. **කරුණාදීසුපි** එසෙව නයො.

කස්මා පනෙතාසං මෙත්තාදීනං සුභපරමාදිතා වුත්තා භගවතාති? සභාගවසෙන තස්ස තස්ස උපනිස්සයත්තා. මෙත්තාවිහාරිස්ස හි සත්තා අප්පටිකූලා හොන්ති, අථස්ස අප්පටිකූලපරිචයා අප්පටිකූලෙසු පරිසුද්ධවණ්ණෙසු නීලාදීසු චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති මෙත්තා සුභවිමොක්ඛස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා **සුභපරමා**ති වුත්තා.

කරුණාවිහාරිස්ස උණ්හාභිඝාතාදිරූපනිමිත්තං සත්තදුක්ඛං සමනුපස්සන්තස්ස කරුණාය පවත්තිසම්භවතො රූපෙ ආදීනවො පරිවිදිතො හොති , අථස්ස පරිවිදිතරූපාදීනවත්තා පථවීකසිණාදීසු අඤ්ඤතරං උග්ඝාටෙත්වා රූපනිස්සරණෙ ආකාසෙ චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති කරුණා ආකාසානඤ්චායතනස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා **ආකාසානඤ්චායතනපරමා**ති වුත්තා.

මුදිතාවිහාරිස්ස පන තෙන තෙන පාමොජ්ජකාරණෙන උප්පන්නපාමොජ්ජසත්තානං විඤ්ඤාණං සමනුපස්සන්තස්ස මුදිතාය පවත්තිසම්භවතො විඤ්ඤාණග්ගහණපරිචිතං හොති, අථස්ස අනුක්කමාධිගතං ආකාසානඤ්චායතනං අතික්කම්ම ආකාසනිමිත්තගොචරෙ විඤ්ඤාණෙ චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති මුදිතා විඤ්ඤාණඤ්චායතනස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා **විඤ්ඤාණඤ්චායතනපරමා**ති වුත්තා.

උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස පන ‘‘සත්තා සුඛිතා වා හොන්තු, දුක්ඛතො වා විමුච්චන්තු, සම්පත්තසුඛතො වා මා විගච්ඡන්තූ’’ති ආභොගාභාවතො සුඛදුක්ඛාදිපරමත්ථගාහවිමුඛසම්භවතො අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛචිත්තං හොති. අථස්ස පරමත්ථගාහතො විමුඛභාවපරිචිතචිත්තස්ස පරමත්ථතො අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛචිත්තස්ස ච අනුක්කමාධිගතං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්මසම්භවතො අවිජ්ජමානෙ පරමත්ථභූතස්ස විඤ්ඤාණස්ස අභාවෙ චිත්තං උපසංහරතො අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. ඉති උපෙක්ඛා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනස්ස උපනිස්සයො හොති, න තතො පරං, තස්මා **ආකිඤ්චඤ්ඤායතනපරමා**ති වුත්තා. දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ අරහත්තං පත්තාති.

5. සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා

236. පඤ්චමෙ **පගෙවා**ති පඨමඤ්ඤෙව. **කාමරාගපරියුට්ඨිතෙනා**ති කාමරාගගහිතෙන. **කාමරාගපරෙතෙනා**ති කාමරාගානුගතෙන. **නිස්සරණන්ති** තිවිධං කාමරාගස්ස නිස්සරණං වික්ඛම්භනනිස්සරණං තදඞ්ගනිස්සරණං සමුච්ඡෙදනිස්සරණන්ති . තත්ථ අසුභෙ පඨමජ්ඣානං වික්ඛම්භනනිස්සරණං නාම, විපස්සනා තදඞ්ගනිස්සරණං නාම, අරහත්තමග්ගො සමුච්ඡෙදනිස්සරණං නාම. තං තිවිධම්පි නප්පජානාතීති අත්ථො. **අත්තත්ථම්පී**තිආදීසු අරහත්තසඞ්ඛාතො අත්තනො අත්ථො අත්තත්ථො නාම, පච්චයදායකානං අත්ථො පරත්ථො නාම, ස්වෙව දුවිධොපි උභයත්ථො නාම. ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අයං පන විසෙසො – **බ්‍යාපාදස්ස නිස්සරණ**න්තිආදීසු හි ද්වෙව නිස්සරණානි වික්ඛම්භනනිස්සරණඤ්ච සමුච්ඡෙදනිස්සරණඤ්ච. තත්ථ බ්‍යාපාදස්ස තාව මෙත්තාය පඨමජ්ඣානං වික්ඛම්භනනිස්සරණං, අනාගාමිමග්ගො සමුච්ඡෙදනිස්සරණං. ථිනමිද්ධස්ස ආලොකසඤ්ඤා වික්ඛම්භනනිස්සරණං, අරහත්තමග්ගො සමුච්ඡෙදනිස්සරණං.

උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස යො කොචි සමථො වික්ඛම්භනනිස්සරණං, උද්ධච්චස්ස පනෙත්ථ අරහත්තමග්ගො, කුක්කුච්චස්ස අනාගාමිමග්ගො සමුච්ඡෙදනිස්සරණං. විචිකිච්ඡාය ධම්මවවත්ථානං වික්ඛම්භනනිස්සරණං, පඨමමග්ගො සමුච්ඡෙදනිස්සරණං.

යා පනෙත්ථ **සෙය්‍යථාපි බ්‍රාහ්මණ උදපත්තො සංසට්ඨො ලාඛාය** වාතිආදිකා උපමා වුත්තා, තාසු **උදපත්තොති** උදකභරිතා පාති. **සංසට්ඨොති** වණ්ණභෙදකරණවසෙන සංසට්ඨො. **පක්කුථිතොති** කුථිතො. **උස්මුදකජාතොති** උසුමජාතො. **සෙවාලපණකපරියොනද්ධොති** තිලබීජකාදිභෙදෙන සෙවාලෙන වා නීලමණ්ඩූකපිට්ඨිවණ්ණෙන වා උදකපිට්ඨිං ඡාදෙත්වා නිබ්බත්තපණකෙන පරියොනද්ධො. **වාතෙරිතොති** වාතෙන එරිතො කම්පිතො. **ආවිලොති** අප්පසන්නො. **ලුළිතොති** අසන්නිසින්නො. **කලලීභූතොති** කද්දමීභූතො. **අන්ධකාරෙ නික්ඛිත්තොති** කොට්ඨන්තරාදිභෙදෙ අනාලොකට්ඨානෙ ඨපිතො. ඉමස්මිං සුත්තෙ භගවා තීහි භවෙහි දෙසනං නිවත්තෙත්වා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, බ්‍රාහ්මණො පන සරණමත්තෙ පතිට්ඨිතො.

6. අභයසුත්තවණ්ණනා

237. ඡට්ඨෙ **අඤ්ඤාණාය අදස්සනායාති** අඤ්ඤාණත්ථාය අදස්සනත්ථාය. **තග්ඝ භගවා නීවරණාති** එකංසෙන භගවා නීවරණා. **කායකිලමථොති** කායදරථො. **චිත්තකිලමථොති** චිත්තදරථො. **සොපි මෙ පටිප්පස්සද්ධොති** තස්ස කිර සත්ථු සන්තිකෙ සීතලං උතුසප්පායට්ඨානං පවිසිත්වා නිසින්නස්ස කායදරථො පටිපස්සම්භි, තස්මිං පටිපස්සද්ධෙ තදන්වයෙනෙව චිත්තදරථොපි. අපිච මග්ගෙනෙවස්ස එතං උභයම්පි පස්සද්ධන්ති වෙදිතබ්බං.

7. ආනාපානවග්ගො

1. අට්ඨිකමහප්ඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

238. සත්තමාදීසු **අට්ඨිකසඤ්ඤාති** අට්ඨිකං අට්ඨිකන්ති භාවෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. තං පනෙතං භාවයතො යාව නිමිත්තං න උප්පජ්ජති, තාව ඡවිපි චම්මම්පි උපට්ඨාති. නිමිත්තෙ පන උප්පන්නෙ ඡවිචම්මානි නෙව උපට්ඨහන්ති, සඞ්ඛවණ්ණො සුද්ධඅට්ඨිකසඞ්ඛාතොව උපට්ඨාති හත්ථික්ඛන්ධගතං ධම්මිකතිස්සරාජානං ඔලොකෙන්තස්ස සාමණෙරස්ස විය, පටිමග්ගෙ හසමානං ඉත්ථිං ඔලොකෙන්තස්ස චෙතියපබ්බතවාසිනො තිස්සත්ථෙරස්ස විය චාති. වත්ථූනි විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.15) විත්ථාරිතානි. **සති වා උපාදිසෙසෙති** ගහණසෙසෙ උපාදානසෙසෙ විජ්ජමානම්හි.

2-10. පුළවකසුත්තාදිවණ්ණනා

239-247. **පුළවකසඤ්ඤාති** පුළවං පුළවන්ති භාවෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. **විනීලකසඤ්ඤාදීසුපි** එසෙව නයො. විනිච්ඡයකථා පනෙත්ථ සද්ධිං භාවනානයෙන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.102) වුත්තා. **මෙත්තාදයො** තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන වෙදිතබ්බා, **උපෙක්ඛා** චතුත්ථජ්ඣානවසෙනෙව.

8. නිරොධවග්ගො

1-10. අසුභසුත්තාදිවණ්ණනා

248-257. **අසුභසඤ්ඤාති** අසුභෙ පඨමජ්ඣානසඤ්ඤා. **මරණසඤ්ඤාති** ‘‘අවස්සං මරිතබ්බං, මරණපටිබද්ධං මෙ ජීවිත’’න්ති අභිණ්හං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා . **ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤාති** ඔදනකුම්මාසාදිම්හි අජ්ඣොහරණීයෙ පටිකූලසඤ්ඤා. **සබ්බලොකෙ අනභිරතිසඤ්ඤාති** සකලලොකස්මිං අනභිරතිං උප්පාදෙන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. **පහානසඤ්ඤාවිරාගසඤ්ඤාති** ද්වෙ පුබ්බභාගා. **නිරොධසඤ්ඤා** මිස්සකා. එවමෙතානි අට්ඨිකසඤ්ඤාදීනි වීසති කම්මට්ඨානානි නිද්දිට්ඨානි. තෙසං නවසු අප්පනා හොන්ති, එකාදස උපචාරජ්ඣානිකා. සෙසා පනෙත්ථ විනිච්ඡයකථා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.294) ආගතාව. ගඞ්ගාපෙය්‍යාලාදයො මග්ගසංයුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සතිපට්ඨානසංයුත්තං

1. අම්බපාලිවග්ගො

1. අම්බපාලිසුත්තවණ්ණනා

367. සතිපට්ඨානසංයුත්තස්ස පඨමෙ **අම්බපාලිවනෙ**ති අම්බපාලියා නාම රූපූපජීවිනියා රොපිතෙ අම්බවනෙ. තං කිර තස්සා උය්‍යානං අහොසි. සා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පසන්නචිත්තා තත්ථ විහාරං කාරෙත්වා තථාගතස්ස නිය්‍යාතෙසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **එකායනෝවායන්**ති එකායනො අයං. තත්ථ **එකායනො**ති එකමග්ගො. මග්ගස්ස හි –

> ''මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
> නාවා උත්තරසෙතු ච, කුල්ලො ච භිසි සඞ්කමො''ති. (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසො 101) –

බහූනි නාමානි. ස්වායං ඉධ අයනනාමෙන වුත්තො. තස්මා **එකායනෝවායං, භික්ඛවෙ, මග්ගො**ති එත්ථ එකමග්ගො. අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. **මග්ගො**ති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානගමනට්ඨෙන, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙන ච.

සත්තානං විසුද්ධියාති රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහි ච උපක්කිලෙසෙහි සංකිලිට්ඨචිත්තානං සත්තානං විසුද්ධත්ථාය. **සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා**ති සොකස්ස ච පරිදෙවස්ස ච සමතික්කමාය, පහානායාති අත්ථො. **දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමායා**ති කායිකදුක්ඛස්ස ච චෙතසිකදොමනස්සස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං අත්ථඞ්ගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. **ඤායස්ස අධිගමායා**ති ඤායො වුච්චති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, තස්ස අධිගමාය පත්තියාති වුත්තං හොති. අයඤ්හි පුබ්බභාගෙ ලොකියො සතිපට්ඨානමග්ගො භාවිතො ලොකුත්තරමග්ගස්ස අධිගමාය සංවත්තති . තෙනාහ ''ඤායස්ස අධිගමායා''ති. **නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා**ති තණ්හාවානවිරහිතත්තා නිබ්බානන්ති ලද්ධනාමස්ස අමතස්ස සච්ඡිකිරියාය, අත්තපච්චක්ඛායාති වුත්තං හොති. අයඤ්හි මග්ගො භාවිතො අනුපුබ්බෙන නිබ්බානසච්ඡිකිරියං සාධෙති. තෙනාහ ''නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා''ති.

එවං භගවතා සත්තහි පදෙහි එකායනමග්ගස්ස වණ්ණො භාසිතො, සො කස්මාති චෙ? භික්ඛූනං උස්සාහජනනත්ථං. වණ්ණභාසනඤ්හි සුත්වා තෙ භික්ඛූ – ''අයං කිර මග්ගො හදයසන්තාපභූතං සොකං, වාචාවිප්පලාපභූතං පරිදෙවං, කායිකඅසාතභූතං දුක්ඛං, චෙතසිකඅසාතභූතං දොමනස්සන්ති චත්තාරො උපද්දවෙ හරති. විසුද්ධිං, ඤායං, නිබ්බානන්ති තයො විසෙසෙ ආවහතී''ති උස්සාහජාතා ඉමං දෙසනං උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බං, ධාරෙතබ්බං, ඉමඤ්ච මග්ගං භාවෙතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති. ඉති තෙසං භික්ඛූනං උස්සාහජනනත්ථං වණ්ණං අභාසි කම්බලවාණිජාදයො කම්බලාදීනං වණ්ණං විය.

යදිදන්ති නිපාතො, යෙ ඉමෙති අයමස්ස අත්ථො. **චත්තාරො**ති ගණනපරිච්ඡෙදො. තෙන ''න තතො හෙට්ඨා, න උද්ධ''න්ති සතිපට්ඨානපරිච්ඡෙදං දීපෙති. **සතිපට්ඨානා**ති තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි, තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතාපි, සතිපි. ''චතුන්නං, භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච දෙසෙස්සාමි තං සුණාථ. කො ච, භික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයො? ආහාරසමුදයා කායසමුදයො''තිආදීසු (සං. නි. 5.408) හි සතිගොචරො සතිපට්ඨානන්ති වුත්තො. තථා ''කායො උපට්ඨානං, නො සති, සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති චා''තිආදීසුපි (පටි. ම. 2.35). තස්ස අත්ථො – පතිට්ඨාති අස්මින්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං **සතිපට්ඨානං**. පධානං ඨානන්ති වා පට්ඨානං. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං හත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

''තයො සතිපට්ඨානා, යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහතී''ති (ම. නි. 3.311) එත්ථ තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතා සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බොති? සතියා. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානන්ති.

''චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 3.147; සං. නි. 5.989) පන සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පතිට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතීති අත්ථො. සතියෙව පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙන සති, උපට්ඨානට්ඨෙන පට්ඨානං, ඉති සති ච සා පට්ඨානඤ්චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදමිධ අධිප්පෙතං.

යදි එවං කස්මා ''සතිපට්ඨානා''ති බහුවචනං කතන්ති? සතීනං බහුත්තා. ආරම්මණභෙදෙන හි බහුකා සතියො. අථ ''මග්ගො''ති කස්මා එකවචනන්ති? මග්ගනට්ඨෙන එකත්තා. චතස්සොපි හි එතා සතියො මග්ගනට්ඨෙන එකත්තං ගච්ඡන්ති. වුත්තඤ්හෙතං ''මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානමග්ගනට්ඨෙන, නිබ්බානත්ථිකෙහි

මග්ගනීයට්ඨෙන වා’’ති. චතස්සොපි චෙතා අපරභාගෙ කායාදීසු ආරම්මණෙසු කිච්චං සාධයමානා නිබ්බානං ගච්ඡන්ති, ආදිතො පට්ඨාය ච නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියන්තීති තස්මා චතස්සොපි එකො මග්ගොති වුත්තා. එවඤ්ච සති වචනානුසන්ධිනා සානුසන්ධිකාව දෙසනා හොති.

කතමෙ චත්තාරොති කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. **කායෙති** රූපකායෙ. **කායානුපස්සීති** කායං අනුපස්සනසීලො, කායං වා අනුපස්සමානො. අයඤ්හි භික්ඛු ඉමං කායං අනිච්චානුපස්සනාදීනං සත්තන්නං අනුපස්සනානං වසෙන අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො, දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො, අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො, නිබ්බින්දති, නො නන්දති, විරජ්ජති, නො රජ්ජති, නිරොධෙති, නො සමුදෙති, පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. සො තං අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති, දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං පජහති , අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං පජහති, නිබ්බින්දන්තො නන්දිං පජහති, විරජ්ජන්තො රාගං පජහති, නිරොධෙන්තො සමුදයං පජහති, පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහතීති වෙදිතබ්බො.

විහරතීති ඉරියති. **ආතාපීති** තීසු භවෙසු කිලෙසෙ ආතපතීති ආතාපො, වීරියස්සෙතං නාමං. ආතාපො අස්ස අත්ථීති ආතාපී. **සම්පජානොති** සම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන සමන්නාගතො. **සතිමාති** කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්නාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති. න හි සතිවිරහිතස්ස අනුපස්සනා නාම අත්ථි, තෙනෙවාහ ‘‘සතිඤ්ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමී’’ති (සං. නි. 5.234). තස්මා එත්ථ ‘‘කායෙ කායානුපස්සී විහරතී’’ති එත්තාවතා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං වුත්තං හොති. අථ වා යස්මා අනාතාපිනො අන්තොසඞ්ඛෙපො අන්තරායකරො හොති, අසම්පජානො උපායපරිග්ගහෙ අනුපායපරිවජ්ජනෙ ච සම්මුය්හති, මුට්ඨස්සති උපායාපරිච්චාගෙ අනුපායාපරිග්ගහෙ ච අසමත්ථො හොති, තෙනස්ස තං කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති. තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති, තෙසං දස්සනත්ථං ‘‘ආතාපී සම්පජානො සතිමා’’ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං සම්පයොගඞ්ගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා ඉදානි පහානඞ්ගං දස්සෙතුං **විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති** වුත්තං. තත්ථ **විනෙය්‍යාති** තදඞ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා විනයිත්වා. **ලොකෙති** තස්මිංයෙව කායෙ. කායො හි ඉධ ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අධිප්පෙතො. යස්මා පනස්ස න කායමත්තෙයෙව අභිජ්ඣාදොමනස්සං පහීයති, වෙදනාදීසුපි පහීයති එව. තස්මා ‘‘පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකො’’ති විභඞ්ගෙ (විභ. 362) වුත්තං. ලොකසඞ්ඛාතත්තා වා තෙසං ධම්මානං අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං වුත්තං. යං පනාහ ‘‘තත්ථ කතමො ලොකො, ස්වෙව කායො ලොකො’’ති, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. තස්මිං ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං විනෙය්‍යාති එවං සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො.

වෙදනාසූති එත්ථ තිස්සො වෙදනා, තා ච ලොකියා එව, චිත්තම්පි ලොකියං, තථා ධම්මා. යථා පන වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා, තථා අනුපස්සන්තො එස **වෙදනානුපස්සීති** වෙදිතබ්බො. එස නයො **චිත්තධම්මෙසු**. කථඤ්ච වෙදනා අනුපස්සිතබ්බාති? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා සල්ලතො, අදුක්ඛමසුඛා අනිච්චතො. යථාහ –

> ‘‘යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
> අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
> ස වෙ සම්මද්දසො භික්ඛු, උපසන්තො චරිස්සතී’’ති.

සබ්බා එව චෙතා දුක්ඛාතිපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යංකිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මින්ති වදාමී’’ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ච අනුපස්සිතබ්බා, යථාහ – ‘‘සුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා’’ති (ම. නි. 1.465) සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. අපිච අනිච්චාදිසත්තඅනුපස්සනාවසෙනපි අනුපස්සිතබ්බා.

චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තභෙදානං අනිච්චාදිඅනුපස්සනානං සරාගාදීනඤ්ච භෙදානං වසෙන අනුපස්සිතබ්බං. ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤතධම්මස්ස අනිච්චාදිසත්තඅනුපස්සනානං ‘‘සන්තං වා අජ්ඣත්තං කාමච්ඡන්ද’’න්තිආදීනඤ්ච පභෙදානං වසෙන අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං වුත්තනයමෙව. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන දීඝමජ්ඣිමට්ඨකථාසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.373 ආදයො; ම. නි. අට්ඨ. 1.105 ආදයො) සතිපට්ඨානවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

2. සතිසුත්තවණ්ණනා

368. දුතියෙ **සතොති** කායාදිඅනුපස්සනාසතියා සමන්නාගතො. **සම්පජානොති** චතුසම්පජඤ්ඤපඤ්ඤාය සමන්නාගතො. **අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති** එත්ථ අභික්කන්තං වුච්චති ගමනං, පටික්කන්තං නිවත්තනං, තදුභයම්පි චතූසු ඉරියාපථෙසු ලබ්භති. ගමනෙ තාව පුරතො කායං අභිහරන්තො අභික්කමති නාම, පටිනිවත්තන්තො පටික්කමති නාම. ඨානෙපි ඨිතකොව කායං පුරතො ඔනමන්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡතො අපනාමෙන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි නිසින්නකොව ආසනස්ස පුරිමඅඞ්ගාභිමුඛො සංසරන්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡිමඅඞ්ගප්පදෙසං පච්චාසංසරන්තො පටික්කමති නාම. නිපජ්ජනෙපි එසෙව නයො.

සම්පජානකාරී හොතීති සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චකාරී, සම්පජඤ්ඤස්සෙව වා කාරී. සො හි අභික්කන්තාදීසු සම්පජඤ්ඤං කරොතෙව, න කත්ථචි සම්පජඤ්ඤවිරහිතො හොති.

තත්ථ සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං, සප්පායසම්පජඤ්ඤං, ගොචරසම්පජඤ්ඤං, අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති චතුබ්බිධං සම්පජඤ්ඤං. තත්ථ අභික්කමනචිත්තෙ උප්පන්නෙ චිත්තවසෙනෙව අගන්ත්වා ''කිං නු මෙ එත්ථ ගතෙන අත්ථො අත්ථි, නත්ථී''ති අත්ථානත්ථං පරිග්ගණ්හිත්වා අත්ථපරිග්ගණ්හනං **සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං**. තත්ථ ච අත්ථොති චෙතියදස්සනබොධිදස්සනසඞ්ඝදස්සනථෙරදස්සනඅසුභදස්සනාදිවසෙන ධම්මතො වඩ්ඪි . චෙතියං දිස්වාපි හි බුද්ධාරම්මණං, සඞ්ඝදස්සනෙන සඞ්ඝාරම්මණං පීතිං උප්පාදෙත්වා තදෙව ඛයතො සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණාති. මහාවිහාරස්මිඤ්හි දක්ඛිණද්වාරෙ ඨත්වා මහාචෙතියං ඔලොකෙන්තා තිංසසහස්සභික්ඛූ අරහත්තං පාපුණිංසු, තථා පච්ඡිමද්වාරෙ උත්තරද්වාරෙ පාචීනද්වාරෙ ච, තථා පඤ්හමණ්ඩපට්ඨානෙ අභයවාපිපාළියං, ථූපාරාමද්වාරෙ නගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ අනුරාධවාපිපාළියං.

මහාඅරියවංසභාණකත්ථෙරො පනාහ ''කිං තුම්හෙ වදථ, මහාචෙතියස්ස සමන්තා කුච්ඡිවෙදිකාය හෙට්ඨිමභාගතො පට්ඨාය පඤ්ඤායනට්ඨානෙ යත්ථ යත්ථ ද්වෙ පාදා සක්කා හොන්ති සමං පතිට්ඨාපෙතුං, තත්ථ තත්ථ එකපදුද්ධාරෙ තිංසතිංස භික්ඛුසහස්සානි අරහත්තං පාපුණිංසූති සක්කා වත්තු''න්ති . අපරො පන මහාථෙරො ආහ – ''මහාචෙතියතලෙ ආකිණ්ණවාලිකාය බහුතරා භික්ඛූ අරහත්තං පත්තා''ති. ථෙරෙ දිස්වා තෙසං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය අසුභං දිස්වා තත්ථ පඨමං ඣානං උප්පාදෙත්වා තදෙව ඛයතො සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණාති. තස්මා එතෙසං දස්සනං සාත්ථං. කෙචි පන – ''ආමිසතොපි වඩ්ඪි අත්ථොයෙව, තං නිස්සාය බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහාය පටිපන්නත්තා''ති වදන්ති.

තස්මිං පන ගමනෙ සප්පායාසප්පායං පරිග්ගණ්හිත්වා සප්පායපරිග්ගණ්හනං **සප්පායසම්පජඤ්ඤං**. සෙය්‍යථීදං? චෙතියදස්සනං තාව සාත්ථං. සචෙ පන චෙතියස්ස මහාපූජාය දසද්වාදසයොජනන්තරෙ පරිසා සන්නිපතන්ති, අත්තනො විභවානුරූපා ඉත්ථියොපි පුරිසාපි අලඞ්කතපටියත්තා චිත්තකම්මරූපකානි විය සඤ්චරන්ති. තත්‍ර චස්ස ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ ලොභො, අනිට්ඨෙ පටිඝො, අසමපෙක්ඛනෙ මොහො උප්පජ්ජති, කායසංසග්ගෙ කායසංසග්ගාපත්තිං ආපජ්ජති, ජීවිතබ්‍රහ්මචරියානං වා අන්තරායො ච හොති. එවං තං ඨානං අසප්පායං හොති, වුත්තප්පකාරඅන්තරායාභාවෙ සප්පායං. සඞ්ඝදස්සනම්පි සාත්ථං. සචෙ පන අන්තොගාමෙ මහාමණ්ඩපං කාරෙත්වා සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං කාරෙන්තෙසු මනුස්සෙසු වුත්තප්පකාරෙනෙව ජනසන්නිපාතො චෙව අන්තරායො ච හොති, එවං තං ඨානං අසප්පායං, අන්තරායාභාවෙ සප්පායං. මහාපරිවාරානං ථෙරානං දස්සනෙපි එසෙව නයො.

අසුභදස්සනම්පි සාත්ථං. තදත්ථදීපනත්ථඤ්ච ඉදං වත්ථු – එකො කිර දහරභික්ඛු සාමණෙරං ගහෙත්වා දන්තකට්ඨත්ථාය ගතො. සාමණෙරො මග්ගා ඔක්කමිත්වා පුරතො ගච්ඡන්තො අසුභං දිස්වා පඨමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තො තීණි ඵලානි සච්ඡිකත්වා උපරිමග්ගත්ථාය කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා අට්ඨාසි. දහරො තං අපස්සන්තො ''සාමණෙරා''ති පක්කොසි . සො – ''මයා පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය භික්ඛුනා සද්ධිං ද්වෙ කථා නාම න කථිතපුබ්බා, අඤ්ඤස්මිම්පි දිවසෙ උපරිවිසෙසං නිබ්බත්තෙස්සාමී''ති චින්තෙත්වා ''කිං, භන්තෙ,''ති පටිවචනං අදාසි. ''එහී''ති වුත්තෙ එකවචනෙනෙව ආගන්ත්වා – ''භන්තෙ, ඉමිනා තාව මග්ගෙන ගන්ත්වා මයා ඨිතොකාසෙ මුහුත්තං පුරත්ථාභිමුඛා හුත්වා ඔලොකෙථා''ති ආහ. සො තථා කත්වා තෙන පත්තවිසෙසමෙව පාපුණි. එවං එකං අසුභං ද්වින්නං ජනානං අත්ථාය ජාතං. එවං සාත්ථම්පි පනෙතං පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභං අසප්පායං, මාතුගාමස්ස ච පුරිසාසුභං, සභාගමෙව සප්පායන්ති එවං සප්පායපරිග්ගණ්හනං සප්පායසම්පජඤ්ඤං.

එවං පරිග්ගහිතසාත්ථසප්පායස්ස පන අට්ඨතිංසකම්මට්ඨානෙසු අත්තනො චිත්තරුචිකං කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතං ගොචරං උග්ගහෙත්වා භික්ඛාචාරගොචරෙ තං ගහෙත්වාව ගමනං **ගොචරසම්පජඤ්ඤං** නාම.

තස්සාවිභාවත්ථං ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං – ඉධෙකච්චො භික්ඛු හරති න පච්චාහරති, එකච්චො පච්චාහරති න හරති, එකච්චො පන නෙව හරති න පච්චාහරති, එකච්චො හරති ච පච්චාහරති ච.

තත්ථ යො භික්ඛු දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ච ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙත්වා තථා රත්තියා පඨමං යාමං මජ්ඣිමයාමෙ සෙය්‍යං කප්පෙත්වා, පච්ඡිමයාමෙපි නිසජ්ජාචඞ්කමෙහි වීතිනාමෙත්වා, පගෙව චෙතියඞ්ගණබොධියඞ්ගණවත්තං කත්වා බොධිරුක්ඛෙ උදකං ආසිඤ්චිත්වා පානීයං පරිභොජනීයං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ආචරියුපජ්ඣායවත්තාදීනි සමාදාය වත්තති. සො සරීරපරිකම්මං කත්වා සෙනාසනං පවිසිත්වා ද්වෙ තයො පල්ලඞ්කෙ උසුමං ගාහාපෙන්තො කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජිත්වා භික්ඛාචාරවෙලාය උට්ඨහිත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව පත්තචීවරමාදාය සෙනාසනතො නික්ඛමිත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තොව චෙතියඞ්ගණං ගන්ත්වා සචෙ බුද්ධානුස්සතිකම්මට්ඨානං හොති, තං අවිස්සජ්ජෙත්වාව චෙතියඞ්ගණං පවිසති. අඤ්ඤං චෙ කම්මට්ඨානං හොති, සොපානපාදමූලෙ ඨත්වා හත්ථෙන ගහිතභණ්ඩං විය තං ඨපෙත්වා බුද්ධාරම්මණං පීතිං ගහෙත්වා චෙතියඞ්ගණං ආරුය්හ මහන්තං චෙතියං චෙ, තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා චතූසු ඨානෙසු වන්දිතබ්බං, ඛුද්දකං චෙ, තථෙව පදක්ඛිණං කත්වා අට්ඨසු ඨානෙසු වන්දිතබ්බං. චෙතියං වන්දිත්වා බොධියඞ්ගණං පත්තෙනාපි බුද්ධස්ස භගවතො සම්මුඛා විය නිපච්චකාරං දස්සෙත්වා බොධි වන්දිතබ්බා. සො එවං චෙතියඤ්ච බොධිඤ්ච වන්දිත්වා පටිසාමිතට්ඨානං

ගන්ත්වා පටිසාමිතභණ්ඩකං හත්ථෙන ගණ්හන්තො විය නික්ඛිත්තකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගාමසමීපෙ කම්මට්ඨානසීසෙනෙව චීවරං පාරුපිත්වා ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති.

අථ නං මනුස්සා දිස්වා ''අයො‍යා නො ආගතො''ති පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තං ගහෙත්වා ආසනසාලාය වා ගෙහෙ වා නිසීදාපෙත්වා යාගුං දත්වා යාව භත්තං න නිට්ඨාති, තාව පාදෙ ධොවිත්වා මක්ඛෙත්වා පුරතො නිසීදිත්වා පඤ්හං වා පුච්ඡන්ති, ධම්මං වා සොතුකාමා හොන්ති. සචෙපි න කථාපෙන්ති, ජනසඞ්ගහණත්ථං ධම්මකථා නාම කාතබ්බායෙවාති අට්ඨකථාචරියා වදන්ති. ධම්මකථා හි කම්මට්ඨානවිනිමුත්තා නාම නත්ථි, තස්මා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ධම්මං කථෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ආහාරං පරිභුඤ්ජිත්වා අනුමොදනං කත්වා නිවත්තියමානෙහිපි මනුස්සෙහි අනුගතොව ගාමතො නික්ඛමිත්වා තත්ථ තෙ නිවත්තෙත්වා මග්ගං පටිපජ්ජති.

අථ නං පුරෙතරං නික්ඛමිත්වා බහිගාමෙ කතභත්තකිච්චා සාමණෙරදහරභික්ඛූ දිස්වා පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තචීවරමස්ස ගණ්හන්ති. පොරාණකභික්ඛූ කිර න ''අම්හාකං උපජ්ඣායො ආචරියො''ති මුඛං ඔලොකෙත්වා වත්තං කරොන්ති, සම්පත්තපරිච්ඡෙදෙනෙව කරොන්ති. තෙ තං පුච්ඡන්ති – ''භන්තෙ, එතෙ මනුස්සා තුම්හාකං කිං හොන්ති, මාතිපක්ඛතො සම්බන්ධා පිතිපක්ඛතො''ති? කිං දිස්වා පුච්ඡථාති? තුම්හෙසු එතෙසං පෙමං බහුමානනන්ති. ''ආවුසො, යං මාතාපිතූහිපි දුක්කරතරං, තං එතෙ අම්හාකං කරොන්ති, පත්තචීවරම්පි නො එතෙසං සන්තකමෙව, එතෙසං ආනුභාවෙන නෙව භයෙ භයං, න ඡාතකෙ ඡාතකං ජානාම, එදිසා නාම අම්හාකං උපකාරිනො නත්ථී''ති තෙසං ගුණෙ කථයන්තො ගච්ඡති. අයං වුච්චති **හරති න පච්චාහරතීති**.

යස්ස පන පගෙව වුත්තප්පකාරං වත්තපටිපත්තිං කරොන්තස්ස කම්මජතෙජො පජ්ජලති, අනුපාදින්නකං මුඤ්චිත්වා උපාදින්නකං ගණ්හාති, සරීරතො සෙදා මුච්චන්ති, කම්මට්ඨානවීථිං නාරොහති, සො පගෙව පත්තචීවරමාදාය වෙගසාව චෙතියං වන්දිත්වා ගොරූපානං නික්ඛමනවෙලායමෙව ගාමං යාගුභික්ඛාය පවිසිත්වා යාගුං ලභිත්වා ආසනසාලං ගන්ත්වා පිවති. අථස්ස ද්විත්තික්ඛත්තුං අජ්ඣොහරණමත්තෙනෙව කම්මජතෙජො උපාදින්නකං මුඤ්චිත්වා අනුපාදින්නකං ගණ්හාති, ඝටසතෙන න්හාතො විය තෙජොධාතුපරිළාහනිබ්බානං පත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන යාගුං පරිභුඤ්ජිත්වා පත්තඤ්ච මුඛඤ්ච ධොවිත්වා අන්තරාභත්තෙ කම්මට්ඨානං මනසිකත්වා අවසෙසට්ඨානෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන ආහාරං පරිභුඤ්ජිත්වා තතො පට්ඨාය පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛං උපට්ඨහමානං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව ආගච්ඡති. අයං වුච්චති **පච්චාහරති න හරතීති**. එදිසා ච භික්ඛූ යාගුං පිවිත්වා විපස්සනං ආරභිත්වා බුද්ධසාසනෙ අරහත්තං පත්තා නාම ගණනපථං වීතිවත්තා. සීහළදීපෙයෙව තෙසු තෙසු ගාමෙසු ආසනසාලායං න තං ආසනමත්ථි, යත්ථ යාගුං පිවිත්වා අරහත්තං පත්තා භික්ඛූ නත්ථීති.

යො පන පමාදවිහාරී හොති නික්ඛිත්තධුරො, සබ්බවත්තානි භින්දිත්වා පඤ්චවිධචෙතොඛිලවිනිබන්ධබද්ධචිත්තො විහරන්තො ''කම්මට්ඨානං නාම අත්ථී''තිපි සඤ්ඤං අකත්වා ගාමං පිණ්ඩාය පවිසිත්වා අනනුලොමිකෙන ගිහිසංසග්ගෙන සංසට්ඨො චරිත්වා ච භුඤ්ජිත්වා ච තුච්ඡො නික්ඛමති. අයං වුච්චති **නෙව හරති න පච්චාහරතීති**.

යො පනායං **හරති ච පච්චාහරති** චාති වුත්තො, සො ගතපච්චාගතිකවත්තවසෙන වෙදිතබ්බො. අත්තකාමා හි කුලපුත්තා සාසනෙ පබ්බජිත්වා දසපි වීසම්පි තිංසම්පි චත්තාලීසම්පි පඤ්ඤාසම්පි සතම්පි එකතො වසන්තා කතිකවත්තං කත්වා විහරන්ති ''ආවුසො, තුම්හෙ න ඉණට්ටා, න භයට්ටා, න ජීවිකාපකතා පබ්බජිතා, දුක්ඛා මුච්චිතුකාමා පනෙත්ථ පබ්බජිතා, තස්මා ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසං ගමනෙයෙව නිග්ගණ්හථ, ඨානෙ, නිසජ්ජාය, සයනෙ උප්පන්නකිලෙසං සයනෙයෙව නිග්ගණ්හථා''ති. තෙ එවං කතිකවත්තං කත්වා භික්ඛාචාරං ගච්ඡන්තා අඩ්ඪඋසභඋසභඅඩ්ඪගාවුතගාවුතන්තරෙසු පාසාණා හොන්ති, තාය සඤ්ඤාය කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තාව ගච්ඡන්ති. සචෙ කස්සචි ගමනෙ කිලෙසො උප්පජ්ජති, තත්ථෙව නං නිග්ගණ්හාති. තථා අසක්කොන්තො තිට්ඨති. අථස්ස පච්ඡතො ආගච්ඡන්තොපි තිට්ඨති, සො ''අයං භික්ඛු තුය්හං උප්පන්නවිතක්කං ජානාති, අනනුච්ඡවිකං තෙ එත''න්ති අත්තානං පටිචොදෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා තත්ථෙව අරියභූමිං ඔක්කමති, තථා අසක්කොන්තො නිසීදතීති සො එව නයො. අරියභූමිං ඔක්කමිතුං අසක්කොන්තොපි, තං කිලෙසං වික්ඛම්භෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තොව ගච්ඡති, න කම්මට්ඨානවිප්පයුත්තෙන චිත්තෙන පාදං උද්ධරති. උද්ධරති චෙ, පටිනිවත්තිත්වා පුරිමපදෙසංයෙව එති ආලින්දකවාසී **මහාඵුස්සදෙවත්ථෙරො** විය.

සො කිර එකූනවීසති වස්සානි ගතපච්චාගතිකවත්තං පූරෙන්තො එව විහාසි. මනුස්සාපි සුදං අන්තරාමග්ගෙ කසන්තා ච වපන්තා ච මද්දන්තා ච කම්මානි ච කරොන්තා ථෙරං තථා ගච්ඡන්තං දිස්වා – ''අයං ථෙරො පුනප්පුනං නිවත්තිත්වා ගච්ඡති, කිං නු ඛො මග්ගමූළ්හො, උදාහු කිඤ්චි පමුට්ඨො''ති සමුල්ලපන්ති. සො තං අනාදියිත්වා කම්මට්ඨානයුත්තචිත්තෙනෙව සමණධම්මං කරොන්තො වීසතිවස්සබ්භන්තරෙ අරහත්තං පාපුණි. අරහත්තප්පත්තදිවසෙ චස්ස චඞ්කමනකොටියං අධිවත්ථා දෙවතා අඞ්ගුලීහි දීපං උජ්ජාලෙත්වා අට්ඨාසි. චත්තාරොපි මහාරාජානො සක්කො ච දෙවානමින්දො බ්‍රහ්මා ච සහම්පති උපට්ඨානං ආගමංසු. තඤ්ච ඔභාසං දිස්වා වනවාසීමහාතිස්සත්ථෙරො තං දුතියදිවසෙ පුච්ඡි – ''රත්තිභාගෙ ආයස්මතො සන්තිකෙ ඔභාසො අහොසි, කිං සො ඔභාසො''ති? ථෙරො වික්ඛෙපං කරොන්තො ''ඔභාසො නාම දීපොභාසොපි හොති, මණිඔභාසොපී''ති එවමාදිමාහ. තතො ''පටිච්ඡාදෙථ තුම්හෙ''ති නිබද්ධො ආමාති පටිජානිත්වා ආරොචෙසි.

කාළවල්ලිමණ්ඩපවාසීමහානාගත්ථෙරො විය ච. සොපි කිර ගතපච්චාගතිකවත්තං පූරෙන්තො පඨමං තාව ''භගවතො මහාපධානං පූජෙස්සාමී''ති සත්ත වස්සානි ඨානචඞ්කමමෙව අධිට්ඨාසි. පුන සොළස වස්සානි ගතපච්චාගතිකවත්තං පූරෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. සො කම්මට්ඨානයුත්තෙනෙව චිත්තෙන පාදං උද්ධරන්තො විප්පයුත්තෙන උද්ධටෙ පටිනිවත්තන්තො ගාමසමීපං ගන්ත්වා ''ගාවී නු පබ්බජිතො නූ''ති ආසඞ්කනීයපදෙසෙ ඨත්වා චීවරං පාරුපිත්වා කච්ඡකරකතො උදකෙන පත්තං ධොවිත්වා උදකගණ්ඩූසං කරොති. කිං කාරණා? ''මා මෙ භික්ඛං දාතුං වා වන්දිතුං වා ආගතෙ මනුස්සෙ 'දීඝායුකා හොථා'ති වචනමත්තෙනාපි කම්මට්ඨානවික්ඛෙපො අහොසී''ති ''අජ්ජ, භන්තෙ, කතිමී''ති දිවසං වා භික්ඛුගණනං වා පඤ්හං වා පුච්ඡිතො පන උදකං ගිලිත්වා ආරොචෙති. සචෙ දිවසාදිපුච්ඡකා න හොන්ති, නික්ඛමනවෙලායං ගාමද්වාරෙ නිට්ඨුභිත්වා යාති.

කලම්බතිත්ථවිහාරෙ වස්සූපගතා පඤ්ඤාස භික්ඛූ විය ච. තෙ කිර ආසාළ්හිපුණ්ණමියං කතිකවත්තං අකංසු – ''අරහත්තං අපත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං නාලපිස්සාමා''ති. ගාමඤ්ච පිණ්ඩාය පවිසන්තා උදකගණ්ඩූසං කත්වා පවිසිංසු. දිවසාදීසු පුච්ඡිතෙසු වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිංසු. තත්ථ මනුස්සා නිට්ඨුභනං දිස්වා ජානිංසු – ''අජ්ජෙකො ආගතො, අජ්ජ ද්වෙ''ති. එවඤ්ච චින්තෙසුං – ''කිං නු ඛො එතෙ අම්හෙහෙව සද්ධිං න සල්ලපන්ති, උදාහු අඤ්ඤමඤ්ඤම්පි. යදි අඤ්ඤමඤ්ඤං න සල්ලපන්ති, අද්ධා විවාදජාතා භවිස්සන්ති. එථ නෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛමාපෙස්සාමා''ති සබ්බෙ විහාරං ගන්ත්වා පඤ්ඤාසාය භික්ඛූසු ද්වෙපි භික්ඛූ එකොකාසෙ නාද්දසංසු. තතො යො තෙසු චක්ඛුමා පුරිසො, සො ආහ – ''න භො කලහකාරකානං ඔකාසො ඊදිසො හොති, සුසම්මට්ඨං චෙතියඞ්ගණං බොධියඞ්ගණං, සුනික්ඛිත්තා සම්මජ්ජනියො, සූපට්ඨිතං පානීයං පරිභොජනීය''න්ති . තෙ තතොව නිවත්තා. තෙපි භික්ඛූ අන්තොතෙමාසෙයෙව අරහත්තං පත්වා මහාපවාරණායං විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙසුං.

එවං කාළවල්ලිමණ්ඩපවාසී මහානාගත්ථෙරො විය, කලම්බතිත්ථවිහාරෙ වස්සූපගතා භික්ඛූ විය ච කම්මට්ඨානයුත්තෙනෙව චිත්තෙන පාදං උද්ධරන්තො ගාමසමීපං ගන්ත්වා උදකගණ්ඩූසං කත්වා වීථියො සල්ලක්ඛෙත්වා යත්ථ සුරාසොණ්ඩධුත්තාදයො කලහකාරකා චණ්ඩහත්ථිඅස්සාදයො වා නත්ථි, තං වීථිං පටිපජ්ජති. තත්ථ ච පිණ්ඩාය චරමානො න තුරිතතුරිතො විය ජවෙන ගච්ඡති. න හි ජවෙන පිණ්ඩපාතිකධුතඞ්ගං නාම කිඤ්චි අත්ථි. විසමභූමිභාගපත්තං පන උදකසකටං විය නිච්චලො හුත්වා ගච්ඡති. අනුඝරං පවිට්ඨො ච දාතුකාමං වා අදාතුකාමං වා සල්ලක්ඛෙතුං තදනුරූපං කාලං ආගමෙන්තො භික්ඛං ගහෙත්වා අන්තොගාමෙ වා බහිගාමෙ වා විහාරමෙව වා ආගන්ත්වා යථාඵාසුකෙ පතිරූපෙ ඔකාසෙ නිසීදිත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වා අක්ඛබ්භඤ්ජනවණලෙපනපුත්තමංසූපමාවසෙන පච්චවෙක්ඛන්තො අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං ආහාරං ආහාරෙති, නෙව දවාය න මදාය න මණ්ඩනාය න විභූසනාය…පෙ…. භුත්තාවී ච උදකකිච්චං කත්වා මුහුත්තං භත්තකිලමථං පටිප්පස්සම්භෙත්වා යථා පුරෙභත්තං , එවං පච්ඡාභත්තං පුරිමයාමං පච්ඡිමයාමඤ්ච කම්මට්ඨානමෙව මනසිකරොති. අයං වුච්චති **හරති ච පච්චාහරති චාති**.

ඉමං පන හරණපච්චාහරණසඞ්ඛාතං ගතපච්චාගතිකවත්තං පූරෙන්තො යදි උපනිස්සයසම්පන්නො හොති, පඨමවයෙ එව අරහත්තං පාපුණාති. නො චෙ පඨමවයෙ පාපුණාති, අථ මජ්ඣිමවයෙ පාපුණාති. නො චෙ මජ්ඣිමවයෙ පාපුණාති, අථ පච්ඡිමවයෙ පාපුණාති, නො චෙ පච්ඡිමවයෙ පාපුණාති, අථ මරණසමයෙ. නො චෙ මරණසමයෙ පාපුණාති, අථ දෙවපුත්තො හුත්වා. නො චෙ දෙවපුත්තො හුත්වා පාපුණාති, අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ නිබ්බත්තො පච්චෙකබොධිං සච්ඡිකරොති. නො චෙ පච්චෙකබොධිං සච්ඡිකරොති, අථ බුද්ධානං සම්මුඛීභාවෙ ඛිප්පාභිඤ්ඤො වා හොති, සෙය්‍යථාපි ථෙරො බාහියො දාරුචීරියො මහාපඤ්ඤො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො සාරිපුත්තො, මහිද්ධිකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාමොග්ගල්ලානො, ධුතවාදො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාකස්සපො, දිබ්බචක්ඛුකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො අනුරුද්ධො, විනයධරො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො උපාලි, ධම්මකථිකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො පුණ්ණො මන්තාණිපුත්තො, ආරඤ්ඤිකො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො රෙවතො, බහුස්සුතො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො ආනන්දො, සික්ඛාකාමො වා, සෙය්‍යථාපි ථෙරො රාහුලො බුද්ධපුත්තොති. ඉති ඉමස්මිං චතුක්කෙ ය්වායං හරති පච්චාහරති ච, තස්ස ගොචරසම්පජඤ්ඤං සිඛාපත්තං හොති.

අභික්කමාදීසු පන අසම්මුය්හනං **අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං**. තං එවං වෙදිතබ්බං – ඉධ භික්ඛු අභික්කමන්තො වා පටික්කමන්තො වා යථා අන්ධපුථුජ්ජනා අභික්කමාදීසු – ''අත්තා අභික්කමති, අත්තනා අභික්කමො නිබ්බත්තිතො''ති වා ''අහං අභික්කමාමි, මයා අභික්කමො නිබ්බත්තිතො''ති වා සම්මුය්හන්ති, තථා අසම්මුය්හන්තො අභික්කමාමීති චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව චිත්තෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති, ඉති චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරවසෙන අයං කායසම්මතො අට්ඨිසඞ්ඝාටො අභික්කමති. තස්සෙවං අභික්කමතො එකෙකපාදුද්ධරණෙ පථවීධාතු ආපොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො, තථා අතිහරණවීතිහරණෙසු, වොස්සජ්ජනෙ තෙජොධාතු වායොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො, තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුම්භනෙසු.

තත්ථ උද්ධරණෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා අතිහරණං න පාපුණන්ති, තථා අතිහරණෙ පවත්තා වීතිහරණං, වීතිහරණෙ පවත්තා වොස්සජ්ජනං, වොස්සජ්ජනෙ පවත්තා සන්නික්ඛෙපනං, සන්නික්ඛෙපනෙ පවත්තා සන්නිරුම්භනං න පාපුණන්ති, තත්ථ තත්ථෙව පබ්බපබ්බං සන්ධිසන්ධි ඔධිඔධි හුත්වා තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තතිලානි විය තටතටායන්තා භිජ්ජන්ති. තත්ථ කො එකො අභික්කමති, කස්ස වා එකස්ස අභික්කමනං? පරමත්ථතො හි ධාතූනංයෙව ගමනං, ධාතූනං ඨානං, ධාතූනං නිසජ්ජා, ධාතූනං සයනං. තස්මිං තස්මිඤ්හි කොට්ඨාසෙ සද්ධිං රූපෙන –

‘‘අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣති;
අවිච්මනුසම්බන්ධො, නදීසොතොව වත්තතී’’ති. –

එවං අභික්කමාදීසු අසම්මුය්හනං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං නාමාති.

නිට්ඨිතො ‘‘අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොතී’’තිපදස්ස අත්ථො.

ආලොකිතෙ විලොකිතෙති එත්ථ පන ආලොකිතං නාම පුරතො පෙක්ඛනං, විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛනං. අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා උපරි පච්ඡතො අනුපෙක්ඛනවසෙන ඔලොකිතඋල්ලොකිතාපලොකිතානි නාම හොන්ති. තානි ඉධ න ගහිතානි, සාරුප්පවසෙන පන ඉමානෙව ද්වෙ ගහිතානි. ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානිපි තානි ගහිතානෙවාති.

තත්ථ ‘‘ආලොකෙස්සාමී’’ති චිත්තෙ උප්පන්නෙ චිත්තවසෙනෙව අනොලොකෙත්වා අත්ථපරිග්ගණ්හනං සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං. තං ආයස්මන්තං නන්දං කායසක්ඛිං කත්වා වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘සචෙ, භික්ඛවෙ, නන්දස්ස පුරත්ථිමා දිසා ආලොකෙතබ්බා හොති, සබ්බං චෙතසා සමන්නාහරිත්වා නන්දො පුරත්ථිමං දිසං ආලොකෙති ‘එවං මෙ පුරත්ථිමං දිසං ආලොකයතො නාභිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අන්වාස්සවිස්සන්තී’ති. ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති. සචෙ, භික්ඛවෙ, නන්දස්ස පච්ඡිමා දිසා, උත්තරා දිසා, දක්ඛිණා දිසා, උද්ධං, අධො, අනුදිසා ආලොකෙතබ්බා හොති, සබ්බං චෙතසා සමන්නාහරිත්වා නන්දො අනුදිසං ආලොකෙති ‘එවං මෙ අනුදිසං ආලොකයතො’…පෙ.… සම්පජානො හොතී’’ති (අ. නි. 8.9).

අපිච ඉධාපි පුබ්බෙ වුත්තචෙතියදස්සනාදිවසෙනෙව සාත්ථකතා ච සප්පායතා ච වෙදිතබ්බා. කම්මට්ඨානස්ස පන අවිජහනමෙව ගොචරසම්පජඤ්ඤං, තස්මා ඛන්ධධාතුආයතනකම්මට්ඨානිකෙහි අත්තනො කම්මට්ඨානවසෙනෙව කසිණාදිකම්මට්ඨානිකෙහි වා පන කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ආලොකනවිලොකනං කාතබ්බං.

‘‘අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම ආලොකෙතා වා විලොකෙතා වා නත්ථි, ‘ආලොකෙස්සාමී’ති පන චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව චිත්තෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති. ඉති චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරවසෙන හෙට්ඨිමං අක්ඛිදලං අධො සීදති, උපරිමං උද්ධං ලඞ්ඝෙති, කොචි යන්තකෙන විවරන්තො නාම නත්ථි, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං සාධෙන්තං උප්පජ්ජතී’’ති එවං පජානනං පනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං නාම.

අපිච මූලපරිඤ්ඤාආගන්තුකතාවකාලිකභාවවසෙනපෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං. මූලපරිඤ්ඤාවසෙන තාව –

‘‘භවඞ්ගාවජ්ජනඤ්චෙව, දස්සනං සම්පටිච්ඡනං;
සන්තීරණං වොට්ඨබ්බනං, ජවනං භවති සත්තමං’’.

තත්ථ භවඞ්ගං උපපත්තිභවස්ස අඞ්ගකිච්චං සාධයමානං පවත්තති, තං ආවට්ටෙත්වා කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා, තන්නිරොධා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං සාධයමානං, තන්නිරොධා විපාකමනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං සාධයමානා, තන්නිරොධා විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං සාධයමානා, තන්නිරොධා කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා, තන්නිරොධා සත්තක්ඛත්තුං ජවනං ජවති. තත්ථ පඨමජවනෙපි ‘‘අයං ඉත්ථී, අයං පුරිසො’’ති රජ්ජනදුස්සනමුය්හනවසෙන ආලොකිතවිලොකිතං න හොති, දුතියජවනෙපි…පෙ.… සත්තමජවනෙපි. එතෙසු පන යුද්ධමණ්ඩලෙ යොධෙසු විය හෙට්ඨුපරියවසෙන භිජ්ජිත්වා පතිතෙසු ‘‘අයං ඉත්ථී, අයං පුරිසො’’ති රජ්ජනාදිවසෙන ආලොකිතවිලොකිතං හොති. එවං තාවෙත්ථ **මූලපරිඤ්ඤාවසෙන** අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

චක්ඛුද්වාරෙ පන රූපෙ ආපාථමාගතෙ භවඞ්ගචලනතො උද්ධං සකකිච්චනිප්ඵාදනවසෙන ආවජ්ජනාදීසු උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙසු අවසානෙ ජවනං උප්පජ්ජති, තං පුබ්බෙ උප්පන්නානං ආවජ්ජනාදීනං ගෙහභූතෙ චක්ඛුද්වාරෙ ආගන්තුකපුරිසො විය හොති. තස්ස යථා පරගෙහෙ කිඤ්චි යාචිතුං පවිට්ඨස්ස ආගන්තුකපුරිසස්ස ගෙහසාමිකෙසු තුණ්හීමාසිනෙසු ආණාකරණං න යුත්තං, එවං ආවජ්ජනාදීනං ගෙහභූතෙ චක්ඛුද්වාරෙ ආවජ්ජනාදීසුපි අරජ්ජන්තෙසු අදුස්සන්තෙසු අමුය්හන්තෙසු ච රජ්ජනදුස්සනමුය්හනං අයුත්තන්ති එවං **ආගන්තුකභාවවසෙන** අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

යානි පනෙතානි චක්ඛුද්වාරෙ වොට්ඨබ්බනපරියොසානානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, තානි සද්ධිං සම්පයුත්තධම්මෙහි තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං න පස්සන්ති, ඉත්තරානි තාවකාලිකානි හොන්ති. තත්ථ යථා එකස්මිං ඝරෙ සබ්බෙසු මානුසකෙසු මතෙසු අවසෙසස්ස එකස්ස තඞ්ඛණංයෙව මරණධම්මස්ස න යුත්තා නච්චගීතාදීසු අභිරති නාම, එවමෙව එකද්වාරෙ සසම්පයුත්තෙසු ආවජ්ජනාදීසු තත්ථ තත්ථෙව මතෙසු අවසෙසස්ස

තඞ්ඛණංයෙව මරණධම්මස්ස ජවනස්සාපි රජ්ජනදුස්සනමුය්හනවසෙන අභිරති නාම න යුත්තාති එවං **තාවකාලිකභාවවසෙන** අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අපිච ඛන්ධායතනධාතුපච්චයපච්චවෙක්ඛණවසෙනපෙතං වෙදිතබ්බං. එත්ථ හි චක්ඛු චෙව රූපා ච රූපක්ඛන්ධො, දස්සනං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, ඵස්සාදිකා සඞ්ඛාරා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො, එවමෙතෙසං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං සමවායෙ ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති, කො විලොකෙති? තථා චක්ඛු චක්ඛායතනං, රූපං රූපායතනං, දස්සනං මනායතනං, වෙදනාදයො සම්පයුත්තධම්මා ධම්මායතනං, එවමෙතෙසං චතුන්නං ආයතනානං සමවායෙ ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති, කො විලොකෙති? තථා චක්ඛු චක්ඛුධාතු, රූපං රූපධාතු, දස්සනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු, තංසම්පයුත්තා වෙදනාදයො ධම්මා ධම්මධාතු, එවමෙතෙසං චතුන්නං ධාතූනං සමවායෙ ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති, කො විලොකෙති? තථා චක්ඛු නිස්සයපච්චයො, රූපං ආරම්මණපච්චයො, ආවජ්ජනං අනන්තරසමනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතපච්චයො, ආලොකො උපනිස්සයපච්චයො, වෙදනාදයො සහජාතපච්චයො. එවමෙතෙසං පච්චයානං සමවායෙ ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති, කො විලොකෙතීති එවමෙත්ථ ඛන්ධායතනධාතුපච්චයපච්චවෙක්ඛණවසෙනපි අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

සමිඤ්ජිතෙ පසාරිතෙති පබ්බානං සමිඤ්ජනපසාරණෙ. තත්ථ චිත්තවසෙනෙව සමිඤ්ජනපසාරණං අකත්වා හත්ථපාදානං සමිඤ්ජනපසාරණපච්චයා අත්ථානත්ථං පරිග්ගණ්හිත්වා අත්ථපරිග්ගණ්හනං සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං. තත්ථ හත්ථපාදෙ අතිචිරං සමිඤ්ජිත්වා වා පසාරෙත්වා වා ඨිතස්ස ඛණෙ ඛණෙ වෙදනා උප්පජ්ජන්ති, චිත්තං එකග්ගං න ලභති, කම්මට්ඨානං පරිපතති, විසෙසං නාධිගච්ඡති. කාලෙ සමිඤ්ජන්තස්ස කාලෙ පසාරෙන්තස්ස පන තා වෙදනා නුප්පජ්ජන්ති, චිත්තං එකග්ගං හොති, කම්මට්ඨානං ඵාතිං ගච්ඡති, විසෙසමධිගච්ඡතීති එවං අත්ථානත්ථපරිග්ගණ්හනං වෙදිතබ්බං.

අත්ථෙ පන සතිපි සප්පායාසප්පායං පරිග්ගණ්හිත්වා සප්පායපරිග්ගණ්හනං සප්පායසම්පජඤ්ඤං. තත්‍රායං නයො – මහාචෙතියඞ්ගණෙ කිර දහරභික්ඛූ සජ්ඣායං ගණ්හන්ති. තෙසං පිට්ඨිපස්සෙ දහරභික්ඛුනියො ධම්මං සුණන්ති. තත්ථෙකො දහරො හත්ථං පසාරෙන්තො කායසංසග්ගං පත්වා තෙනෙව කාරණෙන ගිහී ජාතො. අපරො භික්ඛු පාදං පසාරෙන්තො අග්ගිම්හි පසාරෙසි, අට්ඨිං ආහච්ච පාදො ඣායි. අපරො වම්මිකෙ පසාරෙසි, සො ආසීවිසෙන දට්ඨො. අපරො චීවරකුටිදණ්ඩකෙ පසාරෙසි, තං මණිසප්පො ඩංසි. තස්මා එවරූපෙ අසප්පායෙ අපසාරෙත්වා සප්පායෙ පසාරෙතබ්බං. ඉදමෙත්ථ සප්පායසම්පජඤ්ඤං.

ගොචරසම්පජඤ්ඤං පන මහාථෙරවත්ථුනා දීපෙතබ්බං – මහාථෙරො කිර දිවාට්ඨානෙ නිසින්නො අන්තෙවාසිකෙහි සද්ධිං කථයමානො සහසා හත්ථං සමිඤ්ජිත්වා පුන යථාඨානෙ ඨපෙත්වා සණිකං සමිඤ්ජෙසි. තං අන්තෙවාසිකා පුච්ඡිංසු – ''කස්මා, භන්තෙ, සහසා හත්ථං සමිඤ්ජිත්වා පුන යථාඨානෙ ඨපෙත්වා සණිකං සමිඤ්ජිත්ථා''ති. යතො පට්ඨායාහං, ආවුසො, කම්මට්ඨානං මනසිකාතුං ආරද්ධො, න මෙ කම්මට්ඨානං මුඤ්චිත්වා හත්ථො සමිඤ්ජිතපුබ්බො, ඉදානි පන තුම්හෙහි සද්ධිං කථයමානෙන කම්මට්ඨානං මුඤ්චිත්වා සමිඤ්ජිතො, තස්මා පුන යථාඨානෙ ඨපෙත්වා සමිඤ්ජෙසින්ති. සාධු, භන්තෙ, භික්ඛුනා නාම එවරූපෙන භවිතබ්බන්ති. එවමෙත්ථාපි කම්මට්ඨානාවිජහනමෙව ගොචරසම්පජඤ්ඤන්ති වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි සමිඤ්ජන්තො වා පසාරෙන්තො වා නත්ථි, වුත්තප්පකාරචිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙන පන සුත්තාකඩ්ඪනවසෙන දාරුයන්තස්ස හත්ථපාදලළනං විය සමිඤ්ජනපසාරණං හොතීති පරිජානනං පනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති වෙදිතබ්බං.

සඞ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙති එත්ථ සඞ්ඝාටිචීවරානං නිවාසනපාරුපනවසෙන, පත්තස්ස භික්ඛාපටිග්ගහණාදිවසෙන පරිභොගො ධාරණං නාම. තත්ථ සඞ්ඝාටිචීවරධාරණෙ තාව නිවාසෙත්වා පාරුපිත්වා ච පිණ්ඩාය චරතො ආමිසලාභො, ''සීතස්ස පටිඝාතායා''තිආදිනා නයෙන භගවතා වුත්තප්පකාරොයෙව ච අත්ථො අත්ථො නාම. තස්ස වසෙන සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

උණ්හපකතිකස්ස පන දුබ්බලස්ස ච චීවරං සුඛුමං සප්පායං, සීතාලුකස්ස ඝනං දුපට්ටං. විපරීතං අසප්පායං. යස්ස කස්සචි ජිණ්ණං අසප්පායමෙව. අග්ගළාදිදානෙන හිස්ස තං පලිබොධකරං හොති. තථා පට්ටුණ්ණදුකූලාදිභෙදං ලොභනීයචීවරං. තාදිසඤ්හි අරඤ්ඤෙ එකකස්ස නිවාසන්තරායකරං , ජීවිතන්තරායකරඤ්චාපි හොති. නිප්පරියායෙන පන යං නිමිත්තකම්මාදිමිච්ඡාජීවවසෙන උප්පන්නං, යඤ්චස්ස සෙවමානස්ස අකුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති , තං අසප්පායං. විපරීතං සප්පායං, තස්ස වසෙනෙත්ථ සප්පායසම්පජඤ්ඤං, කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ච ගොචරසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි චීවරං පාරුපන්තො නත්ථි, වුත්තප්පකාරචිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව පන චීවරපාරුපනං හොති. තත්ථ චීවරම්පි අචෙතනං, කායොපි අචෙතනො. චීවරං න ජානාති ''මයා කායො පාරුපිතො''ති. කායොපි න ජානාති ''අහං චීවරෙන පාරුපිතො''ති. ධාතුයොව ධාතුසමූහං පටිච්ඡාදෙන්ති

පටපිලොතිකාය පොත්ථකරූපපටිච්ඡාදනෙ විය. තස්මා නෙව සුන්දරං චීවරං ලභිත්වා සොමනස්සං කාතබ්බං, න අසුන්දරං ලභිත්වා දොමනස්සං. නාගවම්මිකචෙතියරුක්ඛාදීසු හි කෙචි මාලාගන්ධධූමවත්ථාදීහි සක්කාරං කරොන්ති, කෙචි ගූථමුත්තකද්දමදණ්ඩසත්ථපහාරාදීහි අසක්කාරං. න තෙහි නාගවම්මිකරුක්ඛාදයො සොමනස්සං වා කරොන්ති දොමනස්සං වා. එවමෙවං නෙව සුන්දරං චීවරං ලභිත්වා සොමනස්සං කාතබ්බං, න අසුන්දරං ලභිත්වා දොමනස්සන්ති එවං පවත්තපටිසඞ්ඛානවසෙනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

පත්තධාරණෙපි පත්තං සහසාව අග්ගහෙත්වා – ''ඉමං ගහෙත්වා පිණ්ඩාය චරමානො භික්ඛං ලභිස්සාමී''ති එවං පත්තග්ගහණපච්චයා පටිලභිතබ්බඅත්ථවසෙන සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං. කිසදුබ්බලසරීරස්ස පන ගරුපත්තො අසප්පායො. යස්ස කස්සචි චතුපඤ්චගණ්ඨිකාහතො දුබ්බිසොධනීයො අසප්පායොව. දුද්ධොතපත්තො හි න වට්ටති, තං ධොවන්තස්සෙව චස්ස පලිබොධො හොති. මණිවණ්ණපත්තො පන ලොභනීයො චීවරෙ වුත්තනයෙනෙව අසප්පායො. නිමිත්තකම්මාදිවසෙන ලද්ධො, පන යඤ්චස්ස සෙවමානස්ස අකුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, අයං එකන්තඅසප්පායොව. විපරීතො සප්පායො. තස්ස වසෙනෙත්ථ සප්පායසම්පජඤ්ඤං, කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ච ගොචරසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි පත්තං ගණ්හන්තො නත්ථි, වුත්තප්පකාරචිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව පත්තග්ගහණං නාම හොති. තත්ථ පත්තොපි අචෙතනො, හත්ථාපි අචෙතනා. පත්තො න ජානාති ''අහං හත්ථෙහි ගහිතො''ති. හත්ථාපි න ජානන්ති ''පත්තො අම්හෙහි ගහිතො''ති. ධාතුයොව ධාතුසමූහං ගණ්හන්ති, සණ්ඩාසෙන අග්ගිවණ්ණපත්තග්ගහණෙ වියාති එවං පවත්තපටිසඞ්ඛානවසෙනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අපිච යථා ඡින්නහත්ථපාදෙ වණමුඛෙහි පග්ඝරිතපුබ්බලොහිතකිමිකුලෙ නීලමක්ඛිකසම්පරිකිණ්ණෙ අනාථසාලාය අනාථමනුස්සෙ දිස්වා දයාලුකා පුරිසා තෙසං වණපට්ටචොළකානි චෙව කපාලාදීහි භෙසජ්ජානි ච උපනාමෙන්ති. තත්ථ චොළකානිපි කෙසඤ්චි සණ්හානි, කෙසඤ්චි ථූලානි පාපුණන්ති, භෙසජ්ජකපාලානිපි කෙසඤ්චි සුසණ්ඨානානි, කෙසඤ්චි දුස්සණ්ඨානානි පාපුණන්ති, න තෙ තත්ථ සුමනා වා දුම්මනා වා හොන්ති. වණපටිච්ඡාදනමත්තෙනෙව හි චොළකෙන භෙසජ්ජපටිග්ගහමත්තෙනෙව ච කපාලකෙන තෙසං අත්ථො. එවමෙව යො භික්ඛු වණචොළකං විය චීවරං, භෙසජ්ජකපාලකං විය ච පත්තං, කපාලෙ භෙසජ්ජමිව ච පත්තෙ ලද්ධභික්ඛං සල්ලක්ඛෙති. අයං සඞ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤෙන උත්තමසම්පජානකාරීති වෙදිතබ්බො.

අසිතාදීසු අසිතෙති පිණ්ඩපාතභොජනෙ. **පීතෙති** යාගුආදිපානෙ. **ඛායිතෙති** පිට්ඨඛජ්ජකාදිඛාදනෙ. **සායිතෙති** මධුඵාණිතාදිසායනෙ. තත්ථ ''නෙව දවායා''තිආදිනා නයෙන වුත්තො අට්ඨවිධොපි අත්ථො අත්ථො නාම, තස්ස වසෙන සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

ලූඛපණීතතිත්තමධුරාදීසු පන යෙන භොජනෙන යස්ස අඵාසු හොති, තං තස්ස අසප්පායං. යං පන නිමිත්තකම්මාදිවසෙන පටිලද්ධං, යඤ්චස්ස භුඤ්ජතො අකුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, තං එකන්තඅසප්පායමෙව. විපරීතං සප්පායං. තස්ස වසෙනෙත්ථ සප්පායසම්පජඤ්ඤං, කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ච ගොචරසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි භුඤ්ජකො නත්ථි, වුත්තප්පකාරචිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව පත්තපටිග්ගහණං නාම හොති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව හත්ථස්ස පත්තෙ ඔතාරණං නාම හොති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව ආලොපකරණං ආලොපුද්ධරණං මුඛවිවරණඤ්ච හොති. න කොචි කුඤ්චිකාය න යන්තකෙන හනුකට්ඨීනි විවරති, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව ආලොපස්ස මුඛෙ ඨපනං උපරිදන්තානං මුසලකිච්චසාධනං හෙට්ඨාදන්තානං උදුක්ඛලකිච්චසාධනං ජිව්හාය හත්ථකිච්චසාධනඤ්ච හොති. ඉති නං තත්ථ අග්ගජිව්හාය තනුකඛෙළො, මූලජිව්හාය බහලඛෙළො මක්ඛෙති. තං හෙට්ඨාදන්තඋදුක්ඛලෙ ජිව්හාහත්ථපරිවත්තිතං ඛෙළඋදකතෙමිතං උපරිදන්තමුසලසඤ්චුණ්ණිතං කොචි කටච්ඡුනා වා දබ්බියා වා අන්තො පවෙසෙන්තො නාම නත්ථි, වායොධාතුයාව පවිසති. පවිට්ඨං පවිට්ඨං කොචි පලාලසන්ථරං කත්වා ධාරෙන්තො නාම නත්ථි, වායොධාතුවසෙනෙව තිට්ඨති. ඨිතං ඨිතං කොචි උද්ධනං කත්වා අග්ගිං ජාලෙත්වා පචන්තො නාම නත්ථි, තෙජොධාතුයාව පච්චති. පක්කං පක්කං කොචි දණ්ඩකෙන වා යට්ඨියා වා බහි නීහරකො නාම නත්ථි, වායොධාතුයෙව නීහරති. ඉති වායොධාතු අතිහරති ච වීතිහරති ච ධාරෙති ච පරිවත්තෙති ච සඤ්චුණ්ණෙති ච විසොසෙති ච නීහරති ච; පථවීධාතු ධාරෙති ච පරිවත්තෙති ච සඤ්චුණ්ණෙති ච විසොසෙති ච; ආපොධාතු සිනෙහෙති ච අල්ලත්තඤ්ච අනුපාලෙති; තෙජොධාතු අන්තොපවිට්ඨං පරිපාචෙති; ආකාසධාතු අඤ්ජසො හොති; විඤ්ඤාණධාතු තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගමන්වාය ආභුජතීති එවං පවත්තපටිසඞ්ඛානවසෙනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අපිච ගමනතො, පරියෙසනතො, පරිභොගතො, ආසයතො, නිධානතො, අපරිපක්කතො, පරිපක්කතො, ඵලතො, නිස්සන්දතො, සම්මක්ඛනතොති එවං දසවිධං පටිකූලභාවං පච්චවෙක්ඛණතොපෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං. විත්ථාරකථා පනෙත්ථ විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.294 ආදයො) ආහාරපටිකූලසඤ්ඤානිද්දෙසතො ගහෙතබ්බා.

උච්චාරපස්සාවකම්මෙති උච්චාරස්ස ච පස්සාවස්ස ච කරණෙ. තත්ථ පත්තකාලෙ උච්චාරපස්සාවං අකරොන්තස්ස සකලසරීරතො සෙදා මුච්චන්ති, අක්ඛීනි භමන්ති, චිත්තං න එකග්ගං හොති, අඤ්ඤෙ ච රොගා උප්පජ්ජන්ති. කරොන්තස්ස පන සබ්බං තං න හොතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. තස්ස වසෙන සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං. අට්ඨානෙ උච්චාරපස්සාවං කරොන්තස්ස පන ආපත්ති හොති, අයසො වඩ්ඪති, ජීවිතන්තරායොපි හොති. පතිරූපෙ ඨානෙ කරොන්තස්ස සබ්බං තං න හොතීති ඉදමෙත්ථ සප්පායං. තස්ස වසෙන සප්පායසම්පජඤ්ඤං, කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙන ච ගොචරසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි උච්චාරපස්සාවකම්මං කරොන්තො නත්ථි, චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව පන උච්චාරපස්සාවකම්මං හොති. යථා පන පක්කෙ ගණ්ඩෙ ගණ්ඩභෙදෙන පුබ්බලොහිතං අකාමතාය නික්ඛමති, යථා ච අතිභරිතා උදකභාජනා උදකං අකාමතාය නික්ඛමති, එවං පක්කාසයමුත්තවත්ථීසු සන්නිචිතා උච්චාරපස්සාවා වායුවෙගසමුප්පීළිතා අකාමතායපි නික්ඛමන්ති. සො පනායං එවං නික්ඛමන්තො උච්චාරපස්සාවො නෙව තස්ස භික්ඛුනො අත්තනො හොති න පරස්ස, කෙවලං සරීරනිස්සන්දොව හොති. යථා කිං? යථා උදකතුම්බතො පුරාණඋදකං ඡඩ්ඩෙන්තස්ස නෙව තං අත්තනො හොති න පරෙසං, කෙවලං පටිජග්ගනමත්තමෙව හොති. එවං පවත්තපටිසඞ්ඛානවසෙනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං වෙදිතබ්බං.

ගතාදීසු ගතෙති ගමනෙ. **ඨිතෙති** ඨානෙ. **නිසින්නෙති** නිසජ්ජාය. **සුත්තෙති** සයනෙ. **ජාගරිතෙ** ති ජාගරණෙ. **භාසිතෙති** කථනෙ. **තුණ්හීභාවෙති** අකථනෙ. එත්ථ ච යො චිරං ගන්ත්වා වා චඞ්කමිත්වා වා අපරභාගෙ ඨිතො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ''චඞ්කමනකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති, අයං ගතෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො සජ්ඣායං වා කරොන්තො පඤ්හං වා විස්සජ්ජෙන්තො කම්මට්ඨානං වා මනසිකරොන්තො චිරං ඨත්වා අපරභාගෙ නිසින්නො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ''ඨිතකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති, අයං ඨිතෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො සජ්ඣායාදිකරණවසෙනෙව චිරං නිසීදිත්වා අපරභාගෙ නිපන්නො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති – ''නිසින්නකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති, අයං නිසින්නෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො පන නිපන්නකොව සජ්ඣායං කරොන්තො කම්මට්ඨානං වා මනසිකරොන්තො නිද්දං ඔක්කමිත්වා අපරභාගෙ උට්ඨාය ඉති පටිසඤ්චික්ඛති – ''සයනකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති, අයං සුත්තෙ ච ජාගරිතෙ ච සම්පජානකාරී නාම. කිරියමයචිත්තානඤ්හි අප්පවත්තං සුත්තං නාම, පවත්තං ජාගරිතං නාමාති.

යො පන භාසමානො – ''අයං සද්දො නාම ඔට්ඨෙ ච පටිච්ච දන්තෙ ච ජිව්හඤ්ච තාලුඤ්ච පටිච්ච චිත්තස්ස ච තදනුරූපං පයොගං පටිච්ච ජායතී''ති සතො සම්පජානො භාසති, චිරං වා පන කාලං සජ්ඣායං කත්වා ධම්මං වා කථෙත්වා කම්මට්ඨානං වා පරිවත්තෙත්වා පඤ්හං වා විස්සජ්ජෙත්වා අපරභාගෙ තුණ්හීභූතො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ''භාසිතකාලෙ උප්පන්නා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති අයං භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම.

යො තුණ්හීභූතො චිරං ධම්මං වා කම්මට්ඨානං වා මනසිකත්වා අපරභාගෙ ඉති පටිසඤ්චික්ඛති – ''තුණ්හීභූතකාලෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති. උපාදාරූපපවත්තියා සති භාසති නාම, අසති තුණ්හී භවති නාමාති, අයං තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී නාමාති. එවමෙත්ථ අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං තස්ස වසෙන සම්පජානකාරිතා වෙදිතබ්බා. ඉමස්මිං සුත්තෙ සතිපට්ඨානමිස්සකසම්පජඤ්ඤං පුබ්බභාගං කථිතං.

3. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

369. තතියෙ **එවමෙව පනිධෙකච්චෙති** සො කිර භික්ඛු කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා ඉතො චිතො ච ආහිණ්ඩති, කායවිවෙකං නානුයුඤ්ජති. තෙන නං භගවා නිග්ගණ්හන්තො එවමාහ. **තස්මාති** යස්මා සංඛිත්තෙන දෙසනං යාචසි, තස්මා. **දිට්ඨීති** කම්මස්සකතාදිට්ඨි.

4. සාලසුත්තවණ්ණනා

370. චතුත්ථෙ **ධම්මවිනයොති** ධම්මොති වා විනයොති වා උභයමෙතං සත්ථුසාසනස්සෙව නාමං. **සමාදපෙතබ්බාති** ගණ්හාපෙතබ්බා. **එකොදිභූතාති** ඛණිකසමාධිනා එකග්ගභූතා. **සමාහිතා එකග්ගචිත්තාති** උපචාරප්පනාවසෙන සම්මා ඨපිතචිත්තා ච එකග්ගචිත්තා ච. ඉමස්මිං සුත්තෙ නවකභික්ඛූහි චෙව ඛීණාසවෙහි ච භාවිතසතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, සත්තහි සෙඛෙහි භාවිතා මිස්සකා.

6. සකුණග්ඝිසුත්තවණ්ණනා

372. ඡට්ඨෙ **සකුණග්ඝීති** සකුණං හනතීති සකුණග්ඝි, සෙනස්සෙතං අධිවචනං. **සහසා අජ්ඣප්පත්තාති** ලොහසාහසෙන පත්තා. **අලක්ඛිකාති** නිස්සිරිකා. **අප්පපුඤ්ඤාති** පරිත්තපුඤ්ඤා. **සචෙජ්ජ මයන්ති** සචෙ අජ්ජ මයං. **නඞ්ගලකට්ඨකරණන්ති** නඞ්ගලෙන කසිකරණං, අධුනා කට්ඨං ඛෙත්තට්ඨානන්ති අත්ථො. **ලෙඩ්ඩුට්ඨානන්ති** ලෙඩ්ඩූනං ඨානං. **සංවදමානාති** සම්මා වදමානා, අත්තනො බලස්ස සුට්ඨු වණ්ණං වදමානාති අත්ථො. **මහන්තං ලෙඩ්ඩුං අභිරුහිත්වාති** උද්ධනසණ්ඨානෙන ඨිතෙසු තීසු ලෙඩ්ඩූසු ''ඉතො සෙනෙ ආගච්ඡන්තෙ ඉතො නික්ඛමිස්සාමි, ඉතො ආගච්ඡන්තෙ ඉතො''ති සල්ලක්ඛෙත්වා තෙසු එකං ලෙඩ්ඩුං අභිරුහිත්වා අට්ඨාසි අවදමානො. **සන්නය්හාති** බුරප්පං සන්නය්හමානො විය සන්නය්හිත්වා සුට්ඨු ඨපෙත්වා. **බහුආගතො ඛො මායන්ති** ''මය්හං අත්ථාය අයං බහුතං ඨානං ආගතො, අප්පං අවසිට්ඨං, ඉදානි මං ගණ්හිස්සතී''ති ඤත්වා දාරුගුළො විය විනිවත්තිත්වා තස්සෙව ලෙඩ්ඩුස්ස අන්තරෙ පච්චුපාදි, පටිපන්නො පවිට්ඨොති අත්ථො. **උරං පච්චතාළෙසීති** ''එකප්පහාරෙනෙව ලාපස්ස සීසං ඡින්දිත්වා ගහෙස්සාමී''ති පක්ඛන්දත්තා වෙගං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො තස්මිං ලෙඩ්ඩුස්මිං උරං පතාළෙසි. තාවදෙවස්ස හදයමංසං ඵාලියිත්ථ. අථ ලාපො ''දිට්ඨා වත සත්තුනො පිට්ඨී''ති හට්ඨතුට්ඨො තස්ස හදයෙ අපරාපරං චඞ්කමි.

7. මක්කටසුත්තවණ්ණනා

373. සත්තමෙ **දුග්ගාති** දුග්ගමා. **චාරීති** සඤ්චාරො. **ලෙපං ඔඩ්ඩෙන්තීති** චටරුක්ඛඛීරාදීහි යොජෙත්වා ලෙපං කරොන්ති, තං මක්කටානං ධුවගමනට්ඨානන්ති සල්ලක්ඛෙත්වා රුක්ඛසාඛාදීසු ඨපෙන්ති. **පඤ්චොඩ්ඩිතොති** පඤ්චසු ඨානෙසු කාජදණ්ඩකං පවෙසෙත්වා ගහෙතබ්බො කාජසික්කා විය ඔඩ්ඩිතො. **ථුනං සෙතීති** ථුනන්තො සයති.

8. සූදසුත්තවණ්ණනා

374. අට්ඨමෙ **සූදොති** භත්තකාරකො. **නානච්චයෙහීති** නානාවයෙහි, නානාවිධෙහීති අත්ථො. අයමෙව වා පාඨො. **අම්බිලග්ගෙහීති** අම්බිලකොට්ඨාසෙහි. එසෙව නයො සබ්බත්ථ. **අභිහරතීති** ගහණත්ථාය හත්ථං පසාරෙති. **බහුං ගණ්හාතීති** එකග්ගහණෙන බහුං ගණ්හන්තොපි පුනප්පුනං ගණ්හන්තොපි බහුං ගණ්හතෙව. **අභිහාරානන්ති** සතං වා සහස්සං වා උක්ඛිපිත්වා අභිහටානං දායානං. **උපක්කිලෙසාති** පඤ්ච නීවරණා. **නිමිත්තං න උග්ගණ්හාතීති** ''ඉමං මෙ කම්මට්ඨානං අනුලොමං වා ගොත්‍රභුං වා ආහච්ච ඨිත''න්ති න ජානාති, අත්තනො චිත්තස්ස නිමිත්තං ගණ්හිතුං න සක්කොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ පුබ්බභාගවිපස්සනා සතිපට්ඨානාව කථිතා.

9. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

375. නවමෙ **බෙළුවගාමකෙති** වෙසාලියා සමීපෙ එවංනාමකො පාදගාමො අත්ථි, තස්මිං. **යථාමිත්තන්තිආදීසු මිත්තාති** මිත්තාව. **සන්දිට්ඨාති** තත්ථ තත්ථ සඞ්ගම්ම දිට්ඨමත්තා නාතිදළ්හමිත්තා . **සම්භත්තාති** සුට්ඨු භත්තා සිනෙහවන්තො දළ්හමිත්තා. යෙසං යත්ථ යත්ථ එවරූපා භික්ඛූ අත්ථි, තෙ තත්ථ තත්ථ වස්සං උපෙථාති අත්ථො. කස්මා එවමාහ? තෙසං ඵාසුවිහාරත්ථාය. තෙසං කිර බෙළුවගාමකෙ සෙනාසනං නප්පහොති, භික්ඛාපි මන්දා. සමන්තා වෙසාලියා පන බහූනි සෙනාසනානි, භික්ඛාපි සුලභා. තස්මා එවමාහ.

අථ කස්මා ''යථාසුඛං ගච්ඡථා''ති න විස්සජ්ජෙසි? තෙසං අනුකම්පාය. එවං කිරස්ස අහොසි – ''අහං දසමාසමත්තං ඨත්වා පරිනිබ්බායිස්සාමි. සචෙ ඉමෙ දූරං ගච්ඡිස්සන්ති, මං පරිනිබ්බානකාලෙ දට්ඨුං න සක්ඛිස්සන්ති. අථ නෙසං 'සත්ථා පරිනිබ්බායන්තො අම්හාකං සතිමත්තම්පි න අදාසි. සචෙ ජානෙය්‍යාම, න එවං දූරෙ වසෙය්‍යාමා'ති විප්පටිසාරො භවෙය්‍ය. වෙසාලියා සමන්තා පන වස්සං වසන්තා මාසස්ස අට්ඨ වාරෙ ආගන්ත්වා ධම්මං සුණිස්සන්ති, සුගතොවාදං ලභිස්සන්තී''ති න විස්සජ්ජෙසි.

ඛරොති ඵරුසො. **ආබාධොති** විසභාගරොගො. **බාළ්හාති** බලවතියො. **මාරණන්තිකාති** මරණන්තං මරණසන්තිකං පාපනසමත්ථා. **සතො සම්පජානො අධිවාසෙසීති** සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා අධිවාසෙසි. **අවිහඤ්ඤමානොති** වෙදනානුවත්තනවසෙන අපරාපරං පරිවත්තනං අකරොන්තො අපීළියමානො අදුක්ඛියමානො ච අධිවාසෙසි. **අනාමන්තෙත්වාති** අජානාපෙත්වා. **අනපලොකෙත්වාති** අජානාපෙත්වාව ඔවාදානුසාසනිං අදත්වාති වුත්තං හොති. **වීරියෙනාති** පුබ්බභාගවීරියෙන චෙව ඵලසමාපත්තිවීරියෙන ච. **පටිපණාමෙත්වාති** වික්ඛම්භෙත්වා. **ජීවිතසඞ්ඛාරන්ති** එත්ථ ජීවිතම්පි ජීවිතසඞ්ඛාරො. යෙන ජීවිතං සඞ්ඛරීයති ඡිජ්ජමානං ඝටෙත්වා ඨපීයති, සො ඵලසමාපත්තිධම්මොපි ජීවිතසඞ්ඛාරො. සො ඉධ අධිප්පෙතො. **අධිට්ඨායාති** අධිට්ඨහිත්වා පවත්තෙත්වා ජීවිතඨපනසමත්ථං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජෙය්‍යන්ති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො.

කිං පන භගවා ඉතො පුබ්බෙ ඵලසමාපත්තිං න සමාපජ්ජතීති? සමාපජ්ජති. සා පන ඛණිකසමාපත්ති. ඛණිකසමාපත්ති ච අන්තොසමාපත්තියංයෙව වෙදනං වික්ඛම්භෙති, සමාපත්තිතො වුට්ඨිතමත්තස්ස කට්ඨපාතෙන වා කඨලපාතෙන වා ඡින්නසෙවාලො විය උදකං, පුන සරීරං වෙදනා අජ්ඣොත්ථරති. යා පන රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා මහාවිපස්සනාවසෙන සමාපන්නා සමාපත්ති , සා සුට්ඨු වික්ඛම්භෙති. යථා නාම පුරිසෙන පොක්ඛරණිං ඔගාහෙත්වා හත්ථෙහි ච පාදෙහි ච සුට්ඨු අපබ්‍යූළ්හසෙවාලො චිරෙන උදකං

ඔත්ථරති, එවමෙව තතො වුට්ඨිතස්ස චිරෙන වෙදනා උප්පජ්ජති. ඉති භගවා තංදිවසං මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ අභිනවං විපස්සනං පට්ඨපෙන්තො විය රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා චුද්දසහාකාරෙහි සන්නෙත්වා මහාවිපස්සනාය වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා ‘‘දසමාසෙ මා උප්පජ්ජිත්ථා’’ති සමාපත්තිං සමාපජ්ජි, සමාපත්තිවික්ඛම්භිතා වෙදනා දස මාසෙ න උප්පජ්ජියෙව.

ගිලානා වුට්ඨිතොති ගිලානො හුත්වා පුන වුට්ඨිතො. **මධුරකජාතො වියාති** සඤ්ජාතගරුභාවො සඤ්ජාතථද්ධභාවො සූලෙ උත්තාසිතපුරිසො විය. **න පක්ඛායන්තීති** න පකාසන්ති, නානාකාරතො න උපට්ඨහන්ති. **ධම්මාපි මං නප්පටිභන්තීති** සතිපට්ඨානධම්මා මය්හං පාකටා න හොන්තීති දීපෙති. තන්තිධම්මා පන ථෙරස්ස සුප්පගුණා. **න උදාහරතීති** පච්ඡිමඔවාදං න දෙති, තං සන්ධාය වදති.

අනන්තරං අබාහිරන්ති ධම්මවසෙන වා පුග්ගලවසෙන වා උභයං අකත්වා. ‘‘එත්තකං ධම්මං පරස්ස න දෙසෙස්සාමී’’ති හි චින්තෙන්තො ධම්මං අබ්භන්තරං කරොති නාම, ‘‘එත්තකං පරස්ස දෙසෙස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො බාහිරං කරොති නාම. ‘‘ඉමස්ස පුග්ගලස්ස දෙසෙස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො පන පුග්ගලං අබ්භන්තරං කරොති නාම, ‘‘ඉමස්ස න දෙසෙස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො පුග්ගලං බාහිරං කරොති නාම. එවං අකත්වා දෙසිතොති අත්ථො. **ආචරියමුට්ඨීති** යථා බාහිරකානං ආචරියමුට්ඨි නාම හොති, දහරකාලෙ කස්සචි අකථෙත්වා පච්ඡිමකාලෙ මරණමඤ්චෙ නිපන්නා පියමනාපස්ස අන්තෙවාසිකස්ස කථෙන්ති, එවං තථාගතස්ස ‘‘ඉදං මහල්ලකකාලෙ පච්ඡිමට්ඨානෙ කථෙස්සාමී’’ති මුට්ඨිං කත්වා පරිහරිත්වා ඨපිතං කිඤ්චි නත්ථීති දස්සෙති.

අහං භික්ඛුසඞ්ඝන්ති අහමෙව භික්ඛුසඞ්ඝං පරිහරිස්සාමීති වා, **මමුද්දෙසිකොති** අහං උද්දිසිතබ්බට්ඨෙන උද්දෙසො අස්සාති මමුද්දෙසිකො, මමෙව උද්දිස්සිත්වා මං පච්චාසීසමානො භික්ඛුසඞ්ඝො හොතු මම අච්චයෙන මා වා අහොසි, යං වා තං වා හොතූති ඉති වා පන යස්ස අස්සාති අත්ථො. **න එවං හොතීති** බොධිපල්ලඞ්කෙයෙව ඉස්සාමච්ඡෙරානං විගතත්තා එවං න හොති. **ස කින්ති** සො කිං. **ආසීතිකොති** අසීතිසංවච්ඡරිකො, ඉදං පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තභාවදීපනත්ථං වුත්තං. **වෙඨමිස්සකෙනාති** බාහබන්ධචක්කබන්ධාදිනා පටිසඞ්ඛරණෙන වෙඨමිස්සකෙන. **මඤ්ඤෙති** ජරසකටං විය වෙඨමිස්සකෙන මඤ්ඤෙ යාපෙති, අරහත්තඵලවෙඨනෙන චතුඉරියාපථකප්පනං තථාගතස්ස හොතීති දස්සෙති.

ඉදානි තමත්ථං පකාසෙන්තො **යස්මිං ආනන්ද සමයෙති**ආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බනිමිත්තානන්ති** රූපනිමිත්තාදීනං. **එකච්චානං වෙදනානන්ති** ලොකියානං වෙදනානං. **තස්මාතිහානන්දාති** යස්මා ඉමිනා ඵලසමාපත්තිවිහාරෙන ඵාසු හොති, තස්මා තුම්හෙපි තදත්ථාය එවං විහරථාති දස්සෙති. **අත්තදීපාති** මහාසමුද්දගතා දීපං විය අත්තානං දීපං පතිට්ඨං කත්වා විහරථ. **අත්තසරණාති** අත්තගතිකාව හොථ, මා අඤ්ඤගතිකා. **ධම්මදීපධම්මසරණ**පදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච ධම්මොති නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො වෙදිතබ්බො. **තමතග්ගෙති** තමඅග්ගෙ, මජ්ඣෙ ත-කාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. ඉදං වුත්තං හොති – ඉමෙ අග්ගතමාති තමතග්ගාති . එවං සබ්බං තමසොතං ඡින්දිත්වා අතිවිය අග්ගෙ උත්තමභාවෙ එතෙ, ආනන්ද, මම භික්ඛූ භවිස්සන්ති, තෙසං අග්ගෙ භවිස්සන්ති. යෙ කෙචි සික්ඛාකාමා, සබ්බෙසං තෙසං චතුසතිපට්ඨානගොචරාව භික්ඛූ අග්ගෙ භවිස්සන්තීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං ගණ්හීති.

10. භික්ඛුනුපස්සයසුත්තවණ්ණනා

376. දසමෙ **තෙනුපසඞ්කමීති** තස්මිං උපස්සයෙ කම්මට්ඨානකම්මිකා භික්ඛුනියො අත්ථි, තාසං උස්සුක්කාපෙත්වා කම්මට්ඨානං කථෙස්සාමීති උපසඞ්කමි. **උළාරං පුබ්බෙනාපරං විසෙසන්ති** පුබ්බවිසෙසතො අපරං උළාරවිසෙසං. තත්ථ මහාභූතපරිග්ගහො පුබ්බවිසෙසො, උපාදාරූපපරිග්ගහො අපරවිසෙසො නාම. තථා සකලරූපපරිග්ගහො පුබ්බවිසෙසො, අරූපපරිග්ගහො අපරවිසෙසො නාම. රූපාරූපපරිග්ගහො පුබ්බවිසෙසො, පච්චයපරිග්ගහො අපරවිසෙසො නාම සප්පච්චයනාමරූපදස්සනං පුබ්බවිසෙසො, තිලක්ඛණාරොපනං අපරවිසෙසො නාම. එවං පුබ්බෙනාපරං උළාරවිසෙසං ජානාතීති අත්ථො.

කායාරම්මණොති යං කායං අනුපස්සති, තමෙව ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජති කිලෙසපරිළාහො. **බහිද්ධා වා චිත්තං වික්ඛිපතීති** බහිද්ධා වා පුථුත්තාරම්මණෙ චිත්තුප්පාදො වික්ඛිපති. **කිස්මිඤ්චිදෙව පසාදනීයෙ නිමිත්තෙ චිත්තං පණිදහිතබ්බන්ති** එවං කිලෙසපරිළාහෙ ච ලීනත්තෙ ච බහිද්ධාවික්ඛෙපෙ ච උප්පන්නෙ කිලෙසානුරඤ්ජිතෙන න වත්තිතබ්බං, කිස්මිඤ්චිදෙව පසාදනීයෙ පසාදාවහෙ බුද්ධාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං ඨානෙ කම්මට්ඨානචිත්තං ඨපෙතබ්බං. **චිත්තං සමාධියතීති** ආරම්මණෙ සම්මා ආධියති සුට්ඨු ඨපිතං ඨපියති. **පටිසංහරාමීති** පසාදනීයට්ඨානතො පටිසංහරාමි, මූලකම්මට්ඨානාභිමුඛංයෙව නං කරොමීති අත්ථො. **සො පටිසංහරති චෙවාති** මූලකම්මට්ඨානාභිමුඛඤ්ච පෙසෙති. **න ච විතක්කෙති න ච විචාරෙතීති** කිලෙසවිතක්කං න විතක්කෙති, කිලෙසවිචාරං න විචාරෙති. **අවිතක්කොම්හි අවිචාරොති** කිලෙසවිතක්කවිචාරෙහි අවිතක්කාවිචාරො. **අජ්ඣත්තං සතිමා සුඛමස්මීති** ගොචරජ්ඣත්තෙ පවත්තාය සතියා ‘‘සතිමාහමස්මි සුඛිතො චා’’ති පජානාති.

එවං ඛො, ආනන්ද, පණිධාය භාවනා හොතීති එවං, ආනන්ද, ඨපෙත්වා භාවනා හොති. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො යථා නාම පුරිසස්ස මහන්තං උච්ඡුභාරං උක්ඛිපිත්වා යන්තසාලං නෙන්තස්ස කිලන්තකිලන්තකාලෙ භූමියං ඨපෙත්වා උච්ඡුඛණ්ඩං ඛාදිත්වා පුන උක්ඛිපිත්වා ගමනං හොති; එවමෙව අරහත්තං පාපුණිතුං උග්ගහිතකම්මට්ඨානස්ස කායපරිළාහාදීසු උප්පන්නෙසු තං කම්මට්ඨානං ඨපෙත්වා බුද්ධගුණාදිඅනුස්සරණෙන චිත්තං පසාදෙත්වා කම්මනියං කත්වා භාවනා පවත්තා, තස්මා ‘‘පණිධාය භාවනා හොතී’’ති වුත්තං. තස්ස පන පුරිසස්ස උච්ඡුභාරං යන්තසාලං නෙත්වා පීළෙත්වා රසපානං විය ඉමස්ස භික්ඛුනො කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තං පත්තස්ස ඵලසමාපත්තිසුඛානුභවනං වෙදිතබ්බං.

බහිද්ධාති මූලකම්මට්ඨානං පහාය බහි අඤ්ඤස්මිං ආරම්මණෙ. **අප්පණිධායාති** අට්ඨපෙත්වා. **අථ පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණිහිතන්ති පජානාතීති** එත්ථ කම්මට්ඨානවසෙන වා සරීරවසෙන වා දෙසනාවසෙන වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ කම්මට්ඨානෙ තාව කම්මට්ඨානස්ස අභිනිවෙසො පුරෙ නාම, අරහත්තං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු මූලකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා කිලෙසපරිළාහස්ස වා ලීනත්තස්ස වා බහිද්ධාවික්ඛෙපස්ස වා උප්පජ්ජිතුං ඔකාසං අදෙන්තො සුදන්තගොණෙ යොජෙත්වා සාරෙන්තො විය චතුරස්සච්ඡිද්දෙ සුතච්ඡිතං චතුරස්සඝටිකං පක්ඛිපන්තො විය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අතිට්ඨන්තො අලග්ගන්තො අරහත්තං පාපුණාති, සො පුරෙසඞ්ඛාතස්ස කම්මට්ඨානාභිනිවෙසස්ස පච්ඡාසඞ්ඛාතස්ස අරහත්තස්ස ච වසෙන පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණිහිතන්ති පජානාති නාම.

සරීරෙ පන පාදඞ්ගුලීනං අග්ගපබ්බානි පුරෙ නාම, සීසකටාහං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු පාදඞ්ගුලීනං අග්ගපබ්බඅට්ඨිකෙසු අභිනිවිසිත්වා බ්‍යාහඞ්ගියා යවකලාපං මොචෙන්තො විය වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදවසෙන අට්ඨීනි පරිග්ගණ්හන්තො අන්තරා කිලෙසපරිළාහාදීනං උප්පත්තිං වාරෙත්වා යාව සීසකටාහා භාවනං පාපෙති, සො පුරෙසඞ්ඛාතානං අග්ගපාදඞ්ගුලිපබ්බානං පච්ඡාසඞ්ඛාතස්ස සීසකටාහස්ස ච වසෙන පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණිහිතන්ති පජානාති නාම.

දෙසනායපි ද්වත්තිංසාකාරදෙසනාය කෙසා පුරෙ නාම, මත්ථලුඞ්ගං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු කෙසෙසු අභිනිවිසිත්වා වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසවසෙන කෙසාදයො පරිග්ගණ්හන්තො අන්තරා කිලෙසපරිළාහාදීනං උප්පත්තිං වාරෙත්වා යාව මත්ථලුඞ්ගා භාවනං පාපෙති. සො පුරෙසඞ්ඛාතානං කෙසානං පච්ඡාසඞ්ඛාතස්ස මත්ථලුඞ්ගස්ස ච වසෙන පච්ඡා පුරෙ අසංඛිත්තං විමුත්තං අප්පණිහිතන්ති පජානාති නාම.

එවං ඛො, ආනන්ද, අප්පණිධාය භාවනා හොතීති එවං, ආනන්ද, අට්ඨපෙත්වා භාවනා හොති. ඉමස්ස හි භික්ඛුනො යථා නාම පුරිසස්ස ගුළභාරං ලභිත්වා අත්තනො ගාමං අභිහරන්තස්ස අන්තරා අට්ඨපෙත්වාව උච්චඞ්ගෙ පක්ඛිත්තානි ගුළඛණ්ඩාදීනි ඛාදනීයානි ඛාදන්තස්ස අත්තනො ගාමෙයෙව ඔතරණං හොති, එවමෙව අරහත්තං පාපුණිතුං ආරද්ධභාවනස්ස කායපරිළාහාදීනං උප්පත්තිං වාරෙත්වා කම්මට්ඨානභාවනා පවත්තා, තස්මා ‘‘අප්පණිධාය භාවනා’’ති වුත්තා. තස්ස පන පුරිසස්ස තං ගුළභාරං අත්තනො ගාමං නෙත්වා ඤාතීහි සද්ධිං පරිභොගො විය ඉමස්ස භික්ඛුනො කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තං පත්තස්ස ඵලසමාපත්තිසුඛානුභවනං වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං සුත්තෙ පුබ්බභාගවිපස්සනා කථිතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

අම්බපාලිවග්ගො පඨමො.

2. නාලන්දවග්ගො

2. නාලන්දසුත්තවණ්ණනා

378. දුතියවග්ගස්ස දුතියෙ **නාලන්දායන්ති** නාලන්දාති එවංනාමකෙ නගරෙ, තං නගරං ගොචරගාමං කත්වා. **පාවාරිකම්බවනෙති** දුස්සපාවාරිකසෙට්ඨිනො අම්බවනෙ. තං කිර තස්ස උය්‍යානං අහොසි. සො භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා භගවති පසන්නො තස්මිං උය්‍යානෙ කුටිලෙණමණ්ඩපාදිපටිමණ්ඩිතං භගවතො විහාරං කත්වා නිය්‍යාතෙසි. සො විහාරො ජීවකම්බවනං විය පාවාරිකම්බවනන්ත්වෙව සඞ්ඛං ගතො. තස්මිං පාවාරිකම්බවනෙ විහරතීති අත්ථො.

එවංපසන්නොති එවං උප්පන්නසද්ධො, එවං සද්දහාමීති අත්ථො. **භියොභිඤ්ඤතරොති** භිය්‍යතරො අභිඤ්ඤාතො භිය්‍යතරාභිඤ්ඤො වා, උත්තරිතරඤාණොති අත්ථො. **සම්බොධියන්ති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ අරහත්තමග්ගඤාණෙ වා අරහත්තමග්ගෙනෙව හි බුද්ධගුණා නිප්පදෙසා ගහිතා හොන්ති, ද්වෙපි අග්ගසාවකා අරහත්තමග්ගෙනෙව සාවකපාරමීඤාණං පටිලභන්ති, පච්චෙකබුද්ධා පච්චෙකබොධිඤාණං, බුද්ධා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්චෙව සකලෙ ච බුද්ධගුණෙ. සබ්බම්පි නෙසං අරහත්තමග්ගෙනෙව ඉජ්ඣති. තස්මා අරහත්තමග්ගඤාණං සම්බොධි නාම හොති. තෙන උත්තරිතරො ච භගවතා නත්ථී. තෙනාහ ‘‘භගවතා භියොභිඤ්ඤතරො, යදිදං සම්බොධිය’’න්ති.

උළාරාති සෙට්ඨා. අයඤ්හි උළාරසද්දො ''උළාරානි ඛාදනීයානි ඛාදන්ති''තිආදීසු (ම. නි. 1.366) මධුරෙ ආගච්ඡති. ''උළාරාය ඛලු භවං වච්ඡායනො සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසතී''තිආදීසු (ම. නි. 1.288) සෙට්ඨෙ. ''අප්පමාණො උළාරො ඔභාසො''තිආදීසු (දී. නි. 2.32; ම. නි. 3.201) විපුලෙ. ස්වායමිධ සෙට්ඨෙ ආගතො. තෙන වුත්තං ''උළාරාති සෙට්ඨා''ති. **ආසභීති** උසභස්ස වාචාසදිසී අචලා අසම්පවෙධී. **එකංසො ගහිතොති** අනුස්සවෙන වා ආචරියපරම්පරාය වා ඉතිකිරාය වා පිටකසම්පදානෙන වා ආකාරපරිවිතක්කෙන වා දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා වා තක්කහෙතු වා නයහෙතු වා අකථෙත්වා පච්චක්ඛතො ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා විය එකංසො ගහිතො, සන්නිට්ඨානකථාව කථිතාති අත්ථො. **සීහනාදොති** සෙට්ඨනාදො, වනෙ උන්නාදයන්තෙන සීහෙන විය උත්තමනාදො නදිතොති අත්ථො.

කිං නු තෙ සාරිපුත්තාති ඉමං දෙසනං කස්මා ආරභි? අනුයොගදාපනත්ථං. එකච්චො හි සීහනාදං නදිත්වා අත්තනො සීහනාදෙ අනුයොගං දාතුං න සක්කොති, නිඝංසනං න ඛමති, සිලෙසෙ පතිතමක්කටො විය හොති. යථා ධමමානං අපරිසුද්ධං ලොහං ඣායිත්වා අඞ්ගාරො හොති, එවං ඣාමඞ්ගාරො විය හොති. එකො සීහනාදෙ අනුයොගං දාපියමානො දාතුං සක්කොති, නිඝංසනං ඛමති , ධමමානං නිද්දොසජාතරූපං විය අධිකතරං සොභති, තාදිසො ථෙරො. තෙන නං භගවා ''අනුයොගක්ඛමො අය''න්ති ඤත්වා සීහනාදෙ අනුයොගදාපනත්ථං ඉමං දෙසනං ආරභි.

තත්ථ **සබ්බෙ තෙති** සබ්බෙ තෙ තයා. **එවංසීලාති** මග්ගසීලෙන ඵලසීලෙන ලොකියලොකුත්තරසීලෙන එවංසීලා. **එවංධම්මාති** එත්ථ සමාධිපක්ඛා ධම්මා අධිප්පෙතා, මග්ගසමාධිනා ඵලසමාධිනා ලොකියලොකුත්තරෙන සමාධිනා එවංසමාධීති අත්ථො. **එවංපඤ්ඤාති** මග්ගපඤ්ඤාදිවසෙනෙව එවංපඤ්ඤා. **එවංවිහාරිනොති** එත්ථ පන හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො ගහිතොපි පුන කස්මා ගහිතමෙව ගණ්හතීති චෙ. ථෙරෙන ඉදං ගහිතමෙව. ඉදඤ්හි නිරොධසමාපත්තිදීපනත්ථං වුත්තං. තස්මා එවං නිරොධසමාපත්තිවිහාරිනො තෙ භගවන්තො අහෙසුන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවංවිමුත්තාති එත්ථ වික්ඛම්භනවිමුත්ති, තදඞ්ගවිමුත්ති, සමුච්ඡෙදවිමුත්ති, පටිපස්සද්ධිවිමුත්ති, නිස්සරණවිමුත්තීති පඤ්චවිධා විමුත්ති. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො සයං වික්ඛම්භිතෙහි නීවරණාදීහි විමුත්තත්තා **වික්ඛම්භනවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. අනිච්චානුපස්සනාදිකා සත්ත අනුපස්සනා සයං තස්ස තස්ස පච්චනීකවසෙන පරිච්චත්තාහි නිච්චසඤ්ඤාදීහි විමුත්තත්තා **තදඞ්ගවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. චත්තාරො අරියමග්ගා සයං සමුච්ඡින්නෙහි කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා **සමුච්ඡෙදවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිපස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තා **පටිපස්සද්ධිවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං සබ්බකිලෙසෙහි නිස්සටත්තා අපගතත්තා දූරෙ ඨිතත්තා **නිස්සරණවිමුත්තීති** සඞ්ඛං ගතං. ඉති ඉමාසං පඤ්චන්නං විමුත්තීනං වසෙන එවං විමුත්තාති එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

කිං පන තෙ සාරිපුත්ත යෙ තෙ භවිස්සන්තීති අතීතා තාව නිරුද්ධා අපණ්ණත්තිකභාවං ගතා දීපසිඛා විය නිබ්බුතා, එවං නිරුද්ධෙ අපණ්ණත්තිකභාවං ගතෙ ත්වං කථං ජානිස්සසි, අනාගතබුද්ධානං පන ගුණා කිං තයා අත්තනො චිත්තෙන පරිච්ඡින්දිත්වා විදිතාති පුච්ඡන්තො එවමාහ.

කිං පන ත්යාහං සාරිපුත්ත එතරහීති අනාගතාපි බුද්ධා අජාතා අනිබ්බත්තා අනුප්පන්නා, තෙ කථං ජානිස්සසි. තෙසඤ්හි ජානනං අපදෙ ආකාසෙ පදදස්සනං විය හොති. ඉදානි මයා සද්ධිං එකවිහාරෙ වසසි, එකතො භික්ඛාය චරසි, ධම්මදෙසනාකාලෙ දක්ඛිණපස්සෙ නිසීදසි, කිං පන මය්හං ගුණා අත්තනො චෙතසා පරිච්ඡින්දිත්වා විදිතා තයාති අනුයුඤ්ජන්තො එවමාහ. ථෙරො පන පුච්ඡිතපුච්ඡිතෙ ''නො හෙතං භන්තෙ''ති පටික්ඛිපති.

ථෙරස්ස ච විදිතම්පි අත්ථි, අවිදිතම්පි. කිං සො අත්තනො විදිතට්ඨානෙ පටික්ඛෙපං කරොති, අවිදිතට්ඨානෙති? විදිතට්ඨානෙ න කරොති, අවිදිතට්ඨානෙයෙව කරොති. ථෙරො කිර අනුයොගෙ ආරද්ධෙ එවං අඤ්ඤාසි ''නායං අනුයොගො සාවකපාරමීඤාණෙ, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ පන අයං අනුයොගො''ති අත්තනො සාවකපාරමීඤාණෙ පටික්ඛෙපං අකත්වාව අවිදිතට්ඨානෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ පටික්ඛෙපං කරොති. තෙන ඉදම්පි දීපෙති – භගවා මය්හං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං බුද්ධානං සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිකාරණජානනසමත්ථං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං නත්ථීති.

එත්ථාති එතෙසු අතීතාදිභෙදෙසු බුද්ධෙසු. **අථ කිඤ්චරහීති** අථ කස්මා එවං ඤාණෙ අසති තයා එවං කථිතන්ති වදති. **ධම්මන්වයොති** ධම්මස්ස පච්චක්ඛතො ඤාණස්ස අනුයොගං අනුගන්ත්වා උප්පන්නං අනුමානඤාණං නයග්ගාහො විදිතො, සාවකපාරමීඤාණෙ ඨත්වාව ඉමිනා ආකාරෙන ජානාමි භගවාති වදති. ථෙරස්ස හි නයග්ගාහො අප්පමාණො අපරියන්තො. යථා ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පමාණං වා පරියන්තො වා නත්ථි, එවං ධම්මසෙනාපතිනො නයග්ගාහස්ස. තෙන සො – ''ඉමිනා එවංවිධො ඉමිනා එවංවිධො, ඉමිනා අනුත්තරො ඉමිනා අනුත්තරො සත්ථා''ති ජානාති. ථෙරස්ස හි නයග්ගාහො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණගතිකො එව.

ඉදානි තං නයග්ගාහං පාකටං කාතුං උපමං දස්සෙන්තො **සෙය්‍යථාපි භන්තෙති**ආදිමාහ. තත්ථ යස්මා මජ්ඣිමදෙසෙ නගරස්ස උද්ධාපපාකාරාදීනි ථිරානි වා හොන්තු දුබ්බලානි වා, සබ්බසො වා පන මා හොන්තු, චොරානං

ආසඞ්කා න හොති. තස්මා තං අග්ගහෙත්වා **පච්චන්තිමං නගරන්ති** ආහ. **දළ්හුද්ධාපන්ති** ථිරමූලපාකාරං. **දළ්හපාකාරතොරණන්ති** ථිරපාකාරඤ්චෙව ථිරපිට්ඨසඞ්ඝාටකඤ්ච. **එකද්වාරන්ති** කස්මා ආහ? බහුද්වාරෙ හි නගරෙ බහූහි පණ්ඩිතදොවාරිකෙහි භවිතබ්බං, එකද්වාරෙව එකො වට්ටති. ථෙරස්ස ච පඤ්ඤාය සදිසො අඤ්ඤො නත්ථි, තස්මා අත්තනො පණ්ඩිතභාවස්ස ඔපම්මත්ථං එකංයෙව දොවාරිකං දස්සෙතුං ''එකද්වාර''න්ති ආහ.

පණ්ඩිතොති පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො. **බ්‍යත්තොති** වෙයාත්තියෙන සමන්නාගතො විසදඤාණො. **මෙධාවීති** ඨානුප්පත්තිකපඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය මෙධාය සමන්නාගතො. **අනුපරියායපථන්ති** අනුපරියායනාමකං පාකාරමග්ගං. **පාකාරසන්ධින්ති** ද්වින්නං ඉට්ඨකානං අපගතට්ඨානං. **පාකාරවිවරන්ති** පාකාරස්ස ඡින්නට්ඨානං. **චෙතසො උපක්කිලෙසෙති** පඤ්චනීවරණා චිත්තං උපක්කිලිස්සන්ති කිලිට්ඨං කරොන්ති උපතාපෙන්ති විහෙඨෙන්ති, තස්මා ''චෙතසො උපක්කිලෙසා''ති වුච්චන්ති. **පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණෙති** නීවරණා උප්පජ්ජමානා අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති, තස්මා ''පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා''ති වුච්චන්ති. **සුපතිට්ඨිතචිත්තාති** චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුට්ඨු ඨපිතචිත්තා හුත්වා. **සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යථාභූතන්ති** සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යථාසභාවෙන භාවෙත්වා. **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධින්ති** අරහත්තං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිංසූති දස්සෙති.

අපිචෙත්ථ සතිපට්ඨානාති විපස්සනා, බොජ්ඣඞ්ගා මග්ගො, අනුත්තරසම්මාසම්බොධි අරහත්තං. සතිපට්ඨානාති වා විපස්සනා, බොජ්ඣඞ්ගාමිස්සකා, සම්මාසම්බොධි අරහත්තමෙව. දීඝභාණකමහාසීවත්ථෙරො පනාහ ''සතිපට්ඨානෙ විපස්සනං ගහෙත්වා බොජ්ඣඞ්ගෙ මග්ගො ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්චාති ගහිතෙ සුන්දරො පඤ්හො භවෙය්‍ය, න පනෙවං ගහිත''න්ති. ඉති ථෙරො සබ්බබුද්ධානං නීවරණප්පහානෙ සතිපට්ඨානභාවනාය සම්බොධියඤ්ච මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණරජතානං විය නානත්තාභාවං දස්සෙති.

ඉධ ඨත්වා උපමා සංසන්දෙතබ්බා – ආයස්මා හි සාරිපුත්තො පච්චන්තනගරං දස්සෙසි, පාකාරං දස්සෙසි, අනුපරියායපථං දස්සෙසි, ද්වාරං දස්සෙසි, පණ්ඩිතදොවාරිකං දස්සෙසි, නගරං පවිසනකනික්ඛමනකෙ ඔළාරිකෙ පාණෙ දස්සෙසි, දොවාරිකස්ස තෙසං පාණානං පාකටභාවං දස්සෙසි. තත්ථ කිං කෙන සදිසන්ති චෙ? නගරං විය හි නිබ්බානං, පාකාරො විය සීලං, අනුපරියායපථො විය හිරී, ද්වාරං විය අරියමග්ගො, පණ්ඩිතදොවාරිකො විය ධම්මසෙනාපති, නගරං පවිසනකනික්ඛමනකා ඔළාරිකපාණා විය අතීතානාගතපච්චුප්පන්නා බුද්ධා, දොවාරිකස්ස තෙසං පාණානං පාකටභාවො විය ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං බුද්ධානං සීලසමාධිආදීහි පාකටභාවො. එත්තාවතා ථෙරෙන භගවතො – ''එවමහං සාවකපාරමීඤාණෙ ඨත්වා ධම්මන්වයෙන නයග්ගාහෙන ජානාමී''ති අත්තනො සීහනාදස්ස අනුයොගො දින්නො හොති.

තස්මාති යස්මා ''න ඛො මෙතං, භන්තෙ, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු අරහන්තෙසු සම්මාසම්බුද්ධෙසු චෙතොපරියඤාණං අත්ථි, අපිච ධම්මන්වයො විදිතො''ති වදති, තස්මා. **අභික්ඛණං භාසෙය්‍යාසීති** පුනප්පුනං භාසෙය්‍යාසි, ''පුබ්බණ්හෙ මෙ කථිත''න්ති මා මජ්ඣන්හිකාදීසු න කථයිත්ථ, ''අජ්ජ වා මෙ කථිත''න්ති මා පරදිවසාදීසු න කථයිත්ථාති අත්ථො. **සා පහීයිස්සතීති** ''සාරිපුත්තසදිසොපි නාම ඤාණජවනසම්පන්නො සාවකො බුද්ධානං චිත්තාචාරං ජානිතුං න සක්කොති, එවං අප්පමෙය්‍යා තථාගතා''ති චින්තෙන්තානං යා තථාගතෙ කඞ්ඛා වා විමති වා, සා පහීයිස්සතීති.

3. චුන්දසුත්තවණ්ණනා

379. තතියෙ **මගධෙසූති** එවංනාමකෙ ජනපදෙ. **නාලකගාමකෙති** රාජගහස්ස අවිදූරෙ අත්තනො කුලසන්තකෙ එවංනාමකෙ ගාමෙ. **චුන්දො සමණුද්දෙසොති** අයං ථෙරො ධම්මසෙනාපතිස්ස කනිට්ඨභාතිකො, තං භික්ඛූ අනුපසම්පන්නකාලෙ ''චුන්දො සමණුද්දෙසො''ති සමුදාචරිත්වා ථෙරකාලෙපි තථෙව සමුදාචරිංසු. තෙන වුත්තං ''චුන්දො සමණුද්දෙසො''ති. **උපට්ඨාකො හොතීති** මුඛොදකදන්තකට්ඨදානෙන චෙව පරිවෙණසම්මජ්ජන-පිට්ඨිපරිකම්මකරණ-පත්තචීවරග්ගහණෙන ච උපට්ඨානකරො හොති. **පරිනිබ්බායීති** අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතො. කතරස්මිං කාලෙති? භගවතො පරිනිබ්බානසංවච්ඡරෙ.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – භගවා කිර වුත්ථවස්සො වෙළුවගාමකා නික්ඛමිත්වා ''සාවත්ථිං ගමිස්සාමී''ති ආගතමග්ගෙනෙව පටිනිවත්තන්තො අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනං පාවිසි. ධම්මසෙනාපති භගවතො වත්තං දස්සෙත්වා දිවාට්ඨානං ගතො, සො තත්ථ අන්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා චම්මඛණ්ඩං පඤ්ඤාපෙත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා ඵලසමාපත්තිං පාවිසි. අථස්ස යථා පරිච්ඡෙදෙන තතො වුට්ඨිතස්ස අයං පරිවිතක්කො උදපාදි ''බුද්ධා නු ඛො පඨමං පරිනිබ්බායන්ති, උදාහු අග්ගසාවකාති, තතො ''අග්ගසාවකා පඨමං''න්ති ඤත්වා අත්තනො ආයුසඞ්ඛාරං ඔලොකෙසි. සො ''සත්තාහමෙව මෙ ආයුසඞ්ඛාරා පවත්තිස්සන්තී''ති ඤත්වා ''කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමී''ති චින්තෙසි.

තතො **''රාහුලො** තාවතිංසෙසු පරිනිබ්බුතො, **අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො** ඡද්දන්තදහෙ, අහං කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සාමී''ති පුනප්පුනං චින්තෙන්තො මාතරං ආරබ්භ සතිං උප්පාදෙසි – ''මය්හං මාතා සත්තන්නං අරහන්තානං මාතා හුත්වාපි බුද්ධධම්මසඞ්ඝෙසු අප්පසන්නා, අත්ථි නු ඛො තස්සා උපනිස්සයො, නත්ථි නු ඛො''ති.

සොතාපත්තිමග්ගස්ස උපනිස්සයං දිස්වා ‘‘කස්ස දෙසනාය අභිසමයො භවිස්සතී’’ති ඔලොකෙන්තො ‘‘මමෙව ධම්මදෙසනාය භවිස්සති, න අඤ්ඤස්ස. සචෙ ඛො පනාහං අප්පොස්සුක්කො භවෙය්‍යං, භවිස්සන්ති මෙ වත්තාරො – ‘‘සාරිපුත්තත්ථෙරො අවසෙසජනානම්පි අවස්සයො හොති. තථා හිස්ස සමචිත්තසුත්තන්තදෙසනාදිවසෙ (අ. නි. 2.33-37) කොටිසතසහස්සදෙවතා අරහත්තං පත්තා, තයො මග්ගෙ පටිවිද්ධදෙවතානං ගණනා නත්ථි, අඤ්ඤෙසු ච ඨානෙසු අනෙකා අභිසමයා දිස්සන්ති, ථෙරෙ ච චිත්තං පසාදෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තානෙව අසීති කුලසහස්සානි, සො දානි සකමාතුමිච්ඡාදස්සනමත්තම්පි හරිතුං නාසක්ඛී’’ති. තස්මා මාතරං මිච්ඡාදස්සනා මොචෙත්වා ජාතොවරකෙයෙව පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති සන්නිට්ඨානං කත්වා ‘‘අජ්ජෙව භගවන්තං අනුජානාපෙත්වා නික්ඛමිස්සාමී’’ති චුන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි – ‘‘ආවුසො, චුන්ද, අම්හාකං පඤ්චසතාය භික්ඛුපරිසාය සඤ්ඤං දෙහි. ‘ගණ්හථාවුසො පත්තචීවරානි, ධම්මසෙනාපති නාලකගාමං ගන්තුකාමො’’’ති. ථෙරො තථා අකාසි.

භික්ඛූ සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තචීවරමාදාය ථෙරස්ස සන්තිකං අගමංසු. ථෙරො සෙනාසනං සංසාමෙත්වා දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා දිවාට්ඨානද්වාරෙ ඨත්වා දිවාට්ඨානං ඔලොකෙත්වා ‘‘ඉදං දානි පච්ඡිමදස්සනං, පුන ආගමනං නත්ථී’’ති පඤ්චසතභික්ඛූහි පරිවුතො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා භගවන්තං එතදවොච ‘‘අනුජානාතු මෙ භන්තෙ භගවා, අනුජානාතු සුගතො. පරිනිබ්බානකාලො මෙ, ඔස්සට්ඨො මෙ ආයුසඞ්ඛාරො’’ති. බුද්ධා පන යස්මා ‘‘පරිනිබ්බාහී’’ති වුත්තෙ මරණවණ්ණං සංවණ්ණෙන්තීති, ‘‘මා පරිනිබ්බාහී’’ති වුත්තෙ වට්ටස්ස ගුණං කථෙන්තීති මිච්ඡාදිට්ඨිකා දොසං ආරොපෙස්සන්ති, තස්මා තදුභයම්පි න වදන්ති. තෙන නං භගවා – ‘‘කත්ථ පරිනිබ්බායිස්සසි සාරිපුත්තා’’ති වත්වා – ‘‘අත්ථි, භන්තෙ, මගධෙසු නාලකගාමෙ ජාතොවරකො, තත්ථාහං පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති වුත්තෙ – ‘‘යස්ස දානි ත්වං, සාරිපුත්ත, කාලං මඤ්ඤසි, ඉදානි පන තෙ ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතිකානං තාදිසස්ස භික්ඛුනො දස්සනං දුල්ලභං භවිස්සති, දෙසෙහි නෙසං ධම්ම’’න්ති ආහ.

ථෙරො – ‘‘සත්ථා මය්හං ඉද්ධිවිකුබ්බනපුබ්බඞ්ගමං ධම්මදෙසනං පච්චාසීසතී’’ති ඤත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා තාලප්පමාණං ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා ඔරුය්හ දසබලස්ස පාදෙ වන්දි, පුන ද්විතාලප්පමාණං අබ්භුග්ගන්ත්වා ඔරුය්හ දසබලස්ස පාදෙ වන්දි, එතෙනුපායෙන සත්තතාලප්පමාණං අබ්භුග්ගන්ත්වා අනෙකානි පාටිහාරියසතානි දස්සෙන්තො ධම්මකථං ආරභි. දිස්සමානෙනපි කායෙන කථෙති, අදිස්සමානෙනපි. උපරිමෙන වා හෙට්ඨිමෙන වා උපඩ්ඪකායෙන කථෙති අදිස්සමානෙනපි දිස්සමානෙනපි, කාලෙන චන්දවණ්ණං දස්සෙති, කාලෙන සූරියවණ්ණං, කාලෙන පබ්බතවණ්ණං, කාලෙන සමුද්දවණ්ණං, කාලෙන චක්කවත්තිරාජා හොති, කාලෙන වෙස්සවණමහාරාජා, කාලෙන සක්කො දෙවරාජා, කාලෙන මහාබ්‍රහ්මාති එවං අනෙකානි පාටිහාරියසතානි දස්සෙන්තො ධම්මකථං කථෙසි. සකලනගරං සන්නිපති. ථෙරො ඔරුය්හ දසබලස්ස පාදෙ වන්දිත්වා අට්ඨාසි. අථ නං සත්ථා ආහ – ‘‘කො නාමො අයං සාරිපුත්ත ධම්මපරියායො’’ති. සීහවිකීළිතො නාම, භන්තෙති. තග්ඝ, සාරිපුත්ත, සීහවිකීළිතො තග්ඝ, සාරිපුත්ත, සීහවිකීළිතොති.

ථෙරො අලත්තකවණ්ණෙ හත්ථෙ පසාරෙත්වා සත්ථු සුවණ්ණකච්ඡපසදිසෙ පාදෙ ගොප්ඵකෙසු ගහෙත්වා – ‘‘භන්තෙ, ඉමෙසං පාදානං වන්දනත්ථාය කප්පසතසහස්සාධිකං අසඞ්ඛෙය්‍යං පාරමියො පූරිතා, සො මෙ මනොරථො මත්ථකං පත්තො, ඉතො දානි පට්ඨාය පටිසන්ධිවසෙන න පුන එකට්ඨානෙ සන්නිපාතො සමාගමො අත්ථි, ඡින්නො එස විස්සාසො, අනෙකෙහි බුද්ධසතසහස්සෙහි පවිට්ඨං අජරං අමරං ඛෙමං සුඛං සීතලං අභයං නිබ්බානපුරං පවිසිස්සාමි, සචෙ මෙ කිඤ්චි කායිකං වා වාචසිකං වා න රොචෙථ, ඛමථ තං භගවා, ගමනකාලො මය්හ’’න්ති. ඛමාමි තෙ, සාරිපුත්ත, න ඛො පන තෙ කිඤ්චි කායිකං වා වාචසිකං වා මය්හං අරුච්චනකං අත්ථි, යස්ස දානි ත්වං, සාරිපුත්ත, කාලං මඤ්ඤසීති.

ඉති භගවතා අනුඤ්ඤාතසමනන්තරං සත්ථු පාදෙ වන්දිත්වා උට්ඨිතමත්තෙ ආයස්මන්තෙ සාරිපුත්තෙ සිනෙරුචක්කවාළහිමවන්තපරිභණ්ඩපබ්බතෙ ධාරයමානාපි – ‘‘අජ්ජ ඉමං ගුණරාසිං ධාරෙතුං න සක්කොමී’’ති වදන්තී විය එකප්පහාරෙනෙව විරවමානා මහාපථවී යාව උදකපරියන්තා අකම්පි, ආකාසෙ දෙවදුන්දුභියො ඵලිංසු, මහාමෙඝො උට්ඨහිත්වා පොක්ඛරවස්සං වස්සි.

සත්ථා – ‘‘ධම්මසෙනාපතිං පටිපාදෙස්සාමී’’ති ධම්මාසනා වුට්ඨාය ගන්ධකුටිඅභිමුඛො ගන්ත්වා මණිඵලකෙ අට්ඨාසි. ථෙරො තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා චතූසු ඨානෙසු වන්දිත්වා – ‘‘භගවා ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යස්ස උපරි අනොමදස්සීසම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදමූලෙ නිපජ්ජිත්වා තුම්හාකං දස්සනං පත්ථෙසිං, සා මෙ පත්ථනා සමිද්ධා, දිට්ඨා තුම්හෙ, තං පඨමදස්සනං, ඉදං පච්ඡිමදස්සනං. පුන තුම්හාකං දස්සනං නත්ථී’’ති වත්වා දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං පග්ගය්හ යාව දස්සනවිසයා අභිමුඛොව පටික්කමිත්වා වන්දිත්වා පක්කාමි. පුන මහාපථවී ධාරෙතුං අසක්කොන්තී උදකපරියන්තං කත්වා අකම්පි.

භගවා පරිවාරෙත්වා ඨිතෙ භික්ඛූ ආහ – ‘‘අනුගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, තුම්හාකං ජෙට්ඨභාතික’’න්ති. තස්මිං ඛණෙ චතස්සොපි පරිසා සම්මාසම්බුද්ධං එකකංයෙව ජෙතවනෙ ඔහාය නිරවසෙසා නික්ඛමිංසු. සාවත්ථිනගරවාසිනොපි – ‘‘සාරිපුත්තත්ථෙරො කිර සම්මාසම්බුද්ධං ආපුච්ඡිත්වා පරිනිබ්බායිතුකාමො නික්ඛන්තො, පස්සිස්සාම න’’න්ති නගරද්වාරානි නිරොකාසානි කරොන්තා නික්ඛමිත්වා ගන්ධමාලාදිහත්ථා කෙසෙ විකිරිත්වා – ‘‘ඉදානි මයං කහං මහාපඤ්ඤො නිසින්නො, කහං ධම්මසෙනාපති නිසින්නො’’ති පුච්ඡන්තා – ‘‘කස්ස සන්තිකං ගමිස්සාම, කස්ස හත්ථෙ සත්ථාරං ඨපෙත්වා ථෙරො පක්කන්තො’’තිආදිනා නයෙන පරිදෙවන්තා රොදන්තා ථෙරං අනුබන්ධිංසු.

ථෙරො මහාපඤ්ඤාය ඨිතත්තා – ‘‘සබ්බෙසං අනතික්කමනීයො එස මග්ගො’’ති මහාජනං ඔවදිත්වා – ‘‘තුම්හෙපි, ආවුසො, තිට්ඨථ, මා දසබලෙ පමාදං ආපජ්ජිත්ථා’’ති භික්ඛුසඞ්ඝම්පි නිවත්තෙත්වා අත්තනො පරිසායෙව සද්ධිං පක්කාමි. යෙපි මනුස්සා – ‘‘පුබ්බෙ අය්‍යො පච්චාගමනචාරිකං චරති, ඉදං ඉදානි ගමනං න පුන පච්චාගමනාය’’ති පරිදෙවන්තා අනුබන්ධිංසුයෙව. තෙපි – ‘‘අප්පමත්තා, ආවුසො, හොථ, එවංභාවිනො නාම සඞ්ඛාරා’’ති නිවත්තෙසි.

අථ ඛො ආයස්මා සාරිපුත්තො සබ්බත්ථ එකරත්තිවාසෙන අන්තරාමග්ගෙ සත්තාහං මනුස්සානං සඞ්ගහං කරොන්තො සායං නාලකගාමං පත්වා ගාමද්වාරෙ නිග්‍රොධරුක්ඛමූලෙ අට්ඨාසි. අථ උපරෙවතො නාම ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො බහිගාමං ගච්ඡන්තො ථෙරං දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො තං ආහ – ‘‘අත්ථි ගෙහෙ තෙ අය්‍යිකා’’ති. ආම භන්තෙති. ගච්ඡ අම්හාකං ඉධාගතභාවං ආරොචෙහි. ‘‘කස්මා ආගතො’’ති ච වුත්තෙ – ‘‘අජ්ජ කිර එකදිවසං අන්තොගාමෙ වසිස්සති, ජාතොවරකං පටිජග්ගථ, පඤ්චන්නඤ්ච කිර භික්ඛුසතානං වසනට්ඨානං ජානාථා’’ති. සො ගන්ත්වා – ‘‘අය්‍යිකෙ මය්හං මාතුලො ආගතො’’ති ආහ. ඉදානි කුහින්ති? ගාමද්වාරෙති. එකකොව, අඤ්ඤොපි කොචි අත්ථීති? අත්ථි පඤ්චසතා භික්ඛූති. කිංකාරණා ආගතොති? සො තං පවත්තිං ආරොචෙසි. බ්‍රාහ්මණී – ‘‘කිං නු ඛො එත්තකානං වසනට්ඨානං පටිජග්ගාපෙති , දහරකාලෙ පබ්බජිත්වා මහල්ලකකාලෙ ගිහී හොතුකාමො’’ති චින්තෙන්තී ජාතොවරකං පටිජග්ගාපෙත්වා පඤ්චසතානං වසනට්ඨානං කාරෙත්වා දණ්ඩදීපිකා ජාලෙත්වා ථෙරස්ස පාහෙසි.

ථෙරො භික්ඛූහි සද්ධිං පාසාදං ආරුය්හ ජාතොවරකං පවිසිත්වා නිසීදි, නිසීදිත්වා ‘‘තුම්හාකං වසනට්ඨානං ගච්ඡථා’’ති භික්ඛූ උය්‍යොජෙසි. තෙසු ගතමත්තෙසුයෙව ථෙරස්ස ඛරො ආබාධො උප්පජ්ජි, ලොහිතපක්ඛන්දිකා මාරණන්තිකා වෙදනා වත්තන්ති. එකං භාජනං පවිසති, එකං නික්ඛමති. බ්‍රාහ්මණී – ‘‘මම පුත්තස්ස පවත්ති මය්හං න රුච්චතී’’ති අත්තනො වසනගබ්භද්වාරං නිස්සාය අට්ඨාසි.

චත්තාරො මහාරාජානො ‘‘ධම්මසෙනාපති කුහිං විහරතී’’ති ඔලොකෙන්තා නාලකගාමෙ ජාතොවරකෙ පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නො, පච්ඡිමදස්සනං ගමිස්සාමා’’ති ආගම්ම වන්දිත්වා අට්ඨංසු. කෙ තුම්හෙති? මහාරාජානො භන්තෙති. කස්මා ආගතත්ථාති? ගිලානුපට්ඨාකා භවිස්සාමාති. ‘‘හොතු, අත්ථි ගිලානුපට්ඨාකො, ගච්ඡථ තුම්හෙ’’ති උය්‍යොජෙසි. තෙසං ගතාවසානෙ තෙනෙව නයෙන සක්කො දෙවානමින්දො. තස්මිං ගතෙ මහාබ්‍රහ්මා ච ආගමිංසු. තෙපි තථෙව ථෙරො උය්‍යොජෙසි.

බ්‍රාහ්මණී දෙවතානං ආගමනඤ්ච ගමනඤ්ච දිස්වා ‘‘කෙ නු ඛො එතෙ මම පුත්තං වන්දිත්වා ගච්ඡන්තී’’ති ථෙරස්ස ගබ්භද්වාරං ගන්ත්වා ‘‘තාත, චුන්ද, කා පවත්තී’’ති පුච්ඡි. සො තං පවත්තිං ආචික්ඛිත්වා ‘‘මහාඋපාසිකා, භන්තෙ, ආගතා’’ති ආහ. ථෙරො ‘‘කස්මා අවෙලාය ආගතා’’ති පුච්ඡි. සා ‘‘තුය්හං, තාත, දස්සනත්ථාය’’ති වත්වා ‘‘තාත, පඨමං කෙ ආගතා’’ති පුච්ඡි. චත්තාරො මහාරාජානො උපාසිකෙති. තාත, ත්වං චතූහි මහාරාජෙහි මහන්තතරොති? ආරාමිකසදිසා එතෙ උපාසිකෙ, අම්හාකං සත්ථු පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය ඛග්ගහත්ථා හුත්වා ආරක්ඛං අකංසූති. තෙසං තාත ගතාවසානෙ කො ආගතොති? සක්කො දෙවානමින්දොති. දෙවරාජතොපි ත්වං තාත මහන්තතරොති? භණ්ඩග්ගාහකසාමණෙරසදිසො එස උපාසිකෙ, අම්හාකං සත්ථු තාවතිංසතො ඔතරණකාලෙ පත්තචීවරං ගහෙත්වා ඔතිණ්ණොති. තස්ස තාත ගතාවසානෙ ජොතයමානො විය කො ආගතොති? උපාසිකෙ, තුය්හං භගවා ච සත්ථා ච මහාබ්‍රහ්මා නාම එසොති. මය්හං භගවතො මහාබ්‍රහ්මතොපි ත්වං, තාත, මහන්තතරොති? ආම උපාසිකෙ, එතෙ නාම කිර අම්හාකං සත්ථු ජාතදිවසෙ චත්තාරො මහාබ්‍රහ්මානො මහාපුරිසං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසූති.

අථ බ්‍රාහ්මණියා – ‘‘පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ආනුභාවො, කීදිසො වත මය්හං පුත්තස්ස භගවතො සත්ථු ආනුභාවො භවිස්සතී’’ති චින්තයන්තියා සහසා පඤ්චවණ්ණා පීති උප්පජ්ජිත්වා සකලසරීරං ඵරි. ථෙරො – ‘‘උප්පන්නං මෙ මාතු පීතිසොමනස්සං, අයං දානි කාලො ධම්මදෙසනාය’’ති චින්තෙත්වා ‘‘කිං චින්තෙසි මහාඋපාසිකෙ’’ති ආහ. සා ‘‘පුත්තස්ස තාව මෙ අයං ගුණො, සත්ථු පනස්ස කීදිසො භවිස්සතීති ඉදං, තාත, චින්තෙමී’’ති ආහ. මහාඋපාසිකෙ, මය්හං සත්ථුජාතක්ඛණෙ මහාභිනික්ඛමනෙ සම්බොධියං ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ ච දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ. සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤාණදස්සනෙන සමො නාම නත්ථි, ඉතිපි සො භගවාති විත්ථාරෙත්වා බුද්ධගුණපටිසංයුත්තං ධම්මදෙසනං කථෙසි.

බ්‍රාහ්මණී පියපුත්තස්ස ධම්මදෙසනාපරියොසානෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය පුත්තං ආහ – ‘‘තාත උපතිස්ස, කස්මා එවමකාසි, එවරූපං නාම අමතං මය්හං එත්තකං කාලං න අදාසී’’ති. ථෙරො – ‘‘දින්නං දානි මෙ මාතු රූපසාරියා බ්‍රාහ්මණියා පොසාවනිකමූලං, එත්තකෙන වට්ටිස්සතී’’ති චින්තෙත්වා – ‘‘ගච්ඡ මහාඋපසිකෙ’’ති බ්‍රාහ්මණිං උය්‍යොජෙත්වා – ‘‘චුන්ද කා වෙලා’’ති ආහ. බලවපච්චූසකාලො, භන්තෙති. භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතෙහීති. සන්නිපතිතො භන්තෙ භික්ඛුසඞ්ඝොති. ‘‘මං උක්ඛිපිත්වා නිසීදාපෙහි චුන්දා’’ති උක්ඛිපිත්වා නිසීදාපෙසි.

ථෙරො භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ‘‘ආවුසො චතුචත්තාලීසං වො වස්සානි මයා සද්ධිං විචරන්තානං යං මෙ කායිකං වා වාචසිකං වා න රොචෙථ, තං ඛමථ ආවුසො’’ති. එත්තකං, භන්තෙ, අම්හාකං ඡායා විය තුම්හෙ අමුඤ්චිත්වා විචරන්තානං අරුච්චනකං නාම නත්ථි, තුම්හෙ පන අම්හාකං ඛමථාති. අථ ථෙරො මහාචීවරං සඞ්කඩ්ඪිත්වා මුඛං

පිධාය දක්ඛිණෙන පස්සෙන නිපන්නො සත්ථා විය නව අනුපුබ්බසමාපත්තියො අනුලොමපටිලොමතො සමාපජ්ජිත්වා පුන පඨමජ්ඣානං ආදිං කත්වා යාව චතුත්ථජ්ඣානා සමාපජ්ජි . තතො වුට්ඨාය අනන්තරංයෙව මහාපථවිං උන්නාදෙන්තො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි.

උපාසිකා – ''කිං නු ඛො මෙ පුත්තො, න කිඤ්චි කථෙතී''ති උට්ඨාය පිට්ඨිපාදෙ පරිමජ්ජන්තී පරිනිබ්බුතභාවං ඤත්වා මහාසද්දං කුරුමානා පාදෙසු නිපතිත්වා – ''තාත මයං ඉතො පුබ්බෙ තව ගුණං න ජානිම්හා, ඉදානි පන තං ආදිං කත්වා අනෙකසතෙ අනෙකසහස්සෙ අනෙකසතසහස්සෙ භික්ඛූ ඉමස්මිං නිවෙසනෙ නිසීදාපෙත්වා භොජෙතුං න ලභිම්හා, චීවරෙහි අච්ඡාදෙතුං න ලභිම්හා, විහාරසතං විහාරසහස්සං කාරෙතුං න ලභිම්හා''ති යාව අරුණුග්ගමනා පරිදෙවි . අරුණෙ උග්ගතමත්තෙයෙව සුවණ්ණකාරෙ පක්කොසාපෙත්වා සුවණ්ණගබ්භං විවරාපෙත්වා සුවණ්ණඝටියො මහාතුලාය තුලාපෙත්වා – ''පඤ්ච කූටාගාරසතානි පඤ්ච අග්ඝිකසතානි කරොථා''ති දාපෙති.

සක්කොපි දෙවරාජා විස්සකම්මදෙවපුත්තං ආමන්තෙත්වා – ''තාත ධම්මසෙනාපති පරිනිබ්බුතො, පඤ්ච කූටාගාරසතානි පඤ්ච අග්ඝිකසතානි ච මාපෙහී''ති ආහ. ඉති උපාසිකාය කාරිතානි ච විස්සකම්මෙන නිම්මිතානි ච සබ්බානිපි ද්වෙසහස්සානි අහෙසුං. තතො නගරමජ්ඣෙ සාරමයං මහාමණ්ඩපං කාරෙත්වා මණ්ඩපමජ්ඣෙ මහාකූටාගාරං ඨපෙත්වා සෙසානි පරිවාරසඞ්ඛෙපෙන ඨපෙත්වා සාධුකීළිකං ආරභිංසු. දෙවානං අන්තරෙ මනුස්සා, මනුස්සානං අන්තරෙ දෙවා අහෙසුං.

රෙවතී නාම එකා ථෙරස්ස උපට්ඨායිකා – ''අහං ථෙරස්ස පූජං කරිස්සාමී''ති සුවණ්ණපුප්ඵානං තයො කුම්භෙ කාරෙසි. ''ථෙරස්ස පූජං කරිස්සාමී''ති සක්කො දෙවරාජා අඩ්ඪතෙය්‍යකොටිනාටකෙහි පරිවාරිතො ඔතරි. ''සක්කො ඔතරතී''ති මහාජනො පච්ඡාමුඛො පටික්කමි. තත්ථ සාපි උපාසිකා පටික්කමමානා ගරුභාරත්තා එකමන්තං අපසක්කිතුං අසක්කොන්තී මනුස්සානං අන්තරෙ පති. මනුස්සා අපස්සන්තා තං මද්දිත්වා අගමිංසු. සා තත්ථෙව කාලං කත්වා තාවතිංසභවනෙ කනකවිමානෙ නිබ්බත්ති. නිබ්බත්තක්ඛණෙයෙවස්සා රතනක්ඛන්ධො විය තිගාවුතප්පමාණො අත්තභාවො අහොසි සට්ඨිසකටපූරප්පමාණඅලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතා අච්ඡරාසහස්සපරිවාරිතා. අථස්සා දිබ්බං සබ්බකායිකාදාසං පුරතො ඨපයිංසු . සා අත්තනො සිරිසම්පත්තිං දිස්වා – ''උළාරා අයං සම්පත්ති, කිං නු ඛො මෙ කම්මං කත''න්ති චින්තයමානා අද්දස – ''මයා සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ තීහි සුවණ්ණපුප්ඵකුම්භෙහි පූජා කතා, මහාජනො මං මද්දිත්වා ගතො, සාහං තත්ථ කාලං කත්වා ඉධූපපන්නා, ථෙරං නිස්සාය ලද්ධං ඉදානි පුඤ්ඤවිපාකං මනුස්සානං කථෙස්සාමී''ති සහ විමානෙනෙව ඔතරි.

මහාජනො දූරතොව දිස්වා – ''කිං නු ඛො ද්වෙ සූරියා උට්ඨිතා''ති? ඔලොකෙන්තො – ''විමානෙ ආගච්ඡන්තෙ කූටාගාරසණ්ඨානං පඤ්ඤායති, නායං සූරියො, විමානමෙතං එක''න්ති ආහ. තම්පි විමානං තාවදෙව ආගන්ත්වා ථෙරස්ස දාරුචිතකමත්ථකෙ වෙහාසං අට්ඨාසි. දෙවධීතා විමානං ආකාසෙයෙව ඨපෙත්වා පථවිං ඔතරි. මහාජනො – ''කා ත්වං, අය්‍යෙ''ති? පුච්ඡි. ''න මං තුම්හෙ ජානාථ, රෙවතී නාමාහං, තීහි සුවණ්ණපුප්ඵකුම්භෙහි ථෙරං පූජං කත්වා මනුස්සෙහි මද්දිතා කාලං කත්වා තාවතිංසභවනෙ නිබ්බත්තා, පස්සථ මෙ සිරිසම්පත්තිං, තුම්හෙපි දානි දානානි දෙථ, පුඤ්ඤානි කරොථා''ති කුසලකිරියාය වණ්ණං කථෙත්වා ථෙරස්ස චිතකං පදක්ඛිණං කත්වා වන්දිත්වා අත්තනො දෙවට්ඨානංයෙව ගතා.

මහාජනොපි සත්තාහං සාධුකීළිකං කීළිත්වා සබ්බගන්ධෙහි චිතකං අකාසි, චිතකා එකූනරතනසතිකා අහොසි. ථෙරස්ස සරීරං චිතකං ආරොපෙත්වා උසීරකලාපකෙහි ආලිම්පෙසුං. ආළාහනෙ සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං පවත්ති. අනුරුද්ධත්ථෙරො සබ්බගන්ධොදකෙන ථෙරස්ස චිතකං නිබ්බාපෙසි. චුන්දත්ථෙරො ධාතුයො පරිස්සාවනෙ පක්ඛිපිත්වා – ''න දානි මයා ඉධෙව සක්කා ඨාතුං, මය්හං ජෙට්ඨභාතිකස්ස ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පරිනිබ්බුතභාවං සම්මාසම්බුද්ධස්ස ආරොචෙස්සාමී''ති ධාතුපරිස්සාවනං ථෙරස්ස ච පත්තචීවරං ගහෙත්වා සාවත්ථිං අගමාසි. එකට්ඨානෙපි ච ද්වෙ රත්තියො අවසිත්වා සබ්බත්ථ එකරත්තිවාසෙනෙව සාවත්ථිං පාපුණි. තමත්ථං දස්සෙතුං **අථ ඛො චුන්දො සමණුද්දෙසො**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ **යෙනායස්මා ආනන්දො**ති යෙන අත්තනො උපජ්ඣායො ධම්මභණ්ඩාගාරිකො ආයස්මා ආනන්දො, තෙනුපසඞ්කමි. කස්මා පනෙස උජුකං සත්ථු සන්තිකං අගන්ත්වා ථෙරස්ස සන්තිකං අගමාසීති? සත්ථරි ච ථෙරෙ ච ගාරවෙන. ජෙතවනමහාවිහාරෙ පොක්ඛරණියං කිරස්ස න්හත්වා පච්චුත්තරිත්වා සුනිවත්ථසුපාරුතස්ස එතදහොසි – ''බුද්ධා නාම මහාපාසාණච්ඡත්තං විය ගරුනො, ඵණකතසප්ප සීහබ්‍යග්ඝමත්තවරවාරණාදයො විය ච දුරාසදා, න සක්කා මයා උජුකමෙව සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා කථෙතුං, කස්ස නු ඛො සන්තිකං ගන්තබ්බ''න්ති. තතො චින්තෙසි – ''උපජ්ඣායො මෙ ධම්මභණ්ඩාගාරිකො ජෙට්ඨභාතිකත්ථෙරස්ස උත්තමසහායො, තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තං ආදාය සත්ථාරා සද්ධිං කථෙස්සාමී''ති සත්ථරි චෙව ථෙරෙ ච ගාරවෙන උපසඞ්කමි.

ඉදමස්ස පත්තචීවරන්ති ''අයමස්ස පරිභොගපත්තො, ඉදං ධාතුපරිස්සාවන''න්ති එවං එකෙකං ආචික්ඛි. පාළියං පන ''ඉදමස්ස පත්තචීවර''න්ති එත්තකමෙව වුත්තං. **කථාපාභත**න්ති කථාමූලං. මූලඤ්හි **පාභත**න්ති වුච්චති. යථාහ –

''අප්පකෙනපි මෙධාවී, පාභතෙන විචක්ඛණො;
සමුට්ඨාපෙති අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම''න්ති. (ජා. 1.1.4);

භගවන්තං දස්සනායාති භගවන්තං දස්සනත්ථාය. කිං පනිමිනා භගවා න දිට්ඨපුබ්බොති? නො න දිට්ඨපුබ්බො. අයඤ්හි ආයස්මා දිවා නව වාරෙ, රත්තිං නව වාරෙති එකාහං අට්ඨාරස වාරෙ උපට්ඨානමෙව ගච්ඡති. දිවසස්ස පන සතවාරං වා සහස්සවාරං වා ගන්තුකාමො සමානොපි න අකාරණා ගච්ඡති, එකං පඤ්හද්වාරං ගහෙත්වාව ගච්ඡති. සො තංදිවසං තෙන කථාපාභතෙන ගන්තුකාමො එවමාහ. **ඉදමස්ස පත්තචීවරන්ති** ථෙරොපි – ‘‘ඉදං තස්ස පත්තචීවරං, ඉදඤ්ච ධාතුපරිස්සාවන’’න්ති පාටියෙක්කංයෙව දස්සෙත්වා ආචික්ඛි.

සත්ථා හත්ථං පසාරෙත්වා ධාතුපරිස්සාවනං ගහෙත්වා හත්ථතලෙ ඨපෙත්වා භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ‘‘යො සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පුරිමදිවසෙ අනෙකානි පාටිහාරියසතානි කත්වා පරිනිබ්බානං අනුජානාපෙසි, තස්ස ඉදානි ඉමා සඞ්ඛවණ්ණසන්නිභා ධාතුයොව පඤ්ඤායන්ති, කප්පසතසහස්සාධිකං අසඞ්ඛෙය්‍යං පූරිතපාරමී එස, භික්ඛවෙ, භික්ඛු, මයා පවත්තිතං ධම්මචක්කං අනුපවත්තකො එස භික්ඛු, පටිලද්ධදුතියආසනො එස භික්ඛු, පූරිතසාවකසන්නිපාතො එස භික්ඛු, ඨපෙත්වා මං දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු පඤ්ඤාය අසදිසො එස භික්ඛු, මහාපඤ්ඤො එස භික්ඛු, පුථුපඤ්ඤො හාසපඤ්ඤො ජවනපඤ්ඤො තික්ඛපඤ්ඤො නිබ්බෙධිකපඤ්ඤො එස භික්ඛු, අප්පිච්ඡො එස භික්ඛු, සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො ආරද්ධවීරියො චොදකො පාපගරහී එස භික්ඛු, පඤ්ච ජාතිසතානි පටිලද්ධමහාසම්පත්තියො පහාය පබ්බජිතො එස භික්ඛු, මම සාසනෙ පථවීසමඛන්තිකො එස භික්ඛු, ඡින්නවිසාණඋසභසදිසො එස භික්ඛු, චණ්ඩාලපුත්තසදිසනීචචිත්තො එස භික්ඛු. පස්සථ, භික්ඛවෙ, මහාපඤ්ඤස්ස ධාතුයො, පස්සථ, භික්ඛවෙ, පුථුපඤ්ඤස්ස හාසපඤ්ඤස්ස ජවනපඤ්ඤස්ස තික්ඛපඤ්ඤස්ස නිබ්බෙධිකපඤ්ඤස්ස අප්පිච්ඡස්ස සන්තුට්ඨස්ස පවිවිත්තස්ස අසංසට්ඨස්ස ආරද්ධවීරියස්ස , චොදකස්ස, පස්සථ, භික්ඛවෙ, පාපගරහිස්ස ධාතුයොති.

‘‘යො පබ්බජී ජාතිසතානි පඤ්ච,
පහාය කාමානි මනොරමානි;
තං වීතරාගං සුසමාහිතින්ද්‍රියං,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං.

‘‘ඛන්තිබලො පථවිසමො න කුප්පති,
න චාපි චිත්තස්ස වසෙන වත්තති;
අනුකම්පකො කාරුණිකො ච නිබ්බුතො,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං.

‘‘චණ්ඩාලපුත්තො යථා නගරං පවිට්ඨො,
නීචමනො චරති කළොපිහත්ථො;
තථා අයං විහරති සාරිපුත්තො,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්තං.

‘‘උසභො යථා ඡින්නවිසාණකො,
අහෙඨයන්තො චරති පුරන්තරෙ වනෙ;
තථා අයං විහරති සාරිපුත්තො,
පරිනිබ්බුතං වන්දථ සාරිපුත්ත’’න්ති.

ඉති භගවා පඤ්චහි ගාථාසතෙහි ථෙරස්ස වණ්ණං කථෙසි. යථා යථා භගවා ථෙරස්ස වණ්ණං කථෙසි, තථා තථා ආනන්දත්ථෙරො සන්ධාරෙතුං න සක්කොති, බිළාරමුඛෙ පක්ඛන්තකුක්කුටො විය පවෙධති. තෙනාහ **අපිච මෙ, භන්තෙ, මධුරකජාතො විය කායොති** සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. තත්ථ **මධුරකජාතොති**ආදීනං අත්ථො වුත්තොයෙව. ඉධ පන **ධම්මාති** උද්දෙසපරිපුච්ඡාධම්මා අධිප්පෙතා. තස්ස හි උද්දෙසපරිපුච්ඡාධම්මෙ අගහිතෙ වා ගහෙතුං, ගහිතෙ වා සජ්ඣායං කාතුං චිත්තං න පවත්තති. අථ සත්ථා පඤ්චපසාදවිචිත්‍රානි අක්ඛීනි උම්මීලෙත්වා ථෙරං ඔලොකෙන්තො ‘‘අස්සාසෙස්සාමි න’’න්ති අස්සාසෙන්තො **කිං නු ඛො තෙ, ආනන්ද, සාරිපුත්තොති**ආදිමාහ.

තත්ථ **සීලක්ඛන්ධන්ති** ලොකියලොකුත්තරසීලං. **සමාධිපඤ්ඤාසුපි** එසෙව නයො. **විමුත්ති** පන ලොකුත්තරාව. **විමුත්තිඤාණදස්සනං** පච්චවෙක්ඛණඤාණං, තං ලොකියමෙව. **ඔවාදකොති** ඔවාදදායකො. **ඔතිණ්ණොති** ඔතිණ්ණෙසු වත්ථූසු නානප්පකාරෙන ඔතරණසීලො. **විඤ්ඤාපකොති** ධම්මකථාකාලෙ අත්ථඤ්ච කාරණඤ්ච විඤ්ඤාපෙතා. **සන්දස්සකොති** ඛන්ධධාතුආයතනවසෙන තෙසං තෙසං ධම්මානං දස්සෙතා. **සමාදපකොති** ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා’’ති එවං ගණ්හාපකො. **සමුත්තෙජකොති** අබ්භුස්සාහකො. **සම්පහංසකොති** පටිලද්ධගුණෙහි මොදාපකො ජොතාපකො.

අකිලාසු ධම්මදෙසනායාති ධම්මදෙසනං ආරභිත්වා ‘‘සීසං වා මෙ රුජ්ජති, හදයං වා කුච්ඡි වා පිට්ඨී වා’’ති එවං ඔසක්කනාකාරවිරහිතො නික්කිලාසු විසාරදො එකස්සාපි ද්වින්නම්පි සීහවෙගෙනෙව පක්ඛන්දති. **අනුග්ගාහකො සබ්‍රහ්මචාරීනන්ති** පදස්ස අත්ථො ඛන්ධකවග්ගෙ විත්ථාරිතොව. **ධම්මොජං ධම්මභොගන්ති** උභයෙනපි ධම්මපරිභොගොව කථිතො. **ධම්මානුග්ගහන්ති** ධම්මෙන අනුග්ගහණං.

සත්ථා ‘‘අතිවිය අයං භික්ඛු කිලමතී’’ති පුන තං අස්සාසෙන්තො **නනු තං, ආනන්ද, මයා**තිආදිමාහ. තත්ථ **පියෙහි මනාපෙහී**ති මාතාපිතාභාතාභගිනිආදිකෙහි ජාතියා නානාභාවො, මරණෙන විනාභාවො, භවෙන අඤ්ඤථාභාවො. **තං කුතෙත්ථ, ආනන්ද, ලබ්භා**ති **තන්**ති තස්මා. යස්මා සබ්බෙහි පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො, තස්මා දස පාරමියො පූරෙත්වාපි සම්බොධිං පත්වාපි ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වාපි යමකපාටිහාරියං දස්සෙත්වාපි දෙවොරොහනං කත්වාපි යං තං ජාතං භූතං සඞ්ඛතං පලොකධම්මං, තං තථාගතස්සාපි සරීරං මා පලුජ්ජීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, රොදන්තෙනපි කන්දන්තෙනපි න සක්කා තං කාරණං ලද්ධුන්ති. **සො පලුජ්ජෙය්‍යා**ති සො භිජ්ජෙය්‍ය.

එවමෙව බොති එත්ථ යොජනසතුබ්බෙධො මහාජම්බුරුක්ඛො විය භික්ඛුසඞ්ඝො තස්ස දක්ඛිණදිසං ගතො පඤ්ඤාසයොජනිකො මහාඛන්ධො විය ධම්මසෙනාපති. තස්මිං මහාඛන්ධෙ භින්නෙ තතො පට්ඨාය අනුපුබ්බෙන වඩ්ඪිත්වා පුප්ඵඵලාදීහි තං ඨානං පූරෙතුං සමත්ථස්ස අඤ්ඤස්ස ඛන්ධස්ස අභාවො විය ථෙරෙ පරිනිබ්බුතෙ සොළසන්නං පඤ්ඤානං මත්ථකං පත්තස්ස අඤ්ඤස්ස දක්ඛිණාසනෙ නිසීදනසමත්ථස්ස සාරිපුත්තසදිසස්ස භික්ඛුනො අභාවො. තාය පරිභින්නාය සො රුක්ඛො විය භික්ඛුසඞ්ඝො ඛන්ධොත්වෙව ජාතොති වෙදිතබ්බො. **තස්මා**ති යස්මා සබ්බං සඞ්ඛතං පලොකධම්මං, තං මා පලුජ්ජීති න සක්කා ලද්ධුං, තස්මා.

4-5. උක්කචෙලසුත්තාදිවණ්ණනා

380-381. චතුත්ථෙ **අචිරපරිනිබ්බුතෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසූ**ති නචිරපරිනිබ්බුතෙසු ද්වීසු අග්ගසාවකෙසු. තෙසඤ්හි ධම්මසෙනාපති කත්තිකමාසපුණ්ණමාය පරිනිබ්බුතො, මහාමොග්ගල්ලානො තතො අඩ්ඪමාසං අතික්කම්ම අමාවසුපොසථෙ. සත්ථා ද්වීසු අග්ගසාවකෙසු පරිනිබ්බුතෙසු මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරො මහාමණ්ඩලෙ චාරිකං චරමානො අනුපුබ්බෙන උක්කචෙලනගරං පත්වා තත්ථ පිණ්ඩාය චරිත්වා ගඞ්ගාපිට්ඨෙ රජතපට්ටවණ්ණවාලිකාපුලිනෙ විහාසි. තෙන වුත්තං ‘‘අචිරපරිනිබ්බුතෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසූ’’ති. **යෙ මහන්තතරා ඛන්ධා තෙ පලුජ්ජෙය්‍යු**න්ති ඉධාපි යොජනසතුබ්බෙධො මහාජම්බුරුක්ඛො විය භික්ඛුසඞ්ඝො, තස්ස දක්ඛිණතො ච උත්තරතො ච ගතා පණ්ණාසයොජනිකා ද්වෙ මහාඛන්ධා විය ද්වෙ අග්ගසාවකාති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. පඤ්චමෙ **දිට්ඨී**ති කම්මස්සකදිට්ඨි.

6. උත්තියසුත්තවණ්ණනා

382. ඡට්ඨෙ **මච්චුධෙය්‍යස්ස පාර**න්ති තෙභූමකවට්ටස්ස පාරභූතං, නිබ්බානං.

8. බ්‍රහ්මසුත්තවණ්ණනා

384. අට්ඨමෙ **කායෙ වා භික්ඛූ**ති තස්මිං කාලෙ භික්ඛුයෙව නත්ථි, එවං සන්තෙපි යො සතිපට්ඨානෙ භාවෙති, සො කිලෙසභින්දනෙන භික්ඛුයෙවාති දස්සෙන්තො එවමාහ. **එකායන**න්ති එකමග්ගං. **ජාතික්ඛයන්තදස්සී**ති ජාතියා ඛයොති ච අන්තොති ච නිබ්බානං, තං පස්සතීති අත්ථො. **මග්ගං පජානාතී**ති එකායනසඞ්ඛාතං එකමග්ගභූතං මග්ගං පජානාති. එකායනමග්ගො වුච්චති පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගො, තං පජානාතීති අත්ථො.

9. සෙදකසුත්තවණ්ණනා

385. නවමෙ **සුම්භෙසූ**ති එවංනාමකෙ ජනපදෙ. **මෙදකථාලිකා**ති එවං ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමං. **මමං රක්ඛ, අහං තං රක්ඛිස්සාමී**ති එත්ථ අයං තස්ස ලද්ධි – ආචරියො උක්ඛිත්තවංසං සුග්ගහිතං අගණ්හන්තො, අන්තෙවාසිකෙන පක්ඛන්තපක්ඛන්තදිසං අගච්ඡන්තො, සබ්බකාලඤ්ච වංසග්ගං අනුල්ලොකෙන්තො අන්තෙවාසිකං න රක්ඛති නාම, එවං අරක්ඛිතො අන්තෙවාසිකො පතිත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණං හොති. වංසං පන සුග්ගහිතං ගණ්හන්තො, තෙන පක්ඛන්තපක්ඛන්තදිසං ගච්ඡන්තො, සබ්බකාලඤ්ච වංසග්ගං උල්ලොකෙන්තො තං රක්ඛති නාම. අන්තෙවාසිකොපි ඉතො චිතො ච පක්ඛන්දිත්වා මිගො විය කීළන්තො ආචරියං න රක්ඛති නාම. එවඤ්හි සති තිඛිණවංසකොටි ආචරියස්ස ගලවාටකෙ වා නලාටෙ වා ඨපිතා ඨිතට්ඨානං භින්දිත්වා ගච්ඡෙය්‍ය. ආචාරසම්පන්නතාය පන යතො වංසො නමති, තතො අනාමෙන්තො තං ආකඩ්ඪෙන්තො විය එකතොභාගියං කත්වා වාතූපත්ථම්භං ගාහාපෙත්වා සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා නිච්චලොව නිසීදන්තො ආචරියං රක්ඛති නාමාති.

ත්වං ආචරිය අත්තානං රක්ඛ, අහං අත්තානං රක්ඛිස්සාමීති එත්ථ අයමධිප්පායො – ආචරියො වංසං සුග්ගහිතං ගණ්හන්තො, අන්තෙවාසිකෙන පක්ඛන්තපක්ඛන්තදිසංගච්ඡන්තො , සබ්බකාලඤ්ච වංසග්ගං උල්ලොකෙන්තො, අත්තානමෙව රක්ඛති, න අන්තෙවාසිකං. අන්තෙවාසිකොපි කායම්පි එකතොභාගියං කත්වා වාතූපත්ථම්භං ගාහාපෙත්වා සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා නිච්චලොව නිසීදමානො අත්තානංයෙව රක්ඛති නාම, න ආචරියං.

සො තත්ථ ඤායොති යං මෙදකථාලිකා ආහ. සො තත්ථ ඤායො, සො උපායො, තං කාරණන්ති අත්ථො. **සතිපට්ඨානං සෙවිතබ්බ**න්ති චතුබ්බිධං සතිපට්ඨානං සෙවිතබ්බං. **ආසෙවනායා**ති කම්මට්ඨානාසෙවනාය. **එවං බො, භික්ඛවෙ, අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛතී**ති යො භික්ඛු කම්මාරාමතාදීනි පහාය රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙසු

මූලකම්මට්ඨානං ආසෙවන්තො භාවෙන්තො අරහත්තං පාපුණාති, අථ නං පරො දිස්වා – ‘‘භද්දකො වතායං, භික්ඛු, සම්මාපටිපන්නො’’ති තස්මිං චිත්තං පසාදෙත්වා සග්ගපරායණො හොති. අයං අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛති නාම.

ඛන්තියාති අධිවාසනඛන්තියා. **අවිහිංසායා**ති සපුබ්බභාගාය කරුණාය. **මෙත්තචිත්තතායා**ති සපුබ්බභාගාය මෙත්තාය. **අනුදයතායා**ති අනුවඩ්ඪියා, සපුබ්බභාගාය මුදිතායාති අත්ථො. **පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛතී**ති එත්ථ යො භික්ඛු රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානං ගතො තීසු බ්‍රහ්මවිහාරෙසු තිකචතුක්කජ්ඣානානි නිබ්බත්තෙත්වා ඣානං පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. අයං පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛති නාමාති වෙදිතබ්බො.

10. ජනපදකල්‍යාණීසුත්තවණ්ණනා

386. දසමෙ **ජනපදකල්‍යාණී**ති ජනපදම්හි කල්‍යාණී උත්තමා ඡසරීරදොසරහිතා පඤ්චකල්‍යාණසමන්නාගතා. සා හි යස්මා නාතිදීඝා නාතිරස්සා, නාතිකිසා නාතිථූලා, නාතිකාළා නාච්චොදාතා, අතික්කන්තා, මානුසවණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං, තස්මා ඡසරීරදොසරහිතා. ඡවිකල්‍යාණං, මංසකල්‍යාණං, න්හාරුකල්‍යාණං, අට්ඨිකල්‍යාණං, වයකල්‍යාණන්ති ඉමෙහි පන කල්‍යාණෙහි සමන්නාගතත්තා පඤ්චකල්‍යාණෙහි සමන්නාගතා නාම. තස්සා හි ආගන්තුකොභාසකිච්චං නත්ථි, අත්තනො සරීරොභාසෙනෙව ද්වාදසහත්ථට්ඨානෙ ආලොකං කරොති, පියඞ්ගුසාමා වා හොති, සුවණ්ණසාමා වා, අයමස්සා ඡවිකල්‍යාණතා. චත්තාරො පනස්සා හත්ථපාදා මුඛපරියොසානඤ්ච ලාඛාරසපරිකම්මකතං විය රත්තපවාළරත්තකම්බලසදිසං හොති, අයමස්සා මංසකල්‍යාණතා. වීසති පන නඛපත්තානි මංසතො අමුත්තට්ඨානෙ ලාඛාරසපූරිතානි විය, මුත්තට්ඨානෙ ඛීරධාරාසදිසානි, හොන්ති අයමස්සා න්හාරුකල්‍යාණකතා. ද්වත්තිංස දන්තා සුඵුසිතා සුධොතවජිරපන්ති විය ඛායන්ති, අයමස්සා අට්ඨිකල්‍යාණතා. වීසතිවස්සසතිකාපි පන සමානා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොති නිප්පලිතා, අයමස්සා වයකල්‍යාණතා.

පරමපාසාවිනීති එත්ථ පසවනං පසාවො, පවත්තීති අත්ථො. පසාවො එව පාසාවො. පරමො පාසාවො පරමපාසාවො, සො අස්සා අත්ථීති පරමපාසාවිනී. නච්චෙ ච ගීතෙ ච උත්තමපවත්ති සෙට්ඨකිරියා, උත්තමමෙව නච්චං නච්චති, ගීතං වා ගායතීති වුත්තං හොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව. ඉමෙසු පන ද්වීසු සුත්තෙසු පුබ්බභාගවිපස්සනාව කථිතාති.

නාලන්දවග්ගො දුතියො.

3. සීලට්ඨිතිවග්ගො

1-2. සීලසුත්තාදිවණ්ණනා

387-388. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ **සීලානී**ති චතුපාරිසුද්ධිසීලානි. දුතියෙ **උම්මඞ්ගො**ති පඤ්හමග්ගො පඤ්හගවෙසනං.

3-5. පරිහානසුත්තාදිවණ්ණනා

389-391. තතියෙ **පරිහානං හොතී**ති පුග්ගලවසෙන පරිහානං හොති. යො හි බුද්ධෙසු ධරන්තෙසුපි චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ න භාවෙති, තස්ස සද්ධම්මො අන්තරහිතො නාම හොති දෙවදත්තාදීනං විය. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ තස්ස පුග්ගලස්සෙව ධම්මන්තරධානං කථිතං. චතුත්ථපඤ්චමෙසු සබ්බං උත්තානමෙව.

6. පදෙසසුත්තවණ්ණනා

392. ඡට්ඨෙ **පදෙසං භාවිතත්තා**ති පදෙසතො භාවිතත්තා. චත්තාරො හි මග්ගෙ තීණි ච ඵලානි නිබ්බත්තෙන්තෙන සතිපට්ඨානා පදෙසං භාවිතා නාම හොන්ති.

7. සමත්තසුත්තවණ්ණනා

393. සත්තමෙ **සමත්තං භාවිතත්තා**ති සමත්තා භාවිතත්තා. අරහත්තඵලං උප්පාදෙන්තෙන හි සතිපට්ඨානා සමත්තං භාවිතා නාම හොන්ති.

8-10. ලොකසුත්තාදිවණ්ණනා

394-396. අට්ඨමෙ **මහාභිඤ්ඤතන්ති** ඡන්නං අභිඤ්ඤානං වසෙන වුත්තං. **සහස්සං ලොකං අභිජානාමීති** සතතවිහාරවසෙනෙව වුත්තං. ථෙරො කිර පාතොව උට්ඨාය මුඛං ධොවිත්වා සෙනාසනෙ නිසින්නො අතීතෙ කප්පසහස්සං, අනාගතෙ කප්පසහස්සං අනුස්සරති, පච්චුප්පන්නෙපි සහස්සං චක්කවාළානං තස්සාවජ්ජනස්ස ගතිං අනුබන්ධති. ඉති සො දිබ්බෙන චක්ඛුනා සහස්සං ලොකං අභිජානාති, අයමස්ස සතතවිහාරො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සීලට්ඨිතිවග්ගො තතියො.

4. අනනුස්සුතවග්ගවණ්ණනා

401-406. චතුත්ථවග්ගස්ස පඤ්චමෙ **විදිතා වෙදනාති** යා වෙදනා සම්මසිත්වා අරහත්තං පත්තො තාවස්ස විදිතා උප්පජ්ජන්ති, විදිතා උපට්ඨහන්ති, විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති නාම. යා ච පන පරිග්ගහිතෙසු වත්ථාරම්මණෙසු පවත්තා වෙදනා, තාපි විදිතා උප්පජ්ජන්ති, විදිතා උපට්ඨහන්ති, විදිතා අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති නාම. **විතක්කාදීසුපි** එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

අනනුස්සුතවග්ගො චතුත්ථො.

5. අමතවග්ගො

2. සමුදයසුත්තවණ්ණනා

408. පඤ්චමවග්ගස්ස දුතියෙ **ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයොති** ආහාරසමුදයෙන කායසමුදයො. එසෙව නයො සෙසෙසු. **මනසිකාරසමුදයාති** එත්ථ පන යොනිසොමනසිකාරසමුදයා බොජ්ඣඞ්ගධම්මානං සමුදයො, අයොනිසොමනසිකාරසමුදයා නීවරණධම්මානං. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ සාරම්මණසතිපට්ඨානා කථිතා.

4. සතිසුත්තවණ්ණනා

410. චතුත්ථං සුද්ධිකං කත්වා සමුදයෙ කථිතෙ බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන වුත්තං.

6. පාතිමොක්ඛසංවරසුත්තවණ්ණනා

412. ඡට්ඨෙ **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති** චතුන්නං සීලානං ජෙට්ඨකසීලං දස්සෙන්තො එවමාහ. තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො පනාහ – ''පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං, ඉතරානි තීණි සීලන්ති වුත්තට්ඨානං නාම නත්ථී''ති. වත්වා තං අනුජානන්තො ආහ – ''ඉන්ද්‍රියසංවරො නාම ඡද්වාරරක්ඛණමත්තමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙනෙව සමෙන පච්චයුප්පත්තිමත්තකං, පච්චයසන්නිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ඉදමත්ථන්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තකං. නිප්පරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො භින්නො, අයං ඡින්නසීසො විය පුරිසො හත්ථපාදෙ, සෙසානි රක්ඛිස්සතීති න වත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අයං අච්ඡින්නසීසො විය පුරිසො ජීවිතං, සෙසානි පුන පාකතිකානි කත්වා රක්ඛිතුම්පි සක්කොතී''ති. තස්මා පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං, තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන සංවුතොති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො, උපෙතො සමන්නාගතොති අත්ථො.

ආචාරගොචරසම්පන්නොති ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නො. **අණුමත්තෙසූති** අප්පමත්තකෙසු. **වජ්ජෙසූති** අකුසලධම්මෙසු. **භයදස්සාවීති** භයදස්සී. **සමාදායාති** සම්මා ආදියිත්වා. **සික්ඛස්සු සික්ඛාපදෙසූති** සික්ඛාපදෙසු තං තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්වා සික්ඛ, යං යං පන කිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු සික්ඛිතබ්බං කායිකං වා වාචසිකං වා, තං තං සබ්බං සම්මා ආදාය සික්ඛස්සූති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො. විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.14) වුත්තො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ පාතිමොක්ඛසංවරසීලමෙව කථිතං.

7. දුච්චරිතසුත්තවණ්ණනා

413. සත්තමෙ කායසුචරිතවචීසුචරිතානි පාතිමොක්ඛසංවරසීලං, මනොසුචරිතං ඉතරානි තීණි සීලානීති චතුපාරිසුද්ධිසීලං කථිතං හොති. ඉමිනා නයෙන පඤ්චසත්තනවදසසු කුසලකම්මපථෙසු පච්ඡිමාපි තයො සීලං හොතීති වෙදිතබ්බා. සෙසං උත්තානමෙවාති. ඡට්ඨසත්තමෙසු හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අමතවග්ගො පඤ්චමො.

සතිපට්ඨානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉන්ද්‍රියසංයුත්තං

1. සුද්ධිකවග්ගො

1. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

471. ඉන්ද්‍රියසංයුත්තස්ස පඨමෙ **සද්ධින්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රිය**න්ති ඉමානි තීණි චතුභූමකකුසලවිපාකෙසු චෙව කිරියාසු ච ලබ්භන්ති. **වීරියින්ද්‍රියසමාධින්ද්‍රියානි** චතුභූමකකුසලෙ අකුසලෙ විපාකෙ කිරියායාති සබ්බත්ථ ලබ්භන්ති. ඉති ඉදං සුත්තං චතුභූමකසබ්බසඞ්ගාහකධම්මපරිච්ඡෙදවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

7. දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

477. සත්තමෙ **සද්ධින්ද්‍රියං නප්පජානන්තීති** දුක්ඛසච්චවසෙන න පජානන්ති. **සද්ධින්ද්‍රියසමුදයං නප්පජානන්තීති** සමුදයසච්චවසෙන න පජානන්ති. එවං නිරොධං නිරොධසච්චවසෙන, පටිපදං මග්ගසච්චවසෙනාති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

සුක්කපක්ඛෙ පන අධිමොක්ඛවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සද්ධින්ද්‍රියසමුදයො හොති, පග්ගහවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා වීරියින්ද්‍රියසමුදයො, උපට්ඨානවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සතින්ද්‍රියසමුදයො, අවික්ඛෙපවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සමාධින්ද්‍රියසමුදයො, දස්සනවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා පඤ්ඤින්ද්‍රියසමුදයො හොති. තථා ඡන්දවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සද්ධින්ද්‍රියසමුදයො හොති, ඡන්දවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා වීරියසතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියසමුදයො හොති. මනසිකාරවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා සද්ධින්ද්‍රියසමුදයො හොති. මනසිකාරවසෙන ආවජ්ජනසමුදයා වීරියසතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියසමුදයො හොතීති එවම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමෙසු පටිපාටියා ඡසු සුත්තෙසු චතුසච්චමෙව කථිතං.

8. දට්ඨබ්බසුත්තවණ්ණනා

478. අට්ඨමෙ **කත්ථ ච, භික්ඛවෙ, සද්ධින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං, චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසූ**තිආදි ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සවිසයෙ ජෙට්ඨකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. යථා හි චත්තාරො සෙට්ඨිපුත්තා රාජාති රාජපඤ්චමෙසු සහායෙසු ‘‘නක්ඛත්තං කීළිස්සාමා’’ති වීථිං ඔතිණ්ණෙසු එකස්ස සෙට්ඨිපුත්තස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව – ‘‘ඉමෙසං ඛාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ගන්ධමාලාලඞ්කාරාදීනි දෙථා’’ති ගෙහෙ විචාරෙති. දුතියස්ස, තතියස්ස, චතුත්ථස්ස ගෙහං ගතකාලෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව – ‘‘ඉමෙසං ඛාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ගන්ධමාලාලඞ්කාරාදීනි දෙථා’’ති ගෙහෙ විචාරෙති. අථ සබ්බපච්ඡා රඤ්ඤො ගෙහං ගතකාලෙ කිඤ්චාපි රාජා සබ්බත්ථ ඉස්සරො, ඉමස්මිං පන කාලෙ අත්තනො ගෙහෙයෙව – ‘‘ඉමෙසං ඛාදනීයං භොජනීයං දෙථ, ගන්ධමාලාලඞ්කාරාදීනි දෙථා’’ති ගෙහෙ විචාරෙති. එවමෙව සද්ධාපඤ්චමකෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු තෙසු සහායෙසු එකතො වීථිං ඔතරන්තෙසු විය එකාරම්මණෙ උප්පජ්ජමානෙසුපි යථා පඨමස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සොතාපත්තියඞ්ගානි පත්වා අධිමොක්ඛලක්ඛණං සද්ධින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. යථා දුතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සම්මප්පධානානි පත්වා පග්ගහලක්ඛණං වීරියින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. යථා තතියස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං සතිපට්ඨානානි පත්වා උපට්ඨානලක්ඛණං සතින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. යථා චතුත්ථස්ස ගෙහෙ ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, ගෙහසාමිකොව විචාරෙති, එවං ඣානවිමොක්ඛෙ පත්වා අවික්ඛෙපලක්ඛණං සමාධින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්ති. සබ්බපච්ඡා රඤ්ඤො ගෙහං ගතකාලෙ පන යථා ඉතරෙ චත්තාරො තුණ්හී නිසීදන්ති, රාජාව ගෙහෙ විචාරෙති, එවමෙව අරියසච්චානි පත්වා පජානනලක්ඛණං පඤ්ඤින්ද්‍රියමෙව ජෙට්ඨකං හොති පුබ්බඞ්ගමං, සෙසානි තදන්වයානි හොන්තීති.

9-10. පඨමවිභඞ්ගසුත්තාදිවණ්ණනා

479-480. නවමෙ **සතිනෙපක්කෙනාති** එත්ථ නිපකස්ස භාවො නෙපක්කං, පඤ්ඤායෙතං නාමං. කස්මා පන සතිභාජනෙ පඤ්ඤා වුත්තාති? සතියා බලවභාවදස්සනත්ථං. බලවසති හි ඉධ අධිප්පෙතා. සා ච පඤ්ඤාසම්පයුත්තාව බලවතී හොති, න විප්පයුත්තාති පඤ්ඤාසම්පයුත්තසතිං දස්සෙන්තො එවමාහ. **චිරකතන්ති** චිරකාලං කතං දානං වා සීලං වා උපොසථකම්මං වා. **චිරභාසිතන්ති** ‘‘අසුකස්මිං ඨානෙ අසුකං නාම භාසිත’’න්ති එවං චිරකාලෙ භාසිතං. **වොස්සග්ගාරම්මණං කත්වාති** නිබ්බානාරම්මණං කත්වා. **උදයත්ථගාමිනියාති** උදයඤ්ච අත්ථඤ්ච ගච්ඡන්තියා, උදයබ්බයපරිග්ගහිකායාති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ සද්ධාසතිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි පුබ්බභාගානි, වීරියින්ද්‍රියං මිස්සකං, සමාධින්ද්‍රියං නිබ්බත්තිතලොකුත්තරමෙව කථිතං. දසමෙපි අයමෙව ධම්මපරිච්ඡෙදොති.

සුද්ධිකවග්ගො පඨමො.

2. මුදුතරවග්ගො

1. පටිලාභසුත්තවණ්ණනා

481. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **සම්මප්පධානෙ ආරබ්භාති** සම්මප්පධානෙ පටිච්ච, සම්මප්පධානෙ භාවෙන්තොති අත්ථො. **සතින්ද්‍රියෙපි** එසෙව නයො.

2. පඨමසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

482. දුතියෙ **තතොති** විපස්සනාමග්ගඵලවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. **සමත්තානි** හි පරිපුණ්ණානි පඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති. **තතො මුදුතරෙහීති** තෙහි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි අනාගාමිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි සකදාගාමිමග්ගස්ස, තතො මුදුතරානි සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි ධම්මානුසාරිමග්ගස්ස, තතො මුදුතරානි සද්ධානුසාරිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති.

තථා සමත්තානි පරිපුණ්ණානි පඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තමග්ගින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි අනාගාමිමග්ගින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි සකදාගාමිමග්ගින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි සොතාපත්තිමග්ගින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි ධම්මානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි සද්ධානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති.

සමත්තානි පරිපුණ්ණානි පඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තඵලින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි අනාගාමිඵලින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි සකදාගාමිඵලින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි සොතාපත්තිඵලින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති. ධම්මානුසාරිසද්ධානුසාරිනො පන ද්වෙපි සොතාපත්තිමග්ගට්ඨපුග්ගලා, මග්ගට්ඨපුග්ගලවසෙන නෙසං නානත්තං ජාතන්ති ආගමනෙනපි මග්ගෙනපි. සද්ධානුසාරී පුග්ගලො හි උද්දිසාපෙන්තො පරිපුච්ඡන්තො අනුපුබ්බෙන මග්ගං පාපුණාති, ධම්මානුසාරී එකෙන වා ද්වීහි වා සවනෙහි. එවං තාව නෙසං ආගමනෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

ධම්මානුසාරිස්ස පන මග්ගො තික්ඛො හොති, සූරං ඤාණං වහති, අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන කිලෙසෙ ඡින්දති කදලික්ඛන්ධං විය තිඛිණා අසිධාරා. සද්ධානුසාරිස්ස න තස්ස විය මග්ගො තික්ඛො හොති, න සූරං ඤාණං වහති, සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලෙසෙ ඡින්දති කදලික්ඛන්ධං විය අතිඛිණා අසිධාරා. කිලෙසක්ඛයෙ පන තෙසං නානත්තං නත්ථි. අවසෙසා ච කිලෙසා ඛීයන්ති.

3. දුතියසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

483. තතියෙ **තතොති** ඵලවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. සමත්තානි හි පරිපුණ්ණානි පඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තඵලින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, අරහත්තඵලෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො අරහා නාම හොති. අරහත්තඵලතො මුදුතරානි අනාගාමිඵලින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි සකදාගාමිඵලින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි සොතාපත්තිඵලින්ද්‍රියානි, සොතාපත්තිඵලෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො සොතාපන්නො නාම හොති. **ඉන්ද්‍රියවෙමත්තතා ඵලවෙමත්තතා හොතීති** ඉන්ද්‍රියනානත්තෙන ඵලනානත්තං, ඵලනානත්තෙන පුග්ගලනානත්තන්ති.

4. තතියසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

484. චතුත්ථෙ **පරිපූරං පරිපූරකාරී ආරාධෙතීති** පරිපූරං අරහත්තමග්ගං කරොන්තො අරහත්තඵලං ආරාධෙති. **පදෙසං පදෙසකාරීති** අවසෙසෙ තයො පදෙසමග්ගෙ කරොන්තො පදෙසං ඵලත්තයමත්තමෙව ආරාධෙති. ඉති ඉමෙසු චතූසුපි සුත්තෙසු මිස්සකානෙව ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි.

5-7. පඨමවිත්ථාරසුත්තාදිවණ්ණනා

485-487. පඤ්චමෙ **තතො මුදුතරෙහීති** විපස්සනාවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. පරිපුණ්ණානි හි පඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි හොන්ති, තතො මුදුතරානි අන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි උපහච්චපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උද්ධංසොතඅකනිට්ඨගාමිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති.

ඉමස්මිං පන ඨානෙ අරහත්තමග්ගෙයෙව ඨත්වා පඤ්ච නිස්සක්කානි නීහරිතබ්බානි. අරහත්තමග්ගස්ස හි විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි පඨමඅන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි දුතියඅන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි තතියඅන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උපහච්චපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උද්ධංසොතඅකනිට්ඨගාමිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි. අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනොපි එතෙව පඤ්ච ජනා.

ඉදානි තීණි නිස්සක්කානි. සකදාගාමිමග්ගස්ස හි ඉන්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි සොතාපත්තිමග්ගින්ද්‍රියානි, සොතාපත්තිමග්ගෙයෙව ඉන්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි ධම්මානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියානි. තෙහිපි මුදුතරානි සද්ධානුසාරිමග්ගින්ද්‍රියානි. ඡට්ඨසත්තමානි වුත්තනයානෙව. ඉමෙසු පන තීසුපි සුත්තෙසු පුබ්බභාගවිපස්සනින්ද්‍රියානෙව කථිතානි.

8. පටිපන්නසුත්තවණ්ණනා

488. අට්ඨමෙ **තතො මුදුතරෙහීති** මග්ගඵලවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. තං පාළියං වුත්තමෙව. **බාහිරොති** ඉමෙහි අට්ඨහි පුග්ගලෙහි බහිභූතො. **පුථුජ්ජනපක්ඛෙ ඨිතොති** පුථුජ්ජනකොට්ඨාසෙ ඨිතො. ඉමස්මිං සුත්තෙ ලොකුත්තරානෙව ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි.

9-10. සම්පන්නසුත්තාදිවණ්ණනා

489-490. නවමෙ **ඉන්ද්‍රියසම්පන්නොති** පරිපුණ්ණින්ද්‍රියො. දසමං උත්තානමෙව. ඉමස්මිං සුත්තද්වයෙ මිස්සකානි ඉන්ද්‍රියානි කථිතානීති.

මුදුතරවග්ගො දුතියො.

3. ඡළින්ද්‍රියවග්ගො

2. ජීවිතින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

492. තතියවග්ගස්ස දුතියෙ **ඉත්ථින්ද්‍රියන්ති**ආදීසු ඉත්ථිභාවෙ ඉන්දට්ඨං කරොතීති **ඉත්ථින්ද්‍රියං**. පුරිසභාවෙ ඉන්දට්ඨං කරොතීති **පුරිසින්ද්‍රියං**. ජීවිතෙ ඉන්දට්ඨං කරොතීති **ජීවිතින්ද්‍රියං**. අත්ථුප්පත්තිකං කිරෙතං සුත්තං. සඞ්ඝමජ්ඣස්මිඤ්හි ''කති නු ඛො වට්ටින්ද්‍රියානී''ති කථා උදපාදි, අථ භගවා වට්ටින්ද්‍රියානි දස්සෙන්තො **තීණිමානි භික්ඛවෙ**තිආදිමාහ.

3. අඤ්ඤින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

493. තතියෙ **අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියන්ති** ''අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අජානිතපුබ්බං ධම්මං ජානිස්සාමී''ති පටිපන්නස්ස සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. **අඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති** තෙසංයෙව ඤාතධම්මානං ආජානනාකාරෙන සොතාපත්තිඵලාදීසු ඡසු ඨානෙසු උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. **අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියන්ති** අඤ්ඤාතාවීසු අරහත්තඵලධම්මෙසු උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. තත්ථ තත්ථ තෙන තෙනාකාරෙන උප්පන්නස්ස ඤාණස්සෙවෙතං අධිවචනං. ඉදම්පි සුත්තං අත්ථුප්පත්තිකමෙව. සඞ්ඝමජ්ඣස්මිඤ්හි ''කති නු ඛො ලොකුත්තරින්ද්‍රියානී''ති කථා උදපාදි, අථ භගවා තානි දස්සෙන්තො **තීණිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානී**තිආදිමාහ.

4. එකබීජීසුත්තවණ්ණනා

494. චතුත්ථෙ **තතො මුදුතරෙහීති** විපස්සනතො නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං. සමත්තානි හි පඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති, තතො මුදුතරානි අන්තරාපරිනිබ්බායිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි, තතො මුදුතරානි උපහච්චපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස, තතො මුදුතරානි උද්ධංසොතඅකනිට්ඨගාමිස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම. ඉධාපි පුරිමනයෙනෙව අරහත්තමග්ගෙ ඨත්වා පඤ්ච නිස්සක්කානි නීහරිතබ්බානි.

යථා පන පුරිමනයෙ සකදාගාමිමග්ගෙ ඨත්වා තීණි නිස්සක්කානි, එවමිධ පඤ්ච නීහරිතබ්බානි. සකදාගාමිමග්ගස්ස හි විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි, සොතාපත්තිමග්ගස්ස ච තෙහි විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරානි එකබීජිආදීනං මග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි.

එත්ථ ච **එකබීජී**තිආදීසු යො සොතාපන්නො හුත්වා එකමෙව අත්තභාවං ජනෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, අයං **එකබීජී** නාම. යථාහ ''කතමො ච පුග්ගලො එකබීජී, ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා

සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සො එකඤ්ඤෙව මානුසකං භවං සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො එකබීජී''ති (පු. ප. 33).

යො පන ද්වෙ තයො භවෙ සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං **කොලංකොලො** නාම. යථාහ ''කතමො ච පුග්ගලො කොලංකොලො. ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සො ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො කොලංකොලො''ති (පු. ප. 32). තත්ථ කුලානීති භවා වෙදිතබ්බා. ''ද්වෙ වා තීණි වා''ති ඉදං දෙසනාමත්තමෙව, යාව ඡට්ඨභවා සංසරන්තො පන කොලංකොලොව හොති.

යස්ස සත්තක්ඛත්තුං පරමා උපපත්ති, අට්ඨමං භවං නාදියති, අයං **සත්තක්ඛත්තුපරමො** නාම. යථාහ ''කතමො ච පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො. ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සො සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙ ච මනුස්සෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො''ති (පු. ප. 31).

භගවතා ගහිතනාමවසෙනෙව චෙතානි තෙසං නාමානි. ''එත්තකඤ්හි ඨානං ගතො එකබීජී නාම හොති, එත්තකං කොලංකොලො, එත්තකං සත්තක්ඛත්තුපරමො''ති භගවතා එතෙසං නාමං ගහිතං. නියමතො පන ''අයං එකබීජී, අයං කොලංකොලො, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමො''ති නත්ථි.

කො පන නෙසං එතං පභෙදං නියමෙතීති? කෙචි පන ථෙරා ''පුබ්බහෙතු නියමෙතී''ති වදන්ති, කෙචි ''පඨමමග්ගො'', කෙචි ''උපරිම තයො මග්ගා'', කෙචි ''තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා''ති. තත්ථ ''පුබ්බහෙතු නියමෙතී''ති වාදෙ පඨමමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාම හොති, උපරි තයො මග්ගා අනුපනිස්සයා උප්පන්නාති වචනං ආපජ්ජති. ''පඨමමග්ගො නියමෙතී''ති වාදෙ උපරි තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. ''උපරි තයො මග්ගා නියමෙන්තී''ති වාදෙ පඨමමග්ගෙ අනුප්පන්නෙව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නාති ආපජ්ජති. ''තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා නියමෙතී''ති වාදො පන යුජ්ජති. සචෙ හි උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා බලවතී හොති, එකබීජී නාම හොති, තතො මන්දතරාය කොලංකොලො, තතො මන්දතරාය සත්තක්ඛත්තුපරමොති.

එකච්චො හි සොතාපන්නො වට්ටජ්ඣාසයො හොති වට්ටාභිරතො පුනප්පුනං වට්ටස්මිංයෙව විචරති සන්දිස්සති. අනාථපිණ්ඩිකො සෙට්ඨි, විසාඛා උපාසිකා, චූළරථමහාරථා දෙවපුත්තා, අනෙකවණ්ණො දෙවපුත්තො, සක්කො දෙවරාජා, නාගදත්තො දෙවපුත්තොති ඉමෙ හි එත්තකා ජනා වට්ටජ්ඣාසයා වට්ටාභිරතා ආදිතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨෙ ඨත්වා පරිනිබ්බායිස්සන්ති , ඉමෙ ඉධ න ගහිතා. න කෙවලඤ්චිමෙ, යොපි මනුස්සෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, යොපි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො දෙවෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං අපරාපරං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, ඉමෙපි ඉධ න ගහිතා. කාලෙන දෙවෙ, කාලෙන මනුස්සෙ සංසරිත්වා පන අරහත්තං පාපුණන්තොව ඉධ ගහිතො. තස්මා සත්තක්ඛත්තුපරමොති ඉදං ඉධට්ඨකවොකිණ්ණසුක්ඛවිපස්සකස්ස නාමං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

ධම්මානුසාරී සද්ධානුසාරීති එත්ථ පන ඉමස්මිං සාසනෙ ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙන්තස්ස ද්වෙ ධුරානි, ද්වෙ සීසානි, ද්වෙ අභිනිවෙසා – සද්ධාධුරං, පඤ්ඤාධුරං , සද්ධාසීසං, පඤ්ඤාසීසං, සද්ධාභිනිවෙසො, පඤ්ඤාභිනිවෙසොති. තත්ථ යො භික්ඛු ''සචෙ සද්ධාය සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග''න්ති සද්ධං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො මග්ගක්ඛණෙ සද්ධානුසාරී නාම හොති. ඵලක්ඛණෙ පන සද්ධාවිමුත්තො නාම හුත්වා එකබීජී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමොති තිවිධො හොති. තත්ථ එකෙකො දුක්ඛාපටිපදාදිවසෙන චතුබ්බිධභාවං ආපජ්ජතීති සද්ධාධුරෙන ද්වාදස ජනා හොන්ති.

යො පන ''සචෙ පඤ්ඤාය සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග''න්ති පඤ්ඤං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො මග්ගක්ඛණෙ ධම්මානුසාරී නාම හොති. ඵලක්ඛණෙ පන පඤ්ඤාවිමුත්තො නාම හුත්වා එකබීජීආදිභෙදෙන ද්වාදසභෙදොව හොති. එවං ද්වෙ මග්ගට්ඨා ඵලක්ඛණෙ චතුවීසති සොතාපන්නා හොන්තීති.

තිපිටකතිස්සත්ථෙරො කිර ''තීණි පිටකානි සොධෙස්සාමී''ති පරතීරං ගතො. තං එකො කුටුම්බිකො චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨාසි, ථෙරො ආගමනකාලෙ ''ගච්ඡාමි උපාසකා''ති ආහ. ''කහං භන්තෙ''ති? ''අම්හාකං ආචරියුපජ්ඣායානං සන්තික''න්ති. ''න සක්කා, භන්තෙ, මයා ගන්තුං, භද්දන්තං පන නිස්සාය මයා සාසනස්ස ගුණො ඤාතො, තුම්හාකං පරම්මුඛා කීදිසං භික්ඛුං උපසඞ්කමාමී''ති? අථ නං ථෙරො ආහ – ''යො භික්ඛු චතුවීසති සොතාපන්නෙ ද්වාදස සකදාගාමී අට්ඨචත්තාලීස අනාගාමී ද්වාදස අරහන්තෙ දස්සෙත්වා ධම්මකථං කථෙතුං සක්කොති, එවරූපං භික්ඛුං උපට්ඨාතුං වට්ටතී''ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ විපස්සනා කථිතාති.

5-10. සුද්ධකසුත්තාදිවණ්ණනා

495-500. පඤ්චමෙ චක්ඛු ච තං චක්ඛුද්වාරෙ නිබ්බත්තානං ධම්මානං ආධිපතෙය්‍යසඞ්ඛාතෙන ඉන්දට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියඤ්චාති **චක්ඛුන්ද්‍රියං. සොතින්ද්‍රියාදීසුපි** එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව. ඉමස්මිං වග්ගෙ පඨමසුත්තඤ්චෙව ඡට්ඨාදීනි ච පඤ්චාති ඡ සුත්තානි චතුසච්චවසෙන කථිතානීති.

ඡළින්ද්‍රියවග්ගො තතියො.

4. සුඛින්ද්‍රියවග්ගො

1-5. සුද්ධිකසුත්තාදිවණ්ණනා

501-505. චතුත්ථවග්ගස්ස පඨමෙ සුඛඤ්ච තං සහජාතානං ආධිපතෙය්‍යසඞ්ඛාතෙන ඉන්දට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියඤ්චාති **සුඛින්ද්‍රියං. දුක්ඛින්ද්‍රියාදීසුපි** එසෙව නයො. එත්ථ ච සුඛින්ද්‍රියදුක්ඛින්ද්‍රියදොමනස්සින්ද්‍රියානි කාමාවචරානෙව, සොමනස්සින්ද්‍රියං ඨපෙත්වා අරූපාවචරං සෙසං තෙභූමකං, උපෙක්ඛින්ද්‍රියං චතුභූමකං. දුතියාදීනි චත්තාරි චතුසච්චවසෙනෙව කථිතානි.

6. පඨමවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

506. ඡට්ඨෙ **කායිකන්ති** කායපසාදවත්ථුකං. **සුඛන්ති** අයමස්ස සරූපනිද්දෙසො. **සාතන්ති** තස්සෙව වෙවචනං, මධුරන්ති වුත්තං හොති. **කායසම්ඵස්සජන්ති** කායසම්ඵස්සතො ජාතං. **සුඛං සාතන්ති** වුත්තනයමෙව. **වෙදයිතන්ති** අයමස්ස සබ්බවෙදනාසාධාරණො අඤ්ඤධම්මවිසිට්ඨො සභාවනිද්දෙසො. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **කායිකං වා චෙතසිකං වාති** එත්ථ පන චක්ඛාදයො චත්තාරො පසාදකායෙ වත්ථුං කත්වා උප්පත්තිවසෙන කායිකන්ති වුත්තං. කායපසාදවත්ථුකං පන අදුක්ඛමසුඛං නාම නත්ථි.

9. කට්ඨොපමසුත්තවණ්ණනා

509. නවමෙ **ද්වින්නං කට්ඨානන්ති** ද්වින්නං අරණීනං. **සඞ්ඝට්ටනසමොධානාති** සඞ්ඝට්ටනෙන චෙව සමොධානෙන ච. **උස්මාති** උසුමාකාරො. **තෙජොති** අග්ගිධූමො. එත්ථ ච අධරාරණී විය වත්ථාරම්මණං, උත්තරාරණී විය ඵස්සො, සඞ්ඝට්ටො විය ඵස්සසඞ්ඝට්ටනං, අග්ගි විය වෙදනා දට්ඨබ්බා. වත්ථාරම්මණං වා උත්තරාරණී විය, ඵස්සො අධරාරණී විය දට්ඨබ්බො.

10. උප්පටිපාටිකසුත්තවණ්ණනා

510. දසමං යථාධම්මරසෙන පටිපාටියා වුත්තම්පි ඉමස්මිං ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගෙ සෙසසුත්තානි විය අදෙසිතත්තා උප්පටිපාටිකසුත්තං නාමාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ **නිමිත්තන්ති**ආදීනි සබ්බානි පච්චයවෙවචනානෙව. **දුක්ඛින්ද්‍රියඤ්ච පජානාතීති** දුක්ඛසච්චවසෙනෙව පජානාති. **දුක්ඛින්ද්‍රියසමුදයන්ති** කණ්ටකෙන වා විද්ධස්ස මඞ්කුලෙන වා දට්ඨස්ස පච්චත්ථරණෙ වා වලියා වුට්ඨස්ස දුක්ඛසහගතං කායවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති, තං එතස්ස සමුදයොති පජානාති.

පරතො **දොමනස්සින්ද්‍රියසමුදයන්ති**ආදීසුපි තෙසං තෙසං කාරණවසෙනෙව සමුදයො වෙදිතබ්බො. පත්තචීවරාදීනං වා හි සඞ්ඛාරානං සද්ධිවිහාරිකාදීනං වා සත්තානං විනාසෙන දොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති තෙසං විනාසං තස්ස සමුදයොති පජානාති. සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා වරසයනෙ නිපන්නස්ස හත්ථපාදසම්බාහනතාලවණ්ටවාතාදිසම්ඵස්සෙන සුඛින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තං ඵස්සං තස්ස සමුදයොති පජානාති. වුත්තප්පකාරානං පන සත්තසඞ්ඛාරානං මනාපානං පටිලාභවසෙන සොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තං පටිලාභං තස්ස සමුදයොති පජානාති. මජ්ඣත්තාකාරෙන පන උපෙක්ඛින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තං සත්තසඞ්ඛාරෙසු මජ්ඣත්තාකාරං තස්ස සමුදයොති පජානාති.

කත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති, ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහීතිආදීසු පන අයං එකතොව විනිච්ඡයකථා – දුක්ඛින්ද්‍රියඤ්හි පඨමජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති පහීනං හොති, දොමනස්සාදීනි දුතියජ්ඣානාදීනං. එවං සන්තෙපි තෙසං අතිසයනිරොධත්තා අයං ඣානෙසුයෙව නිරොධො වුත්තො. අතිසයනිරොධො හි තෙසං පඨමජ්ඣානාදීසු, න නිරොධොයෙව, නිරොධොයෙව පන උපචාරක්ඛණෙ, නාතිසයනිරොධො. තථා හි නානාවජ්ජනෙ පඨමජ්ඣානුපචාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛින්ද්‍රියස්ස ඩංසමකසාදිසම්ඵස්සෙන වා විසමාසනුපතාපෙන වා සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව අන්තොඅප්පනායං. උපචාරෙ වා නිරුද්ධම්පෙතං න සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා. අන්තොඅප්පනායං පන පීතිඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොති, සුඛොක්කන්තකායස්ස ච සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති දුක්ඛින්ද්‍රියං පටිපක්ඛෙන විහතත්තා. නානාවජ්ජනෙයෙව ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙ පහීනස්ස දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාරපච්චයෙපි කායකිලමථෙ චිත්තුපඝාතෙ ච සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරාභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති. යත්ථ පන උප්පජ්ජති, තත්ථ විතක්කවිචාරභාවෙ, අප්පහීනා එව ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙ විතක්කවිචාරාති තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති. න ත්වෙව දුතියජ්ඣානෙ පහීනපච්චයත්තා. තථා

තතියජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි සුඛින්ද්‍රියස්ස පීතිසමුට්ඨානපණීතරූපඵුට්ඨකායස්ස සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව තතියජ්ඣානෙ. තතියජ්ඣානෙ හි සුඛස්ස පච්චයභූතා පීති සබ්බසො නිරුද්ධා. තථා චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි සොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ආසන්නත්තා අප්පනාප්පත්තාය උපෙක්ඛාය අභාවෙන සම්මා අනතික්කන්තත්තා ච සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව චතුත්ථජ්ඣානෙ. තස්මා ''එත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී''ති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගහණං කතං.

යං පනෙත්ථ **තදත්ථාය චිත්තං උපසංහරතීති** වුත්තං, තත්ථ අලාභී සමානො උප්පාදනත්ථාය චිත්තං උපසංහරති, ලාභී සමානො සමාපජ්ජනත්ථායාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමෙසු ද්වීසුපි සුත්තෙසු සම්මසනවාරොව කථිතොති.

සුඛින්ද්‍රියවග්ගො චතුත්ථො.

5. ජරාවග්ගො

1. ජරාධම්මසුත්තවණ්ණනා

511. පඤ්චමවග්ගස්ස පඨමෙ **පච්ඡාතපෙති** පාසාදච්ඡායාය පුරත්ථිමදිසං පටිච්ඡන්නත්තා පාසාදස්ස පච්ඡිමදිසාභාගෙ ආතපො හොති, තස්මිං ඨානෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නොති අත්ථො . **පිට්ඨිං ඔතාපයමානොති** යස්මා සම්මාසම්බුද්ධස්සපි උපාදින්නකසරීරෙ උණ්හකාලෙ උණ්හං හොති, සීතකාලෙ සීතං, අයඤ්ච හිමපාතසීතසමයො. තස්මා මහාචීවරං ඔතාරෙත්වා සූරියරස්මීහි පිට්ඨිං ඔතාපයමානො නිසීදි.

කිං පන බුද්ධරස්මියො මද්දිත්වා සූරියරස්මි අන්තො පවිසිතුං සක්කොතීති? න සක්කොති. එවං සන්තෙ කිං තාපෙතීති? රස්මිතෙජං. යථෙව හි ඨිතමජ්ඣන්හිකෙ පරිමණ්ඩලාය ඡායාය රුක්ඛමූලෙ නිසින්නස්ස කිඤ්චාපි සූරියරස්මියො සරීරං න ඵුසන්ති, සබ්බදිසාසු පන තෙජො ඵරති, අග්ගිජාලාහි පරික්ඛිත්තො විය හොති, එවං සූරියරස්මීසු බුද්ධරස්මියො මද්දිත්වා අන්තො පවිසිතුං අසක්කුණන්තීසුපි සත්ථා තෙජං තාපෙන්තො නිසින්නොති වෙදිතබ්බො.

අනොමජ්ජන්තොති පිට්ඨිපරිකම්මකරණවසෙන අනුමජ්ජන්තො. **අච්ඡරියං භන්තෙති** ථෙරො භගවතො පිට්ඨිතො මහාචීවරං ඔතාරෙත්වා නිසින්නස්ස ද්වින්නං අංසකූටානං අන්තරෙ සුවණ්ණාවට්ටං විය කෙසග්ගප්පමාණං වලියාවට්ටං දිස්වා – ''එවරූපෙපි නාම සරීරෙ ජරා පඤ්ඤායතී''ති සඤ්ජාතසංවෙගො ජරං ගරහන්තො එවමාහ. ගරහනච්ඡරියං නාම කිරෙතං.

න චෙවං දානි, භන්තෙ, භගවතො තාව පරිසුද්ධොති යථා පකතියා ඡවිවණ්ණො පරිසුද්ධො, න එවමෙතරහීති දීපෙන්තො එවමාහ. තථාගතස්ස හි දහරකාලෙ සඞ්කුසතසමබ්භාහතං උසභචම්මං විය විහතවලිකො කායො හොති, තස්මිං ඨපිතො හත්ථො හස්සතෙව, න සන්තිට්ඨති, තෙලපුඤ්ජනාකාරප්පත්තො විය හොති. මහල්ලකකාලෙ පන සිරාජාලා මිලායන්ති, සන්ධිපබ්බානි සිථිලානි හොන්ති, මංසං අට්ඨිතො මුච්චිත්වා සිථිලභාවං ආපජ්ජිත්වා තත්ථ තත්ථ ඔලම්බති. බුද්ධානං පන එවරූපං න හොති. අඤ්ඤෙසං අපාකටං, සන්තිකාවචරත්තා ආනන්දත්ථෙරස්සෙව පාකටං හොති, තස්මා එවමාහ.

සිථිලානි ච ගත්තානීති අඤ්ඤෙසං මුඛෙ අංසකූටන්තරෙහි තෙසු තෙසු ඨානෙසු වලියො සන්තිට්ඨන්ති, සත්ථු පනෙතං නත්ථි, ථෙරො ච ද්වින්නං අංසකූටානං අන්තරෙ වලියාවට්ටකං දිස්වා එවමාහ. **සබ්බානි වලියජාතානීති** ඉදම්පි අත්තනො පාකටවසෙන එවමාහ – සත්ථු පන අඤ්ඤෙසං විය වලියො නාම නත්ථි. **පුරතො පබ්භාරො ච කායොති** සත්ථා බ්‍රහ්මුජුගත්තො, දෙවනගරෙ සමුස්සිතසුවණ්ණතොරණං වියස්ස කායො උජුකමෙව උග්ගතො. මහල්ලකකාලෙ පන කායො පුරතො වඞ්කො හොති, ස්වායං අඤ්ඤෙසං අපාකටො, සන්තිකාවචරත්තා පන ථෙරස්සෙව පාකටො, තස්මා එවමාහ. **දිස්සති ච ඉන්ද්‍රියානං අඤ්ඤථත්තන්ති** ඉන්ද්‍රියානි නාම න චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානි. යතො පන පකතියා පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො, ඉදානි න තථා පරිසුද්ධො, අංසකූටන්තරෙ වලි පඤ්ඤායති , බ්‍රහ්මුජුකායො පුරතො වඞ්කො, ඉමිනාව කාරණෙන චක්ඛාදීනඤ්ච ඉන්ද්‍රියානං අඤ්ඤථත්තෙන භවිතබ්බන්ති නයග්ගාහතො එවමාහ. **ධී තං ජම්මි ජරෙ අත්ථූති** ලාමකෙ ජරෙ ධී තං තුය්හං හොතු, ධික්කාරො තං ඵුසතු. **බිම්බන්ති** අත්තභාවො.

2. උණ්ණාභබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

512. දුතියෙ **ගොචරවිසයන්ති** ගොචරභූතං විසයං. **අඤ්ඤමඤ්ඤස්සාති** චක්ඛු සොතස්ස, සොතං වා චක්ඛුස්සාති එවං එකං එකස්ස ගොචරවිසයං න පච්චනුභොති. සචෙ හි නීලාදිභෙදං රූපාරම්මණං සමොධානෙත්වා සොතින්ද්‍රියස්ස උපනෙය්‍ය – ''ඉඞ්ඝ ත්වං තාව නං වවත්ථපෙහි විභාවෙහි 'කින්නාමෙතං ආරම්මණ'''න්ති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විනාපි මුඛෙන අත්තනො ධම්මතාය එවං වදෙය්‍ය – ''අරෙ, අන්ධබාල, වස්සසතම්පි වස්සසහස්සම්පි වස්සසතසහස්සම්පි පරිධාවමානො අඤ්ඤත්‍ර මයා කුහිං එතස්ස ජානනකං ලභිස්සසි, තං ආහර, චක්ඛුපසාදෙ උපනෙහි, අහමෙතං

ආරම්මණං ජානිස්සාමි – යදි වා නීලං, යදි වා පීතකං. න හි එසො අඤ්ඤස්ස විසයො, මය්හමෙවෙසො විසයො''ති. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. එවමෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගොචරවිසයං න පච්චනුභොන්ති නාම.

කිං පටිසරණන්ති එතෙසං කිං පටිසරණං, කිං එතානි පටිසරන්තීති පුච්ඡති. **මනො පටිසරණන්ති** ජවනමනො පටිසරණං. **මනොව නෙසන්ති** මනොද්වාරිකජවනමනොව එතෙසං ගොචරවිසයං රජ්ජනාදිවසෙන අනුභොති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණඤ්හි රූපදස්සනමත්තමෙව, එත්ථ රජ්ජනං වා දුස්සනං වා මුය්හනං වා නත්ථි. එකස්මිං පන ද්වාරෙ ජවනං රජ්ජති වා දුස්සති වා මුය්හති වා. සොතවිඤ්ඤාණාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්‍රායං උපමා – පඤ්ච කිර දුබ්බලභොජකා රාජානං සෙවිත්වා කිච්ඡෙන කසිරෙන එකස්මිං පඤ්චකුලිකෙ ගාමෙ පරිත්තකං ආයං ලභිංසු. තෙසං තත්ථ මච්ඡභාගො මංසභාගො, අද්දුකහාපණො වා යොත්තකහාපණො වා මාසකහාපණො වා අට්ඨකහාපණො වා සොළසකහාපණො වා චතුසට්ඨිකහාපණො වා දණ්ඩොති එත්තකමත්තමෙව පාපුණාති, සතවත්ථුකං පඤ්චසතවත්ථුකං සහස්සවත්ථුකං මහාබලිං රාජාව ගණ්හාති.

තත්ථ පඤ්චකුලිකගාමා විය පඤ්චපසාදා දට්ඨබ්බා, පඤ්ච දුබ්බලභොජකා විය පඤ්චවිඤ්ඤාණානි; රාජා විය ජවනං, දුබ්බලභොජකානං පරිත්තකආයපාපුණනං විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං රූපදස්සනාදිමත්තං, රජ්ජනාදි පන එතෙසු නත්ථි . රඤ්ඤො මහාබලිග්ගහණං විය තෙසු ද්වාරෙසු ජවනස්ස රජ්ජනාදීනි වෙදිතබ්බානි. එවමෙත්ථ **මනොති** කුසලාකුසලජවනං වුත්තං.

සති පටිසරණන්ති මග්ගසති පටිසරණං. ජවනමනො හි මග්ගසතිං පටිසරති. **විමුත්තීති** ඵලවිමුත්ති. **පටිසරණන්ති** ඵලවිමුත්තියා නිබ්බානං පටිසරණං. තඤ්හි සා පටිසරති. **නාසක්ඛි පඤ්හස්ස පරියන්තං ගහෙතුන්ති** පඤ්හස්ස පරිච්ඡෙදං පමාණං ගහෙතුං නාසක්ඛි, අප්පටිසරණං ධම්මං ''සප්පටිසරණ''න්ති පුච්ඡි. නිබ්බානං නාමෙතං අප්පටිසරණං, න කිඤ්චි පටිසරති. **නිබ්බානොගධන්ති** නිබ්බානබ්භන්තරං නිබ්බානං අනුපවිට්ඨං. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියං. **නිබ්බානපරායණන්ති** නිබ්බානං පරං අයනමස්ස පරා ගති, න තතො පරං ගච්ඡතීති අත්ථො. නිබ්බානං පරියොසානං අවසානං අස්සාති **නිබ්බානපරියොසානං**.

මූලජාතා පතිට්ඨිතාති මග්ගෙන ආගතසද්ධා වුච්චති. **ඉමම්හි චෙ, භික්ඛවෙ, සමයෙති** කිං සන්ධායාහ? ඣානඅනාගාමිතං. තස්මිඤ්හි සමයෙ බ්‍රාහ්මණස්ස පඨමමග්ගෙන පඤ්ච අකුසලචිත්තානි පහීනානි, පඨමජ්ඣානෙන පඤ්ච නීවරණානීති ඣානඅනාගාමිට්ඨානෙ ඨිතො. සො අපරිහීනජ්ඣානො කාලං කත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායෙය්‍ය. සචෙ පනස්ස පුත්තදාරං අනුසාසන්තස්ස කම්මන්තෙ විචාරෙන්තස්ස ඣානං නස්සති, නට්ඨෙ ඣානෙ ගති අනිබද්ධා හොති, අනට්ඨෙ පන නිබද්ධාති ඉමං ඣානඅනාගාමිතං සන්ධාය එවමාහ.

3. සාකෙතසුත්තවණ්ණනා

513. තතියෙ **අඤ්ජනවනෙති** අඤ්ජනවණ්ණපුප්ඵානං රුක්ඛානං රොපිතවනෙ. **යං, භික්ඛවෙ, සද්ධින්ද්‍රියං, තං සද්ධාබලන්ති** තඤ්හි අධිමොක්ඛලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨෙන සද්ධින්ද්‍රියං, අස්සද්ධියෙ අකම්පනෙන සද්ධාබලං. ඉතරෙසං පග්ගහඋපට්ඨානඅවික්ඛෙපපජානනලක්ඛණෙසු ඉන්දට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියභාවො, කොසජ්ජමුට්ඨස්සච්චවික්ඛෙපාවිජ්ජාසු අකම්පනෙන බලභාවො වෙදිතබ්බො. **එවමෙව ඛොති** තස්සා නදියා එකසොතං විය සද්ධාවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාවසෙන එතෙසං නින්නානාකරණං වෙදිතබ්බං, ද්වෙ සොතානි විය ඉන්දට්ඨඅකම්පනට්ඨෙහි ඉන්ද්‍රියබලවසෙන නානාකරණං වෙදිතබ්බං.

4. පුබ්බකොට්ඨකසුත්තවණ්ණනා

514. චතුත්ථෙ **අමතොගධන්ති** අමතබ්භන්තරං. **අමතපරායණන්ති** අමතනිබ්බත්තිකං. **අමතපරියොසානන්ති** අමතනිට්ඨං. **සාධු සාධූති** ථෙරස්ස බ්‍යාකරණං පසංසන්තො සාධුකාරං දෙති.

5. පඨමපුබ්බාරාමසුත්තවණ්ණනා

515. පඤ්චමෙ **තදන්වයාති** තං අනුගච්ඡමානා, අනුවත්තමානාති අත්ථො. පුබ්බකොට්ඨකං ආදිං කත්වා පටිපාටියා ඡසු සුත්තෙසු ඵලින්ද්‍රියානෙව කථිතානි.

10. ආපණසුත්තවණ්ණනා

520. දසමෙ **ඉමෙ ඛො තෙ ධම්මාති** උපරි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගා. **යෙ මෙ පුබ්බෙ සුතාව අහෙසුන්ති** යෙ ධම්මා මයා පුබ්බෙ ''අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාම අත්ථී''ති කථෙන්තානංයෙව සුතා අහෙසුං. **කායෙන ච ඵුසිත්වාති** නාමකායෙන ච ඵුසිත්වා පටිලභිත්වා. **පඤ්ඤාය ච අතිවිජ්ඣ පස්සාමීති** පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය ච අතිවිජ්ඣිත්වා පස්සාමි. **යා හිස්ස, භන්තෙ, සද්ධාති** අයං කතරසද්ධා? චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි සම්පයුත්තා සද්ධා හෙට්ඨා කථිතාව, අයං පන

පච්චවෙක්ඛණසද්ධා. සම්පයුත්තසද්ධා හි මිස්සකා, පච්චවෙක්ඛණසද්ධා លොකියාව. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ජරාවග්ගො පඤ්චමො.

6. සූකරඛතවග්ගො

1. සාලසුත්තවණ්ණනා

521. ඡට්ඨවග්ගස්ස පඨමෙ **සූරෙනාති** සූරභාවෙන. **බොධායාති** බුජ්ඣනත්ථාය.

2. මල්ලිකසුත්තවණ්ණනා

522. දුතියෙ **මල්ලෙසූති** එවංනාමකෙ ජනපදෙ. ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි මිස්සකානි, අරියඤාණං ලොකුත්තරං. තම්පි පන චතුක්කින්ද්‍රියනිස්සිතං කත්වා මිස්සකන්ති භාජෙතුං වට්ටති.

3. සෙඛසුත්තවණ්ණනා

523. තතියෙ **න හෙව ඛො කායෙන ඵුසිත්වා විහරතීති** න නාමකායෙන ඵුසිත්වා පටිලභිත්වා විහරති, ඵුසිතුං පටිලභිතුං න සක්කොති. **පඤ්ඤාය ච අතිවිජ්ඣ පස්සතීති** පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය පන ''උපරි අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාම අත්ථී''ති පජානාති. අසෙඛභූමියං **ඵුසිත්වා විහරතීති** පටිලභිත්වා විහරති. **පඤ්ඤායාති** පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤාය ''අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාම අත්ථී''ති පජානාති. **න කුහිඤ්චි කිස්මිඤ්චීති** ද්වෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව, කිස්මිඤ්චි භවෙ න උප්පජ්ජිස්සන්තීති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ පඤ්චින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානි, ඡ ලොකිකානි වට්ටනිස්සිතානෙව කථිතානි.

4-5. පදසුත්තාදිවණ්ණනා

524-525. චතුත්ථෙ **යානි කානිචි පදානි බොධාය සංවත්තන්තීති** යානි කානිචි ධම්මපදානි, යෙ කෙචි ධම්මකොට්ඨාසා, බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති. පඤ්චමං උත්තානමෙව.

6-7. පතිට්ඨිතසුත්තාදිවණ්ණනා

526-527. ඡට්ඨෙ **චිත්තං රක්ඛති ආසවෙසු ච සාසවෙසු ච ධම්මෙසූති** තෙභූමකධම්මෙ ආරබ්භ ආසවුප්පත්තිං වාරෙන්තො ආසවෙසු ච සාසවෙසු ච ධම්මෙසු චිත්තං රක්ඛති නාම. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. සූකරඛතසුත්තවණ්ණනා

528. අට්ඨමෙ **සූකරඛතායන්ති** සූකරඛතලෙණෙ. කස්සපබුද්ධකාලෙ කිර තං ලෙණං එකස්මිං බුද්ධන්තරෙ පථවියා වඩ්ඪමානාය අන්තොභූමිගතං ජාතං. අථෙකදිවසං එකො සූකරො තස්ස ඡදනපරියන්තසමීපෙ පංසුං ඛණි. දෙවෙ වුට්ඨෙ පංසු ධොතා, ඡදනපරියන්තො පාකටො අහොසි. එකො වනචරකො දිස්වා ''පුබ්බෙ සීලවන්තෙහි පරිභුත්තට්ඨානෙන භවිතබ්බං, පටිජග්ගිස්සාමි න''න්ති සමන්තතො පංසුං අපනෙත්වා ලෙණං සොධෙත්වා කුටිපරික්ඛෙපං කත්වා ද්වාරවාතපානං යොජෙත්වා සුපරිනිට්ඨිතසුධාකම්මචිත්තකම්මං රජතපට්ටසදිසාය වාලිකාය සන්ථරිතං පරිවෙණං කත්වා මඤ්චපීඨං පඤ්ඤාපෙත්වා භගවතො වසනත්ථාය අදාසි, ලෙණං ගම්භීරං අහොසි ඔතරිත්වා ආරුහිතබ්බං. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **පරමනිපච්චකාරන්ති** භාවනපුංසකං, පරමනිපච්චකාරී හුත්වා පවත්තමානො පවත්තතීති වුත්තං හොති. **අනුත්තරං යොගක්ඛෙමන්ති** අරහත්තං. **සප්පතිස්සොති** සජෙට්ඨකො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සූකරඛතවග්ගො ඡට්ඨො.

7. බොධිපක්ඛියවග්ගො

531-650. සත්තමවග්ගෙ සත්ත ඵලානි පුබ්බභාගානි, තෙසං හෙට්ඨා ද්වෙ ඵලානි ආදිං කත්වා මිස්සකානි. සෙසමෙත්ථ ඉතො පරඤ්ච සබ්බං උත්තානමෙවාති.

ඉන්ද්‍රියසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සම්මප්පධානසංයුත්තවණ්ණනා

651-704. සම්මප්පධානසංයුත්තෙ සකලෙපි පුබ්බභාගවිපස්සනාව කථිතාති.

සම්මප්පධානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බලසංයුත්තවණ්ණනා

705-812. බලසංයුත්තෙ බලානි මිස්සකානෙව කථිතානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

බලසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඉද්ධිපාදසංයුත්තං

1. චාපාලවග්ගො

1. අපාරසුත්තවණ්ණනා

813. ඉද්ධිපාදසංයුත්තස්ස පඨමෙ ඡන්දං නිස්සාය පවත්තො සමාධි **ඡන්දසමාධි**. පධානභූතා සඞ්ඛාරා **පධානසඞ්ඛාරා. සමන්නාගතන්ති** තෙහි ධම්මෙහි උපෙතං. ඉද්ධියා පාදං, ඉද්ධිභූතං වා පාදන්ති **ඉද්ධිපාදං**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගෙ (විභ. 431 ආදයො) ආගතොව. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.3.69 ආදයො) පනස්ස අත්ථො දීපිතො. තථා මග්ගබොජ්ඣඞ්ගසතිපට්ඨානසංයුත්තෙසු චෙව ඉධ ච එකපරිච්ඡෙදොව.

5. ඉද්ධිපදෙසසුත්තවණ්ණනා

817. පඤ්චමෙ **ඉද්ධිපදෙසන්ති** තයො ච මග්ගෙ තීණි ච ඵලානි.

6. සමත්තසුත්තවණ්ණනා

818. ඡට්ඨෙ **සමත්තං ඉද්ධින්ති** අරහත්තඵලමෙව. ආදිතො පට්ඨාය පන නවසුපි සුත්තෙසු විවට්ටපාදකා එව ඉද්ධිපාදා කථිතා.

10. චෙතියසුත්තවණ්ණනා

822. දසමෙ **නිසීදනන්ති** චම්මඛණ්ඩං අධිප්පෙතං. **උදෙනං චෙතියන්ති** උදෙනයක්ඛස්ස චෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරො වුච්චති. **ගොතමකාදීසුපි** එසෙව නයො. **භාවිතාති** වඩ්ඪිතා. **බහුලීකතාති** පුනප්පුනං කතා. **යානීකතාති** යුත්තයානං විය කතා. **වත්ථුකතාති** පතිට්ඨානට්ඨෙන වත්ථු විය කතා. **අනුට්ඨිතාති** අධිට්ඨිතා. **පරිචිතාති** සමන්තතො චිතා සුවඩ්ඪිතා. **සුසමාරද්ධාති** සුට්ඨු සමාරද්ධා.

ඉති අනියමෙන කථෙත්වා පුන නියමෙත්වා දස්සෙන්තො **තථාගතස්ස බොති**ආදිමාහ. එත්ථ ච **කප්පන්ති** ආයුකප්පං, තස්මිං තස්මිං කාලෙ යං මනුස්සානං ආයුප්පමාණං, තං පරිපුණ්ණං කරොන්තො තිට්ඨෙය්‍ය. **කප්පාවසෙසං වාති** ''අප්පං වා භිය්‍යො''ති වුත්තවස්සසතතො අතිරෙකං වා. මහාසීවත්ථෙරො පනාහ ''බුද්ධානං අට්ඨානෙ ගජ්ජිතං නාම නත්ථි. යථෙව හි වෙළුවගාමකෙ උප්පන්නං මාරණන්තිකවෙදනං දස මාසෙ වික්ඛම්භෙසි, එවං පුනප්පුනං තං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා දස දස මාසෙපි වික්ඛම්භෙන්තො ඉමං භද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍යා''ති.

කස්මා පන න ඨිතොති? උපාදින්නකසරීරං නාම ඛණ්ඩිච්චාදීහි අභිභුය්‍යති, බුද්ධා නාම ඛණ්ඩිච්චාදිභාවං අපත්වාව පඤ්චමෙ ආයුකොට්ඨාසෙ බහුජනස්ස පියමනාපකාලෙයෙව පරිනිබ්බායන්ති. බුද්ධානුබුද්ධෙසු ච මහාසාවකෙසු පරිනිබ්බුතෙසු එකකෙන ඛාණුකෙන විය ඨාතබ්බං හොති, දහරසාමණෙරපරිවාරිතෙන වා, තතො – ''අහො බුද්ධානං පරිසා''ති හීළෙතබ්බතං ආපජ්ජෙය්‍ය, තස්මා න ඨිතොති. එවං වුත්තෙපි සො පන න රුච්චති, ''ආයුකප්පො''ති ඉදමෙව අට්ඨකථායං නියමිතං.

යථා තං මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තොති එත්ථ **තන්ති** නිපාතමත්තං. යථා මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තො අජ්ඣොත්ථටචිත්තො අඤ්ඤොපි කොචි පුථුජ්ජනො පටිවිජ්ඣිතුං න සක්කුණෙය්‍ය, එවමෙව නාසක්ඛි පටිවිජ්ඣිතුන්ති අත්ථො. මාරො හි යස්ස සබ්බෙන සබ්බං ද්වාදස විපල්ලාසා අප්පහීනා, තස්ස චිත්තං පරියුට්ඨාති. ථෙරස්ස ච චත්තාරො විපල්ලාසා අප්පහීනා, තෙනස්ස මාරො චිත්තං පරියුට්ඨාසි. සො පන චිත්තපරියුට්ඨානං කරොන්තො කිං කරොතීති? භෙරවං රූපාරම්මණං වා දස්සෙති, සද්දාරම්මණං වා සාවෙති, තතො සත්තා තං දිස්වා වා සුත්වා වා සතිං විස්සජ්ජෙත්වා විවටමුඛා හොන්ති, තෙසං මුඛෙන හත්ථං පවෙසෙත්වා හදයං මද්දති, තෙ විසඤ්ඤී හුත්වා තිට්ඨන්ති. ථෙරස්ස පනෙස මුඛෙ හත්ථං පවෙසෙතුං කිං සක්ඛිස්සති? භෙරවාරම්මණං පන දස්සෙති, තං දිස්වා ථෙරො නිමිත්තොභාසං න පටිවිජ්ඣි. ජානන්තොයෙව භගවා කිමත්ථං යාවතතියකං ආමන්තෙසීති. පරතො ''තිට්ඨතු, භන්තෙ, භගවා''ති යාචිතෙ ''තුය්හෙවෙතං දුක්කටං, තුය්හෙවෙතං අපරද්ධ''න්ති දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථං.

මාරො පාපිමාති එත්ථ සත්තෙ අනත්ථෙ නියොජෙන්තො මාරෙතීති මාරො. **පාපිමාති** තස්සෙව වෙවචනං. සො හි පාපධම්මසමන්නාගතත්තා ''පාපිමා''ති වුච්චති. කණ්හො, අන්තකො, නමුචි, පමත්තබන්ධූතිපි තස්සෙව නාමානි. **භාසිතා බො පනෙසාති** අයඤ්හි භගවතො සම්බොධිපත්තියා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ බොධිමණ්ඩංයෙව ආගන්ත්වා – ''භගවා යදත්ථං තුම්හෙහි පාරමියො පූරිතා, සො වො අත්ථො අනුප්පත්තො, පටිවිද්ධං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, කිං වො

ලොකවිවරණෙනා''ති වත්වා යථා අජ්ජ, එවමෙව – ''පරිනිබ්බාතු දානි, භන්තෙ, භගවා, පරිනිබ්බාතු, සුගතො,''ති යාචි. භගවා චස්ස ''න තාවාහ''න්තිආදීනි වත්වා පටික්ඛිපි. තං සන්ධාය ''භාසිතා ඛො පනෙසා, භන්තෙ,''තිආදිමාහ.

තත්ථ **වියත්තාති** මග්ගවසෙන බ්‍යත්තා. තථෙව **විනීතා.** තථා **විසාරදා. බහුස්සුතාති** තෙපිටකවසෙන බහු සුතමෙතෙසන්ති බහුස්සුතා. තදෙව ධම්මං ධාරෙන්තීති **ධම්මධරා.** අථ වා පරියත්තිබහුස්සුතා චෙව පටිවෙධබහුස්සුතා ච, පරියත්තිපටිවෙධධම්මානංයෙව ධාරණතො ධම්මධරාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නාති** අරියධම්මස්ස අනුධම්මභූතං විපස්සනාධම්මං පටිපන්නා. **සාමීචිප්පටිපන්නාති** අනුච්ඡවිකපටිපදං පටිපන්නා. **අනුධම්මචාරිනොති** අනුධම්මචරණසීලා. **සකං ආචරියකන්ති** අත්තනො ආචරියවාදං. **ආචික්ඛිස්සන්තීති**ආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්සෙව වෙවචනානි. **සහධම්මෙනාති** සහෙතුකෙන සකාරණෙන වචනෙන. **සප්පාටිහාරියන්ති** යාව නිය්‍යානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්ති.

බ්‍රහ්මචරියන්ති සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියං. **ඉද්ධන්ති** සමිද්ධං ඣානස්සාදවසෙන. **ඵීතන්ති** වුඩ්ඪිපත්තං සබ්බපාලිඵුල්ලං විය අභිඤ්ඤාසම්පත්තිවසෙන. **විත්ථාරිකන්ති** විත්ථතං තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ පතිට්ඨිතවසෙන. **බාහුජඤ්ඤන්ති** බහූහි ඤාතං පටිවිද්ධං මහාජනාභිසමයවසෙන. **පුථුභූතන්ති** සබ්බාකාරෙන පුථුලභාවපත්තං. කථං? **යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිතං,** යත්තකා විඤ්ඤුජාතිකා දෙවා චෙව මනුස්සා ච අත්ථි, සබ්බෙහි සුට්ඨු පකාසිතන්ති අත්ථො.

අප්පොස්සුක්කොති නිරාලයො. ත්වඤ්හි පාපිම අට්ඨමසත්තාහතො පට්ඨාය ''පරිනිබ්බාතු දානි, භන්තෙ, භගවා, පරිනිබ්බාතු සුගතො''ති විරවන්තො ආහිණ්ඩිත්ථ, අජ්ජ දානි පට්ඨාය විගතුස්සාහො හොහි, මා මය්හං පරිනිබ්බානත්ථං වායාමං කරොහීති වදති.

සතො සම්පජානො ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජීති සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ආයුසඞ්ඛාරං විස්සජි පජහි. තත්ථ න භගවා හත්ථෙන ලෙඩ්ඩුං විය ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජි, තෙමාසමත්තමෙව පන ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො පරං න සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං උප්පාදෙසි. තං සන්ධාය වුත්තං ''ඔස්සජී''ති. උස්සජීතිපි පාඨො. **මහාභූමිචාලොති** මහන්තො පථවිකම්පො. තදා කිර දසසහස්සිලොකධාතු අකම්පිත්ථ. **භිංසනකොති** භයජනකො . **දෙවදුන්දුභියො ච ඵලිංසූති** දෙවභෙරියො ඵලිංසු, දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජි, අකාලවිජ්ජුලතා නිච්ඡරිංසු, ඛණිකවස්සං වස්සීති වුත්තං හොති.

උදානං උදානෙසීති කස්මා උදානෙසි? කොචි නාම වදෙය්‍යා ''භගවා පච්ඡතො පච්ඡතො අනුබන්ධිත්වා – 'පරිනිබ්බායථ, භන්තෙ, පරිනිබ්බායථ, භන්තෙ'ති උපද්දුතො භයෙන ආයුසඞ්ඛාරං විස්සජ්ජෙසී''ති. තස්සොකාසො මා හොතූති. භීතස්ස හි උදානං නාම නත්ථීති පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානෙසි.

තත්ථ සබ්බෙසං සොණසිඞ්ගාලාදීනම්පි පච්චක්ඛභාවතො තුලිතං පරිච්ඡින්නන්ති **තුලං.** කිං තං? කාමාවචරකම්මං. න තුලං, න වා තුලං සදිසමස්ස අඤ්ඤං ලොකියකම්මං අත්ථීති **අතුලං.** කිං තං? මහග්ගතකම්මං. අථ වා කාමාවචරං රූපාවචරඤ්ච තුලං, අරූපාවචරං අතුලං. අප්පවිපාකං තුලං, බහුවිපාකං අතුලං. **සම්භවන්ති** සම්භවහෙතුභූතං, පිණ්ඩකාරකං රාසිකාරකන්ති අත්ථො. **භවසඞ්ඛාරන්ති** පුනබ්භවස්ස සඞ්ඛාරං. **අවස්සජීති** විස්සජ්ජෙසි. **මුනීති** බුද්ධමුනි. **අජ්ඣත්තරතොති** නියකජ්ඣත්තරතො. **සමාහිතොති** උපචාරප්පනාසමාධිවසෙන සමාහිතො. **අභින්දි කවචමිවාති** කවචං විය අභින්දි. **අත්තසම්භවන්ති** අත්තනි ජාතකිලෙසං. ඉදං වුත්තං හොති – සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං භවාභිසඞ්ඛරණට්ඨෙන භවසඞ්ඛාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඞ්ඛාතං ලොකියකම්මඤ්ච ඔස්සජි, සඞ්ගාමසීසෙ මහායොධො කවචං විය අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො හුත්වා අභින්දීති.

අථ වා **තුලන්ති** තුලෙන්තො තීරෙන්තො. **අතුලඤ්ච සම්භවන්ති** නිබ්බානඤ්චෙව භවඤ්ච. **භවසඞ්ඛාරන්ති** භවගාමිකම්මං. **අවස්සජි මුනීති** ''පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා, පඤ්චන්නං ඛන්ධානං නිරොධො නිබ්බානං නිච්ච''න්තිආදිනා නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදීනවං නිබ්බානෙ චානිසංසං දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඞ්ඛාරං ''කම්මක්ඛයාය සංවත්තතී''ති එවං වුත්තෙන කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන අවස්සජි. කථං? අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො අභින්දි කවචමිවත්තසම්භවං. සො හි විපස්සනාවසෙන අජ්ඣත්තරතො, සමථවසෙන සමාහිතොති එවං පුබ්බභාගතො පට්ඨාය සමථවිපස්සනාබලෙන කවචමිව අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං, අත්තනි සම්භවත්තා අත්තසම්භවන්ති ලද්ධනාමං සබ්බං කිලෙසජාතං අභින්දි. කිලෙසාභාවෙන ච කම්මං අප්පටිසන්ධිකත්තා අවස්සට්ඨං නාම හොතීති එවං කිලෙසප්පහානෙන කම්මං ජහි. පහීනකිලෙසස්ස භයං නාම නත්ථි. තස්මා අභීතොව ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජි. අභීතභාවඤාපනත්ථඤ්ච උදානං උදානෙසීති වෙදිතබ්බො.

චාපාලවග්ගො පඨමො.

2. පාසාදකම්පනවග්ගො

1-2. පුබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

823-824. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **න ච අතිලීනොති**ආදීනි පරතො ආවි භවිස්සන්ති. ඉමස්මිං සුත්තෙ ඡඅභිඤ්ඤාපාදකා ඉද්ධිපාදා කථිතා, තථා දුතියෙ ච.

3. ඡන්දසමාධිසුත්තවණ්ණනා

825. තතියෙ **ඡන්දන්ති** කත්තුකම්‍යතාඡන්දං. **නිස්සායාති** නිස්සයං කත්වා, අධිපතිං කත්වාති අත්ථො. **පධානසඞ්ඛාරාති** පධානභූතා සඞ්ඛාරා, චතුකිච්චසාධකසම්මප්පධානවීරියස්සෙතං අධිවචනං. **ඉති අයඤ්ච ඡන්දොති**ආදීසු ඡන්දො ඡන්දසමාධිනා චෙව පධානසඞ්ඛාරෙහි ච, ඡන්දසමාධි ඡන්දෙන චෙව පධානසඞ්ඛාරෙහි ච, පධානසඞ්ඛාරාපි ඡන්දෙන චෙව ඡන්දසමාධිනා ච සමන්නාගතා . තස්මා සබ්බෙ තෙ ධම්මෙ එකතො කත්වා **අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, ඡන්දසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතො ඉද්ධිපාදොති** වුත්තං. ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගෙ (විභ. 437) පන ''යො තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො''තිආදිනා නයෙන ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතා සෙසඅරූපිනො ධම්මා ඉද්ධිපාදාති වුත්තා.

අපිච ඉමෙපි තයො ධම්මා ඉද්ධීපි හොන්ති ඉද්ධිපාදාපි. කථං? ඡන්දඤ්හි භාවයතො ඡන්දො ඉද්ධි නාම හොති, සමාධිප්පධානසඞ්ඛාරා ඡන්දිද්ධිපාදො නාම. සමාධිං භාවෙන්තස්ස සමාධි ඉද්ධි නාම හොති, ඡන්දප්පධානසඞ්ඛාරා සමාධිද්ධියා පාදො නාම. පධානසඞ්ඛාරෙ භාවෙන්තස්ස පධානසඞ්ඛාරා ඉද්ධි නාම හොති, ඡන්දසමාධි පධානසඞ්ඛාරිද්ධියා පාදො නාම, සම්පයුත්තධම්මෙසු හි එකස්මිං ඉජ්ඣමානෙ සෙසාපි ඉජ්ඣන්තියෙව.

අපිච තෙසං තෙසං ධම්මානං පුබ්බභාගවසෙනාපි එතෙසං ඉද්ධිපාදතා වෙදිතබ්බා. පඨමජ්ඣානඤ්හි ඉද්ධි නාම, පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපරිකම්මසම්පයුත්තා ඡන්දාදයො ඉද්ධිපාදො නාම. එතෙනුපායෙන යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා, ඉද්ධිවිධං ආදිං කත්වා යාව දිබ්බචක්ඛුඅභිඤ්ඤා, සොතාපත්තිමග්ගං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමග්ගා නයො නෙතබ්බො. සෙසිද්ධිපාදෙසුපි එසෙව නයො.

කෙචි පන ''අනිබ්බත්තො ඡන්දො ඉද්ධිපාදො''ති වදන්ති. ඉධ තෙසං වාදමද්දනත්ථාය අභිධම්මෙ **උත්තරචූළවාරො** නාම ආගතො –

> ''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා – ඡන්දිද්ධිපාදො, වීරියිද්ධිපාදො, චිත්තිද්ධිපාදො, වීමංසිද්ධිපාදො. තත්ථ කතමො ඡන්දිද්ධිපාදො? ඉධ, භික්ඛු, යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති නිය්‍යානිකං අපචයගාමිං දිට්ඨිගතානං පහානාය පඨමාය භූමියා පත්තියා විවිච්චෙව කාමෙහි…පෙ…. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති දුක්ඛාපටිපදං දන්ධාභිඤ්ඤං, යො තස්මිං සමයෙ ඡන්දො ඡන්දිකතා කත්තුකම්‍යතා කුසලො ධම්මච්ඡන්දො, අයං වුච්චති ඡන්දිද්ධිපාදො. අවසෙසා ධම්මා ඡන්දිද්ධිපාදසම්පයුත්තා''ති (විභ. 457-458).

ඉමෙ පන ලොකුත්තරවසෙනෙව ආගතා.

තත්ථ රට්ඨපාලත්ථෙරො ඡන්දං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. සොණත්ථෙරො වීරියං ධුරං කත්වා; සම්භූතත්ථෙරො චිත්තං ධුරං කත්වා, ආයස්මා මොඝරාජා වීමංසං ධුරං කත්වාති. තත්ථ යථා චතූසු අමච්චපුත්තෙසු ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා රාජානං උපනිස්සාය විහරන්තෙසු එකො උපට්ඨානෙ ඡන්දජාතො රඤ්ඤො අජ්ඣාසයඤ්ච රුචිඤ්ච ඤත්වා දිවා ච රත්තො ච උපට්ඨහන්තො රාජානං ආරාධෙත්වා ඨානන්තරං පාපුණි. එවං ඡන්දධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

එකො පන – ''දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨාතුං න සක්කොමි, උප්පන්නෙ කිච්චෙ පරක්කමෙන ආරාධෙස්සාමී''ති කුපිතෙ පච්චන්තෙ රඤ්ඤා පහිතො පරක්කමෙන සත්තුමද්දනං කත්වා පාපුණි. යථා සො, එවං වීරියධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො. එකො ''දිවසෙ දිවසෙ උපට්ඨානම්පි උරෙන සත්තිසරසම්පටිච්ඡනම්පි භාරොයෙව, මන්තබලෙන ආරාධෙස්සාමී''ති ඛත්තවිජ්ජාය කතපරිචයත්තා මන්තසංවිධානෙන රාජානං ආරාධෙත්වා පාපුණි. යථා සො, එවං චිත්තධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බො.

අපරො – ''කිං ඉමෙහි උපට්ඨානාදීහි, රාජානො නාම ජාතිසම්පන්නස්ස ඨානන්තරං දෙන්ති, තාදිසස්ස දෙන්තො මය්හං දස්සතී''ති ජාතිසම්පත්තිමෙව නිස්සාය ඨානන්තරං පාපුණි. යථා සො, එවං සුපරිසුද්ධං වීමංසං නිස්සාය වීමංසධුරෙන ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො වෙදිතබ්බොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ විවට්ටපාදකඉද්ධි කථිතා.

4. මොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

826. චතුත්ථෙ **උද්ධතාති** උද්ධච්චපකතිකා විප්ඵන්දමානචිත්තා. උද්ධච්චෙන හි එකාරම්මණෙ චිත්තං විප්ඵන්දති ධජයට්ඨියං වාතෙන පහතධජො විය. **උන්නළාති** උග්ගතනළා, උට්ඨිතතුච්ඡමානාති වුත්තං හොති. **චපලාති** පත්තචීවරමණ්ඩනාදිචාපල්ලෙන යුත්තා. **මුඛරාති** මුඛඛරා, ඛරවචනාති වුත්තං හොති. **විකිණ්ණවාචාති** අසංයතවචනා දිවසම්පි නිරත්ථකවචනප්පලාපිනො. **මුට්ඨස්සතීති** නට්ඨස්සතිනො. **අසම්පජානාති** පඤ්ඤාරහිතා. **අසමාහිතාති**

උපචාරප්පනාසමාධිවිරහිතා. **හන්තචිත්තාති** උබ්භන්තචිත්තා සමාධිවිරහෙන ලද්ධොකාසෙන උද්ධච්චෙන . **පාකතින්ද්‍රියාති** අසංවුතින්ද්‍රියා. **ඉද්ධාභිසඞ්ඛාරන්ති** ආපොකසිණං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය පාසාදපතිට්ඨිතං පථවිභාගං ‘‘උදක’’න්ති අධිට්ඨාය, උදකපිට්ඨෙ ඨිතපාසාදං වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා අඞ්ගුට්ඨකෙන පහරි. **ගම්භීරනෙමොති** ගම්භීරආවාටො, ගම්භීරභූමිභාගං අනුපවිට්ඨොති අත්ථො . **සුනිඛාතොති** සුට්ඨු නිඛාතො, කොට්ටෙත්වා සුට්ඨු ඨපිතො. ඉධ අභිඤ්ඤාපාදකිද්ධි කථිතා.

5. උණ්ණාභබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

827. පඤ්චමෙ **ඡන්දප්පහානත්ථන්ති** තණ්හාඡන්දස්ස පහානත්ථං. ඉධාපි විවට්ටපාදකිද්ධි කථිතා.

9. ඉද්ධාදිදෙසනාසුත්තවණ්ණනා

831. නවමෙ **යො සො භික්ඛවෙ මග්ගොති** අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං අධිප්පෙතං.

10. විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

832. දසමෙ **කොසජ්ජසහගතොති** ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො නිසීදති. අථස්ස චිත්තෙ ලීනාකාරො ඔක්කමති, සො ‘‘ලීනාකාරො මෙ ඔක්කන්තො’’ති ඤත්වා අපායභයෙන චිත්තං තජ්ජෙත්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන ලීනාකාරො ඔක්කමති. සො පුන අපායභයෙන චිත්තං තජ්ජෙත්වා ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතීති එවමස්ස කොසජ්ජෙන වොකිණ්ණත්තා ඡන්දො කොසජ්ජසහගතො නාම හොති. **කොසජ්ජසම්පයුත්තොති** තස්සෙව වෙවචනං.

උද්ධච්චසහගතොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො නිසීදති. අථස්ස චිත්තං උද්ධච්චෙ පතති. සො බුද්ධධම්මසඞ්ඝගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා චිත්තං හාසෙත්වා තොසෙත්වා කම්මනියං කත්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන චිත්තං උද්ධච්චෙ පතති. සො පුන බුද්ධධම්මසඞ්ඝගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා චිත්තං හාසෙත්වා තොසෙත්වා කම්මනියං කත්වා ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතීති එවමස්ස උද්ධච්චෙන වොකිණ්ණත්තා ඡන්දො උද්ධච්චසහගතො නාම හොති.

ථිනමිද්ධසහගතොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො නිසීදති. අථස්ස ථිනමිද්ධං උප්පජ්ජති. සො ‘‘උප්පන්නං මෙ ථිනමිද්ධ’’න්ති ඤත්වා උදකෙන මුඛං පුඤ්ඡිත්වා, කණ්ණෙ ආකඩ්ඪිත්වා පගුණං ධම්මං සජ්ඣායිත්වා දිවා ගහිතං වා ආලොකසඤ්ඤං මනසිකරිත්වා ථිනමිද්ධං විනොදෙත්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන ථිනමිද්ධං උප්පජ්ජති. සො වුත්තනයෙනෙව පුන ථිනමිද්ධං විනොදෙත්වා ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතීති එවමස්ස ථිනමිද්ධෙන වොකිණ්ණත්තා ඡන්දො ථිනමිද්ධසහගතො නාම හොති.

අනුවික්ඛිත්තොති ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො නිසීදති. අථස්ස කාමගුණාරම්මණෙ චිත්තං වික්ඛිපති. සො ‘‘බහිද්ධා වික්ඛිත්තං මෙ චිත්ත’’න්ති ඤත්වා අනමතග්ග (සං. නි. 2.124-125) දෙවදූත- (ම. නි. 3.261) වෙලොපම (සං. නි. 5.1104) අනාගතභයසුත්තාදීනි (අ. නි. 5.77) ආවජ්ජෙන්තො සුත්තදණ්ඩෙන චිත්තං තජ්ජෙත්වා කම්මනියං කත්වා පුන ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති. අථස්ස පුන චිත්තං වික්ඛිපති. සො පුන සුත්තදණ්ඩෙන චිත්තං කම්මනියං කත්වා ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොතීති එවමස්ස කාමවිතක්කවොකිණ්ණත්තා ඡන්දො බහිද්ධා පඤ්ච කාමගුණෙ ආරබ්භ අනුවික්ඛිත්තො අනුවිසටො හොති.

යථා පුරෙ තථා පච්ඡාති කම්මට්ඨානවසෙනපි දෙසනාවසෙනපි පුරිමපච්ඡිමතා වෙදිතබ්බා. කථං? කම්මට්ඨානෙ තාව කම්මට්ඨානස්ස අභිනිවෙසො පුරෙ නාම, අරහත්තං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු මූලකම්මට්ඨානෙ අභිනිවිසිත්වා අතිලීනාදීසු චතූසු ඨානෙසු චිත්තස්ස ඔක්කමනං පටිසෙධෙත්වා, දුට්ඨගොණෙ යොජෙත්වා සාරෙන්තො විය චතුරස්සසටිකං ඔතාරෙන්තො විය චතුන්නං ඨානානං එකට්ඨානෙපි අසජ්ජන්තො සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. අයම්පි යථා පුරෙ තථා පච්ඡා විහරති නාම. අයං කම්මට්ඨානවසෙන පුරිමපච්ඡිමතා. දෙසනාවසෙන පන කෙසා පුරෙ නාම, මත්ථලුඞ්ගං පච්ඡා නාම. තත්ථ යො භික්ඛු කෙසෙසු අභිනිවිසිත්වා වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන කෙසාදයො පරිග්ගණ්හන්තො චතූසු ඨානෙසු අසජ්ජන්තො යාව මත්ථලුඞ්ගා භාවනං පාපෙති, අයම්පි යථා පුරෙ තථා පච්ඡා විහරති නාම. එවං දෙසනාවසෙන පුරිමපච්ඡිමතා වෙදිතබ්බා. **යථා පච්ඡා තථා පුරෙති** ඉදං පුරිමස්සෙව වෙවචනං.

යථා අධො තථා උද්ධන්ති ඉදං සරීරවසෙන වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ ‘‘උද්ධං පාදතලා අධො කෙසමත්ථකා’’ති. තත්ථ යො භික්ඛු පාදතලතො පට්ඨාය යාව කෙසමත්ථකා ද්වත්තිංසාකාරවසෙන වා පාදඞ්ගුලිඅග්ගපබ්බට්ඨිතො යාව

සීසකටාහං, සීසකටාහතො යාව පාදඞ්ගුලීනං අග්ගපබ්බට්ඨීනි , තාව අට්ඨිවසෙන වා භාවනං පාපෙති චතූසු ඨානෙසු එකට්ඨානෙපි අසජ්ජන්තො. අයං යථා උද්ධං තථා අධො, යථා අධො තථා උද්ධං විහරති නාම.

යෙහි ආකාරෙහීති යෙහි කොට්ඨාසෙහි. **යෙහි ලිඞ්ගෙහීති** යෙහි සණ්ඨානෙහි. **යෙහි නිමිත්තෙහීති** යෙහි උපට්ඨානෙහි. **ආලොකසඤ්ඤා සුග්ගහිතා හොතීති** යො භික්ඛු අඞ්ගණෙ නිසීදිත්වා ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරොති, කාලෙන නිමීලෙති, කාලෙන උම්මීලෙති. අථස්ස යදා නිමීලෙන්තස්සාපි උම්මීලෙත්වා ඔලොකෙන්තස්ස විය එකසදිසමෙව උපට්ඨාති, තදා ආලොකසඤ්ඤා ජාතා නාම හොති. ‘‘දිවාසඤ්ඤා’’තිපි තස්සෙව නාමං. සා ච පන රත්තිං උප්පජ්ජමානා සුග්ගහිතා නාම හොති. **ස්වාධිට්ඨිතා**තිපි තස්සෙව වෙවචනං. සුට්ඨු අධිට්ඨිතා සුට්ඨු ඨපිතා ස්වාධිට්ඨිතා නාම වුච්චති. සා අත්ථතො සුග්ගහිතායෙව. යො වා ආලොකෙන ථිනමිද්ධං විනොදෙත්වා ඡන්දං උප්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති, තස්ස දිවාපි ආලොකසඤ්ඤා සුග්ගහිතා ස්වාධිට්ඨිතා නාම. රත්ති වා හොතු දිවා වා යෙන ආලොකෙන ථිනමිද්ධං විනොදෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසි කරොති, තස්මිං ථිනමිද්ධවිනොදනෙ ආලොකෙ උප්පන්නා සඤ්ඤා සුග්ගහිතායෙව නාම. වීරියාදීසුපි එසෙව නයො. ඉමස්මිං සුත්තෙ ඡන්නං අභිඤ්ඤානං පාදකිද්ධි කථිතා.

පාසාදකම්පනවග්ගො දුතියො.

3. අයොගුළවග්ගො

2. අයොගුළසුත්තවණ්ණනා

834. තතියවග්ගස්ස දුතියෙ **ඉමිනා චාතුමහාභූතිකෙනාති** ඉමිනා චතුමහාභූතමයෙන එවං භාරිකෙන ගරුකෙන සමානෙනාපි. **ඔමාතීති** පහොති සක්කොති, ඉදං තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ අසම්භින්නපදං. **කායම්පි චිත්තෙ සමොදහතීති** කායං ගහෙත්වා චිත්තෙ ආරොපෙති, චිත්තසන්නිස්සිතං කරොති, චිත්තගතියා පෙසෙති. චිත්තං නාම මහග්ගතචිත්තං, චිත්තගතිගමනං ලහුකං හොති. **චිත්තම්පි කායෙ සමොදහතීති** චිත්තං ගහෙත්වා කායෙ ආරොපෙති, කායසන්නිස්සිතං කරොති, කායගතියා පෙසෙති, කායො නාම කරජකායො, කායගතිගමනං දන්ධං හොති. **සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්චාති** අභිඤ්ඤාචිත්තසහජාතසඤ්ඤා. සා හි සන්තසුඛසමන්නාගතත්තා සුඛසඤ්ඤා නාම හොති, කිලෙසදන්ධායිතත්තස්ස ච අභාවා ලහුසඤ්ඤා නාම.

අයොගුළො දිවසං සන්තත්තො ලහුතරො චෙව හොතීති සො හි ද්වීහි තීහි ජනෙහි උක්ඛිපිත්වා කම්මාරුද්ධනෙ පක්ඛිත්තොපි දිවසං පච්චමානො විවරානුපවිට්ඨෙන තෙජෙන චෙව වායෙන ච වායොසහගතො ච උස්මාසහගතො ච තෙජොසහගතො ච හුත්වා එවං ලහුකො හොති, යථා නං කම්මාරො මහාසණ්ඩාසෙන ගහෙත්වා එකතො පරිවත්තෙති උක්ඛිපති බහි නීහරති. එවං පන මුදු ච හොති කම්මනියො ච. යථා නං සො ඛණ්ඩං ඛණ්ඩං විච්ඡින්දති, කූටෙන හනන්තො දීඝචතුරස්සාදිභෙදං කරොති. ඉමස්මිං සුත්තෙ විකුබ්බනිද්ධි කථිතා.

3-10. භික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

835-842. තතියෙ විවට්ටපාදකිද්ධි කථිතා, තථා චතුත්ථෙ. අපිච ද්වෙ එලානි ආදිං කත්වා හෙට්ඨා මිස්සකිද්ධිපාදා කථිතා, සත්තසු එලෙසු පුබ්බභාගා. සත්තමාදීනි චත්තාරි හෙට්ඨා කථිතනයානෙව.

11-12. මොග්ගල්ලානසුත්තාදිවණ්ණනා

843-844. එකාදසමද්වාදසමෙසු ඡ අභිඤ්ඤා කථිතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ඉද්ධිපාදසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අනුරුද්ධසංයුත්තං

1. රහොගතවග්ගො

1-2. පඨමරහොගතසුත්තාදිවණ්ණනා

899-900. අනුරුද්ධසංයුත්තස්ස පඨමෙ **ආරද්ධා**ති පරිපුණ්ණා. සඞ්ඛෙපතො පනෙත්ථ ඡත්තිංසාය ඨානෙසු අරහත්තං පාපෙත්වා විපස්සනා කථිතා, දුතියෙ ද්වාදසසු ඨානෙසු අරහත්තං පාපෙත්වා විපස්සනා කථිතා.

3. සුතනුසුත්තවණ්ණනා

901. තතියෙ **මහාභිඤ්ඤතන්ති** ඡළභිඤ්ඤාභාවං. **හීනං ධම්මන්ති**ආදීසු ඉමාය පාළියා අත්ථො වෙදිතබ්බො –

> ‘‘කතමෙ ධම්මා හීනා? ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා, ඉමෙ ධම්මා හීනා. කතමෙ ධම්මා මජ්ඣිමා? තීසු භූමීසු කුසලං, තීසු භූමීසු විපාකො, තීසු භූමීසු කිරියාබ්‍යාකතං සබ්බඤ්ච රූපං, ඉමෙ ධම්මා මජ්ඣිමා. කතමෙ ධම්මා පණීතා? චත්තාරො මග්ගා අපරියාපන්නා, චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි නිබ්බානඤ්ච, ඉමෙ ධම්මා පණීතා’’ති (ධ. ස. 1423-1425).

4-7. පඨමකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා

902-905. චතුත්ථෙ **කණ්ඩකීවනෙ**ති මහාකරමන්දවනෙ. ඡට්ඨෙ **සහස්සං ලොකන්ති** ඉමිනා ථෙරස්ස සතත විහාරො දස්සිතො. ථෙරො හි පාතොව මුඛං ධොවිත්වා අතීතානාගතෙ කප්පසහස්සං අනුස්සරති. පච්චුප්පන්නෙ පන දසචක්කවාළසහස්සං එකාවජ්ජනස්ස ආපාථමාගච්ඡති. සත්තමං උත්තානමෙව.

8. සලළාගාරසුත්තවණ්ණනා

906. අට්ඨමෙ **සලළාගාරෙ**ති සලළරුක්ඛමයාය පණ්ණසාලාය, සලළරුක්ඛස්ස වා ද්වාරෙ ඨිතත්තා එවංනාමකෙ අගාරෙ. ඉමස්මිං සුත්තෙ විපස්සනාය සද්ධිං විපස්සකපුග්ගලො කථිතො.

9. අම්බපාලිවනසුත්තවණ්ණනා

907. නවමෙ **ආසභිං වාචන්ති** අත්තනො අරහත්තභාවදීපකං උත්තමවාචං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

රහොගතවග්ගො පඨමො.

2. දුතියවග්ගවණ්ණනා

909-922. දුතියවග්ගෙ **ඨානඤ්ච ඨානතො**තිආදීහි ථෙරො දසබලඤාණං පටිජානාති. කිම්පනෙතං සාවකානං හොතීති? එකදෙසෙන හොති, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං පනෙතං නිප්පදෙසං සබ්බාකාරපරිපූරන්ති.

අනුරුද්ධසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඣානසංයුත්තවණ්ණනා

923. ඣානසංයුත්තං උත්තානත්ථමෙව.

ඣානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආනාපානසංයුත්තං

1. එකධම්මවග්ගො

1. එකධම්මසුත්තවණ්ණනා

977. ආනාපානසංයුත්තස්ස පඨමෙ **එකධම්මොති** එකො ධම්මො. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං සියා, තං සබ්බං සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.215) ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානනිද්දෙසෙ වුත්තමෙව.

6. අරිට්ඨසුත්තවණ්ණනා

982. ඡට්ඨෙ **භාවෙථ නොති** භාවෙථ නු. **කාමච්ඡන්දොති** පඤ්චකාමගුණිකරාගො. **අජ්ඣත්තං බහිද්ධා ච ධම්මෙසූති** අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු ද්වාදසසු ආයතනධම්මෙසු . **පටිඝසඤ්ඤා සුප්පටිවිනීතාති** පටිඝසම්පයුත්තසඤ්ඤා සුට්ඨු පටිවිනීතා, සමුච්ඡින්නාති අත්ථො. ඉමිනා අත්තනො අනාගාමිමග්ගං කථෙති. ඉදානි අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනං දස්සෙන්තො **සො සතොව අස්සසිස්සාමීති**ආදිමාහ.

7. මහාකප්පිනසුත්තවණ්ණනා

983. සත්තමෙ **ඉඤ්ජිතත්තං වා ඵන්දිතත්තං වාති** උභයෙනපි චලනමෙව කථිතං.

8. පදීපොපමසුත්තවණ්ණනා

984. අට්ඨමෙ **නෙව කායොපි කිලමති න චක්ඛූනීති** අඤ්ඤෙසු හි කම්මට්ඨානෙසු කම්මං කරොන්තස්ස කායොපි කිලමති, චක්ඛූනිපි විහඤ්ඤන්ති. ධාතුකම්මට්ඨානස්මිඤ්හි කම්මං කරොන්තස්ස කායො කිලමති, යන්තෙ පක්ඛිපිත්වා පීළනාකාරප්පත්තො විය හොති. කසිණකම්මට්ඨානෙ කම්මං කරොන්තස්ස චක්ඛූනි ඵන්දන්ති කිලමන්ති, නික්ඛමිත්වා පතනාකාරප්පත්තානි විය හොන්ති. ඉමස්මිං පන කම්මට්ඨානෙ කම්මං කරොන්තස්ස නෙව කායො කිලමති, න අක්ඛීනි විහඤ්ඤන්ති. තස්මා එවමාහ.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදි කස්මා වුත්තං, කිං ආනාපානෙ කසිණුග්ඝාටනං ලබ්භතීති? තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො පනාහ – ''යස්මා ආනාපානනිමිත්තං තාරකරූපමුත්තාවලිකාදිසදිසං හුත්වා පඤ්ඤායති, තස්මා තත්ථ කසිණුග්ඝාටනං ලබ්භතී''ති. තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො ''න ලබ්භතෙවා''ති ආහ. අලබ්භන්තෙ අයං අරියිද්ධිආදිකො පභෙදො කස්මා ගහිතොති? ආනිසංසදස්සනත්ථං. අරියං වා හි ඉද්ධිං චත්තාරි වා රූපාවචරජ්ඣානානි චතස්සො වා අරූපසමාපත්තියො නිරොධසමාපත්තිං වා පත්ථයමානෙන භික්ඛුනා අයං ආනාපානස්සතිසමාධි සාධුකං මනසිකාතබ්බො. යථා හි නගරෙ ලද්ධෙ යං චතූසු දිසාසු උට්ඨානකභණ්ඩං, තං චතූහි ද්වාරෙහි නගරමෙව පවිසතීති, ජනපදො ලද්ධො ච හොති. නගරස්සෙව හෙසො ආනිසංසො. එවං ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනාය ආනිසංසො එස අරියිද්ධිආදිකො පභෙදො, සබ්බාකාරෙන භාවිතෙ ආනාපානස්සතිසමාධිස්මිං සබ්බමෙතං යොගිනො නිප්ඵජ්ජතීති ආනිසංසදස්සනත්ථං වුත්තං. **සුභඤ්චෙති** එත්ථ සොති කස්මා න වුත්තං? යස්මා භික්ඛූති ඉමස්මිං වාරෙ නාගතං.

9. වෙසාලීසුත්තවණ්ණනා

985. නවමෙ **වෙසාලියන්ති** එවංනාමකෙ ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන පවත්තවොහාරෙ නගරෙ. තඤ්හි නගරං තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපවඩ්ඪනෙන විසාලීභූතත්තා වෙසාලීති වුච්චති. ඉදම්පි ච නගරං සබ්බඤ්ඤුතං පත්තෙයෙව සම්මාසම්බුද්ධෙ සබ්බාකාරවෙපුල්ලතං පත්තන්ති වෙදිතබ්බං. එවං ගොචරගාමං දස්සෙත්වා නිවාසට්ඨානමාහ **මහාවනෙ කූටාගාරසාලායන්ති**. තත්ථ මහාවනං නාම සයංජාතං අරොපිමං සපරිච්ඡෙදං මහන්තං වනං. කපිලවත්ථුසාමන්තා පන මහාවනං හිමවන්තෙන සහ එකාබද්ධං අපරිච්ඡෙදං හුත්වා මහාසමුද්දං ආහච්ච ඨිතං. ඉදං තාදිසං න හොති, සපරිච්ඡෙදං මහන්තං වනන්ති **මහාවනං**. කූටාගාරසාලා පන මහාවනං නිස්සාය කතෙ ආරාමෙ කූටාගාරං අන්තොකත්වා හංසවට්ටකච්ඡන්නෙන කතා සබ්බාකාරසම්පන්නා බුද්ධස්ස භගවතො ගන්ධකුටීති වෙදිතබ්බා.

අනෙකපරියායෙන අසුභකථං කථෙතීති අනෙකෙහි කාරණෙහි අසුභාකාරසන්දස්සනප්පවත්තං කායවිච්ඡන්දනීයකථං කථෙති. සෙය්‍යථිදං – අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා ලොමා නඛා දන්තා…පෙ.... මුත්තන්ති. කිං වුත්තං හොති? භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සබ්බාකාරෙනපි විචිනන්තො න කොචි කිඤ්චි මුත්තං වා මණිං වා වෙළුරියං වා අගරුං වා චන්දනං වා කුඞ්කුමං වා කප්පූරං වා වාසචුණ්ණාදිං වා අණුමත්තම්පි සුචිභාවං පස්සති, අථ ඛො පරමදුග්ගන්ධං ජෙගුච්ඡඅස්සිරිකදස්සනං කෙසලොමාදිනානප්පකාරං අසුචිමෙව පස්සති, තස්මා න එත්ථ ඡන්දො වා රාගො වා කරණීයො. යෙපි උත්තමඞ්ගෙ සිරසි ජාතා කෙසා නාම, තෙපි අසුභා චෙව අසුචිනො ච පටිකූලා

ච. සො ච නෙසං අසුභාසුචිපටිකූලභාවො වණ්ණතොපි සණ්ඨානතොපි ගන්ධතොපි ආසයතොපි ඔකාසතොපීති පඤ්චහාකාරෙහි වෙදිතබ්බො. එවං ලොමාදීනම්පීති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.307) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉති භගවා එකමෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ පඤ්චපඤ්චප්පභෙදෙන අනෙකපරියායෙන අසුභකථං කථෙති.

අසුභාය වණ්ණං භාසතීති උද්ධුමාතකාදිවසෙන අසුභමාතිකං නික්ඛිපිත්වා පදභාජනීයෙන තං විභජන්තො වණ්ණෙන්තො අසුභාය වණ්ණං භාසති. **අසුභභාවනාය වණ්ණං භාසතීති** යා අයං කෙසාදීසු වා උද්ධුමාතකාදීසු වා අජ්ඣත්තබහිද්ධාවත්ථූසු අසුභාකාරං ගහෙත්වා පවත්තස්ස චිත්තස්ස භාවනා වඩ්ඪනා ඵාතිකම්මං, තස්සා අසුභභාවනාය ආනිසංසං දස්සෙන්තො වණ්ණං භාසති, ගුණං පරිකිත්තෙති. සෙය්‍යථිදං – ‘‘අසුභභාවනාභියුත්තො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කෙසාදීසු වා වත්ථූසු උද්ධුමාතකාදීසු වා පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නං පඨමජ්ඣානං පටිලභති. සො තං පඨමජ්ඣානසඞ්ඛාතං චිත්තමඤ්ජූසං නිස්සාය විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා උත්තමත්ථං අරහත්තං පාපුණාතී’’ති.

ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ, අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුන්ති අහං, භික්ඛවෙ, එකං අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුං නිලීයිතුං එකකොව හුත්වා විහරිතුං ඉච්ඡාමීති අත්ථො. **නාම්හි කොචි උපසඞ්කමිතබ්බො අඤ්ඤත්‍ර එකෙන පිණ්ඩපාතනීහාරකෙනාති** යො අත්තනා පයුත්තවාචං අකත්වා මමත්ථාය සද්ධෙසු කුලෙසු පටියත්තපිණ්ඩපාතං නීහරිත්වා මය්හං උපනාමෙති, තං පිණ්ඩපාතනීහාරකං එකං භික්ඛුං ඨපෙත්වා නාම්හි අඤ්ඤෙන කෙනචි භික්ඛුනා වා ගහට්ඨෙන වා උපසඞ්කමිතබ්බොති.

කස්මා පන එවමාහාති? අතීතෙ කිර පඤ්චසතා මිගලුද්දකා මහතීහි දණ්ඩවාගුරාදීහි අරඤ්ඤං පරික්ඛිපිත්වා හට්ඨතුට්ඨා එකතොයෙව යාවජීවං මිගපක්ඛිඝාතකම්මෙන ජීවිකං කප්පෙත්වා නිරයෙ උප්පන්නා. තෙ තත්ථ පච්චිත්වා පුබ්බෙ කතෙන කෙනචිදෙව කුසලකම්මෙන මනුස්සෙසු උප්පන්නා කල්‍යාණූපනිස්සයවසෙන සබ්බෙපි භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජඤ්ච උපසම්පදඤ්ච ලභිංසු. තෙසං තතො මූලාකුසලකම්මතො අවිපක්කවිපාකා අපරාපරචෙතනා තස්මිං අඩ්ඪමාසබ්භන්තරෙ අත්තූපක්කමෙන ච පරූපක්කමෙන ච ජීවිතුපච්ඡෙදාය ඔකාසමකාසි. තං භගවා අද්දස. කම්මවිපාකො ච නාම න සක්කා කෙනචි පටිබාහිතුං. තෙසු ච භික්ඛූසු පුථුජ්ජනාපි අත්ථි, සොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිඛීණාසවාපි. තත්ථ ඛීණාසවා අප්පටිසන්ධිකා, ඉතරෙ අරියසාවකා නියතගතිකා සුගතිපරායණා, පුථුජ්ජනානං ගති අනියතා.

අථ භගවා චින්තෙසි – ‘‘ඉමෙ අත්තභාවෙ ඡන්දරාගෙන මරණභයභීතා න සක්ඛිස්සන්ති ගතිං විසොධෙතුං, හන්ද නෙසං ඡන්දරාගප්පහානාය අසුභකථං කථෙමි. තං සුත්වා අත්තභාවෙ විගතච්ඡන්දරාගතාය ගතිවිසොධනං කත්වා සග්ගෙ පටිසන්ධිං ගණ්හිස්සන්ති, එවං තෙසං මම සන්තිකෙ පබ්බජ්ජා සාත්ථිකා භවිස්සතී’’ති. තතො තෙසං අනුග්ගහාය අසුභකථං කථෙසි කම්මට්ඨානසීසෙන, නො මරණවණ්ණසංවණ්ණනාධිප්පායෙන. කථෙත්වා ච පනස්ස එතදහොසි – ‘‘සචෙ ඉමං අඩ්ඪමාසං මං භික්ඛූ පස්සිස්සන්ති, ‘අජ්ජ එකො භික්ඛු මතො, අජ්ජ ද්වෙ…පෙ…. අජ්ජ දසා’ති ආගන්ත්වා ආරොචෙස්සන්ති, අයඤ්ච කම්මවිපාකො න සක්කා මයා වා අඤ්ඤෙන වා පටිබාහිතුං, ස්වාහං තං සුත්වාපි කිං කරිස්සාමි, කිං මෙ අනත්ථකෙන අනයබ්‍යසනෙන සුතෙන, හන්දාහං භික්ඛූනං අදස්සනං උපගච්ඡාමී’’ති. තස්මා එවමාහ – ‘‘ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ, අඩ්ඪමාසං පටිසල්ලීයිතුං, නාම්හි කොචි උපසඞ්කමිතබ්බො අඤ්ඤත්‍ර එකෙන පිණ්ඩපාතනීහාරකෙනා’’ති.

අපරෙ පනාහු – ‘‘පරූපවාදවිවජ්ජනත්ථං එවං වත්වා පටිසල්ලීනො’’ති. පරෙ කිර භගවන්තං උපවදිස්සන්ති – ‘‘අයං ‘සබ්බඤ්ඤූ අහං සද්ධම්මවරචක්කවත්තී’ති පටිජානමානො අත්තනොපි සාවකෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝාතෙන්තෙ නිවාරෙතුං න සක්කොති, කිං අඤ්ඤං සක්ඛිස්සතී’’ති? තත්‍ර පණ්ඩිතා වදන්ති – ‘‘භගවා පටිසල්ලානමනුයුත්තො න ඉමං පවත්තිං ජානාති, කොචිස්ස ආරොචයිතාපි නත්ථි , සචෙ ජානෙය්‍ය අද්ධා නිවාරෙය්‍යා’’ති. ඉදං පන ඉච්ඡාමත්තං, පඨමමෙවෙත්ථ කාරණං. **නාස්සුධාති** එත්ථ අස්සුධාති පදපූරණමත්තෙ අවධාරණත්ථෙ වා නිපාතො, නෙව කොචි භගවන්තං උපසඞ්කමීති අත්ථො.

අනෙකෙහි වණ්ණසණ්ඨානාදීහි කාරණෙහි වොකාරො අස්සාති **අනෙකාකාරවොකාරො.** අනෙකාකාරවොකිණ්ණො අනෙකාකාරෙන සම්මිස්සොති වුත්තං හොති. කො සො? අසුභභාවනානුයොගො, තං අනෙකාකාරවොකාරං. **අසුභභාවනානුයොගමනුයුත්තා විහරන්තීති** යුත්තප්පයුත්තා විහරන්ති. **අට්ටීයමානාති** තෙන කායෙන අට්ටා දුක්ඛිතා හොන්ති. **හරායමානාති** ලජ්ජමානා. **ජිගුච්ඡමානාති** ජිගුච්ඡං උප්පාදයමානා. **සත්ථහාරකං පරියෙසන්තීති** ජීවිතහරණකසත්ථං පරියෙසන්ති. න කෙවලඤ්ච තෙ සත්ථං පරියෙසිත්වා අත්තනා වා අත්තානං ජීවිතා වොරොපෙන්ති, මිගලණ්ඩිකම්පි පන සමණකුත්තකං උපසඞ්කමිත්වා, ‘‘සාධු නො, ආවුසො, ජීවිතා වොරොපෙහී’’ති වදන්ති. එත්ථ ච අරියා නෙව පාණාතිපාතං කරිංසු, න සමාදපෙසුං, න සමනුඤ්ඤා අහෙසුං. පුථුජ්ජනා පන සබ්බමකංසු.

පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති තෙසං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං ජීවිතක්ඛයප්පත්තභාවං ඤත්වා තතො එකීභාවතො වුට්ඨිතො ජානන්තොපි අජානන්තො විය කථාසමුට්ඨාපනත්ථං ආයස්මන්තං ආනන්දං ආමන්තෙසි. **කිං නු ඛො, ආනන්ද, තනුභූතො විය භික්ඛුසඞ්ඝොති** ඉතො, ආනන්ද, පුබ්බෙ බහූ භික්ඛූ එකතො උපට්ඨානං ආගච්ඡන්ති, උද්දෙසං පරිපුච්ඡං ගණ්හන්ති, සජ්ඣායන්ති, එකපජ්ජොතො විය ආරාමො දිස්සති. ඉදානි පන අඩ්ඪමාසමත්තස්ස අච්චයෙන

තනුභූතො විය තනුකො මන්දො අප්පකො විරළො විය ජාතො භික්ඛුසඞ්ඝො. කිං නු ඛො කාරණං? කිං දිසාසු පක්කන්තා භික්ඛූති?

අථායස්මා ආනන්දො කම්මවිපාකෙන තෙසං ජීවිතක්ඛයප්පත්තිං අසල්ලක්ඛෙන්තො අසුභකම්මට්ඨානානුයොගපච්චයා පන සල්ලක්ඛෙන්තො **තථා හි පන, භන්තෙ භගවා**තිආදිං වත්වා භික්ඛූනං අරහත්තප්පත්තියා අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං යාචන්තො, **සාධු, භන්තෙ, භගවා**තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – සාධු, භන්තෙ, භගවා අඤ්ඤං කාරණං ආචික්ඛතු, යෙන භික්ඛුසඞ්ඝො අරහත්තෙ පතිට්ඨහෙය්‍ය . මහාසමුද්දං ඔරොහණතිත්ථානි විය අඤ්ඤානිපි දසානුස්සති, දසකසිණ, චතුධාතුවවත්ථාන, බ්‍රහ්මවිහාර, ආනාපානස්සතිපභෙදානි බහූනි නිබ්බානොරොහණකම්මට්ඨානානි සන්ති, තෙසු භගවා භික්ඛූ සමස්සාසෙත්වා අඤ්ඤතරං කම්මට්ඨානං ආචික්ඛතූති අධිප්පායො.

අථ භගවා තථා කාතුකාමො ථෙරං උය්‍යොජෙන්තො **තෙනහානන්දා**තිආදිමාහ. තත්ථ **වෙසාලිං උපනිස්සායා**ති වෙසාලියං උපනිස්සාය සමන්තා ගාවුතෙපි අඩ්ඪයොජනෙපි යාවතිකා විහරන්ති, තෙ සබ්බෙ සන්නිපාතෙහීති අත්ථො. **සබ්බෙ උපට්ඨානසාලායං සන්නිපාතෙත්වා**ති අත්තනා ගන්තුං යුත්තට්ඨානං සයං ගන්ත්වා අඤ්ඤත්ථ දහරභික්ඛූ පහිණිත්වා මුහුත්තෙනෙව අනවසෙසෙ භික්ඛූ උපට්ඨානසාලායං සමූහං කත්වා. **යස්සදානි, භන්තෙ, භගවා කාලං මඤ්ඤතී**ති එත්ථ අයමධිප්පායො – භගවා භික්ඛුසඞ්ඝො සන්නිපතිතො, එස කාලො භික්ඛූනං ධම්මකථං කාතුං, අනුසාසනිං දාතුං, ඉදානි යස්ස තුම්හෙ කාලං ජානාථ, තං කාතබ්බන්ති.

අථ ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි, **අයම්පි ඛො, භික්ඛවෙ**ති. ආමන්තෙත්වා ච පන භික්ඛූනං අරහත්තප්පත්තියා පුබ්බෙ ආචික්ඛිතඅසුභකම්මට්ඨානතො අඤ්ඤං පරියායං ආචික්ඛන්තො **ආනාපානස්සතිසමාධී**තිආදිමාහ. තත්ථ **ආනාපානස්සතිසමාධී**ති ආනාපානපරිග්ගාහිකාය සතියා සද්ධිං සම්පයුත්තො සමාධි, ආනාපානස්සතියං වා සමාධි, ආනාපානස්සතිසමාධි. **භාවිතො**ති උප්පාදිතො වඩ්ඪිතො වා. **බහුලීකතො**ති පුනප්පුනං කතො. **සන්තො චෙව පණීතො චා**ති සන්තො චෙව පණීතො චෙව. උභයත්ථ එවසද්දෙන නියමො වෙදිතබ්බො. කිං වුත්තං හොති? අයඤ්හි යථා අසුභකම්මට්ඨානං කෙවලං පටිවෙධවසෙන සන්තඤ්ච පණීතඤ්ච, ඔළාරිකාරම්මණත්තා පන පටිකූලාරම්මණත්තා ච ආරම්මණවසෙන නෙව සන්තං න පණීතං, න එවං කෙනචි පරියායෙන අසන්තො වා අප්පණීතො වා, අපිච ඛො ආරම්මණසන්තතායපි සන්තො වූපසන්තො නිබ්බුතො, පටිවෙධසඞ්ඛාතාය අඞ්ගසන්තතායපි, ආරම්මණපණීතතාය පණීතො අතිත්තිකරො, අඞ්ගපණීතතායපීති. තෙන වුත්තං ''සන්තො චෙව පණීතො චා''ති.

අසෙචනකො ච සුඛො ච විහාරොති එත්ථ පන නාස්ස සෙචනන්ති අසෙචනකො, අනාසිත්තකො අබ්බොකිණ්ණො පාටියෙක්කො ආවෙණිකො, නත්ථි එත්ථ පරිකම්මෙන වා උපචාරෙන වා සන්තතා, ආදිසමන්නාහාරතො පභුති අත්තනො සභාවෙනෙව සන්තො ච පණීතො චාති අත්ථො. කෙචි ''අසෙචනකො''ති අනාසිත්තකො ඔජවන්තො, සභාවෙනෙව මධුරො''ති වදන්ති. එවමයං අසෙචනකො ච අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ කායිකචෙතසිකසුඛප්පටිලාභාය සංවත්තනතො සුඛො ච විහාරොති වෙදිතබ්බො.

උප්පන්නුප්පන්නෙති අවික්ඛම්භිතෙ. **පාපකෙ**ති ලාමකෙ. **අකුසලෙ ධම්මෙ**ති අකොසල්ලසම්භූතෙ ධම්මෙ. **ඨානසො අන්තරධාපෙතී**ති ඛණෙනෙව අන්තරධාපෙති වික්ඛම්භෙති. **වූපසමෙතී**ති සුට්ඨු උපසමෙති, නිබ්බෙධභාගියත්තා අනුපුබ්බෙන අරියමග්ගවුද්ධිප්පත්තො සමුච්ඡින්දති, පටිප්පස්සම්භෙතීති වුත්තං හොති. **ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ**ති ආසාළ්හමාසෙ. **ඌහතං රජොජල්ල**න්ති අට්ඨ මාසෙ වාතාතපසුක්ඛාය ගොමහිංසාදිපාදප්පහාරසම්භින්නාය පථවියා උද්ධං හතං ඌහතං ආකාසෙ සමුට්ඨිතං රජඤ්ච රෙණුඤ්ච. **මහා අකාලමෙඝො**ති සබ්බං නභං අජ්ඣොත්ථරිත්වා උට්ඨිතො ආසාළ්හජුණ්හපක්ඛෙ සකලං අඩ්ඪමාසං වස්සනකමෙඝො. සො හි අසම්පත්තෙ වස්සකාලෙ උප්පන්නත්තා අකාලමෙඝොති ඉධ අධිප්පෙතො. **ඨානසො අන්තරධාපෙති වූපසමෙතී**ති ඛණෙනෙව අදස්සනං නෙති පථවියං සන්නිසීදාපෙති. **එවමෙව ඛො**ති ඔපම්මනිදස්සනමෙතං. තතො පරං වුත්තනයමෙව.

10. කිමිලසුත්තවණ්ණනා

986. දසමෙ **කිමිලාය**න්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. **එතදවොචා**ති ථෙරො කිර චින්තෙසි – ''අයං දෙසනා න යථානුසන්ධිකා කතා, යථානුසන්ධිං ගමෙස්සාමී''ති දෙසනානුසන්ධිං ඝටෙන්තො එතං අවොච. **කායඤ්ඤතර**න්ති පථවීආදීසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වදාමි වායොකායං වදාමීති අත්ථො. අථ වා චක්ඛායතනං…පෙ…. කබළීකාරො ආහාරොති පඤ්චවීසති රූපකොට්ඨාසා රූපකායො නාම, තෙසු ආනාපානං ඵොට්ඨබ්බායතනෙ සඞ්ගහිතත්තා කායඤ්ඤතරං හොති, තස්මාපි එවමාහ. **තස්මාතිහා**ති යස්මා චතූසු කායෙසු අඤ්ඤතරං වායොකායං, පඤ්චවීසති කොට්ඨාසෙ වා රූපකායෙ අඤ්ඤතරං ආනාපානං අනුපස්සති, තස්මා කායෙ කායානුපස්සීති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **වෙදනාඤ්ඤතර**න්ති තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරං, සුඛවෙදනං සන්ධායෙතං වුත්තං.

සාධුකං මනසිකාරන්ති පීතිපටිසංවෙදිතාදිවසෙන උප්පන්නං සුන්දරං මනසිකාරං. කිං පන මනසිකාරො සුඛා වෙදනා හොතීති? න හොති, දෙසනාසීසං පනෙතං. යථෙව හි ''අනිච්චසඤ්ඤාභාවනානුයොගමනුයුත්තා''ති (ම. නි.

3.147) එත්ථ සඤ්ඤානාමෙන පඤ්ඤා වුත්තා, එවමිධාපි මනසිකාරනාමෙන ඣානවෙදනා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතස්මිඤ්හි චතුක්කෙ පඨමපදෙ පීතිසීසෙන වෙදනා වුත්තා, දුතියපදෙ සුඛන්ති සරූපෙනෙව වුත්තා. චිත්තසඞ්ඛාරපදද්වයෙ ''සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චෙතසිකා එතෙ ධම්මා චිත්තප්පටිබද්ධා චිත්තසඞ්ඛාරා''ති (පටි. ම. 1.174) වචනතො ''විතක්කවිචාරෙ ඨපෙත්වා සබ්බෙපි චිත්තසම්පයුත්තකා ධම්මා චිත්තසඞ්ඛාරෙ සඞ්ගහිතා''ති වචනතො චිත්තසඞ්ඛාරනාමෙන වෙදනා වුත්තා. තං සබ්බං මනසිකාරනාමෙන සඞ්ගහෙත්වා ඉධ ''සාධුකං මනසිකාර''න්ති ආහ.

එවං සන්තෙපි යස්මා එසා වෙදනා ආරම්මණං න හොති, තස්මා වෙදනානුපස්සනා න යුජ්ජතීති. නො න යුජ්ජති, මහාසතිපට්ඨානාදීසුපි හි තං තං සුඛාදීනං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනා වෙදයති, තං පන වෙදනාපවත්තිං උපාදාය ''අහං වෙදයාමී''ති වොහාරමත්තං හොති, තං සන්ධාය ''සුඛං වෙදනං වෙදයමානො සුඛං වෙදනං වෙදයාමී''තිආදි වුත්තං. අපිච ''පීතිප්පටිසංවෙදී''තිආදීනං අත්ථවණ්ණනායමෙතස්ස පරිහාරො වුත්තොයෙව. වුත්තඤ්හෙතං විසුද්ධිමග්ගෙ –

> ''ද්වීහාකාරෙහි පීති පටිසංවිදිතා හොති – ආරම්මණතො ච අසම්මොහතො ච. කථං ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොති? සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ ඣානපටිලාභෙන ආරම්මණතො පීති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. කථං අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොති? සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඣානසම්පයුත්තපීතිං ඛයතො වයතො සම්මසති, තස්ස විපස්සනාක්ඛණෙ ලක්ඛණප්පටිවෙධෙන අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොති. වුත්තඤ්හෙතං පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.172) '''දීඝං අස්සාසවසෙන චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතො සති උපට්ඨිතා හොති, තාය සතියා තෙන ඤාණෙන සා පීති පටිසංවිදිතා හොතී'ති. එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානිපි අත්ථතො වෙදිතබ්බානී''ති.

ඉති යථෙව ඣානපටිලාභෙන ආරම්මණතො පීතිසුඛචිත්තසඞ්ඛාරා පටිසංවිදිතා හොන්ති, එවං ඉමිනාපි ඣානසම්පයුත්තෙන වෙදනාසඞ්ඛාතමනසිකාරපටිලාභෙන ආරම්මණතො වෙදනා පටිසංවිදිතා හොති. තස්මා සුවුත්තමෙතං ''වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරතී''ති.

නාහං, ආනන්ද, මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්සාති එත්ථ අයමධිප්පායො – යස්මා ''චිත්තපටිසංවෙදී අස්සසිස්සාමී''තිආදිනා නයෙන පවත්තො භික්ඛු කිඤ්චාපි අස්සාසපස්සාසනිමිත්තමාරම්මණං කරොති, තස්ස පන චිත්තස්ස ආරම්මණෙ සතිඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච උපට්ඨාපෙත්වා පවත්තනතො චිත්තෙ චිත්තානුපස්සීයෙව නාමෙස හොති. න හි මුට්ඨස්සතිස්ස අසම්පජානස්ස ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා අත්ථි, තස්මා ආරම්මණතො චිත්තපටිසංවිදිතවසෙන ''චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරතී''ති.

සො යං තං හොති අභිජ්ඣාදොමනස්සානං පහානං, තං පඤ්ඤාය දිස්වා සාධුකං අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතීති එත්ථ අභිජ්ඣා කාමච්ඡන්දනීවරණමෙව, දොමනස්සවසෙන බ්‍යාපාදනීවරණං දස්සිතං. ඉදඤ්හි චතුක්කං විපස්සනාවසෙනෙව වුත්තං, ධම්මානුපස්සනා ච නීවරණපබ්බාදිවසෙන ඡබ්බිධා හොති, තස්සා නීවරණපබ්බං ආදි, තස්සාපි ඉදං නීවරණද්වයං ආදි. ඉති ධම්මානුපස්සනාය ආදිං දස්සෙතුං **අභිජ්ඣාදොමනස්සාන**න්ති ආහ. **පහාන**න්ති අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජහතීති එවං පහානකරඤාණං අධිප්පෙතං. **තං පඤ්ඤාය දිස්වා**ති තං අනිච්චවිරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගඤාණසඞ්ඛාතං පහානඤාණං අපරාය විපස්සනාපඤ්ඤාය, තම්පි අපරායාති එවං විපස්සනාපරම්පරං දස්සෙති . **අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතීති** යඤ්චස්ස පථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච එකතො උපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛතීති ද්විධා අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. තත්ථ සහජාතානම්පිඅජ්ඣුපෙක්ඛනා හොති ආරම්මණස්සාපි අජ්ඣුපෙක්ඛනා. ඉධ ආරම්මණ අජ්ඣුපෙක්ඛනා අධිප්පෙතා. **තස්මාතිහානන්දා**ති යස්මා ''අනිච්චානුපස්සී අස්සසිස්සාමී''තිආදිනා නයෙන පවත්තො න කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙ, අභිජ්ඣාදොමනස්සසීසෙන පන වුත්තානං ධම්මානං පහානකරඤාණම්පි පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති, තස්මා ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරතීති වෙදිතබ්බො.

එවමෙව ඛොති එත්ථ චතුමහාපථො විය ඡ ආයතනානි දට්ඨබ්බානි. තස්මිං පංසුපුඤ්ජො විය ඡසු ආයතනෙසු කිලෙසා. චතූහි දිසාහි ආගච්ඡන්තා සකටරථා විය චතූසු ආරම්මණෙසු පවත්තා චත්තාරො සතිපට්ඨානා. එකෙන සකටෙන වා රථෙන වා පංසුපුඤ්ජස්ස උපහනනං විය කායානුපස්සනාදීහි පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං උපඝාතො වෙදිතබ්බොති.

එකධම්මවග්ගො පඨමො.

2. දුතියවග්ගො

1-2. ඉච්ඡානඞ්ගලසුත්තාදිවණ්ණනා

987-988. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **එවං බ්‍යාකරෙය්‍යාථාති** කස්මා අත්තනො විහාරසමාපත්තිං ආචික්ඛති? උපාරම්භමොචනත්ථං. සචෙ හි තෙ ''න ජානාමා''ති වදෙය්‍යුං, අථ නෙසං තිත්ථියා ''තුම්හෙ 'අසුකසමාපත්තියා නාම නො සත්ථා තෙමාසං විහාසී'තිපි න ජානාථ, අථ කස්මා නං උපට්ඨහන්තා විහරථා''ති උපාරම්භං ආරොපෙය්‍යුං, තතො මොචනත්ථං එවමාහ.

අථ කස්මා යථා අඤ්ඤත්ථ ''සතොව අස්සසති, දීඝං වා අස්සසන්තො''ති (දී. නි. 2.374; ම. නි. 1.107; සං. නි. 5.977) එව-වාකාරො වුත්තො. එවං ඉධ න වුත්තොති? එකන්තසන්තත්තා. අඤ්ඤෙසඤ්හි අස්සාසො වා පාකටො හොති පස්සාසො වා, භගවතො උභයම්පෙතං පාකටමෙව නිච්චං උපට්ඨිතස්සතිතායාති එකන්තසන්තත්තා න වුත්තො. අථ ''සික්ඛාමී''ති අවත්වා කස්මා ''අස්සසාමී''ති එත්තකමෙව වුත්තන්ති? සික්ඛිතබ්බාභාවා. සත්ත හි සෙඛා සික්ඛිතබ්බභාවා සෙඛා නාම, ඛීණාසවා සික්ඛිතබ්බාභාවා අසෙඛා නාම, තථාගතා අසික්ඛිතබ්බා අසෙක්ඛා නාම නත්ථි තෙසං සික්ඛිතබ්බකිච්චන්ති සික්ඛිතබ්බාභාවා න වුත්තං. දුතියං උත්තානමෙව.

3-10. පඨමආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

989-996. තතියෙ **පවිචිනතීති** අනිච්චාදිවසෙන පවිචිනති. ඉතරං පදද්වයං එතස්සෙව වෙවචනං. **නිරාමිසාති** නික්කිලෙසා කායිකචෙතසිකදරථපටිපස්සද්ධියා කායොපි චිත්තම්පි පස්සම්භති. **සමාධියතීති** සම්මා ඨපියති, අප්පනාචිත්තං විය හොති. **අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතීති** සහජාතඅජ්ඣුපෙක්ඛනාය අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති.

එවං චුද්දසවිධෙන කායපරිග්ගාහකස්ස භික්ඛුනො තස්මිං කායෙ සති සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, තාය සතියා සම්පයුත්තඤාණං ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො, තංසම්පයුත්තමෙව කායිකචෙතසිකවීරියං වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පීතිපස්සද්ධිචිත්තෙකග්ගතා පීතිපස්සද්ධිසමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගා, ඉමෙසං ඡන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඞ්ඛාතො මජ්ඣත්තාකාරො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො. යථෙව හි සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථිනො ''අයං ඔලීයතී''ති තුදනං වා, ''අයං අතිධාවතී''ති ආකඩ්ඪනං වා නත්ථි, කෙවලං එවං පස්සමානස්ස ඨිතාකාරොව හොති, එවමෙව ඉමෙසං ඡන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඞ්ඛාතො මජ්ඣත්තාකාරො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො නාම හොති. එත්තාවතා කිං කථිතං? එකචිත්තක්ඛණිකා නානාසරසලක්ඛණා විපස්සනාබොජ්ඣඞ්ගා නාම කථිතා.

විවෙකනිස්සිතන්තිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. එත්ථ පන සොළසක්ඛත්තුකා ආනාපානස්සති මිස්සකා කථිතා, ආනාපානමූලකා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා , තෙසං මූලභූතා ආනාපානස්සති පුබ්බභාගා. බොජ්ඣඞ්ගමූලකා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා, තෙපි බොජ්ඣඞ්ගා පුබ්බභාගාව. විජ්ජාවිමුත්තිපූරකා පන බොජ්ඣඞ්ගා නිබ්බත්තිතලොකුත්තරා, විජ්ජාවිමුත්තියො අරියඵලසම්පයුත්තා. විජ්ජා වා චතුත්ථමග්ගසම්පයුත්තා, විමුත්ති ඵලසම්පයුත්තාති. චතුත්ථපඤ්චමඡට්ඨානිපි ඉමිනාව සමානපරිච්ඡෙදානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ආනාපානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සොතාපත්තිසංයුත්තං

1. වෙළුද්වාරවග්ගො

1. චක්කවත්තිරාජසුත්තවණ්ණනා

997. සොතාපත්තිසංයුත්තස්ස පඨමෙ **කිඤ්චාපීති** අනුග්ගහගරහණෙසු නිපාතො. චතුන්නඤ්හි මහාදීපානං ඉස්සරියාධිපච්චං රජ්ජං අනුග්ගණ්හන්තො චතුන්නඤ්ච අපායානං අප්පහීනභාවං ගරහන්තො සත්ථා ''කිඤ්චාපි, භික්ඛවෙ, රාජා චක්කවත්තී''තිආදිමාහ. තත්ථ **චතුන්නං දීපානන්ති** ද්විසහස්සදීපපරිවාරානං චතුන්නං මහාදීපානං. **ඉස්සරියාධිපච්චන්ති** ඉස්සරභාවො ඉස්සරියං, අධිපතිභාවො ආධිපච්චං, ඉස්සරියං ආධිපච්චං එතස්මිං රජ්ජෙ, න ඡෙදනභෙදනන්ති ඉස්සරියාධිපච්චං. **කාරෙත්වාති** එවරූපං රජ්ජං පවත්තාපෙත්වා. **කිඤ්චාපි, භික්ඛවෙ, අරියසාවකොති** එත්ථ අනුග්ගහපසංසාසු නිපාතො. පිණ්ඩියාලොපෙන හි යාපනං අනුග්ගහන්තො චතුන්නඤ්ච අපායානං පහීනභාවං පසංසන්තො සත්ථා ''කිඤ්චාපි, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො''තිආදිමාහ. තත්ථ **නන්තකානීති** අනන්තකානි. තෙරසහත්ථොපි හි වත්ථසාටකො දසච්ඡෙදනතො පට්ඨාය නන්තකන්තෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති.

අවෙච්චප්පසාදෙනාති අචලප්පසාදෙන. සො පනායං පසාදො කිං එකො, අනෙකොති? එකොව, සො මග්ගෙන ආගතප්පසාදො. යෙසු පන වත්ථූසු අපුබ්බං අචරිමං රුහති, තෙසං වසෙන ''බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙනා''තිආදිනා නයෙන තිධා වුත්තො. යස්මා ච එකො, තස්මාව නින්නානාකරණො හොති. අරියසාවකස්ස හි බුද්ධෙයෙව පසාදො ච පෙමඤ්ච ගාරවඤ්ච මහන්තං, න ධම්මෙ වා සඞ්ඝෙ වා, ධම්මෙයෙව වා මහන්තං , න බුද්ධෙ වා සඞ්ඝෙ වා, සඞ්ඝෙයෙව වා මහන්තං, න බුද්ධෙ වා ධම්මෙ වාති එතං නත්ථි. **ඉතිපි සො භගවාති**ආදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතානෙව.

අරියකන්තෙහීති අරියානං කන්තෙහි පියෙහි මනාපෙහි. පඤ්ච හි සීලානි භවන්තරගතාපි අරියා න කොපෙන්ති, එවං තෙසං පියානි. තානි සන්ධායෙතං වුත්තං. **අඛණ්ඩෙහීති**ආදි සදිසවසෙන වුත්තං. මුඛවට්ටියඤ්හි ඡින්නෙකදෙසා පාති ඛණ්ඩාති වුච්චති, මජ්ඣෙ භින්නා ඡිද්දාති, එකස්මිං පදෙසෙ විසභාගවණ්ණා ගාවී සබලාති, නානාබින්දුවිචිත්තා කම්මාසාති, එවමෙව පටිපාටියා ආදිම්හි වා අන්තෙ වා භින්නං සීලං ඛණ්ඩං නාම, මජ්ඣෙ භින්නං ඡිද්දං, යත්ථ කත්ථචි ද්වින්නං වා තිණ්ණං වා පටිපාටියා භින්නත්තා සබලං, එකන්තරං භින්නං කම්මාසං. තෙසං දොසානං අභාවෙන අඛණ්ඩාදිතා වෙදිතබ්බා. **භුජිස්සෙහීති** භුජිස්සභාවකරෙහි. **විඤ්ඤුප්පසත්ථෙහීති** බුද්ධාදීහි විඤ්ඤූහි පසංසිතෙහි. **අපරාමට්ඨෙහීති** ''ඉදං නාම තයා කතං, ඉදං වීතික්කන්ත''න්ති එවං පරාමසිතුං අසක්කුණෙය්‍යෙහි. **සමාධිසංවත්තනිකෙහීති** අප්පනාසමාධිං උපචාරසමාධිං වා සංවත්තෙතුං සමත්ථෙහි.

2. බ්‍රහ්මචරියොගධසුත්තවණ්ණනා

998. දුතියෙ **යෙසං සද්ධාති** පදෙන බුද්ධෙ පසාදො ගහිතො. **සීලන්ති** පදෙන අරියකන්තානි සීලානි ගහිතානි. **පසාදොති** පදෙන සඞ්ඝෙ පසාදො ගහිතො. **ධම්මදස්සනන්ති** පදෙන ධම්මෙ පසාදො ගහිතොති එවං චත්තාරි සොතාපත්තියඞ්ගානි වුත්තානි. **කාලෙන පච්චෙන්තීති** කාලෙන පාපුණන්ති. **බ්‍රහ්මචරියොගධං සුඛන්ති** බ්‍රහ්මචරියං ඔගාහිත්වා ඨිතං උපරිමග්ගත්තයසම්පයුත්තං සුඛං. යො පනෙස ගාථාය ආගතො පසාදො, සො කතරපසාදො හොතීති. තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො තාව ''මග්ගපසාදො''ති ආහ, තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො ''ආගතමග්ගස්ස පච්චවෙක්ඛණප්පසාදො''ති. උභොපි ථෙරා පණ්ඩිතා බහුස්සුතා, උභින්නං සුභාසිතං. මිස්සකප්පසාදො එසොති.

3. දීඝාවුඋපාසකසුත්තවණ්ණනා

999. තතියෙ **තස්මාති** යස්මා චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසු සන්දිස්සසි, තස්මා. **විජ්ජාභාගියෙති** විජ්ජාකොට්ඨාසිකෙ. **සබ්බසඞ්ඛාරෙසූති** සබ්බෙසු තෙභූමකසඞ්ඛාරෙසු. එවමස්ස උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා කථිතා. **විඝාතන්ති** දුක්ඛං.

4-5. පඨමසාරිපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

1000-1001. චතුත්ථ උත්තානමෙව. පඤ්චමෙ **සොතාපත්තියඞ්ගන්ති** සොතාපත්තියා පුබ්බභාගපටිලාභඞ්ගං. බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදාදයො පන පටිලද්ධගුණා සොතාපන්නස්ස අඞ්ගා නාම, තෙපි පන සොතාපත්තියඞ්ගන්ති ආගතා. තත්‍රායං ද්වින්නම්පි වචනත්ථො – සප්පුරිසෙ සෙවන්තො භජන්තො පයිරුපාසන්තො ධම්මං සුණන්තො යොනිසො මනසිකරොන්තො ධම්මානුධම්මං පුබ්බභාගපටිපදං පටිපජ්ජන්තො සොතාපත්තිං පටිලභතීති සප්පුරිසසංසෙවාදයො සොතාපත්තිඅත්ථාය අඞ්ගන්ති සොතාපත්තියඞ්ගං නාම, ඉතරෙ පඨමමග්ගසඞ්ඛාතාය සොතාපත්තියා අඞ්ගන්තිපි සොතාපත්තියඞ්ගං, පටිවිද්ධසොතාපත්තිමග්ගස්ස සොතාපත්තිමග්ගො අඞ්ගන්තිපි සොතාපත්තියඞ්ගං.

6. ථපතිසුත්තවණ්ණනා

1002. ඡට්ඨෙ **සාධුකෙ පටිවසන්තීති** සාධුකනාමකෙ අත්තනො භොගගාමකෙ වසන්ති. තෙසු ඉසිදත්තො සකදාගාමී, පුරාණො සොතාපන්නො සදාරසන්තුට්ඨො. **මග්ගෙ පුරිසං ඨපෙසුන්ති** තෙසං කිර ගාමද්වාරෙන භගවතො ගමනමග්ගො. තස්මා ‘‘භගවා කාලෙ වා අකාලෙ වා අම්හාකං සුත්තානං වා පමත්තානං වා ගච්ඡෙය්‍ය, අථ පස්සිතුං න ලභෙය්‍යාමා’’ති මග්ගමජ්ඣෙ පුරිසං ඨපෙසුං.

අනුබන්ධිංසූති න දූරතොව පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිංසු, භගවා පන සකටමග්ගස්ස මජ්ඣෙ ජඞ්ඝමග්ගෙන අගමාසි, ඉතරෙ උභොසු පස්සෙසු අනුගච්ඡන්තා අගමංසු. **මග්ගා ඔක්කම්මාති** බුද්ධානඤ්හි කෙනචි සද්ධිං ගච්ඡන්තානංයෙව පටිසන්ථාරං කාතුං වට්ටති කෙනචි සද්ධිං ඨිතකානං , කෙනචි සද්ධිං දිවසභාගං නිසින්නානං. තස්මා භගවා චින්තෙසි – ‘‘ඉමෙහි මෙ සද්ධිං ගච්ඡන්තස්ස පටිසන්ථාරං කාතුං අයුත්තං, ඨිතකෙනපි කාතුං න යුත්තං, ඉමෙ හි මය්හං සාසනෙ සාමිනො ආගතඵලා. ඉමෙහි සද්ධිං නිසීදිත්වාව දිවසභාගං පටිසන්ථාරං කරිස්සාමී’’ති මග්ගා ඔක්කම්ම යෙන අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඞ්කමි.

පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදීති තෙ කිර ඡත්තුපාහනං කත්තරදණ්ඩං පාදබ්භඤ්ජනතෙලාදීනි චෙව අට්ඨවිධඤ්ච පානකං සරභපාදපල්ලඞ්කඤ්ච ගාහාපෙත්වා අගමංසු, ආහතං පල්ලඞ්කම්පි පඤ්ඤාපෙත්වා අදංසු , සත්ථා තස්මිං නිසීදි. **එකමන්තං නිසීදිංසූති** සෙසානි ඡත්තුපාහනාදීනි භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දෙථාති වත්වා සයම්පි භගවන්තං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු.

සාවත්ථියා කොසලෙසු චාරිකං පක්කමිස්සතීතිආදි සබ්බං මජ්ඣිමපදෙසවසෙනෙව වුත්තං. කස්මා? නියතත්තා. භගවතො හි චාරිකාචරණම්පි අරුණුට්ඨාපනම්පි නියතං, මජ්ඣිමපදෙසෙයෙව චාරිකං චරති, මජ්ඣිමදෙසෙ අරුණං උට්ඨපෙතීති නියතත්තා මජ්ඣිමදෙසවසෙන වුත්තං. **ආසන්නෙ නො භගවා භවිස්සතීති** එත්ථ න කෙවලං ආසන්නත්තායෙව තෙසං සොමනස්සං හොති, අථ ඛො ‘‘ඉදානි දානං දාතුං ගන්ධමාලාදීහි පූජං කාතුං ධම්මං සොතුං පඤ්හං පුච්ඡිතුං ලභිස්සාමා’’ති තෙසං සොමනස්සං හොති.

තස්මාතිහ ථපතයො සම්බාධො ඝරාවාසොති ථපතයො යස්මා තුම්හාකං මයි දූරීභූතෙ අනප්පකං දොමනස්සං, ආසන්නෙ අනප්පකං සොමනස්සං හොති, තස්මාපි වෙදිතබ්බමෙතං ‘‘සම්බාධො ඝරාවාසො’’ති. ඝරාවාසස්ස හි දොසෙන තුම්හාකං එවං හොති. සචෙ පන ඝරාවාසං පහාය පබ්බජිතා, අථ එවං චො මයා සද්ධිංයෙව ගච්ඡන්තානඤ්ච ආගච්ඡන්තානඤ්ච තං න භවෙය්‍යාති ඉමමත්ථං දීපෙන්තො එවමාහ. තත්ථ සකිඤ්චනසපලිබොධට්ඨෙන සම්බාධතා වෙදිතබ්බා. මහාවාසෙ වසන්තස්සපි හි සකිඤ්චනසපලිබොධට්ඨෙන ඝරාවාසො සම්බාධොව. **රජාපථොති** රාගදොසමොහරජානං ආපථො, ආගමනට්ඨානන්ති අත්ථො. **අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජාති** පබ්බජ්ජා පන අකිඤ්චනඅපලිබොධට්ඨෙන අබ්භොකාසො. චතුරතනිකෙපි හි ගබ්භෙ ද්වින්නං භික්ඛූනං පල්ලඞ්කෙන පල්ලඞ්කං ඝටෙත්වා නිසින්නානම්පි අකිඤ්චනඅපලිබොධට්ඨෙන පබ්බජ්ජා අබ්භොකාසො නාම හොති. **අලඤ්ච පන වො ථපතයො අප්පමාදායාති** එවං සම්බාධෙ ඝරාවාසෙ වසන්තානං තුම්හාකං අප්පමාදමෙව කාතුං යුත්තන්ති අත්ථො.

එකං පුරතො එකං පච්ඡතො නිසීදාපෙමාති තෙ කිර ද්වෙපි ජනා සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතෙසු ද්වීසු නාගෙසු තා ඉත්ථියො එවං නිසීදාපෙත්වා රඤ්ඤො නාගං මජ්ඣෙ කත්වා උභොසු පස්සෙසු ගච්ඡන්ති, තස්මා එවමාහංසු. **නාගොපි රක්ඛිතබ්බොති** යථා කිඤ්චි විසෙවිතං න කරොති, එවං රක්ඛිතබ්බො හොති. **තාපි භගිනියොති** යථා පමාදං නාපජ්ජන්ති, එවං රක්ඛිතබ්බා හොන්ති. **අත්තාපීති** සිතහසිතකථිතවිපෙක්ඛිතාදීනි අකරොන්තෙහි අත්තාපි රක්ඛිතබ්බො හොති. (තෙහි තථා කරොන්තෙහි න අත්තාපි රක්ඛිතබ්බො හොති). තථා කරොන්තො හි ‘‘සාමිදුබ්භො එසො’’ති නිග්ගහෙතබ්බො හොති. **තස්මාතිහ ථපතයොති** යස්මා තුම්හෙ රාජා නිච්චං රාජභණ්ඩං පටිච්ඡාපෙති, තස්මාපි සම්බාධො ඝරාවාසො රජාපථො. යස්මා පන පංසුකූලිකභික්ඛුං එවං පටිච්ඡාපෙන්තො නත්ථි, තස්මා අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා. එවං සබ්බත්ථාපි අලඤ්ච පන වො ථපතයො අප්පමාදාය අප්පමාදමෙව කරොථාති දස්සෙති.

මුත්තචාගොති විස්සට්ඨචාගො. **පයතපාණීති** ආගතාගතානං දානත්ථාය ධොතහත්ථො. **වොස්සග්ගරතොති** වොස්සග්ගසඞ්ඛාතෙ චාගෙ රතො. **යාචයොගොති** යාචිතබ්බකයුත්තො. **දානසංවිභාගරතොති** දානෙන චෙව අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි ලද්ධා තතොපි සංවිභාගෙ රතො. **අප්පටිවිභත්තන්ති** ‘‘ඉදං අම්හාකං භවිස්සති, ඉදං භික්ඛූන’’න්ති එවං අකතවිභාගං, සබ්බං දාතබ්බමෙව හුත්වා ඨිතන්ති අත්ථො.

7. වෙළුද්වාරෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

1003. සත්තමෙ **වෙළුද්වාරන්ති** ගාමද්වාරෙ පවෙණිආගතස්ස වෙළුගච්ඡස්ස අත්ථිතාය එවංලද්ධනාමො ගාමො. **අත්තුපනායිකන්ති** අත්තනි උපනෙතබ්බං. **සම්ඵභාසෙනාති** අමන්තභාසෙන. **සම්ඵප්පලාපභාසෙනාති** සම්ඵප්පලාපසම්භාසෙන නිරත්ථකෙන අඤ්ඤාණවචනෙනාති අත්ථො.

8-9. පඨමගිඤ්ජකාවසථසුත්තාදිවණ්ණනා

1004-5. අට්ඨමෙ **ඤාතිකෙති** එකං තළාකං නිස්සාය ද්වින්නං චූළපිතිමහාපිතිපුත්තානං ද්වෙ ගාමා, තෙසු එකස්මිං ගාමකෙ. **ගිඤ්ජකාවසථෙති** ඉට්ඨකාමයෙ ආවසථෙ. **ඔරම්භාගියානන්ති** හෙට්ඨාභාගියානං, කාමභවෙයෙව පටිසන්ධිග්ගාහාපකානන්ති අත්ථො. ඔරන්ති ලද්ධනාමෙහි වා තීහි මග්ගෙහි පහාතබ්බානීතිපි ඔරම්භාගියානි. තත්ථ කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදොති ඉමානි ද්වෙ සමාපත්තියා වා අවික්ඛම්භිතානි මග්ගෙන වා අසමුච්ඡින්නානි නිබ්බත්තිවසෙන උද්ධං භාගං රූපභවං අරූපභවං වා ගන්තුං න දෙන්ති. සක්කායදිට්ඨිආදීනි තීණි තත්ථ නිබ්බත්තම්පි ආනෙත්වා පුන ඉධෙව නිබ්බත්තාපෙන්තීති සබ්බානිපි ඔරම්භාගියානෙව. **අනාවත්තිධම්මොති** පටිසන්ධිවසෙන අනාගමනසභාවො.

රාගදොසමොහානං තනුත්තාති එත්ථ කදාචි උප්පත්තියා ච පරියුට්ඨානමන්දතාය චාති ද්වෙධාපි තනුභාවො වෙදිතබ්බො. සකදාගාමිස්ස හි පුථුජ්ජනානං විය අභිණ්හං රාගාදයො න උප්පජ්ජන්ති, කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජමානා ච න පුථුජ්ජනානං විය බහලබහලා උප්පජ්ජන්ති, මක්ඛිපත්තං විය තනුකා උප්පජ්ජන්ති. දීඝභාණකතිපිටකමහාසීවත්ථෙරො පනාහ – ''යස්මා සකදාගාමිස්ස පුත්තධීතරො හොන්ති, ඔරොධා ච හොන්ති, තස්මා බහලා කිලෙසා. ඉදං පන භවතනුකවසෙන කථිත''න්ති. තං අට්ඨකථායං ''සොතාපන්නස්ස සත්ත භවෙ ඨපෙත්වා අට්ඨමෙ භවෙ භවතනුකං නත්ථි, සකදාගාමිස්ස ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වා පඤ්චසු භවෙසු භවතනුකං නත්ථි, අනාගාමිස්ස රූපාරූපභවං ඨපෙත්වා කාමභවෙ භවතනුකං නත්ථි, ඛීණාසවස්ස කිස්මිඤ්චි භවෙ භවතනුකං නත්ථී''ති වුත්තත්තා පටික්ඛිත්තං හොති.

ඉමං ලොකන්ති ඉමං කාමාවචරලොකං සන්ධාය වුත්තං. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – සචෙ හි මනුස්සෙසු සකදාගාමිඵලං පත්තො දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සච්ඡිකරොති, ඉච්චෙතං කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං මනුස්සලොකං ආගන්ත්වා සච්ඡිකරොති. දෙවෙසු සකදාගාමිඵලං පත්තොපි සචෙ මනුස්සෙසු නිබ්බත්තිත්වා අරහත්තං සච්ඡිකරොති, ඉච්චෙතං කුසලං. අසක්කොන්තො පන අවස්සං දෙවලොකං ගන්ත්වා සච්ඡිකරොතීති.

විනිපතනං විනිපාතො, නාස්ස විනිපාතො ධම්මොති **අවිනිපාතධම්මො,** චතූසු අපායෙසු අවිනිපාතනසභාවොති අත්ථො. **නියතොති** ධම්මනියාමෙන නියතො. **සම්බොධිපරායණොති** උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතා සම්බොධි පරං අයනං අස්ස ගති පටිසරණං අවස්සං පත්තබ්බාති සම්බොධිපරායණො. **විහෙසාවෙසාති** තෙසං තෙසං ඤාණගතිං ඤාණූපපත්තිං ඤාණාභිසම්පරායං ඔලොකෙන්තස්ස කායකිලමථොව එස, ආනන්ද, තථාගතස්සාති දීපෙති. චිත්තවිහෙසා පන බුද්ධානං නත්ථි.

ධම්මාදාසන්ති ධම්මමයං ආදාසං. **යෙනාති** යෙන ධම්මාදාසෙන සමන්නාගතො. **ඛීණාපායදුග්ගතිවිනිපාතොති** ඉදං නිරයාදීනංයෙව වෙවචනවසෙනෙව වුත්තං. නිරයාදයො හි වඩ්ඪිසඞ්ඛාතතො අයතො අපෙතත්තා **අපායො,** දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති. **දුග්ගති,** දුක්කටකාරිනො එත්ථ විවසා නිපතන්තීති **විනිපාතො**. නවමං උත්තානමෙව.

10. තතියගිඤ්ජකාවසථසුත්තවණ්ණනා

1006. දසමෙ **පරොපඤ්ඤාසාති** අතිරෙකපඤ්ඤාස. **සාධිකනවුතීති** අතිරෙකනවුති. **ඡාතිරෙකානීති** ඡහි අධිකානි. සො කිර ගාමො කිඤ්චාපි නාතිමහා අහොසි, අරියසාවකා පනෙත්ථ බහූ. තත්ථ තත්ථ අහිවාතරොගෙන එකප්පහාරෙනෙව චතුවීසති පාණසතසහස්සානි කාලමකංසු, තෙසු අරියසාවකා එත්තකා නාම අහෙසුං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

වෙළුද්වාරවග්ගො පඨමො.

2. රාජකාරාමවග්ගො

1. සහස්සභික්ඛුනිසඞ්ඝසුත්තවණ්ණනා

1007. දුතියස්ස පඨමෙ **රාජකාරාමෙති** රඤ්ඤා කාරිතත්තා එවං ලද්ධනාමෙ ආරාමෙ, තං රඤ්ඤා පසෙනදිකොසලෙන කතං. පඨමබොධියං කිර ලාභග්ගයසග්ගපත්තං සත්ථාරං දිස්වා තිත්ථියා චින්තයිංසු – ''සමණො ගොතමො ලාභග්ගයසග්ගපත්තො, න ඛො පනෙස අඤ්ඤං කිඤ්චි සීලං වා සමාධිං වා නිස්සාය එවං ලාභග්ගයසග්ගපත්තො. භූමිසීසං පන තෙන ගහිතං, සචෙ මයම්පි ජෙතවනසමීපෙ ආරාමං කාරාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යාම, ලාභග්ගයසග්ගපත්තා භවෙය්‍යාමා''ති. තෙ අත්තනො අත්තනො උපට්ඨාකෙ සමාදපෙත්වා සතසහස්සමත්තෙ කහාපණෙ ලභිත්වා තෙ ආදාය රඤ්ඤො සන්තිකං අගමංසු. රාජා ''කිං එත''න්ති? පුච්ඡි. මයං ජෙතවනසමීපෙ තිත්ථියාරාමං කරොම, සචෙ සමණො ගොතමො වා සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකා වා ආගන්ත්වා වාරෙස්සන්ති, වාරෙතුං මා අදත්ථාති ලඤ්ජං අදංසු. රාජා ලඤ්ජං ගහෙත්වා ''ගච්ඡථ කාරෙථා''ති ආහ.

තෙ ගන්ත්වා, අත්තනො උපට්ඨාකෙහි දබ්බසම්භාරෙ ආහරාපෙත්වා, ථම්භුස්සාපනාදීනි කරොන්තා, උච්චාසද්දා මහාසද්දා එකකොලාහලං අකංසු. සත්ථා ගන්ධකුටිතො නික්ඛම්ම පමුඛෙ ඨත්වා ''කෙ පන තෙ, ආනන්ද, උච්චාසද්දා

මහාසද්දා කෙවට්ටා මඤ්ඤෙ මච්ඡවිලොපෙ''ති?, පුච්ඡි. තිත්ථියා, භන්තෙ , ජෙතවනසමීපෙ තිත්ථියාරාමං කරොන්තීති. ආනන්ද, ඉමෙ සාසනෙන පටිවිරුද්ධා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අඵාසුවිහාරං කරිස්සන්ති, රඤ්ඤො ආරොචෙත්වා වාරාපෙහීති.

ථෙරො භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං ගන්ත්වා රාජද්වාරෙ අට්ඨාසි. රඤ්ඤො ''ථෙරා, දෙව, ආගතා''ති නිවෙදයිංසු. රාජා ලඤ්ජස්ස ගහිතත්තා න නික්ඛමි. ථෙරා ගන්ත්වා සත්ථු ආරොචයිංසු. සත්ථා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ පෙසෙසි. රාජා තෙසම්පි දස්සනං න අදාසි. තෙ ආගන්ත්වා සත්ථු ආරොචයිංසු ''න, භන්තෙ, රාජා නික්ඛන්තො''ති. සත්ථා තඞ්ඛණංයෙව බ්‍යාකාසි – ''අත්තනො රජ්ජෙ ඨත්වා කාලං කාතුං න ලභිස්සතී''ති.

දුතියදිවසෙ ච සාමංයෙව භික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරො ගන්ත්වා රාජද්වාරෙ අට්ඨාසි. රාජා ''සත්ථා ආගතො''ති සුත්වා නික්ඛමිත්වා, නිවෙසනං පවෙසෙත්වා, සාරපල්ලඞ්කෙ නිසීදාපෙත්වා, යාගුඛජ්ජකං අදාසි. සත්ථා පරිභුත්තයාගුඛාදනීයො ''යාව භත්තං නිට්ඨාති, තාව සත්ථු සන්තිකෙ නිසීදිස්සාමී''ති ආගන්ත්වා නිසින්නං රාජානං ''තයා, මහාරාජ, ඉදං නාම කත''න්ති අවත්වා, ''කාරණෙනෙව නං සඤ්ඤාපෙස්සාමී''ති ඉදං අතීතකාරණං ආහරි – මහාරාජ, පබ්බජිතෙ නාම අඤ්ඤමඤ්ඤං යුජ්ඣාපෙතුං න වට්ටති. අතීතෙපි ඉසයො අඤ්ඤමඤ්ඤං යුජ්ඣාපෙත්වා සහ රට්ඨෙන රාජා සමුද්දං පවිට්ඨොති. කදා භගවාති?

අතීතෙ, මහාරාජ, භරුරට්ඨෙ භරුරාජා නාම රජ්ජං කාරෙති. පඤ්චසතා පඤ්චසතා ද්වෙ ඉසිගණා පබ්බතපාදතො ලොණම්බිලසෙවනත්ථාය භරුනගරං ගන්ත්වා නගරස්ස අවිදූරෙ ද්වෙ රුක්ඛා අත්ථි, පඨමං ආගතො ඉසිගණො එකස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ නිසීදි, පච්ඡාගතොපි එකස්සාති. තෙ යථාභිරන්තං විහරිත්වා පබ්බතපාදං එව අගමංසු. තෙ පුන ආගච්ඡන්තාපි අත්තනො රුක්ඛමූලෙයෙව නිසීදන්ති. අද්ධානෙ ගච්ඡන්තෙ එකො රුක්ඛො සුක්ඛි, තස්මිං සුක්ඛෙ ආගතා තාපසා ''අයං රුක්ඛො මහා, අම්හාකම්පි තෙසම්පි පහොස්සතී''ති ඉතරෙසං රුක්ඛමූලස්ස එකපදෙසෙ නිසීදිංසු. තෙ පච්ඡා ආගච්ඡන්තා රුක්ඛමූලං අපවිසිත්වා බහි ඨිතාව ''කස්මා තුම්හෙ එත්ථ නිසීදථා''ති ආහංසු. ආචරියා අම්හාකං රුක්ඛො සුක්ඛො, අයං රුක්ඛො මහා, තුම්හෙපි පවිසථ, තුම්හාකම්පි අම්හාකම්පි පහොස්සතීති. තෙ ''න මයං පවිසාම, නික්ඛමථ තුම්හෙ''ති කථං වඩ්ඪෙත්වා ''න තුම්හෙ අත්තනොව මනෙන නික්ඛමිස්සථා''ති හත්ථාදීසු ගහෙත්වා නික්කඩ්ඪිංසු. තෙ ''හොතු සික්ඛාපෙස්සාම නෙ''ති ඉද්ධියා සොවණ්ණමයානි ද්වෙ චක්කානි රජතමයඤ්ච අක්ඛං මාපෙත්වා පවට්ටෙන්තා රාජද්වාරං අගමිංසු. රඤ්ඤො ''එවරූපං, දෙව, තාපසා පණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ඨිතා''ති නිවෙදයිංසු. රාජා තුට්ඨො ''පක්කොසථා''ති තෙ පක්කොසාපෙත්වා ''මහාකම්මං තුම්හෙහි කතං, අත්ථි වො කිඤ්චි මයා කත්තබ්බ''න්ති ආහ. ආම, මහාරාජ, අම්හාකං නිසින්නට්ඨානං එකරුක්ඛමූලං අත්ථි, තං අඤ්ඤෙහි ඉසීහි ගහිතං, තං නො දාපෙහීති. රාජා පුරිසෙ පෙසෙත්වා තාපසෙ නික්කඩ්ඪාපෙසි.

තෙ බහි ඨිතා ''කිං නු බො දත්වා ලභිංසූ''ති ඕලොකයමානා ''ඉදං නාමා''ති දිස්වා ''මයම්පි ලඤ්ජං දත්වා පුන ගණ්හිස්සාමා''ති ඉද්ධියා සොවණ්ණමයං රථපඤ්ජරං මාපෙත්වා ආදාය අගමංසු. රාජා දිස්වා තුට්ඨො – ''කිං, භන්තෙ, කාතබ්බ''න්ති?, ආහ. මහාරාජ අම්හාකං රුක්ඛමූලෙ අඤ්ඤො ඉසිගණො නිසින්නො, තං නො රුක්ඛමූලං දාපෙහීති. රාජා පුරිසෙ පෙසෙත්වා තෙ නික්කඩ්ඪාපෙසි. තාපසා අඤ්ඤමඤ්ඤං කලහං කත්වා, ''අනනුච්ඡවිකං අම්හෙහි කත''න්ති විප්පටිසාරිනො හුත්වා පබ්බතපාදමෙව අගමංසු. තතො දෙවතා ''අයං රාජා ද්වින්නං ඉසිගණානං හත්ථතො ලඤ්ජං ගහෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං කලහං කාරාපෙසී''ති කුජ්ඣිත්වා මහාසමුද්දං උබ්බට්ටෙත්වා තස්ස රඤ්ඤො විජිතං යොජනසහස්සමත්තට්ඨානං සමුද්දමෙව අකංසූති.

> ''ඉසීනමන්තරං කත්වා, භරුරාජාති මෙ සුතං;
> උච්ඡින්නො සහ රට්ඨෙහි, ස රාජා විභවඞ්ගතො''ති. (ජා. 1.2.125) –

එවං භගවතා ඉමස්මිං අතීතෙ දස්සිතෙ යස්මා බුද්ධානං නාම කථා ඔකප්පනියා හොති, ''තස්මා රාජා අත්තනො කිරියං සල්ලක්ඛෙත්වා අනුපධාරෙත්වා මයා අකත්තබ්බං කම්මං කත''න්ති ''ගච්ඡථ, භණෙ, තිත්ථියෙ නික්කඩ්ඪථා''ති නික්කඩ්ඪාපෙත්වා චින්තෙසි – ''මයා කාරිතො විහාරො නාම නත්ථි, තස්මිංයෙව ඨානෙ විහාරං කාරෙස්සාමී''ති තෙසං දබ්බසම්භාරෙපි අදත්වා විහාරං කාරෙසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

2-3. බ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

1008-9. දුතියෙ **උදයගාමිනින්ති** අත්තනො සමයෙ වඩ්ඪිගාමිනිං. **මරණං ආගමෙය්‍යාසීති** මරණං ඉච්ඡෙය්‍යාසි, පත්ථෙය්‍යාසි වා. තතියං උත්තානමෙව.

4. දුග්ගතිභයසුත්තවණ්ණනා

1010. චතුත්ථෙ **සබ්බදුග්ගතිභයං සමතික්කන්තොති** මනුස්සදොභග්ගං පටික්ඛිත්තං.

5. දුග්ගතිවිනිපාතභයසුත්තවණ්ණනා

1011. පඤ්චමෙ **සබ්බදුග්ගතිවිනිපාතභයං සමතික්කන්තොති** මනුස්සදොහග්ගෙන සද්ධිං චත්තාරො අපායා පටික්ඛිත්තා.

6. පඨමමිත්තාමච්චසුත්තවණ්ණනා

1012. ඡට්ඨෙ **මිත්තාති** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගෙහෙ ආමිසපරිභොගවසෙන වොහාරමිත්තා. **අමච්චාති** ආමන්තනපටිමන්තනඉරියාපථාදීසු එකතො පවත්තකිච්චා. **ඤාතීති** සස්සුසසුරපක්ඛිකා. **සාලොහිතාති** සමානලොහිතා භාතිභගිනිමාතුලාදයො.

7. දුතියමිත්තාමච්චසුත්තවණ්ණනා

1013. සත්තමෙ **අඤ්ඤථත්තං** නාම පසාදඤ්ඤථත්තං භාවඤ්ඤථත්තං ගතිඅඤ්ඤථත්තං ලක්ඛණඤ්ඤථත්තං විපරිණාමඤ්ඤථත්තන්ති අනෙකවිධං. තත්ථ මහාභූතෙසු භාවඤ්ඤථත්තං අධිප්පෙතං. සුවණ්ණාදිභාවෙන හි ඝනසණ්ඨිතාය පථවිධාතුයා විලීයිත්වා උදකභාවං ආපජ්ජමානාය පුරිමභාවො විගච්ඡති, භාවඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. ලක්ඛණං පන න විගච්ඡති, කක්ඛළලක්ඛණාව හොති. උච්ඡුරසාදිභාවෙන ච යූසාකාරසණ්ඨිතාය ආපොධාතුයා සුස්සිත්වා ඝනපථවිභාවං ආපජ්ජමානාය පුරිමභාවො විගච්ඡති, භාවඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. ලක්ඛණං පන න විගච්ඡති, ආබන්ධනලක්ඛණාව හොති. **තත්‍රිදං අඤ්ඤථත්තන්ති** එත්ථ පන ගතිඅඤ්ඤථත්තං අධිප්පෙතං, තඤ්හි අරියසාවකස්ස නත්ථි. පසාදඤ්ඤථත්තම්පි නත්ථියෙව, ඉධ පන පසාදඵලං පකාසෙතුං ගතිඅඤ්ඤථත්තමෙව දස්සිතං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

රාජකාරාමවග්ගො දුතියො.

3. සරණානිවග්ගො

1-2. පඨමමහානාමසුත්තාදිවණ්ණනා

1017-18. තතියස්ස පඨමෙ **ඉද්ධන්ති** තෙලමධුඵාණිතාදීහි සමිද්ධං. **ඵීතන්ති** හත්ථූපගසීසූපගගීවූපගාදිඅලඞ්කාරවසෙන සුපුප්ඵිතං. **ආකිණ්ණමනුස්සන්ති** නිරන්තරමනුස්සං. **සම්බාධබ්‍යූහන්ති** බ්‍යූහා වුච්චන්ති අවිනිබ්බිද්ධරච්ඡායො, යා පවිට්ඨමග්ගෙනෙව නිග්ගච්ඡන්ති, තා සම්බාධා බ්‍යූහා බහුකා එත්ථාති **සම්බාධබ්‍යූහං**. ඉමිනාපි නගරස්ස ඝනවාසමෙව දීපෙති. **භන්තෙනාති** ඉතො චිතො ච පරිබ්භමන්තෙන උද්ධතචාරිනා. දුතියං උත්තානමෙව.

3. ගොධසක්කසුත්තවණ්ණනා

1019. තතියෙ **භගවාව එතං ජානෙය්‍ය එතෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතං වා අසමන්නාගතං වාති** ඉදං සො සක්කො තීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්ස සොතාපන්නභාවං, චතූහි වා ධම්මෙහි සමන්නාගතස්ස සොතාපන්නභාවං භගවාව ජානාතීති අධිප්පායෙන ආහ.

කොචිදෙව ධම්මසමුප්පාදො උප්පජ්ජෙය්‍යාති කිඤ්චිදෙව කාරණං උප්පජ්ජෙය්‍ය. **එකතො අස්ස භගවා, එකතො භික්ඛුසඞ්ඝොති** යස්මිං කාරණෙ උප්පන්නෙ භගවා භික්ඛුසඞ්ඝෙන නානාලද්ධිකො හුත්වා එකං වාදං වදන්තො එකතො අස්ස, භික්ඛුසඞ්ඝොපි එකං වදන්තො එකතොති අත්ථො. **තෙනෙවාහන්ති** යං වාදං තුම්හෙ වදෙථ, තමෙවාහං ගණ්හෙය්‍යන්ති. නනු ච අරියසාවකස්ස රතනත්තයෙ පසාදනානත්තං නත්ථි, අථ කස්මා එස එවමාහාති? භගවතො සබ්බඤ්ඤුතාය. එවඤ්හිස්ස හොති ''භික්ඛුසඞ්ඝො අත්තනො අසබ්බඤ්ඤුතාය අජානිත්වාපි කථෙය්‍ය, සත්ථු පන අඤ්ඤාණං නාම නත්ථී''ති. තස්මා එවමාහ. **අඤ්ඤත්‍ර කල්‍යාණා අඤ්ඤත්‍ර කුසලාති** කල්‍යාණමෙව කුසලමෙව වදාමි, න කල්‍යාණකුසලවිමුත්තන්ති. අපිචස්ස අනවජ්ජනදොසො එසොති.

4. පඨමසරණානිසක්කසුත්තවණ්ණනා

1020. චතුත්ථෙ **ඉධ මහානාම එකච්චො පුග්ගලොති** ඉදං න කෙවලං සරණානි එව අපායතො මුත්තො, ඉමෙපි පුග්ගලා මුත්තාති දස්සෙතුං ආරද්ධං. **මත්තසො නිජ්ඣානං ඛමන්තීති** පමාණෙන ච ඔලොකනං ඛමන්ති. ඉමිනා ධම්මානුසාරිමග්ගට්ඨපුග්ගලං දස්සෙති. **අගන්තා නිරයන්ති** මග්ගට්ඨපුග්ගලො හි අපායතො පරිමුත්තොති වා පරිමුච්චිස්සතීති වා වත්තුං න වට්ටති, පරිමුච්චතීති පන වත්තුං වට්ටති. යස්මා ච පරිමුච්චති, තස්මා ගන්තා නාම න හොතීති, ''අගන්තා''ති වුත්තො, න ගච්ඡතීති අත්ථො. **සද්ධාමත්තං පෙමමත්තන්ති** ඉමිනා සද්ධානුසාරිමග්ගට්ඨපුග්ගලං දස්සෙති. **මහාසාලාති** සමීපෙ ඨිතෙව චත්තාරො මහාසාලරුක්ඛෙ දස්සෙන්තො ආහ. **මරණකාලෙ සික්ඛං සමාදියීති** මරණසමයෙ තීසු සික්ඛාසු පරිපූරකාරී අහොසීති දස්සෙති.

5. දුතියසරණානිසක්කසුත්තවණ්ණනා

1021. පඤ්චමෙ **දුක්ඛෙත්තන්ති** විසමඛෙත්තං. **දුබ්භූමන්ති** ඌසරභූමිං ලොණූපහතං. **ඛණ්ඩානීති** පරිභින්නානි. **පූතීනීති** උදකෙන තෙමෙත්වා පූතිභාවං ආපන්නානි. **වාතාතපහතානීති** වාතාතපෙන හතත්තා නිරොජභාවං ගතානි. **අසාරාදානීති** අනාදින්නසාරානි අගහිතසාරානි. **අසුඛසයිතානීති** න කොට්ඨාදීසු පක්ඛිපිත්වා සුට්ඨු ඨපිතානි. **සුඛසයිතානීති** ඨපිතට්ඨානතො චත්තාරො මාසෙ අවලිතානි.

6. පඨමඅනාථපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

1022. ඡට්ඨෙ **ඨානසො වෙදනා පටිප්පස්සම්භෙය්‍යාති** ඛණෙන වෙදනා පටිප්පස්සම්භෙය්‍ය. **මිච්ඡාඤාණෙනාති** මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණෙන **මිච්ඡාවිමුත්තියාති** අනිය්‍යානිකවිමුත්තියා. **තස්මා සද්ධඤ්ච සීලඤ්චාති** ගාථා වුත්තත්ථා එව. **යත්‍ර හි නාමාති** යො නාම.

7. දුතියඅනාථපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

1023. සත්තමෙ **සම්පරායිකං මරණභයන්ති** සම්පරායහෙතුකං මරණභයං **ගිහිසාමීචිකානීති** ගිහීනං අනුච්ඡවිකානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සරණානිවග්ගො තතියො.

4. පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පඨමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1027. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **පුඤ්ඤාභිසන්දා කුසලාභිසන්දාති** පුඤ්ඤනදියො කුසලනදියො. **සුඛස්සාහාරාති** සුඛස්ස පච්චයා.

4. පඨමදෙවපදසුත්තවණ්ණනා

1030. චතුත්ථෙ **දෙවපදානීති** දෙවානං ඤාණෙන, දෙවස්ස වා ඤාණෙන අක්කන්තපදානි. **විසුද්ධියාති** විසුජ්ඣනත්ථාය. **පරියොදපනායාති** පුරියොදපනත්ථාය ජොතනත්ථාය. ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරොපි ඵලට්ඨපුග්ගලා විසුද්ධට්ඨෙන දෙවා නාම ජාතා.

8. වස්සසුත්තවණ්ණනා

1034. අට්ඨමෙ **පාරංගන්ත්වාති** පාරං වුච්චති නිබ්බානං, තං පත්වාති අත්ථො. **ආසවානං ඛයාය සංවත්තන්තීති** න පඨමං නිබ්බානං ගන්ත්වා පච්ඡා සංවත්තන්ති, ගච්ඡමානා එව සංවත්තන්ති. දෙසනා පන එවං කතා.

10. නන්දියසක්කසුත්තවණ්ණනා

1036. දසමෙ **දිවා පවිවෙකාය රත්තිං පටිසල්ලානායාති** දිවා පවිවෙකත්ථාය රත්තිං පටිසල්ලානත්ථාය . **ධම්මා න පාතුභවන්තීති** සමථවිපස්සනා ධම්මා න උප්පජ්ජන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො චතුත්ථො.

5. සගාථකපුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පඨමඅභිඅසන්දසුත්තවණ්ණනා

1037. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **අසඞ්ඛෙය්‍යොති** ආළ්හකගණනාය අසඞ්ඛෙය්‍යො, යොජනවසෙන පනස්ස සඞ්ඛ්‍යා අත්ථි. **බහුභෙරවන්ති** සවිඤ්ඤාණකඅවිඤ්ඤාණකානං භෙරවාරම්මණානං වසෙන බහුභෙරවං. **පුථූති** බහූ. **සවන්තීති** සන්දමානා. **උපයන්තීති** උපගච්ඡන්ති.

2. දුතියඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1038. දුතියෙ **යත්ථිමා මහානදියො සංසන්දන්ති සමෙන්තීති** යස්මිං සංභජ්ජෙ එතා මහානදියො එකීභවන්ති, නිරන්තරා භවන්තීති අත්ථො.

3. තතියඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1039. තතියෙ **පුඤ්ඤකාමොති** පුඤ්ඤත්ථිකො. **කුසලෙ පතිට්ඨිතොති** මග්ගකුසලෙ පතිට්ඨිතො. **භාවෙති මග්ගං අමතස්ස පත්තියාති** නිබ්බානස්ස පාපුණනත්ථං අරහත්තමග්ගං භාවෙති. **ධම්මසාරාධිගමොති** ධම්මසාරො වුච්චති අරියඵලං ධම්මසාරො, අධිගමො අස්සාති ධම්මසාරාධිගමො, අධිගතඵලොති අත්ථො. **ඛයෙ රතොති** කිලෙසක්ඛයෙ රතො.

4. පඨමමහද්ධනසුත්තවණ්ණනා

1040. චතුත්ථෙ **අඩ්ඪො මහද්ධනොති** සත්තවිධෙන අරියධනෙන අඩ්ඪො චෙව මහද්ධනො ච. තෙනෙව භොගෙන **මහාභොගො**. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සගාථකපුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො පඤ්චමො.

6. සප්පඤ්ඤවග්ගො

2. වස්සංවුත්ථසුත්තවණ්ණනා

1048. ඡට්ඨස්ස දුතියෙ අයමධිප්පායො – සොතාපන්නො භික්ඛු එත්තකෙන වොසානං අනාපජ්ජිත්වා තානෙව ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගානි සමොධානෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සකදාගාමිමග්ගං පාපුණිස්සති, සකදාගාමී අනාගාමිමග්ගං, අනාගාමී අරහත්තමග්ගන්ති ඉමමත්ථං සන්ධාය භගවතා ඉමස්මිං සුත්තෙ සාසනෙ තන්ති පවෙණී කථිතාති.

3. ධම්මදින්නසුත්තවණ්ණනා

1049. තතියෙ **ධම්මදින්නොති** සත්තසු ජනෙසු එකො. බුද්ධකාලස්මිඤ්හි ධම්මදින්නො උපාසකො, විසාඛො උපාසකො, උග්ගො ගහපති, චිත්තො ගහපති, හත්ථකො ආළවකො, චූළඅනාථපිණ්ඩිකො, මහාඅනාථපිණ්ඩිකොති ඉමෙ සත්ත ජනා පඤ්චසතඋපාසකපරිවාරා අහෙසුං. එතෙසු එස අඤ්ඤතරො.

ගම්භීරාති ධම්මගම්භීරා සල්ලසුත්තාදයො. **ගම්භීරත්ථාති** අත්ථගම්භීරා චෙතනාසුත්තන්තාදයො. **ලොකුත්තරාති** ලොකුත්තරත්ථදීපකා අසඞ්ඛතසංයුත්තාදයො. **සුඤ්ඤතප්පටිසංයුත්තාති** සත්තසුඤ්ඤතාදීපකා ඛජ්ජනිකසුත්තන්තාදයො. **උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමාති** පටිලභිත්වා විහරිස්සාම. **එවඤ්හි වො, ධම්මදින්න, සික්ඛිතබ්බන්ති** එවං තුම්හෙහි චන්දොපමපටිපදං රථවිනීතපටිපදං මොනෙය්‍යපටිපදං මහාඅරියවංසපටිපදං පූරෙන්තෙහි සික්ඛිතබ්බං. ඉති සත්ථා ඉමෙසං උපාසකානං අසය්හභාරං ආරොපෙසි. කස්මා ? එතෙ කිර න අත්තනො භූමියං ඨත්වා ඔවාදං යාචිංසු, අවිසෙසෙන පන සබ්බභාරං උක්ඛිපිතුං සමත්ථා විය ''ඔවදතු නො, භන්තෙ, භගවා''ති යාචිංසු. තෙන තෙසං සත්ථා අසය්හභාරං ආරොපෙන්තො එවමාහ. **න ඛො නෙතන්ති** න ඛො එතං. නකාරො පනෙත්ථ බ්‍යඤ්ජනසන්ධිමත්තමෙවාති වෙදිතබ්බො. **තස්මාති** යස්මා ඉදානි අත්තනො භූමියං ඨත්වා ඔවාදං යාචථ, තස්මා.

4. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

1050. චතුත්ථෙ **න ඛො පනෙතන්ති** න ඛො අම්හෙහි එතං. **සප්පඤ්ඤො උපාසකොති** සොතාපන්නො අධිප්පෙතො. **අස්සාසනීයෙහි ධම්මෙහීති** අස්සාසකරෙහි ධම්මෙහි. **අස්සාසතායස්මාති** අස්සාසතු ආයස්මා. **මාරිසොති** මරණපටිබද්ධො. **මරණධම්මොති** මරණසභාවො. **අධිමොචෙහීති** ඨපෙහි. **අධිමොචිතන්ති** ඨපිතං. **එවං විමුත්තචිත්තස්සාති** එවං අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුත්තචිත්තස්ස. **යදිදං විමුත්තියා විමුත්තන්ති** යං ඉදං විමුත්තිං ආරබ්භ විමුත්තියා නානාකරණං වත්තබ්බං සියා, න තං වදාමි. භික්ඛුසඞ්ඝස්ස හි චෙතියඞ්ගණබොධියඞ්ගණවත්තෙසු චෙව අසීතික්ඛන්ධකවත්තෙසු චාති ආගමනීයගුණෙසු පමාණං නාම නත්ථි, පටිවිද්ධෙ පන මග්ගෙ වා ඵලෙ වා උපාසකානඤ්ච භික්ඛූනඤ්ච නානාකරණං නත්ථි.

9. පඤ්ඤාපටිලාභසුත්තවණ්ණනා

1055. නවමෙ **පඤ්ඤාපටිලාභාය සංවත්තන්තීති** එත්ථ සත්ත සෙක්ඛා පඤ්ඤං පටිලභන්ති නාම, ඛීණාසවො පටිලද්ධපඤ්ඤො නාමාති වෙදිතබ්බො. පරතො **පඤ්ඤාවුද්ධියාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ

උත්තානමෙවාති.

සප්පඤ්ඤවග්ගො ඡට්ඨො.

7. මහාපඤ්ඤවග්ගො

1. මහාපඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

1058. සත්තමෙ **මහාපඤ්ඤතාය සංවත්තන්තී**තිආදීසු ‘‘මහන්තෙ අත්ථෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා’’තිආදිනා පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 2.4) වුත්තනයෙනෙව සබ්බත්ථ සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සොතාපත්තිසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සච්චසංයුත්තං

1. සමාධිවග්ගො

1. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

1071. සච්චසංයුත්තස්ස පඨමෙ **සමාධිං, භික්ඛවෙ**ති තෙ කිර භික්ඛූ චිත්තෙකග්ගතාය පරිහායන්ති, අථ නෙසං සත්ථා – ‘‘එවමෙතෙ චිත්තෙකග්ගතං ලභිත්වා, කම්මට්ඨානං වඩ්ඪෙත්වා, විසෙසං පාපුණිස්සන්තී’’ති ඉමං දෙසනං ආරභි. **තස්මාතිහ, භික්ඛවෙ, ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති යොගො කරණීයො**ති එත්ථ යථාභූතාදිවසෙන කාරණච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො. ඉදඤ්හි වුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, යස්මා සමාහිතො භික්ඛු චත්තාරි සච්චානි යථාභූතං පජානාති, තස්මා තුම්හෙහි ච සමාහිතෙහි චතුන්නං සච්චානං යථාභූතං පජානනත්ථාය ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති යොගො කරණීයො. තථා යස්මා චත්තාරි සච්චානි තථාගතස්සෙව පාතුභාවා පාකටානි හොන්ති, යස්මා ච තථාගතෙන සුවිභත්තානි, යස්මා ච තෙසු අපරිමාණා වණ්ණා අපරිමාණානි පදබ්‍යඤ්ජනානි, යස්මා ච තෙසං අප්පටිවිද්ධත්තා වට්ටං වඩ්ඪති, තෙසං පටිවිද්ධකාලතො පට්ඨාය න වඩ්ඪති, තස්මා ‘‘එවං නො වට්ටං න වඩ්ඪිස්සතී’’ති තුම්හෙහි ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති යොගො කරණීයො.

2. පටිසල්ලානසුත්තවණ්ණනා

1072. දුතියං කායවිවෙකවිකලානං කායවිවෙකපටිලාභත්ථාය වුත්තං.

3. පඨමකුලපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

1073-75. තතියෙ **අභිසමයායා**ති අභිසමයත්ථාය. **සමණබ්‍රාහ්මණා**ති චෙත්ථ සාසනාවචරා අධිප්පෙතා. තථා චතුත්ථපඤ්චමෙසු, තෙන තෙන අභිලාපෙන බුජ්ඣනකානං පන අජ්ඣාසයෙනෙතානි වුත්තානි.

6. දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

1076. ඡට්ඨෙ **අභිසම්බුද්ධං පකාසෙසු**න්ති අභිසම්බුද්ධො අහන්ති එවං අත්තානං අභිසම්බුද්ධං පකාසයිංසු. ඉමස්මිඤ්හි සුත්තෙ සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා ච සමණගහණෙන ගහිතා.

10. තිරච්ඡානකථාසුත්තවණ්ණනා

1080. දසමෙ **අනෙකවිහිත**න්ති අනෙකවිධං. **තිරච්ඡානකථ**න්ති අනිය්‍යානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතං කථං. **රාජකථ**න්තිආදීසු රාජානං ආරබ්භ ‘‘මහාසම්මතො මන්ධාතා ධම්මාසොකො එවං මහානුභාවො’’තිආදිනා නයෙන පවත්තකථා **රාජකථා**. එස නයො **චොරකථා**දීසු. තෙසු ‘‘අසුකො රාජා අභිරූපො දස්සනීයො’’තිආදිනා නයෙන ගෙහසිතකථාව තිරච්ඡානකථා හොති. ‘‘සොපි නාම එවං මහානුභාවො ඛයං ගතො’’ති එවං පවත්තා පන කම්මට්ඨානභාවෙ තිට්ඨති. චොරෙසුපි ‘‘මූලදෙවො එවං මහානුභාවො මෙඝමාලො එවං මහානුභාවො’’ති තෙසං කම්මං පටිච්ච ‘‘අහො සූරා’’ති ගෙහසිතකථාව තිරච්ඡානකථා. යුද්ධෙපි භාරතයුද්ධාදීසු ‘‘අසුකෙන අසුකො එවං මාරිතො එවං විද්ධො’’ති කාමස්සාදවසෙනෙව කථා තිරච්ඡානකථා, ‘‘තෙපි නාම ඛයං ගතා’’ති එවං පවත්තා පන සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානමෙව හොති. අපිච අන්නාදීසු ‘‘එවං වණ්ණවන්තං ගන්ධවන්තං රසවන්තං ඵස්සසම්පන්නං ඛාදිම්හ භුඤ්ජිම්හ පිවිම්හ පරිභුඤ්ජිම්හා’’ති කාමස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ටති. සාත්ථකං පන කත්වා ‘‘පුබ්බෙ එවං වණ්ණාදිසම්පන්නං අන්නං පානං වත්ථං සයනං මාලං ගන්ධං විලෙපනං සීලවන්තානං අදම්හ, චෙතියෙ පූජං අකරිම්හා’’ති කථෙතුං වට්ටති.

ඤාතිකථාදීසුපි ‘‘අම්හාකං ඤාතකා සූරා සමත්ථා’’ති වා, ‘‘පුබ්බෙ මයං එවං විචිත්‍රෙහි යානෙහි විචරිම්හා’’ති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති. සාත්ථකං පන කත්වා ‘‘තෙපි නො ඤාතකා ඛයං ගතා’’ති වා, ‘‘පුබ්බෙ මයං එවරූපා උපාහනා සඞ්ඝස්ස අදම්හා’’ති වා කථෙතබ්බා. **ගාමකථා**දීසුපි සුනිවිට්ඨදුන්නිවිට්ඨසුභික්ඛදුබ්භික්ඛාදිවසෙන වා ‘‘අසුකගාමවාසිනො සූරා සමත්ථා’’ති වා එවං අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා ‘‘සද්ධා පසන්නා’’ති වා, ‘‘ඛයං ගතා’’ති වා වත්තුං වට්ටති. **නිගමනගරජනපදකථා**සුපි එසෙව නයො.

ඉත්ථිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදීනි පටිච්ච අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, ‘‘සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා’’ති එවමෙව වට්ටති. **සූරකථා**පි ‘‘නන්දිමිත්තො නාම යොධො සූරො අහොසී’’ති අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, ‘‘සද්ධො පසන්නො අහොසි, ඛයං ගතො’’ති එවමෙව වට්ටති. සුරාකථාතිපි පාඨො. සාපි චෙසා සුරාකථා ‘‘එවරූපා නාම සුරා පීතා රතිජනනී හොතී’’ති අස්සාදවසෙනෙව න වට්ටති, ආදීනවවසෙන පන ‘‘උම්මත්තකසංවත්තනිකා’’තිආදිනා නයෙන වට්ටති. **විසිඛාකථා**පි ‘‘අසුකවිසිඛා සුනිවිට්ඨා දුන්නිවිට්ඨා’’ති වා,

‘‘අසුකවිසිඛාය වාසිනො සූරා සමත්ථා’’ති වා අස්සාදවසෙනෙව වත්තුං න වට්ටති, ‘‘සද්ධා පසන්නා බයං ගතා’’ති එව්වෙවං වට්ටති. **කුම්භට්ඨානකථා**ති උදකතිත්ථකථා වුච්චති, කුම්භදාසිකථා වා. සාපි ‘‘පාසාදිකා නච්චිතුං ගායිතුං ඡෙකා’’ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති, ‘‘සද්ධා පසන්නා’’තිආදිනා නයෙනෙව වට්ටති.

පුබ්බපෙතකථාති අතීතඤාතිකථා. තත්ථ වත්තමානඤාතිකථාසදිසොව විනිච්ඡයො. **නානත්තකථා**ති පුරිමපච්ඡිමකථාහි විමුත්තා අවසෙසා නානාසභාවා නිරත්ථකකථා. **ලොකක්ඛායිකා**ති ‘‘අයං ලොකො කෙන නිම්මිතො, අසුකෙන නාම නිම්මිතො, කාකො සෙතො අට්ඨීනං සෙතත්තා, බලාකා රත්තා ලොහිතස්ස රත්තත්තා’’ති එවමාදිකා ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා. **සමුද්දක්ඛායිකා** නාම ‘‘කස්මා සමුද්දො සාගරො, සාගරදෙවෙන ඛනිතත්තා සාගරො, ඛතො මෙති හත්ථමුද්දාය නිවෙදිතත්තා සමුද්දො’’ති එවමාදිකා නිරත්ථකසමුද්දක්ඛායිකකථා. ඉති භවො ඉති අභවොති යං වා තං වා නිරත්ථකකාරණං වත්වා පවත්තිතකථා **ඉතිභවාභවකථා**. එත්ථ ච භවොති සස්සතං, අභවොති උච්ඡෙදං. භවොති වුද්ධි, අභවොති හානි. භවොති කාමසුඛං, අභවොති අත්තකිලමථො. ඉති ඉමාය ඡබ්බිධාය ඉතිභවාභවකථාය සද්ධිං බාත්තිංස තිරච්ඡානකථා නාම හොන්ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පඨමො වග්ගො.

2. ධම්මචක්කප්පවත්තනවග්ගො

1. ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තවණ්ණනා

1081. දුතියස්ස පඨමෙ **බාරාණසියන්**ති එවංනාමකෙ නගරෙ. **ඉසිපතනෙ මිගදායෙ**ති ඉසීනං පතනුප්පතනවසෙන එවංලද්ධනාමෙ මිගානං අභයදානවසෙන දින්නත්තා මිගදායසඞ්ඛාතෙ ආරාමෙ. එත්ථ හි උප්පන්නුප්පන්නා සබ්බඤ්ඤුඉසයො පතන්ති, ධම්මචක්කප්පවත්තනත්ථං නිසීදන්තීති අත්ථො. නන්දමූලකපබ්භාරතො සත්තාහච්චයෙන නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨිතා අනොතත්තදහෙ කතමුඛධොවනාදිකිච්චා ආකාසෙන ආගන්ත්වා පච්චෙකබුද්ධඉසයොපෙත්ථ ඔතරණවසෙන පතන්ති, උපොසථත්ථඤ්ච අනුපොසථත්ථඤ්ච සන්නිපතන්ති, ගන්ධමාදනං පටිගච්ඡන්තාපි තතොව උප්පතන්තීති ඉමිනා ඉසීනං පතනුප්පතනවසෙන තං ‘‘ඉසිපතන’’න්ති වුච්චති.

ආමන්තෙසීති දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරතො පට්ඨාය පාරමියො පූරෙන්තො අනුපුබ්බෙන පච්ඡිමභවෙ කතාභිනික්ඛමනො අනුපුබ්බෙන බොධිමණ්ඩං පත්වා තත්ථ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො මාරබලං භින්දිත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමාවසානෙ දසසහස්සිලොකධාතුං උන්නාදෙන්තො සබ්බඤ්ඤුතං පත්වා සත්ත සත්තාහානි බොධිමණ්ඩෙ වීතිනාමෙත්වා මහාබ්‍රහ්මුනා ආයාචිතධම්මදෙසනො බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙත්වා ලොකානුග්ගහෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා පඤ්චවග්ගියෙ සඤ්ඤාපෙත්වා ධම්මචක්කං පවත්තෙතුකාමො ආමන්තෙසි.

ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තාති ද්වෙ ඉමෙ, භික්ඛවෙ, කොට්ඨාසා. ඉමස්ස පන පදස්ස සහ සමුදාහාරෙන සමුදාහාරනිග්ඝොසො හෙට්ඨා අවීචිං උපරි භවග්ගං පත්වා දසසහස්සිලොකධාතුං පත්ථරිත්වා අට්ඨාසි. තස්මිංයෙව සමයෙ අට්ඨාරසකොටිසඞ්ඛා බ්‍රහ්මානො සමාගච්ඡිංසු, පච්ඡිමදිසාය සූරියො අත්ථමෙති, පාචීනදිසාය ආසාළ්හනක්ඛත්තෙන යුත්තො පුණ්ණචන්දො උග්ගච්ඡති. තස්මිං සමයෙ භගවා ඉමං ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තං ආරභන්තො ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා’’තිආදිමාහ.

තත්ථ **පබ්බජිතෙනා**ති ගිහිසංයොජනං ඡින්දිත්වා පබ්බජ්ජුපගතෙන. **න සෙවිතබ්බා**ති න වළඤ්ජෙතබ්බා . **යො චායං කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගො**ති යො ච අයං වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමසුඛස්ස අනුයොගො. **හීනො**ති ලාමකො. **ගම්මො**ති ගාමවාසීනං සන්තකො. **පොථුජ්ජනිකො**ති අන්ධබාලජනෙන ආචිණ්ණො. **අනරියො**ති න අරියො න විසුද්ධො න උත්තමො න වා අරියානං සන්තකො. **අනත්ථසංහිතො**ති න අත්ථසංහිතො, හිතසුඛාවහකාරණං අනිස්සිතොති අත්ථො. **අත්තකිලමථානුයොගො**ති අත්තනො කිලමථස්ස අනුයොගො, අත්තනො දුක්ඛකරණන්ති අත්ථො. **දුක්ඛො**ති කණ්ටකාපස්සයසෙය්‍යාදීහි අත්තමාරණෙහි දුක්ඛාවහො.

පඤ්ඤාචක්ඛුං කරොතීති **චක්ඛුකරණී**. දුතියපදං තස්සෙව වෙවචනං. **උපසමායා**ති කිලෙසූපසමත්ථාය. **අභිඤ්ඤායා**ති චතුන්නං සච්චානං අභිජානනත්ථාය. **සම්බොධායා**ති තෙසංයෙව සම්බුජ්ඣනත්ථාය. **නිබ්බානායා**ති නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං සියා, තං හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ වුත්තමෙව. සච්චකථාපි සබ්බාකාරෙනෙව විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.529) විත්ථාරිතා.

තිපරිවට්ටන්ති සච්චඤාණකිච්චඤාණකතඤාණසඞ්ඛාතානං තිණ්ණං පරිවට්ටානං වසෙන තිපරිවට්ටං. එත්ථ හි ‘‘ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, ඉදං දුක්ඛසමුදය’’න්ති එවං චතූසු සච්චෙසු යථාභූතං ඤාණං **සච්චඤාණං** නාම. තෙසුයෙව ‘‘පරිඤ්ඤෙය්‍යං පහාතබ්බ’’න්ති එවං කත්තබ්බකිච්චජානනඤාණං **කිච්චඤාණං** නාම. ‘‘පරිඤ්ඤාතං පහීන’’න්ති එවං තස්ස තස්ස කිච්චස්ස කතභාවජානනඤාණං **කතඤාණං** නාම. **ද්වාදසාකාර**න්ති තෙසංයෙව එකෙකස්මිං සච්චෙ තිණ්ණං තිණ්ණං ආකාරානං වසෙන ද්වාදසාකාරං. **ඤාණදස්සන**න්ති එතෙසං තිපරිවට්ටානං ද්වාදසන්නං ආකාරානං

වසෙන උප්පන්නඤාණසඞ්ඛාතං දස්සනං. **ධම්මචක්ඛුන්ති** අඤ්ඤත්ථ තයො මග්ගා තීණි ච ඵලානි ධම්මචක්ඛු නාම හොන්ති, ඉධ පඨමමග්ගොව.

ධම්මචක්කෙති පටිවෙධඤාණෙ චෙව දෙසනාඤාණෙ ච. බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නස්ස හි චතූසු සච්චෙසු උප්පන්නං ද්වාදසාකාරං පටිවෙධඤාණම්පි, ඉසිපතනෙ නිසින්නස්ස ද්වාදසාකාරාය සච්චදෙසනාය පවත්තිතං දෙසනාඤාණම්පි ධම්මචක්කං නාම. උභයම්පි හෙතං දසබලස්ස උරෙ පවත්තඤාණමෙව. ඉමාය දෙසනාය පකාසෙන්තෙන භගවතා ධම්මචක්කං පවත්තිතං නාම. තං පනෙතං ධම්මචක්කං යාව අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාති , තාව නං භගවා පවත්තෙති නාම, පතිට්ඨිතෙ ච පවත්තිතං නාම. තං සන්ධාය **පවත්තිතෙ ච පන භගවතා ධම්මචක්කෙ භුම්මා දෙවා සද්දමනුස්සාවෙසුන්ති**ආදි වුත්තං.

තත්ථ **භුම්මාති** භූමට්ඨකදෙවතා. **සද්දමනුස්සාවෙසුන්ති** එකප්පහාරෙනෙව සාධුකාරං දත්වා – ‘‘එතං භගවතා’’තිආදීනි වදන්තා අනුසාවයිංසු. **ඔභාසොති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණොභාසො. සො හි තදා දෙවානං දෙවානුභාවං අතික්කමිත්වා විරොචිත්ථ. **අඤ්ඤාසි වත, භො, කොණ්ඩඤ්ඤොති** ඉමස්සපි උදානස්ස උදාහාරනිග්ඝොසො දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි.

9. සඞ්කාසනසුත්තවණ්ණනා

1089. නවමෙ **අපරිමාණා වණ්ණාති** අප්පමාණානි අක්ඛරානි. **බ්‍යඤ්ජනාති** තෙසංයෙව වෙවචනං, වණ්ණානං වා එකදෙසා යදිදං බ්‍යඤ්ජනා නාම. **සඞ්කාසනාති** විභත්තියො. එකමෙකස්මිඤ්හි සච්චෙ සබ්බාකාරෙන විත්ථාරියමානෙ වණ්ණාදීනං අන්තො නාම නත්ථි. තස්මා එවමාහ.

10. තථසුත්තවණ්ණනා

1090. දසමෙ සභාවාවිජහනට්ඨෙන **තථං**. දුක්ඛඤ්හි දුක්ඛමෙව වුත්තං. සභාවස්ස අමොඝතාය **අවිතථං**. න හි දුක්ඛං අදුක්ඛං නාම හොති. අඤ්ඤභාවානුපගමෙන **අනඤ්ඤථං**. න හි දුක්ඛං සමුදයාදිභාවං උපගච්ඡති. **සමුදයාදීසුපි** එසෙව නයොති.

ධම්මචක්කප්පවත්තනවග්ගො දුතියො.

3. කොටිගාමවග්ගො

1. කොටිගාමසුත්තවණ්ණනා

1091. තතියස්ස පඨමෙ **අනනුබොධාති** අනනුබුජ්ඣනෙන. **අප්පටිවෙධාති** අප්පටිවිජ්ඣනෙන.

2. දුතියකොටිගාමසුත්තවණ්ණනා

1092. දුතියෙ **චෙතොවිමුත්ති පඤ්ඤාවිමුත්තීති** ඵලසමාපත්තිඵලපඤ්ඤානං නාමං.

7. තථසුත්තවණ්ණනා

1097. සත්තමෙ **තස්මා අරියසච්චානීති** යස්මා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, තස්මා අරියානං සච්චානීති වුච්චන්ති. න හි විතථානි අරියා අරියසච්චතො පටිවිජ්ඣන්ති.

8. ලොකසුත්තවණ්ණනා

1098. අට්ඨමෙ **තථාගතො අරියො, තස්මා ‘‘අරියසච්චානී’’**ති යස්මා අරියෙන තථාගතෙන පටිවිද්ධත්තා දෙසිතත්තා ච තානි අරියසන්තකානි හොන්ති, තස්මා අරියස්ස සච්චත්තා අරියසච්චානීති අත්ථො.

10. ගවම්පතිසුත්තවණ්ණනා

1100. දසමෙ **සහඤ්චනිකෙති** සහඤ්චනියනගරෙ. **යො, භික්ඛවෙ, දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සතීති**ආදි එකපටිවෙධවසෙන වුත්තං, ඉමස්මිඤ්හි සුත්තෙ එකපටිවෙධොව කථිතො.

කොටිගාමවග්ගො තතියො.

4. සීසපාවනවග්ගො

1. සීසපාවනසුත්තවණ්ණනා

1101. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **යදිදං උපරීති** යානි ඉමානි උපරි. **සීසපාවනෙති** සීසපාරුක්ඛෙ.

2. ඛදිරපත්තසුත්තවණ්ණනා

1102. දුතියෙ **අනභිසමෙච්චාති** ඤාණෙන අනභිසමාගන්ත්වා, අප්පටිවිජ්ඣිත්වාති අත්ථො.

3. දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

1103. තතියෙ **අස්මා ලොකා පරං ලොකන්ති** ඉමම්හා මනුස්සලොකා පරං නිරයම්පි, තිරච්ඡානයොනිම්පි, පෙත්තිවිසයම්පි, මනුස්සලොකම්පි, දෙවලොකම්පි, ගච්ඡන්ති, පුනප්පුනං වට්ටස්මිංයෙව නිබ්බත්තන්තීති අත්ථො.

5. සත්තිසතසුත්තවණ්ණනා

1105. පඤ්චමෙ **එවඤ්චෙතං, භික්ඛවෙ, අස්සාති**, භික්ඛවෙ, එවං චෙ එතං භවෙය්‍ය, නිරන්තරං සත්තිසතෙහි හඤ්ඤමානස්ස දුක්ඛදොමනස්සෙහි සහෙවෙස සච්චාභිසමයො භවෙය්‍ය චෙති අත්ථො.

9. ඉන්දඛීලසුත්තවණ්ණනා

1109. නවමෙ **මුඛං ඔලොකෙන්තීති** අජ්ඣාසයං ඔලොකෙන්ති. අජ්ඣාසයො ඉධ මුඛන්ති අධිප්පෙතො.

10. වාදත්ථිකසුත්තවණ්ණනා

1110. දසමෙ **සිලායූපොති** සිලාථම්භො. **සොළසකුක්කුකොති** සොළසහත්ථො. සොළසකුක්කූතිපි පාඨො. **හෙට්ඨා නෙමඞ්ගමාති** හෙට්ඨා ආවාටං පවිට්ඨා. **අට්ඨ කුක්කු උපරිනෙමස්සාති** අට්ඨ හත්ථා ආවාටස්ස උපරි උග්ගන්ත්වා ඨිතා භවෙය්‍යුං. **භුසාති** බලවතී. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සීසපාවනවග්ගො චතුත්ථො.

5. පපාතවග්ගො

1. ලොකචින්තාසුත්තවණ්ණනා

1111. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **සුමාගධාය පොක්ඛරණියාති** එවංනාමිකාය පොක්ඛරණියා. **ලොකචින්තං චින්තෙන්තොති**, ''කෙන නු ඛො චන්දිමසූරියා කතා, කෙන මහාපථවී, කෙන මහාසමුද්දො, කෙන සත්තා උප්පාදිතා, කෙන පබ්බතා, කෙන අම්බතාලනාළිකෙරාදයො''ති එවරූපං ලොකචින්තං චින්තෙන්තො නිසීදි.

විචෙතොති විගතචිත්තො වික්ඛිත්තචිත්තො වා. **භූතංයෙව අද්දසාති** තෙ කිර අසුරා සම්බරිමායං සම්පරිවත්තෙත්වා යථා නෙ සො පුරිසො හත්ථිඅස්සාදීසු ආරුහන්තෙ උක්ඛිපිත්වා, භිසමුළාලච්ඡිද්දෙහි පවිසන්තෙ පස්සති, එවං අධිට්ඨහිංසු. තං සන්ධාය සත්ථා ''භූතංයෙව අද්දසා''ති ආහ. **දෙවානංයෙව මොහයමානාති** දෙවානං චිත්තං මොහයන්තා. **තස්මාති** යස්මා ලොකචින්තං චින්තෙන්තො උම්මත්තකොපි හොති, තස්මා.

2-3. පපාතසුත්තාදිවණ්ණනා

1112-13. දුතියෙ **පටිභානකූටොති** එකො මහන්තො පබ්බතසදිසො මරියාදපාසාණො. තතියෙ **අනිට්ඨරූපන්ති** අනිට්ඨසභාවං.

4. කූටාගාරසුත්තවණ්ණනා

1114. චතුත්ථෙ **හෙට්ඨිමං සරං අකරිත්වාති** ථම්භභිත්තිපාදුස්සාපනාදිනා සරස්ස හෙට්ඨිමභාගං අකත්වා.

5. වාලසුත්තවණ්ණනා

1115. පඤ්චමෙ **සන්ථාගාරෙති** සිප්පුග්ගණ්හනසාලායං. **උපාසනං කරොන්තෙති** කණ්ඩඛිපනසිප්පං කරොන්තෙ. **අසනං අතිපාතෙන්තෙති** කණ්ඩං අතික්කමෙන්තෙ. **පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛ**න්ති එකං කණ්ඩං ඛිපිත්වා යථා අස්ස සරස්ස පොඞ්ඛං විජ්ඣති, අපරං අනුපොඞ්ඛං නාම දුතියස්ස පොඞ්ඛං, පුන අපරං තස්ස පොඞ්ඛන්ති එවං අතිපාතෙන්තෙ අද්දස. **යත්‍ර හි නාමාති** යෙ නාම. **දුරභිසම්භවතරන්ති** දුක්කරතරං. **සත්තධා භින්නස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති** එකං වාලං සත්තධා භින්දිත්වා, තස්ස එකං භෙදං ගහෙත්වා, වාතිඞ්ගණමජ්ඣෙ බන්ධිත්වා, අපරං භෙදං කණ්ඩස්ස අග්ගකොටියං බන්ධිත්වා, උසභමත්තෙ ඨිතො කණ්ඩබද්ධාය කොටියා තං වාතිඞ්ගණබද්ධකොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යාති අත්ථො. **තස්මාති** යස්මා එවං දුප්පටිවිජ්ඣානි චත්තාරි සච්චානි, තස්මා.

7. පඨමඡිග්ගළයුගසුත්තවණ්ණනා

1117. සත්තමෙ **අඤ්ඤමඤ්ඤඛාදිකාති** අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛාදනං. **දුබ්බලඛාදිකාති** බලවන්තෙහි මච්ඡාදීහි දුබ්බලානං මච්ඡාදීනං ඛාදනං.

8. දුතියඡිග්ගළයුගසුත්තවණ්ණනා

1118. අට්ඨමෙ **මහාපථවීති** චක්කවාළගබ්භන්තරා මහාපථවී. **අධිච්චමිදං, භන්තෙති** ඉදං අධිච්චුප්පත්තිකං සචෙ තං යුගං න පූති භවෙය්‍ය, සමුද්දෙ උදකං න සුස්සෙය්‍ය, සො ච කච්ඡපො න මරෙය්‍ය, අපි නාම යදිච්ඡාවසෙන සියාති අත්ථො.

එවං අධිච්චමිදං, භික්ඛවෙති එත්ථ මහාසීවත්ථෙරො චත්තාරි යුගානි දස්සෙති – පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඨිතෙන පුරිසෙන පක්ඛිත්තයුගස්ස හි ඡිග්ගළෙන තස්ස අන්ධකච්ඡපස්ස ගීවාය පවෙසනං විය මනුස්සපටිලාභො අධිච්චපටිලාභී. දක්ඛිණචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඨිතෙන පක්ඛිත්තස්ස පන පරිබ්භමන්තස්ස පුරිමයුගං පත්වා ඡිග්ගළෙන ඡිග්ගළුපරි ආරුළ්හස්ස ඡිග්ගළෙන ගීවප්පවෙසනං විය තථාගතුප්පාදො අධිච්චතරසම්භවො. පච්ඡිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඨිතෙන පක්ඛිත්තස්ස පන පරිබ්භමන්තස්ස පුරිමයුගද්වයං පත්වා ඡිග්ගළෙන ඡිග්ගළුපරි ආරුළ්හස්ස ඡිග්ගළෙන ගීවප්පවෙසනං විය තථාගතප්පවෙදිතස්ස ධම්මවිනයස්ස දීපනං අධිච්චතරසම්භවං. උත්තරචක්කවාළමුඛවට්ටියං ඨිතෙන පක්ඛිත්තස්ස පන පරිබ්භමන්තස්ස පුරිමයුගත්තයං පත්වා ඡිග්ගළෙන ඡිග්ගළුපරි ආරුළ්හස්ස ඡිග්ගළෙන ගීවප්පවෙසනං විය චතුසච්චපටිවෙධො අතිවිය අධිච්චතරසම්භවො වෙදිතබ්බො. නවමාදීනි අභිසමයසංයුත්තෙ වුත්තනයානෙවාති.

පපාතවග්ගො පඤ්චමො.

6. අභිසමයවග්ගවණ්ණනා

1121. අභිසමයවග්ගො නිදානවග්ගෙ අභිසමයසංයුත්තෙ විත්ථාරිතොව.

7. පඨමආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

3. පඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

1133. ආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලෙ **අරියෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනාති** විපස්සනං ආදිං කත්වා ලොකියලොකුත්තරෙන ඤාණචක්ඛුනා.

4. සුරාමෙරයසුත්තවණ්ණනා

1134. **සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානා පටිවිරතාති** එත්ථ **සුරා** නාම පිට්ඨසුරා, ඔදනසුරා, පූවසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්චවිධා. **මෙරයං** නාම පුප්ඵාසවො, ඵලාසවොති, එවං වුත්තො යො කොචි ආසවො. **මජ්ජන්ති** තදෙව උභයං, යං වා පනඤ්ඤම්පි සුරාසවවිනිමුත්තං මදනීයං. යාය චෙතනාය තං පිවන්ති, සා පමාදස්ස කාරණත්තා **පමාදට්ඨානං** නාම, තතො පටිවිරතාති අත්ථො.

6-7. මත්තෙය්‍යසුත්තාදිවණ්ණනා

1136-37. **මත්තෙය්‍යාති** මාතුහිතා, මාතරි සම්මාපටිපන්නාති අත්ථො. **පෙත්තෙය්‍යාදීසු** පිතුහිතා පෙත්තෙය්‍යා.

8-9. සාමඤ්ඤසුත්තාදිවණ්ණනා

1138-39. සමණානං හිතා **සාමඤ්ඤා**. බ්‍රාහ්මණානං හිතා **බ්‍රහ්මඤ්ඤා**. තෙසු තෙසු සම්මා පටිපන්නානංයෙවෙතං අධිවචනං.

10. පචායිකසුත්තවණ්ණනා

1140. **කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිනොති** කුලෙ ජෙට්ඨානං අපචායිනො, නීචවුත්තිනොති අත්ථො.

8. දුතියආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

8. බීජගාමසුත්තවණ්ණනා

1148. **බීජගාමභූතගාමසමාරම්භාති** මූලබීජං, ඛන්ධබීජං, ඵළුබීජං, අග්ගබීජං, බීජබීජන්ති පඤ්චවිධස්ස බීජගාමස්ස චෙව යස්ස කස්සචි නීලතිණරුක්ඛාදිකස්ස භූතගාමස්ස ච සමාරම්භා, ඡෙදනපචනාදිභාවෙන විකොපනා පටිවිරතාති අත්ථො.

9. විකාලභොජනසුත්තවණ්ණනා

1149. **විකාලභොජනාති** කාලාතික්කන්තභොජනා, මජ්ඣන්හිකාතික්කමතො පට්ඨාය යාවකාලිකපරිභොගාති අත්ථො.

10. ගන්ධවිලෙපනසුත්තවණ්ණනා

1150. මාලාදීසු **මාලාති** යං කිඤ්චි පුප්ඵං. **ගන්ධන්ති** යං කිඤ්චි ගන්ධජාතං. **විලෙපනන්ති** ඡවිරාගකරණං. තත්ථ පිළන්ධන්තා ධාරෙන්ති නාම, ඌනට්ඨානං පූරෙන්තා මණ්ඩෙන්ති නාම, ගන්ධවසෙන ඡවිරාගවසෙන ච සාදියන්තා විභූසෙන්ති නාම. **ඨානං** වුච්චති කාරණං. තස්මා යාය දුස්සීල්‍යචෙතනාය තානි මාලාධාරණාදීනි මහාජනො කරොති, තතො පටිවිරතාති අත්ථො.

9. තතියආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

1. නච්චගීතසුත්තවණ්ණනා

1151. සාසනස්ස අනනුලොමත්තා විසූකං පටාණීභූතං දස්සනන්ති **විසූකදස්සනං**. අත්තනා නච්චනනච්චාපනාදිවසෙන නච්චා ච ගීතා ච වාදිතා ච අන්තමසො මයූරනච්චාදිවසෙනාපි පවත්තානං නච්චාදීනං විසූකභූතා දස්සනා චාති **නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා**. නච්චාදීනි හි අත්තනා පයොජෙතුං වා පරෙහි පයොජාපෙතුං වා පයුත්තානි පස්සිතුං වා නෙව භික්ඛූනං, න භික්ඛුනීනං වට්ටන්ති.

2. උච්චාසයනසුත්තවණ්ණනා

1152. **උච්චාසයනං** වුච්චති පමාණාතික්කන්තං. **මහාසයනං** අකප්පියත්ථරණං, තතො පටිවිරතාති අත්ථො.

3. ජාතරූපසුත්තවණ්ණනා

1153. **ජාතරූපන්ති** සුවණ්ණං. **රජතන්ති** කහාපණො – ලොහමාසකො, ජතුමාසකො, දාරුමාසකොති යෙ වොහාරං ගච්ඡන්ති, තස්ස උභයස්සාපි පටිග්ගහණා පටිවිරතා. නෙව නං උග්ගණ්හන්ති න උග්ගණ්හාපෙන්ති, න උපනික්ඛිත්තං සාදියන්තීති අත්ථො.

4. ආමකධඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

1154. ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණාති සාලි-වීහි-යව-ගොධුම-කඞ්ගු-වරක-කුද්‍රූසකසඞ්ඛාතස්ස සත්තවිධස්සාපි ආමකධඤ්ඤස්ස පටිග්ගහණා. න කෙවලඤ්ච එතෙසං පටිග්ගහණමෙව, ආමසනම්පි භික්ඛූනං න වට්ටතියෙව.

5. ආමකමංසසුත්තවණ්ණනා

1155. **ආමකමංසපටිග්ගහණා**ති එත්ථ අඤ්ඤත්‍ර උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතා ආමකමංසමච්ඡානං පටිග්ගහණමෙව භික්ඛූනං න වට්ටති, නො ආමසනං.

6. කුමාරිකසුත්තවණ්ණනා

1156. **ඉත්ථිකුමාරිකපටිග්ගහණා**ති එත්ථ **ඉත්ථී**ති පුරිසන්තරගතා, ඉතරා **කුමාරිකා** නාම. තාසං පටිග්ගහණම්පි ආමසනම්පි අකප්පියමෙව.

7. දාසිදාසසුත්තවණ්ණනා

1157. **දාසිදාසපටිග්ගහණා**ති එත්ථ දාසිදාසවසෙනෙව තෙසං පටිග්ගහණං න වට්ටති, ‘‘කප්පියකාරකං දම්මි, ආරාමිකං දම්මී’’ති එවං වුත්තෙ පන වට්ටති.

10. චතුත්ථආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

1. ඛෙත්තවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

1161. **අපෙළකාදීසු ඛෙත්තවත්ථුපරියොසානෙසු** කප්පියාකප්පියනයො විනයවසෙන උපපරික්ඛිතබ්බො . තත්ථ ඛෙත්තං නාම යස්මිං පුබ්බණ්ණං රුහති. වත්ථු නාම යස්මිං අපරණ්ණං රුහති. යත්ථ වා උභයං රුහති, තං ඛෙත්තං. තදත්ථාය අකතභූමිභාගො වත්ථු. ඛෙත්තවත්ථුසීසෙන චෙත්ථ වාපිතළාකාදීනිපි සඞ්ගහිතානෙව.

2-3. කයවික්කයසුත්තාදිවණ්ණනා

1162-63. **කයවික්කයා**ති කයා ච වික්කයා ච. **දූතෙය්‍යං** වුච්චති දූතකම්මං, ගිහීනං පණ්ණං වා සාසනං වා ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං. **පහිණගමනං** වුච්චති ඝරා ඝරං පෙසිතස්ස ඛුද්දකගමනං. **අනුයොගො** නාම තදුභයකරණං. තස්මා දූතෙය්‍යපහිණගමනානුයොගාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

4. තුලාකූටසුත්තවණ්ණනා

1164. තුලාකූටාදීසු **කූට**න්ති වඤ්චනං. තත්ථ **තුලාකූටං** තාව රූපකූටං, අඞ්ගකූටං, ගහණකූටං, පටිච්ඡන්නකූටන්ති චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ **රූපකූටං** නාම ද්වෙ තුලා සමරූපා කත්වා ගණ්හන්තො මහතියා ගණ්හාති, දදන්තො ඛුද්දිකාය දෙති. **අඞ්ගකූටං** නාම ගණ්හන්තො පච්ඡාභාගෙ හත්ථෙන තුලං අක්කමති, දදන්තො පුබ්බභාගෙ. **ගහණකූටං** නාම ගණ්හන්තො මූලෙ රජ්ජුං ගණ්හාති, දදන්තො අග්ගෙ. **පටිච්ඡන්නකූටං** නාම තුලං සුසිරං කත්වා අන්තො අයචුණ්ණං පක්ඛිපිත්වා ගණ්හන්තො තං පච්ඡාභාගෙ කරොති, දදන්තො අග්ගභාගෙ.

කංසො වුච්චති සුවණ්ණපාති, තාය වඤ්චනං **කංසකූටං**. කථං? එකං සුවණ්ණපාතිං කත්වා අඤ්ඤා ද්වෙ තිස්සො ලොහපාතියො සුවණ්ණවණ්ණා කරොන්ති. තතො ජනපදං ගන්ත්වා, කිඤ්චිදෙව අඩ්ඪකුලං පවිසිත්වා, ‘‘සුවණ්ණභාජනානි කිණථා’’ති වත්වා, අග්ඝෙ පුච්ඡිතෙ සමග්ඝතරං දාතුකාමා හොන්ති, තතො තෙහි ‘‘කථං ඉමෙසං සුවණ්ණභාවො ජානිතබ්බො’’ති වුත්තෙ ‘‘වීමංසිත්වා ගණ්හථා’’ති සුවණ්ණපාතිං පාසාණෙ ඝංසිත්වා සබ්බපාතියො දත්වා ගච්ඡන්ති.

මානකූටං හදයභෙද-සිඛාභෙද-රජ්ජුභෙදවසෙන තිවිධං හොති. තත්ථ **හදයභෙදො** සප්පිතෙලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති . තානි හි ගණ්හන්තො හෙට්ඨාඡිද්දෙන මානෙන ‘‘සණිකං ආසිඤ්චා’’ති වත්වා අන්තොභාජනෙ බහුං පග්ඝරාපෙත්වා ගණ්හාති, දදන්තො ඡිද්දං පිධාය සීඝං පූරෙත්වා දෙති. **සිඛාභෙදො** තිලතණ්ඩුලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති. තානි හි ගණ්හන්තො සණිකං සිඛං උස්සාපෙත්වා ගණ්හාති, දදන්තො වෙගෙන සිඛං ඡින්දන්තො දෙති. **රජ්ජුභෙදො** ඛෙත්තවත්ථුමිනනකාලෙ ලබ්භති. ලඤ්ජං අලභන්තා හි ඛෙත්තං අමහන්තං මහන්තං කත්වා මිනන්ති.

5. උක්කොටනසුත්තවණ්ණනා

1165. **උක්කොටනාදීසු උක්කොටනන්ති** සාමිකෙ අස්සාමිකෙ කාතුං ලඤ්ජග්ගහණං. **වඤ්චනන්ති** තෙහි තෙහි උපායෙහි පරෙසං වඤ්චනං. තත්‍රිදමෙකං වත්ථු – එකො කිර ලුද්දකො මිගඤ්ච මිගපොතකඤ්ච ගහෙත්වා ආගච්ඡති. තමෙකො ධුත්තො ‘‘කිං, භො, මිගො අග්ඝති, කිං මිගපොතකො’’ති?, ආහ. ‘‘මිගො ද්වෙ කහාපණෙ, මිගපොතකො එක’’න්ති ච වුත්තෙ කහාපණං දත්වා, මිගපොතකං ගහෙත්වා ථොකං ගන්ත්වා නිවත්තො ‘‘න මෙ, භො, මිගපොතකෙන අත්ථො, මිගං මෙ දෙහී’’ති ආහ. තෙන හි ද්වෙ කහාපණෙ දෙහීති. නනු, භො, මයා පඨමං එකො කහාපණො දින්නොති. ආම දින්නොති. ඉමම්පි මිගපොතකං ගණ්හ, එවං සො ච කහාපණො, අයඤ්ච

කහාපණග්ඝනකො මිගපොතකොති ද්වෙ කහාපණා භවිස්සන්තීති. සො ‘‘කාරණං වදතී’’ති සල්ලක්ඛෙත්වා මිගපොතකං ගහෙත්වා මිගං අදාසීති.

නිකතීති යොගවසෙන වා මායාවසෙන වා අපාමඞ්ගං පාමඞ්ගන්ති අමණිං මණින්ති, අසුවණ්ණං සුවණ්ණන්ති කත්වා පතිරූපකෙන වඤ්චනං. **සාචියොගො**ති කුටිලයොගො. එතෙසංයෙව උක්කොටනාදීනමෙතං නාමං. තස්මා උක්කොටනසාචියොගා වඤ්චනසාචියොගා නිකතිසාචියොගාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙචි අඤ්ඤං දස්සෙත්වා අඤ්ඤස්ස පරිවත්තනං සාචියොගොති වදන්ති. තං පන වඤ්චනෙනෙව සඞ්ගහිතං.

6-11. ඡෙදනසුත්තාදිවණ්ණනා

1166-71. **ඡෙදනාදීසු ඡෙදන**න්ති හත්ථච්ඡෙදනාදි. **වධො**ති මරණං. **බන්ධො**ති රජ්ජුබන්ධනාදීහි බන්ධනං. **විපරාමොසො**ති හිමවිපරාමොසො, ගුම්බවිපරාමොසොති දුවිධො. යං හිමපාතසමයෙ හිමෙන පටිච්ඡන්නා හුත්වා මග්ගපටිපන්නං ජනං මුසන්ති, අයං හිමවිපරාමොසො. යං ගුම්බාදිපටිච්ඡන්නා මුසන්ති, අයං ගුම්බවිපරාමොසො.

ආලොපො වුච්චති ගාමනිගමාදීනං විලොපකරණං. **සහසාකාරො**ති සාහසකිරියා, ගෙහං පවිසිත්වා, මනුස්සානං උරෙ සත්ථං ඨපෙත්වා, ඉච්ඡිතභණ්ඩග්ගහණං. එවමෙතස්මා ඡෙදනවධබන්ධනවිපරාමොසආලොපසහසාකාරා පටිවිරතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා හි –

‘‘බහුකාරස්ස යතීනං විපස්සනාචාරනිපුණබුද්ධීනං,
සංයුත්තවරනිකායස්ස අත්ථසංවණ්ණනං කාතුං.

‘‘සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතිමාසිසමානෙන යා මයා;
නිපුණා අට්ඨකථා ආරද්ධා **සාරත්ථපකාසිනී** නාම.

‘‘සා හි මහාඅට්ඨකථාය සාරමාදාය නිට්ඨිතා එසා;
අට්ඨසත්තතිමත්තාය පාළියා භාණවාරෙහි.

‘‘එකූනසට්ඨිමත්තො විසුද්ධිමග්ගොපි භාණවාරෙහි;
අත්ථප්පකාසනත්ථාය ආගමානං කතො යස්මා.

‘‘තස්මා තෙන සහායං අට්ඨකථා භාණවාරගණනාය;
ථොකෙන අපරිපූරං සත්තතිංසසතං හොති.

‘‘සත්තතිංසාධිකසත-පරිමාණං භාණවාරතො එවං;
සමයං පකාසයන්තිං මහාවිහාරාධිවාසීනං.

‘‘මූලට්ඨකථාය සාරමාදාය මයා ඉමං කරොන්තෙන;
යං පුඤ්ඤමුපචිතං තෙන හොතු සබ්බො සුඛී ලොකො.

‘‘එතිස්සා කරණත්ථං ථෙරෙන **භදන්තජොතිපාලෙන**;
සුචිසීලෙන සුභාසිතස්ස පකාසයන්තඤාණෙන.

‘‘සාසනවිභූතිකාමෙන යාචමානෙන මං සුභගුණෙන;
යං සමධිගතං පුඤ්ඤං තෙනාපි ජනො සුඛී භවතූ’’ති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියප්පටිමණ්ඩිතෙන සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහණසමත්ථෙන පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්නාගතෙන තිපිටකපරියත්තිප්පභෙදෙ සාට්ඨකථෙ සත්ථුසාසනෙ අප්පටිහතඤාණප්පභාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකවිනා පභින්නපටිසම්භිදාපරිවාරෙ ඡළභිඤ්ඤාදිප්පභෙදගුණප්පටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං ථෙරවංසප්පදීපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං වංසාලඞ්කාරභූතෙන විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා **බුද්ධඝොසො**ති ගරූහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං **සාරත්ථප්පකාසිනී** නාම සංයුත්තනිකායට්ඨකථා.

‘‘තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණෙසිනං;
දස්සෙන්තී කුලපුත්තානං, නයං සීලවිසුද්ධියා.

‘‘යාව බුද්ධොති නාමම්පි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකම්හි ලොකජෙට්ඨස්ස, පවත්තති මහෙසිනො’’ති.

සාරත්ථප්පකාසිනී නාම

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථා සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.